

**National Library
of Sweden**

Denna bok digitaliserades på Kungl. biblioteket år 2012

KUUNGL

112 OKT 1959

SBTO

SOU
1969:33

STATENS OFFENTLIGA UTREDNINGAR 1959:33

Finansdepartementet

ORGANISATORISKA RIKTLINJER FÖR SVENSK STATISTIK

UTREDNINGAR OCH FÖRSLAG AV
1956 ÅRS STATISTIKKOMMITTÉ

Stockholm 1959

Statens offentliga utredningar 1959

Kronologisk förteckning

1. Statligt stöd till jordbrukets inre rationalisering. Idun. 164 s. **Jo.**
2. Filmstöd och biografnöjesskatt. Idun. 153 s. **Fl.**
3. Preliminär nationalbudget för år 1959. Marcus. V + 131 s. **Fl.**
4. Kompetensfördelningen av administrativa besvärs-mål mellan Kungl. Maj:t i statsrådet och regerings-rätten. Idun. 485 s. **Ju.**
5. Läkemedelsförsörjningens organisation. Idun. 304 s. **I.**
6. Fångvårdsanstalters optimala storlek. Idun. 63 s. + 6 s. ill. **Ju.**
7. Statligt kreditstöd till hantverk och småindustri m. m. Kihlström. 131 s. **H.**
8. Utbildning av lärare i yrkesämnen för industri och hantverk samt handel. Idun. 210 s. **E.**
9. Lokala skyddstjänstemän samt arbetarskyddsstyrel-sens organisation. Idun. 78 s. **S.**
10. Författningsutredningen: IV. Opinionsbildningen vid folkomröstningen 1957. Idun. 145 s. **Ju.**
11. Förutsättningarna för civil varvsdrift vid Karlskrona örlogsvarv. Idun. 56 s. **Fö.**
12. Tilläggs pensioneringens administration. Idun. 186 s. **S.**
13. Familjebeskattningen. Idun. 275 s. **Fl.**
14. Reviderad nationalbudget för år 1959. Marcus. V + 112 s. **Fl.**
15. Fångvårdsstyrelsen. Idun. 216 s. **Ju.**
16. Riksdagens budgetarbete. Marcus. 56 s. **Fl.**
17. Domarbanan. Idun. 222 s. **Ju.**
18. Fänges arbetsersättning. Idun. 98 s. **Ju.**
19. Statsbidragen till städernas vägar och gator m. m. Idun. 136 s. **K.**
20. Det rättspsykiatriska undersökningsväsendets orga-nisation. Idun. 181 s. **Ju.**
21. Sveriges meteorologiska och hydrologiska instituts arbetsuppgifter och organisation. Idun. 303 s. **K.**
22. Den statliga centrala rationaliserings- och revisions-verksamhetens organisation. Idun. 238 s. **Fl.**
23. Arméns befäl. Idun. 431 s. **Fö.**
24. Förslag till lag om straff för varusmuggling m. m. Idun. 407 s. **Fl.**
25. Verksamheten vid ungdomsvårdsskolorna. Idun. 197 s. **S.**
26. Arbetstiden för viss militär och civilmilitär personal. Idun. 98 s. **Fö.**
27. Omreglering av hovrätternas domkretsar. Idun. 136 s. **Ju.**
28. Besparingar inom statsverksamheten. Idun. 278 s. **Fl.**
29. Donationsfonder och övriga diverse medel inom stats-förvaltningen. Idun. 71 s. **Fl.**
30. Lantmåteriväsendets och kartverkets organisation. Idun. 322 s. **Jo.**
31. Myrslogar i Dalarna. Kihlström. 121 s. **Ju.**
32. Förbättrade familjeförmåner från folkpensioneringen m. m. Idun. 238 s. **S.**
33. Organisatoriska riktlinjer för svensk statistik. Idun. 198 s. **Fl.**

Anm. Om särskild tryckort ej angives, är tryckorten Stockholm. Bokstäverna med fetstil utgöra begyn-nelsebokstäverna till det departement, under vilket utredningen avgivits, t. ex. E. = ecklesiastikdeparte-mentet. Jo. = jordbruksdepartementet.

STATENS OFFENTLIGA UTREDNINGAR 1959:33

Finansdepartementet

ORGANISATORISKA RIKTLINJER FÖR SVENSK STATISTIK

UTREDNINGAR OCH FÖRSLAG AV
1956 ÅRS STATISTIKKOMMITTÉ

IDUNS TRYCKERIAKTIEBOLAG ESSELTE
STOCKHOLM 1959

STATENS OFFENTLIGA UTRÄDDNINGAR 1930:33

Finlandsdepartementet

ORGANISATORISKA RIKTLINJER

FÖR SVENSK STATISTIK

UTREDNINGAR OCH FÖRSLAG

AV STATISTISKA KOMMISSIONEN

UTGITT AV STATISTISKA BOKFÖRLAGET

STOCKHOLM 1930

Innehåll

<i>Skrivelse till departementschefen</i>	7
<i>Direktiven</i>	9
Kap. I. <i>Utgångspunkter</i>	13
1. Statistiken och samhällsutvecklingen	13
2. Utvecklingen av den statistiska tekniken	16
3. Kommitténs utredningar och frågeställningar	19
Kap. II. <i>Översikt över den nuvarande statistikproduktionen</i>	21
1. Kommitténs utredningar rörande den officiella statistiken . .	21
2. Översikt över statistikproduktionens uppdelning inom olika ämnesområden	22
3. Arbetsfördelningen mellan de statistikproducerande myndigheterna	24
4. Kostnaderna för statistikproduktionen	34
5. Personalåtgången inom de större statistikproducerande verken	38
6. Kontakten med statistikens konsumenter	39
7. Kontakten med uppgiftslämnarna	42
8. Samordningen av statistikproduktion och administrativa förfaranden	45
9. Registren och deras betydelse som samordningsinstrument . .	46
A. Olika typer av register	46
B. Registeranvändningen inom vissa centrala statistikområden	47
C. Registrens tekniska anordning	52
D. Registren som arbetstekniskt samordningsinstrument . . .	53
E. Registren som medel att samordna definitioner	54
10. Samordningen av produktionsresurserna	55
A. Metodutformning	55
B. Intervjuförfarande	56
C. Maskinell bearbetning	57
11. Publiceringen av statistikens resultat	58
A. Formerna för statistikens presentation	58
B. Statistikens periodicitet och eftersläpning i tiden	60
12. De internationella kontakterna och den officiella statistiken . .	61
13. Den icke-statliga statistikproduktionen	65
A. Den kommunala statistiken	65
B. Intresseorganisationernas statistik	67

Kap. III. <i>Statistikkonsumenternas behov</i>	72
1. Klassificering av konsumentbehov	72
2. Exempel på behov av statistik för särskilda områden	74
A. Statistik för utbildningspolitiken	74
B. Statistik för bostadspolitiken	75
C. Statistik för sysselsättningspolitiken	76
D. Statistik för företagspolitik	77
E. Statistik för nationalräkenskaper	78
3. Systematisering av konsumentkraven	81
A. Krav på rörlighet i statistiken	82
B. Kravet på precision i statistiken	82
C. Tidsfaktorn	83
D. Enhetlighet i definitioner och klassificeringar	84
E. Statistikens tillgänglighet	85
4. Kontakten mellan statistikkonsumenter och statistikproducenter	85
Kap. IV. <i>Uppgiftslämnarna till statistiken</i>	88
1. Olika former för uppgiftsinsamling	88
2. Klassificering av uppgiftslämnarna	89
3. Resultat av en enkät angående företagens uppgiftslämnande	90
4. Resultat av en enkät angående kommunernas uppgiftslämnande	95
5. Möjligheter att begränsa uppgiftslämnarbördan	97
6. Behovet av kontakt mellan uppgiftslämnare och statistikproducenter	99
Kap. V. <i>Förutsättningar för rationell statistikproduktion — ett statistiskt system</i>	100
1. Samordningsfrågorna centrala för det statistiska systemets utformning	100
A. De operationella momenten inom en statistikgren	100
B. Behovet av samordning mellan olika statistikgrenar (horisontell samordning)	103
B:1 Samordning av de operationella momenten	104
B:2 Allmänna samordningsfrågor	107
C. Samordning med den administrativa verksamheten	109
2. Organisationsformerna i vissa andra länder	111
3. Samordningsbehovens tillgodoseende vid den svenska statistikens nuvarande organisation	123
A. Några drag i utvecklingen av den svenska statistikens organisation	123
B. Statistikens inriktning samt förekomsten av dubbelproduktion och eftersatta behov av statistik	126
C. Möjligheterna till utvecklingsarbete och rationalisering begränsade	127
D. Bristande samordning mellan olika statistikgrenar	128
E. Den officiella statistikens publicering	129
F. Uppgiftslämnarsynpunkternas beaktande inom nuvarande organisation	130
G. Bristen på enhetliga register	131
H. Utnyttjandet av statistisk personal	132

I. Statistikproduktionens tillgång till sakkunskap inom de administrativa verken	133
J. De administrativa verken som konsumenter av egen statistik	134
K. Möjligheterna att utnyttja administrativa primärmaterial.	135
4. Genomgång av statistikområden med diskussion av alternativa förläggningar	136
A. Räkningar	136
B. Hushålls- och labour force undersökningar samt inkomststatistik	137
C. Befolkningsstatistik	139
D. Undervisningsstatistik.	140
E. Rättsstatistik	141
F. Hälso- och sjukvårdsstatistik.	142
G. Socialvårds- och socialförsäkringsstatistik	142
H. Näringsstatistik.	145
H:1 Jordbruksstatistik och skogsstatistik	146
H:2 Statistik över industri, bergshantering och handel.	147
H:3 Byggnadsstatistik	151
H:4 Kommunikationsstatistik	153
H:5 Bank- och försäkringsstatistik	154
H:6 Statistik över offentlig verksamhet	154
H:7 Arbetsmarknadsstatistik.	155
H:8 Prisstatistik	157
5. Avvägning och slutsatser	158
Kap. VI. <i>Förslag till organisation</i>	166
1. Kravet på rörlighet i statistiken och dess inverkan på organisationsformen.	166
2. Omfattningen av statistikverkets produktion	168
3. Statistikverket uppbygges successivt under en femårsperiod.	171
4. Förslag till statistikverkets inre organisation	172
5. Ett samordningsorgan för statistikproduktionen	182
A. Samordningsorganets arbetsuppgifter under uppbyggnadstiden	182
B. Samordningsorganets organisation under uppbyggnadsperioden.	184
C. Samordningsorganets arbetsformer under uppbyggnadstiden	185
D. Samordningsorganet efter uppbyggnadstiden	188
6. Tidsplan	190
7. Kostnader	193
Kap. VII. <i>Sammanfattning av kommitténs förslag</i>	195

182	Kap. VII. Sammanfattning af förenings förslag	182
183	1. Kretsens	183
184	2. Kretsens	184
185	3. Kretsens	185
186	4. Kretsens	186
187	5. Kretsens	187
188	6. Kretsens	188
189	7. Kretsens	189
190	8. Kretsens	190
191	9. Kretsens	191
192	10. Kretsens	192
193	11. Kretsens	193
194	12. Kretsens	194
195	13. Kretsens	195
196	14. Kretsens	196
197	15. Kretsens	197
198	16. Kretsens	198
199	17. Kretsens	199
200	18. Kretsens	200
201	19. Kretsens	201
202	20. Kretsens	202
203	21. Kretsens	203
204	22. Kretsens	204
205	23. Kretsens	205
206	24. Kretsens	206
207	25. Kretsens	207
208	26. Kretsens	208
209	27. Kretsens	209
210	28. Kretsens	210
211	29. Kretsens	211
212	30. Kretsens	212
213	31. Kretsens	213
214	32. Kretsens	214
215	33. Kretsens	215
216	34. Kretsens	216
217	35. Kretsens	217
218	36. Kretsens	218
219	37. Kretsens	219
220	38. Kretsens	220
221	39. Kretsens	221
222	40. Kretsens	222
223	41. Kretsens	223
224	42. Kretsens	224
225	43. Kretsens	225
226	44. Kretsens	226
227	45. Kretsens	227
228	46. Kretsens	228
229	47. Kretsens	229
230	48. Kretsens	230
231	49. Kretsens	231
232	50. Kretsens	232
233	51. Kretsens	233
234	52. Kretsens	234
235	53. Kretsens	235
236	54. Kretsens	236
237	55. Kretsens	237
238	56. Kretsens	238
239	57. Kretsens	239
240	58. Kretsens	240
241	59. Kretsens	241
242	60. Kretsens	242
243	61. Kretsens	243
244	62. Kretsens	244
245	63. Kretsens	245
246	64. Kretsens	246
247	65. Kretsens	247
248	66. Kretsens	248
249	67. Kretsens	249
250	68. Kretsens	250
251	69. Kretsens	251
252	70. Kretsens	252
253	71. Kretsens	253
254	72. Kretsens	254
255	73. Kretsens	255
256	74. Kretsens	256
257	75. Kretsens	257
258	76. Kretsens	258
259	77. Kretsens	259
260	78. Kretsens	260
261	79. Kretsens	261
262	80. Kretsens	262
263	81. Kretsens	263
264	82. Kretsens	264
265	83. Kretsens	265
266	84. Kretsens	266
267	85. Kretsens	267
268	86. Kretsens	268
269	87. Kretsens	269
270	88. Kretsens	270
271	89. Kretsens	271
272	90. Kretsens	272
273	91. Kretsens	273
274	92. Kretsens	274
275	93. Kretsens	275
276	94. Kretsens	276
277	95. Kretsens	277
278	96. Kretsens	278
279	97. Kretsens	279
280	98. Kretsens	280
281	99. Kretsens	281
282	100. Kretsens	282

Till

Herr Statsrådet och Chefen för Kungl. Finansdepartementet

Med stöd av Kungl. Maj:ts bemyndigande den 20 augusti 1956 tillkallade chefen för finansdepartementet samma dag professorn S. I. Svennilson, ledamoten av riksdagens första kammare chefredaktören Y. A. Möller, nuvarande överdirektören för statistiska centralbyrån P. T. I. Ohlsson, chefen för Landsorganisationens utredningsavdelning, filosofie doktorn R. A. Meidner, ekonomidirektören N. A. E. Wadstein och byråchefen numera i ecklesiastikdepartementet S. T. Moberg med uppdrag att verkställa utredning rörande den officiella statistikens omfång, utformning och grad av centralisering. Tillika uppdrog departementschefen åt Svennilson att i egenskap av ordförande leda utredningsmännens arbete samt åt extra ordinarie förste aktuarien hos riksräkenskapsverket K. O. R. Lindahl att vara sekreterare åt utredningsmännen.

Vidare tillkallade departementschefen nuvarande byråchefen i civildepartementet N. A. Aldestam, förste aktuarien hos socialstyrelsen G. F. Holmstedt, kommerserådet B. A. Eriksson samt direktören för Industriens utredningsinstitut, filosofie doktorn J. R. Wallander att såsom experter delta i utredningsarbetet.

Utredningsmännen har antagit namnet 1956 års statistikkommitté.

Sedan Kungl. Maj:t den 14 juni 1957 bemyndigat chefen för finansdepartementet att tillkalla ytterligare en ledamot, uppdrog departementschefen samma dag åt professorn H. O. A. Wold att vara ledamot i kommittén.

Den 1 december 1956 uppdrog departementschefen åt extra ordinarie aktuarien hos socialstyrelsen E. Eva M. Herner att vara biträdande sekreterare och åt redaktören hos kommerskollegium C. H. Leissner att biträda kommittén med vissa sekreterargöromål.

Sedan Meidner den 14 oktober 1957, Ohlsson den 9 maj 1958, Wold den 26 september 1958 och Möller den 3 oktober 1958 på begäran entledigats från uppdraget att vara utredningsmän uppdrog departementschefen den 14 oktober 1957 åt filosofie kandidaten T. A. Ekström, den 3 oktober 1958 åt ledamoten av riksdagens andra kammare, förste kontoristen S. A. Mellqvist och den 21 november 1958 åt nuvarande chefen för finansdepartementets budgetavdelning K. G. Ringström att vara ledamöter av kommittén samt den 9 maj 1958 åt byråchefen hos statistiska centralbyrån J. F. Bredal-Bauer att såsom expert biträda kommittén.

Kommittén har som ett led i utredningsarbetet insamlat och sammanställt uppgifter angående de statliga verkens statistikproduktion samt beträffande vissa företags och kommuners uppgiftslämnande. Vidare har kommittén haft överläggningar med databehandlingskommittén, uppbördsorganisationssakkunniga och olika statistikkonsumenter. För att få vissa utbildningsfrågor belysta anordnade kommittén ett sammanträde i Torekov den 19—21 augusti 1958 till vilket föreståndarna för universitetens och Stockholms högskolas statistiska institutioner och docent Tore Dalenius inbjöds. Docent Dalenius har dessutom biträtt kommittén bl. a. genom att utarbета promemorior rörande samplingmetoder i statistikproduktionen och maskinell databehandling. Byråchefen Gunnar Hävermark har för kommitténs räkning utarbetat en promemoria angående automatiska databehandlingsmaskiner som hjälpmedel vid statistikproduktionen. Kommittén har avgivit ett antal remissvar angående olika statistikgrenars utformning och förläggning.

Sedan utredningsuppdraget slutförts får kommittén härmed vördsamt överlämna sitt betänkande. Kommitténs experter har granskat vissa partier ur tekniska synpunkter men har icke deltagit i den slutliga utformningen av betänkandet. Betänkandet justerades den 3 september 1959. Stockholm den 5 oktober 1959.

Ingvar Svennilson

Tord Ekström

Sven Mellqvist

Sven Moberg

Georg Ringström

Nils Wadstein

/ Olof Lindahl

Direktiven

I anförande till statsrådsprotokollet den 20 augusti 1956 yttrade tillförordnade chefen för finansdepartementet, statsrådet Lindholm, följande.

Den svenska officiella statistiken utmärkes av en starkt decentraliserad organisation. Antalet ämbetsverk och myndigheter som insamlar, bearbetar och offentliggör statistik av allmänt intresse uppgår till ej mindre än ett tjugofemtal.

Den nuvarande ordningen på statistikens område är resultat av en historisk utveckling, som betingats av det svenska förvaltningsväsendets organisation. De förvaltande myndigheterna har för sin administrativa verksamhet haft behov av statistiska uppgifter inom sitt ämbetsområde. Insamlingen av primärmaterial har ofta kunnat ske som ett led i förvaltningsarbetet. Sedan en reguljär statistisk verksamhet sålunda uppstått hos en myndighet, har det förefallit naturligt att dit förlägga nya statistikgrenar av närbesläktad art.

Strävanden har inte saknats att vända den nu angivna utvecklingen i annan riktning. De har emellertid endast givit begränsade resultat. Parallellt härmed har ansträngningarna därför inriktats på att med bibehållen decentralisering åstadkomma önskvärd samordning mellan olika statistikgrenar med hjälp av ett särskilt sammanhållande organ. Förslag till inrättande av ett dylikt har sedan sekelskiftet framlagts ett flertal gånger, men intet av dem har förverkligats.

Det senaste förslaget rörande statistikens samordning avgavs av 1948 års statistikutredning i dess den 29 maj 1953 avgivna betänkande med förslag om inrättande av en statistisk nämnd. Förslaget innebar i huvudsak följande.

Nämnden skulle utgöra ett fristående organ, direkt underställt Kungl. Maj:t genom finansdepartementet. Den hade att tillvarata främst näringslivets intressen i fråga om det statliga statistikerarbetet och dessutom verka för att åstadkomma en effektiv statistik samt tillse att statsverkes kostnader för statistikproduktionen nedbringades. Nämnden skulle bestå av nio ledamöter, varav åtta representanter för vissa riksorganisationer inom näringslivet samt en representant för den statistiska vetenskapen. Mellan nämndens sammanträden skulle ett av densamma utsett arbetsutskott fungera. Till nämndens förfogande skulle stå ett kansli.

Över utredningens förslag avgavs efter remiss yttranden av bland annat de näringsorganisationer som av utredningsmannen avsågs skola representeras i nämnden samt de främsta statistikproducerande ämbetsverken. Medan de förra i huvudsak ställde sig positiva till förslaget, intog den statistiska sakkunskapen företrädd av de statistikutarbetande verken en starkt kritisk hållning. Det var därvid främst ensidigheten i nämndens sammansättning som påtalades. Tvivel uttalades även rörande nämndens möjligheter att effektivt arbeta ens på det begränsade fält för vilket den genom sin sammansättning kunde synas lämpad. Förslaget avstyrktes med hänsyn härtill av bland andra statistiska centralbyrån, socialstyrelsen, kommerskollegium, arbetsmarknadsstyrelsen och statskontoret.

Samordningen av den svenska statistiken behandlades även i en av Statistiska föreningen den 21 januari 1955 till Kungl. Maj:t ingiven skrivelse. I denna diskuterade föreningen, som icke tog ställning till centraliseringsfrågan, de krav som från olika intressegruppers sida måste ställas på det statistiska systemet och de brister som för närvarande vidlådde detsamma i skilda avseenden. Vidare anfördes exempel på åtgärder vilka i avsaknad av ett koordinerande organ vidtagits för att på enstaka områden sammanföra statistikproducenter, konsumenter och uppgiftslämnare. De väsentligaste samordningsproblemen kvarstod dock olösta. Dessa problem var enligt föreningens mening så vittomfattande och komplicerade, att de icke kunde lösas utan en särskild utredning, som borde ha till uppgift att undersöka hur man inom den statliga statistikproduktionen skulle kunna rationellt tillgodose aktuella behov och inrymma möjligheter till en fortlöpande anpassning efter förändringar i behovssituationen.

Av den föregående redogörelsen framgår enligt min mening, att koordinationsproblemen inom svensk statistik icke kan lösas tillfredsställande utan en förnyad prövning av hela frågan om den officiella statistikens omfång, utformning och grad av centralisering. För bedömning av sistnämnda spörsmål har på senare tid vissa nya faktorer tillkommit, vilka kan tänkas leda till ett annat ställningstagande än tidigare. Jag åsyftar härvid främst utvecklingen av den statistiska tekniken, såväl i fråga om insamlingsförfarandet genom samplingsmetodiken som i fråga om den maskinella bearbetningen genom vidgade användningsmöjligheter för hålkortsanläggningar samt tillkomsten av de nya elektroniska databehandlingsmaskinerna med mycket stor kapacitet. För att dessa hjälpmedel skall kunna utnyttjas rationellt fordras att de beredes en hög och jämn sysselsättning. Det förefaller sannolikt att detta lättare kan åstadkommas om det statliga statistiska arbetet i högre grad än som nu är fallet koncentreras till större enheter.

Jag förordar således, att nu berörda spörsmål göres till föremål för utredning. Uppdraget bör anförtros åt en kommitté som rymmer ej endast statistisk sakkunskap utan även företrädare för konsumenter och uppgifts-

lämnare. Utöver de synpunkter som framkommit i statistikutredningens förenämnda betänkande och remissyttrandena däröver samt Statistiska för-
eningens förut berörda skrivelse, synes bland annat följande böra tagas
under övervägande vid utredningen.

Den officiella statistiken bör syfta till att för lägsta möjliga kostnad
fylla behovet av statistisk information om samhällslivet hos olika kate-
gorier av konsumenter, såsom statsmakterna, de politiska partierna, när-
ringslivet, forskningen, pressen etc. Med hänsyn till de begränsade resur-
serna och till önskemålet att om möjligt uppnå besparingar i det nuvarande
statistiska arbetet, är det av stor vikt att endast sådan statistik framställs
som verkligen fyller ett påtagligt behov. Detta ställer å andra sidan kravet
på att den officiella statistiken är så organiserad, att den kan smidigt an-
passas efter växlingar i efterfrågan. Det svenska systemet synes för när-
varande därvidlag alltför tungrott för att medge den nödvändiga flexi-
biliteten.

Vid det nuvarande decentraliserade systemet föreligger jämväl risk för
att de statistikproducerande myndigheterna blir isolerade från varandra.
Detta kan lätt medföra ett mindre rationellt utnyttjande av såväl tekniska
som personella resurser. De statistiska organen hos varje enskild myndig-
het tvingas att självständigt lösa metodproblem som med fördel kunde
gjorts till föremål för gemensam behandling. Stora svårigheter föreligger
att få till stånd enhetliga definitioner av termer och begrepp inom ett och
samma huvudområde av statistiken.

Jag vill i detta sammanhang erinra om att vissa centraliseringsåtgärder
vidtagits på senare tid. Sålunda har jordbruksstatistiken återflyttats från
jordbruksnämnden till statistiska centralbyrån med gynnsamt resultat.
Vidare har i en av 1948 års statistikutredning den 17 december 1951 av-
lämnad promemoria förordats, att vissa delar av socialstyrelsens statistik,
nämligen pris-, löne- och sysselsättningsstatistiken samt statistiken över
detaljhandelsomsättningen, skulle övertagas av centralbyrån. Skälet härför
var främst, att utvecklingen medfört att dessa statistikgrenar icke nu som
tidigare hade direkt anknytning till styrelsens övriga arbetsuppgifter. Denna
synpunkt förefaller mig värd beaktande. Oberoende av tidigare förslag bör
utredningsmännen emellertid vara oförhindrade att pröva frågan om en
överföring till centralbyrån av socialstyrelsens statistik i dess helhet. —
I jämförelse med socialstyrelsen gäller beträffande den av kommerskol-
legium bedrivna statistiska verksamheten, att denna i högre grad är för-
knippad med ämbetsverkets förvaltande uppgifter. Vid en utredning av
förevarande art bör likväl en förutsättningslös prövning ej underlåtas av
den lämpligaste förläggningen av såväl kommerskollegii som andra myn-
digheters statistik.

En ökad samordning av den svenska officiella statistiken erfordras även
ur uppgiftslämnarnas synvinkel. Dessa kan vara statliga myndigheter, kom-

munala organ, företag inom näringslivet o. s. v., för vilket det ur arbets- och kostnadssynpunkt är av vikt att uppgiftslämnandet dels begränsas till vad som är av väsentlig betydelse, dels ock i görlig mån samordnas i tiden. Vidare spelar också här enhetlighet i definitioner m. m. en viktig roll för underlättande av uppgiftslämnarnas arbete. Ett tillgodosende av dessa önskemål i större utsträckning än som nu är fallet torde även kunna förbättra det statistiska primärmaterialets kvalitet i åtskilliga fall.

Av central betydelse är vidare frågan hur statistikkonsumenternas önskemål skall komma till uttryck och hur avvägningen mellan dessa önskemål sinsemellan samt mellan efterfrågan på viss statistik och de med denna förenade kostnaderna skall ske. Det synes klart att denna problemställning är aktuell oavsett graden av centralisering vid statistikens utarbetande. Utredningsmännen bör därför företaga en avvägning mellan behoven av statistik på olika områden samt framlägga förslag till organ vari statistikkonsumenternas önskemål kan framföras och sinsemellan bedömas. Formerna härför synes dock kunna bli väsentligt olika vid skilda grader av centralisering.

Av vad jag tidigare sagt torde framgå att en av huvuduppgifterna i utredningsmännens arbete är att pröva möjligheterna att på olika vägar uppnå kostnadsbesparingar inom den officiella statistikproduktionen. Härvid torde i första hand de nya tekniska hjälpmedlens roll böra beaktas. Utredningsmännen bör i denna del samråda med kommittén för maskinell databehandling. Skulle utredningsförslaget utmynna i förord för bibehållande i allt väsentligt av den nuvarande decentraliserade ordningen för statistikproduktionen, bör utvägar likväl anges för att inom dennas ram uppnå en bättre samordning mellan de olika statistikproducerande organen och därmed en kostnadssänkande rationalisering.

Utredningsmännen bör vid sitt arbete erhålla biträde av de experter, som kan visa sig erforderliga. Vidare torde samråd under arbetets gång böra ske med redan verksamma kommittéer och utredningar, vilkas arbetsuppgifter kan beröras av de nu avhandlade problemställningarna.

KAPITEL I

Utgångspunkter

1. *Statistiken och samhällsutvecklingen*

Den utveckling som äger rum i vårt samhälle kan sägas vara grundad på en strävan inom all verksamhet mot en ökad rationalitet. Det traditionellt hantverksmässiga ersätts av den studerade tekniken, det skönsmässiga omdömet av den precisa mätningen och ett studium av kvantitativa sammanhang. Utbildningen inriktas i växande grad på att skola människorna för en ökad rationalitet i yrkeslivet.

Exempel på denna utvecklingstendens kan hämtas från alla områden av samhällslivet. Teknikerna studerar sambandet mellan råvaruförbrukning och produktionsresultat, arbetsstudiemannen mellan arbetsinsats och produktion, jordbrukaren mellan sådd och skörd; affärsmannen gör sina marknadsundersökningar; arkitekten analyserar förhållandet mellan levnadsvanor och utrymmesbehov; läkaren studerar sambandet mellan miljö och sjukdom, socialpolitikern mellan miljö och socialt beteende, pedagogen mellan begåvning, studieresultat och yrkesval, politikern mellan socialstruktur och valresultat, ekonomen mellan olika sidor av det ekonomiska livet. All denna forskning och analys siktar att möjliggöra ett mera rationellt val av medel för att uppnå ett eftersträvat resultat.

Grundvalen för denna verksamhet är en mätning av olika företeelser, en registrering av data. Det systematiska ordnande av dessa data, som är nödvändigt för deras utnyttjande, kallar vi statistik. Även där det ordet inte användes, utgör statistik sålunda en allt viktigare grundval för handlandet inom alla delar av samhällslivet, och i vilken form den än organiseras, växer ständigt omfattningen av den verksamhet som går ut på att registrera data och bearbeta dem statistiskt. Liksom för den tekniska forskningen måste vi därför för den statistiska verksamheten i vid bemärkelse räkna med en relativt snabbt stigande trend.

I ett modernt samhälle av västerländsk typ blir denna tendens särskilt framträdande. Ett rationellt handlande måste i stor utsträckning byggas på en uppfattning om mänskliga beteenden, individuellt och gruppvis. Tendensen i det moderna samhället går i växande grad — både inom enskilda företag och samhällsorgan — mot en ökad planmässighet, som samtidigt så smidigt som möjligt anpassas till den enskildes beteende. Statistiken i dess moderna former blir i växande grad ett medel att lösa denna

dubbla uppgift. Statistiken blir på detta sätt ett medel att möjliggöra en samhällsutveckling, där planmässigheten förverkligas utan tvång eller likriktning men med anpassning till individers och företags skiftande förutsättningar och behov.

Samtidigt framträder i det moderna samhället en annan tendens, som ökar behovet av statistisk överblick, nämligen en allt längre gående integration geografiskt och funktionellt. Den lokala marknaden ersätts av den mot stordriften och de förbättrade kommunikationerna svarande stormarknaden, nationell eller internationell. Individens rörlighet, geografiskt, yrkesmässigt och som konsument ökas och därmed hans krav på omfattande statistisk information; den växande specialiseringen i utbildningen förutsätter för ett rationellt yrkesval en överblick över större sammanhang. Riksomfattande organisationer av konsumenter, yrkesutövare eller företagare utvecklas, som för sin verksamhet kräver en statistisk översikt i stort. Den lilla socknen uppgår i storkommunen, och samhällsfunktioner övertages av läns- och riksmyndigheter. Sjukvård, skolor, väg- och kraftverksbyggande etc. avväges i växande omfattning på riksplanet. Hela det nationella välfärdssamhället uppfattas i växande grad som en ekonomisk, social och kulturell enhet, där enskilda åtgärder måste avvägas inbördes för att uppnå en balanserad utveckling. Utbildning, socialpolitik, sysselsättning, produktion, penning- och kreditväsende samt socialpolitik planeras med hänsyn till den allmänna samhällsutvecklingen. Nationella målsättningar, sådana som kulturella och ekonomiska framsteg, full sysselsättning, stabilitet i penningvärdet kräver för sitt förverkligande en djupare statistisk inblick i olika samhällsförhållanden och deras inbördes sammanhang.

Den växande inriktningen på rationalitet i planering och handlande, behovet av fördjupade insikter i tekniska och mänskliga sammanhang samt det vidgade blickfältet för enskilda, företag, organisationer och samhällsorgan ställer växande krav på statistisk information och analys. Skall statistiken kunna motsvara dessa krav, måste stora anspråk ställas på dess tekniska och organisatoriska utformning.

De utgångspunkter härför, som statistikens roll i samhällsutvecklingen anvisar, kan sammanfattas i följande punkter:

a) *Statistiken skall utformas för operationell användning.* Den synpunkten att statistik är ett underlag för att fatta rationella beslut måste ständigt hållas aktuell. Statistik får med andra ord icke bli ett självändamål. Omfattningen och inriktningen av olika statistikgrenar får avvägas med hänsyn till deras betydelse i olika operationella sammanhang. Den närmare innebörden av detta krav och de organisatoriska formerna för dess förverkligande kommer att behandlas i det följande.

b) *Statistiken måste vara rörlig.* Detta följer av den operationella inriktningen. Det vetenskapliga underlaget för handlandet förskjutes, delvis tack

ware fördjupad statistisk analys. Ambitionsgraden i enskilt och offentligt handlande och planering växer. Blickfältet vidgas. Samhällsmiljön och målsättningarna för handlandet förändras. Gamla statistikformer blir därmed föråldrade. Nya differentieringar och kombinationer av data aktualiseras, när familj, företag och samhällen antager nya former. En med hänsyn därtill »förlegad» statistik kan leda enskilda, företag och samhällsorgan på villospår, hämma utveckling och leda till felinvesteringar, materiellt, socialt och kulturellt. Å andra sidan krävs det ofta ett perspektiv som sträcker sig tillbaka i tiden och därmed uppstår behov av sammanhängande statistiska tidsserier. Vid varje ställningstagande till frågan om statistikens utformning måste därför ske en avvägning, där önskemålen om aktuell och rörlig statistik får ställas mot de mera långsiktiga kraven, speciellt i fråga om sammanhängande tidsserier.

c) *Möjligheter måste skapas till statistiska kombinationer.* Vävnaden av samband i det moderna samhället är oändligt komplicerad. Ju vidare blickfältet blir för handlande och planering, desto mera växer kravet på hänsyn till tidigare icke beaktade sammanhang mellan olika samhällsfenomen. Interdependensen i den ekonomiska utvecklingen är en grundläggande förutsättning för all ekonomisk politik. Något motsvarande gäller på det sociala och det kulturella området. Men det finns också väsentliga samband som förbinder dessa olika sidor av samhällsutvecklingen och som ofta blir förbisedda av brist på möjligheter till studier av statistiska relationer.

Dessa tre krav leder fram till slutsatsen, att statistiken i samhället måste infogas i vad man brukat kalla ett »*statistiskt system*», inom vilket registreringen av data och statistikproduktionen kan samordnas under ständig anpassning till samhällets behov. Prioritering ur operationella synpunkter, förändring av innehåll och beaktande av kombinationsbehov förutsätter en sådan samordning. Dess förverkligande i ändamålsenliga former har kommittén betraktat som själva huvudproblemet, när det gällt att finna en lämplig organisation av svensk statistik.

d) *Statistikproduktionen måste rationaliseras.* När behovet av statistisk information och analys växer, blir kostnaden för enskilda och samhället en belastning av betydande storleksordning. Tillgodoser man kraven på operationell inriktning, rörlighet och kombinationsmöjligheter kan denna kostnad begränsas. Men även om sådana möjligheter tillvaratages, sväller kostnaderna, om man inte samtidigt kan förbilliga framställningskostnaden för en statistik av givet innehåll. Både dataregistreringen och den statistiska bearbetningen av data kommer här med i bilden. Denna rationalisering är delvis ett tekniskt problem. Såsom närmare belyses i det följande, öppnar framstegen i den statistiska vetenskapen och de moderna statistikmaskinerna i detta avseende helt nya möjligheter. Men dessa nya tekniska möjligheter reser, om de skall fullt utnyttjas, nya organisatoriska problem, vilka också leder in på frågan om en samordning av den statistiska verk-

samheten. Kravet på rationalitet gäller statistikproduktionen lika väl som annan produktion, och kommittén har i detta avseende funnit sig kunna dra givande paralleller med modern industriproduktion. Statistiken måste, om den skall kunna fylla växande uppgifter utan att belasta samhället med alltför stora kostnader, ta steget fullt ut från hantverk till industriella organisationsformer.

2. Utvecklingen av den statistiska tekniken

Parallellt med den växande efterfrågan på statistik har nya vetenskapligt grundade metoder ställts till statistikproduktionens tjänst. I betydande utsträckning har det härvid förelegat en växelverkan mellan efterfrågan på statistik och utvecklingen på det metodologiska området. Den statistiska grundforskningens resultat har medfört ökade möjligheter att ställa meningsfulla frågor samt anvisat nya metoder för orsaksanalys och för statistisk kartläggning. Å andra sidan har olika frågeställningar hos konsumenterna av statistik verkat befruktande på den statistiska vetenskapen genom att denna kommit i kontakt med nya praktiska problem.

Av särskild betydelse har utvecklingen av samplingtekniken varit. Sampling innebär att en statistisk undersökning begränsas till att omfatta ett urval av ett större kollektiv, om vilket undersökningen skall förmedla information. Härigenom blir bearbetningen mindre omfattande, varför undersökningens resultat kan föreligga snabbare än vid totalundersökningar. Omvänt kan samplingundersökningen bedrivas intensivare än en totalundersökning, d. v. s. flera sidor av en företeelse kan studeras samtidigt. Samplingundersökningar ställer sig i förhållande till de resultat som uppnås av naturliga skäl betydligt billigare än totalundersökningar. Detta gäller såväl kostnaderna för leverantörerna av primärdata som kostnaderna för bearbetningen av uppgifterna. I vissa fall är det lämpligt att kombinera en totalundersökning med en fördjupad samplingundersökning. Samplingtekniken kan även användas för att snabbt få fram preliminära resultat av en totalundersökning. Liksom samplingmetodiken har stor användning inom den industriella verksamheten, för kvalitetskontroll m. m., har den också stora potentiella användningsområden för kontroll inom den statistiska produktionsprocessen. En nackdel med sampling är dock att precisionen i resultaten blir lägre än vid totalundersökningar. I den mån kraven på precision är så höga, att urvalet vid en samplingundersökning måste göras mycket stort, kan det därför vara motiverat att företaga totalräkningar.

Jämsides med att den statistiska forskningen anvisat nya metoder för uppläggning och genomförande av statistiska undersökningar har maskinteknikens utveckling möjliggjort nya metoder för det statistiska materialets bearbetning. Särskilt de under 1950-talet alltmer förbättrade elektroniska

databehandlingsmaskinerna har inneburit, att nya vägar öppnats såväl för en säkrare och snabbare bearbetning som för en användning av mera avancerade statistiska metoder. Jämfört med de tidigare mekaniska maskinerna för hålkortsbearbetning innebär de elektroniska maskinerna ökade möjligheter att kombinera olika etapper i den statistiska arbetsprocessen. Datamaskinen utför sålunda en rad av operationer automatiskt; dess arbete styrs av ett program som består av en serie instruktioner. Maskinen kan på givna punkter i programmet välja mellan alternativa vägar för det fortsatta arbetet, allteftersom inlästa data eller framräknade mellanresultat uppfyller i programmet föreskrivna villkor. Datamaskinen kan i stor utsträckning även utföra granskningsarbete långt effektivare än vad som är möjligt med andra maskinella och manuella metoder.

Genom att de opererande organen i en elektronisk databehandlingsmaskin är helt elektroniska och sålunda saknar rörliga delar utföres räkneoperationer mycket snabbt. En databehandlingsmaskin av större typ kan utföra 20 000 additioner eller 7 000 multiplikationer per sekund. Genom att använda elektroniska datamaskiner kan man därför presentera de statistiska resultaten med mindre tidsutdräkt.

Datamaskinen kan instrueras att direkt ge de önskade sluttabellerna. Mellanstadier i form av större tabeller, varur sammandrag av olika slag skall ske, behövs sålunda ej. Datamaskinen kan emellertid föra bearbetningen längre än så. Den kan programmeras att i en och samma automatiska operation komplettera de absoluta talen med procenttal, medeltal, mediantal m. m., beräkna korrelationskoefficienter, vid samplingundersökningar omge uppskattningarna med medelfel etc.

Medan på detta sätt den statistiska bearbetningen av data på ett svindlande sätt effektiviserats, kvarstår emellertid problemet att minska kostnaden för att registrera data och översätta dem till ett för maskinen läsbart språk. En begränsning av arbetet för dataleverantörerna har allteftersom statistikmaskinerna utvecklats relativt sett blivit en allt viktigare fråga, och kommittén har ansett sig böra ägna den särskild uppmärksamhet. Man får därvid bland annat uppmärksamma, att dataleverantörerna i växande utsträckning använder maskinella förfaranden för sin interna driftsstatistik och att möjligheter därmed uppstår att överföra kodade statistiska uppgifter direkt från maskin till maskin utan en mellanliggande översättning till klartext. Även möjligheterna att använda ett samplingförfarande blir ur denna synpunkt av växande betydelse. Överföringen av data till en för maskinen läsbar kod, exempelvis på ett hålkort eller magnetband, har tidigare sysselsatt en relativt stor personal vid de statistiska institutionerna. Även i detta avseende har möjligheter öppnats till en rationalisering. Enligt systemet »mark sensing» kan skriften med vilken data registreras maskinellt överföras till ett hålkort eller magnetband. Det har under senare år även utvecklats ett system att via mikrofilmning automatiskt överföra

data på uppgiftsblanketter till för datamaskinen läsbara magnetband och vidare har det blivit möjligt att på begränsade utrymmen magasinera stora mängder statistiska primärdata.

Man kan med fog säga, att de elektroniska databehandlingsmaskinerna innebär revolutionerande möjligheter ifråga om statistikproduktionens effektivisering. För att dessa stora möjligheter helt skall kunna utnyttjas fordras dock en i detalj utförd planering som ger programmeringen den erforderliga utformningen. Hela arbetsprocessen från insamling till och med analys av de färdiga resultaten måste därvid ses i ett sammanhang. Vidare får vid en rationell användning tillses, att de möjligheter som finns att samordna olika undersökningar i form av enhetliga identifieringar av individer, företag etc. tillvaratages. Datamaskinerna ställer sålunda större krav på detaljplanering, enhetlighet i definitioner och klassificeringar och därmed även på samordning mellan olika statistikgrenar men erbjuder i gengäld snabbare, säkrare och mera nyanserade resultat av statistikproduktionen.

Både med hänsyn till möjligheterna att utnyttja samplingtekniken och för att effektivt utnyttja de moderna maskinerna har det blivit angeläget att för statistiska enheter sådana som individer, hushåll, företag etc. lägga upp kompletta register. Maskintekniken gör det möjligt att på ett billigare sätt aktualisera dem. En standardiserad klassificering av enheterna i ett register och användningen av ett gemensamt register för olika undersökningar gör det möjligt att med statistikmaskinernas hjälp kombinera olika statistiska material. Dessa möjligheter har hittills endast i begränsad utsträckning tillvaratagits i svensk statistik. Kommittén har därför ansett sig böra ägna dem särskild uppmärksamhet.

Utvecklingen av nya vetenskapliga metoder och av nya revolutionerande maskintyper måste för produktionen av statistik medföra en strukturell omvandling lika genomgripande som den man finner på det industriella området. Det kan gälla storleken på produktionsenheterna och deras samordning. Men det måste också gälla produktionsenheternas inre uppbyggnad och de personliga funktionerna inom dessa. Den statistiska rutinpersonalen kan relativt sett reduceras. I viss utsträckning får den ersättas av maskintekniker. Samtidigt ökas kraven på produktionsledningen. Högt kvalificerad personal måste avdelas för planering, programmering, samordning av verksamheten samt tekniskt och organisatoriskt utvecklingsarbete. Kraven ökas på statistiskt vetenskaplig skolning hos personalen, särskilt sådan i ledande ställning. En intim kontakt kommer också att krävas med de vetenskapliga institutioner som bedriver forskning på det statistiska området.

3. *Kommitténs utredningar och frågeställningar*

Enligt givna direktiv skall kommittén utreda den statliga statistikens omfattning, utformning och grad av centralisering. Utredningsuppdraget kan sålunda sägas omfatta vilken statistisk information den statliga statistikproduktionen skall ge, vilka metoder som skall användas, vilka resurser som behövs samt hur dessa resurser skall disponeras. Dessa olika aspekter är i hög grad avhängiga av varandra. En utredning rörande önskvärt innehåll och kvalitet i statistiken liksom beträffande de lämpligaste metoderna för statistikens framställning blir meningslös, om man inte samtidigt tar hänsyn till disponibla produktionsresurser. Å andra sidan förutsätter en bedömning av vilka resurser som behövs för statistikproduktionen en viss behovssituation.

Statistikproduktionens syfte är att tillgodose behoven av statistisk information i samhället. Det kan därför förefalla naturligt att i första hand kartlägga behoven av statistik och mot bakgrunden därav framlägga förslag till vilka resurser som bör tilldelas statistikproduktionen. Betydande nackdelar är emellertid förknippade med en sådan ansats. En allsidig utredning av konsumentbehoven måste med nödvändighet bli mycket tidsödande. När det slutliga förslaget till statistikens omfattning och utformning föreligger, riskeras därför att det i väsentlig grad redan är föråldrat. Det är vidare nödvändigt att ta hänsyn till kostnaderna för statistikproduktionen. Då det knappast är möjligt att finna någon form för en automatiskt verkande avvägningsmekanism, exempelvis i form av prissättning av statistikproduktionens resultat, blir det nödvändigt att på annat sätt gallra bland behoven. Hur långt denna gallring skall drivas, är åter beroende på bedömanden om vilka produktionsresurser som kan väntas bli tilldelade statistikproduktionen.

Med hänsyn till den vikt som får tillmätas kostnaderna för statistikproduktionen kunde det förefalla lämpligare att utgå från givna produktionsresurser och utreda hur dessa bör disponeras för att så långt som möjligt tillgodose behoven av statistisk information. Detta innebär, att möjliga rationaliseringsvinster användes för att förbättra statistikens kvalitet eller öka omfånget. Alternativt skulle som utgångspunkt kunna tagas statistikproduktionens nuvarande omfattning och innehåll och utredas om motsvarande data kan produceras till lägre kostnader än vad som nu är fallet. Även andra utgångspunkter för utredningsarbetet är givetvis möjliga. Flertalet lider dock liksom de hittills nämnda av den svagheten, att de innebär en låsning av vissa förutsättningar som i och för sig är flexibla till följd av de ständiga skiftningarna i behoven av statistik och utvecklingen på det produktionstekniska planet.

För att i möjligaste mån undvika ett statiskt betraktelsesätt har kommittén satt som mål att framlägga förslag till ett system, som skapar möj-

ligheter för en smidig anpassning efter de aktuella behoven och till en snabb utveckling av statistiska metoder och maskinteknik. Kommittén har sålunda inriktat sitt arbete på att utreda vilka faktorer som bör beaktas vid en rationellt ordnad statistikproduktion och att på grundval härav framlägga förslag till en ändamålsenlig organisationsform.

För att kunna avgöra i vad mån ändringar i den nuvarande organisationsformen behövs, har kommittén företagit en ingående undersökning av hur den svenska statistikproduktionen nu är upplagd (kap. II). Som bakgrund till förslaget till organisationsform har kommittén därefter sökt klarlägga de krav som i princip kan ställas ur konsument- och uppgiftslämnarsynpunkt (kap. III och IV). I sistnämnda hänseende har kommittén företagit enkäter till olika uppgiftslämnarkategorier.

Att finna en lämplig organisationsform för svensk statistik har kommittén funnit vara ett komplicerat avvägningsproblem. I syfte att klarlägga de argument som talar för en lösning i ena eller andra riktningen har kommittén i detalj genomgått olika synpunkter på behovet av samordning av statistikproduktionen liksom av statistikens förhållande till den administrativa verksamheten. Mot bakgrunden av de organisationsformer man finner i utlandet har den svenska statistikens nuvarande organisation därefter underkastats en granskning. Den praktiska huvudfråga inför vilken kommittén slutligen ställts, har varit i vilken utsträckning en effektivisering av statistikproduktionen skulle kunna uppnås genom koncentration till en större enhet, och i vad mån samordningsfrågorna, oavsett koncentrationsgraden, skulle kunna lösas genom ett särskilt samordningsorgan. Denna frågeställning har prövats genom en genomgång av de enskilda statistikgrenarna. På denna genomgång av synpunkter och analys av faktiska förhållanden har kommittén grundat sin avvägning mellan olika organisationsformer och sina principiella slutsatser (kap. V).

Till slut framlägges ett positivt förslag till organisation med en tidsplan för dess genomförande och beräkning av vissa kostnader (kap. VI). En avgörande synpunkt har därvid varit, att den statistiska verksamheten — både i samband med den omläggning under de närmaste åren kommittén föreslår och på längre sikt — måste infogas i en så flexibel form, att denna på ett effektivt sätt kan anpassas till växlande behov av statistik och till den statistiskt tekniska utvecklingen samt även till framkommande önskemål från konsumenterna rörande statistikens framställning.

KAPITEL II

Översikt över den nuvarande statistikproduktionen

1. *Kommitténs utredningar rörande den officiella statistiken*

Praktiskt taget alla statliga verk och myndigheter har vid något tillfälle framställt statistiska uppgifter. Statistikens omfång och ändamål kan emellertid vara mycket skiftande och kommittén har därför funnit det motiverat att i sina utredningar göra vissa avgränsningar. Den kartläggning av den nuvarande statistikproduktionen, som kommittén företagit, har sålunda begränsats till de myndigheter som regelmässigt utför statistiskt arbete, medan de som endast tillfälligt sammanställer statistik undantagits. Bl. a. har bortsetts från hela den omfattande statliga kommittéstatistiken, vars problem kommittén förutsatt får lösas inom ramen för den organisation, som föreslås och med de nya medel som skulle ställas till statistikproduktionens förfogande.

Kommittén har vidare begränsat kartläggningen till de delar av den statliga statistiken som enligt allmänt språkbruk betecknas som officiell statistik (jfr kommitténs direktiv). Med officiell statistik avses i allmänhet icke endast sådan, i huvudsak årlig, statistik som ingår i serien SOS (Sveriges officiella statistik) utan all statlig statistik som blir offentliggjord. Från granskning har kommittén således undantagit sådan intern driftsstatistik som myndigheter sammanställer enbart för eget bruk, exempelvis rörande arbetsresultaten inom verket, personalens frånvaro etc., såvida icke denna statistik samtidigt utgör en redovisning utåt, såsom är fallet med de affärsdrivande verkens årsredogörelser. På samma sätt har kommittén undantagit statistik som sammanställs för så speciella administrativa ändamål att den i regel icke offentliggöres, exempelvis statistik hos de olika verken inom försvaret, statens pris- och kartellnämnd, avtalsnämnden m. fl.

Genom en enkät under våren 1958 inhämtade kommittén upplysningar om den statistiska verksamheten vid sammanlagt 31 statliga verk, nämligen följande:

Arbetsmarknadsstyrelsen
Bank- och fondinspektionen
Bostadsstyrelsen
Domänstyrelsen
Fängvårdsstyrelsen
Försäkringsinspektionen
Generalpoststyrelsen
Järnvägsstyrelsen

Kommerskollegium
Konjunkturinstitutet
Kontrollstyrelsen
Lantbruksstyrelsen
Lantmåteristyrelsen
Luftfartsstyrelsen
Medicinalstyrelsen
Pensionsstyrelsen

Riksbanken
 Riksförsäkringsanstalten
 Riksgäldskontoret
 Riksräkenskapsverket
 Skogsstyrelsen
 Skolöverstyrelsen
 Socialstyrelsen
 Statens biltrafiknämnd

Statens hyresråd
 Statens jordbruksnämnd
 Statens utlänningskommission
 Statistiska centralbyrån
 Telestyrelsen
 Vattenfallsstyrelsen
 Väg- och vattenbyggnadsstyrelsen

Enkäten bestod av följande tre delar:

Del A. omfattade en *allmän kartläggning* av den officiella statistikens huvudinnehåll, publicering, insamlingsmetoder, källmaterial, registerunderlag, svarsfrekvens och bearbetning. Den utfördes på så sätt att kommittén med hjälp av uppgifter i de statistiska publikationerna utarbetade preliminära översikter över den fortlöpande statistiken samt specialundersökningar, vilka publicerats under år 1957. Dessa preliminära översikter korrigerades sedan genom medverkan från de olika verkens sida och kompletterades med upplysningar om övriga under år 1957 pågående statistiska undersökningar samt om genomförda och planerade omläggningar av statistiken.

Del B. omfattade en *redovisning av utgifterna* för den officiella statistiken. Denna del avsåg likaledes kalenderåret 1957, undantagsvis budgetåret 1956/57. Redovisningen skulle omfatta samtliga utgifter vid de särskilda statistiska byråerna (avdelningarna, sektionerna etc.) men i fråga om byråer (avdelningar, sektioner), som även hade andra arbetsuppgifter, skulle endast utgifterna för det statistiska arbetet medtagas. Dessutom skulle utgifterna så vitt möjligt fördelas på olika statistikgrenar och på olika utgiftsposter.

Del C. omfattade uppgifter om *hålkortsmaskiner* och motsvarande tekniska hjälpmedel för den statistiska bearbetningen.

Härutöver har kommittén genom muntliga överläggningar med statistiska centralbyrån, kommerskollegium, socialstyrelsen, bostadsstyrelsen och arbetsmarknadsstyrelsen inhämtat vissa kompletterande uppgifter bl. a. om statistikens användning inom verkens arbetsområden.

Den fortsatta framställningen rörande den statliga statistikproduktionen bygger i allt väsentligt på de genom enkäten och de muntliga överläggningarna av verken lämnade uppgifterna.

2. Översikt över statistikproduktionens uppdelning inom olika ämnesområden

I efterföljande översikt belyses statistikproduktionens fördelning mellan de olika statliga myndigheterna med uppdelning efter ämnesområden:

I. Ekonomisk statistik:

Jordbruk och fiske	Statistiska centralbyrån: allmän jordbruks- och fiskestatistik samt statistik över jordbrukarnas och fiskarnas taxerade inkomster, utgifter m. m. Socialstyrelsen: lönestatistik för arbetare inom jordbruket. Jordbruksnämnden: statistik över jordbrukets totala inkomster, produktion, lager m. m., producentprisindex, fångststatistik för fisket m. m. Lantbruksstyrelsen: undersökningar rörande räkenskapsresultat för svenska jordbruk m. m.
Skogsbruk	Socialstyrelsen: lönestatistik för skogsarbetare. Arbetsmarknadsstyrelsen: sysselsättningsstatistik för storskogsbruket och bondeskogsbruket. Domänstyrelsen: statistik över domänverket. Skogsstyrelsen: allmän skogsstatistik samt flottningsstatistik.
Industri och hantverk	Statistiska centralbyrån: vinststatistik. Kommerskollegium: allmän industri- och bergshanteringsstatistik, investerings- och lagerstatistik samt partiprisindex. Socialstyrelsen: lönestatistik för arbetare och tjänstemän, sysselsättningsstatistik samt statistik över frånvarofrekvensen. Arbetsmarknadsstyrelsen: arbetslöshetsstatistik m. m. Konjunkturinstitutet: konjunkturbarometer för vissa industrigrenar. Jordbruksnämnden: livsmedelsinventeringar.
Byggnadsverksamhet	Socialstyrelsen: lönestatistik för byggnads- och anläggningsarbetare. Arbetsmarknadsstyrelsen: statistik över byggnadsregleringen, arbetslöshetsstatistik m. m. Bostadsstyrelsen: statistik över bostadsbyggandet, låneverksamheten, bostadsmarknadsläget, byggnadstiderna, byggnadskostnadsindex m. m. Väg- och vattenbyggnadsstyrelsen: verksamhetsstatistik. Vattenfallsstyrelsen: verksamhetsstatistik.
Handel	Statistiska centralbyrån: vinststatistik, statistik över priserna på jordbruks- och andra fastigheter. Kommerskollegium: utrikeshandelsstatistik,¹ partiprisindex, lagerstatistik, kooperationsstatistik. Socialstyrelsen: konsumentprisindex, statistik över detaljhandelsomsättningen, lönestatistik för handelsanställda m. m. Jordbruksnämnden: handelsomsättningen inom jordbruket; livsmedelsinventeringar. Kontrollstyrelsen: statistik över försäljningen av rusdrycker och öl m. m. Konjunkturinstitutet: volym- och prisindex för utrikeshandeln
Transport	Statistiska centralbyrån: vinststatistik, statistik över motorfordonsbeståndet, statistik över vägtrafikolyckor. Kommerskollegium: sjöfartsstatistik, investeringsstatistik. Socialstyrelsen: lönestatistik för arbetare inom stuveri, trafik- och oljedistributionsföretag m. m. Generalpoststyrelsen, telestyrelsen, järnvägsstyrelsen, vattenfallsstyrelsen: verksamhetsstatistik. Väg- och vattenbyggnadsstyrelsen: trafikräkningar. Luftfartsstyrelsen: verksamhetsstatistik. Statens biltrafiknämnd: statistik över beställningstrafiken med lastbil.
Bankväsen	Statistiska centralbyrån: sparbanksstatistik. Socialstyrelsen: lönestatistik för anställda vid banker. Bank- och fondinspektionen: statistik över banker och fondkommissionärer. Sparbanksinspektionen²: korttidsstatistik rörande sparbankerna. Riksbanken: verksamhetsstatistik.

¹ Maskinbearbetningen för statistiken rörande utrikeshandeln utföres i huvudsak av generalstyrelsen, men statistiken programmeras av kommerskollegium.

² Ingår ej i enkäten.

Försäkringsväsen	Socialstyrelsen: lönestatistik för anställda inom försäkringsbolag. Försäkringsinspektionen: verksamhetsstatistik.
Fastighetsförvaltning	Socialstyrelsen: bostadskostnadsundersökningar. Bostadsstyrelsen: statistik över vissa kommunala taxor, statistik över driftkostnaderna för flerfamiljshus. Statens hyresråd: fastighetsomkostnadsundersökningar.
Offentlig verksamhet	Statistiska centralbyrån: statistik över kommunernas finanser, statistik över personal i statlig tjänst, statistik över skattetaxeringarna samt inkomst och förmögenhet. Kontrollstyrelsen: statistik över accispåslagna näringar. Riksräkenskapsverket: statistik över statens inkomster och utgifter. Konjunkturinstitutet: enkäter rörande kommunernas investeringar, lånerörelse m. m. Riksgäldskontoret: verksamhetsstatistik.
II. Övrig statistik:	
Befolkningsstatistik	Statistiska centralbyrån: statistik över folkmängden och dess förändringar. Statens utlänningskommission: utlänningsstatistik.
Hälso- och sjukvårdsstatistik	Statistiska centralbyrån: statistik över dödsorsakerna. Medicinalstyrelsen: allmän hälso- och sjukvårdsstatistik. Riksförsäkringsanstalten: sjukkassestatistik.
Socialvårds- och socialförsäkringsstatistik	Socialstyrelsen: statistik över socialvårdens olika grenar. Riksförsäkringsanstalten: olycksfallsförsäkrings- och sjukkassestatistik. Pensionsstyrelsen: pensionsstatistik. Arbetsmarknadsstyrelsen: arbetslöshetskassestatistik.
Rättsstatistik	Statistiska centralbyrån: domstolsstatistik, kriminalstatistik, polisstatistik, konkursstatistik m. m. Fångvårdsstyrelsen: statistik över villkorligt dömda, fångvårdsanstalterna samt övervaknings- och tillsynsklientelet. Kontrollstyrelsen: statistik över fylleriförseelserna.
Valstatistik	Statistiska centralbyrån: statistik över riksdagsmannaval, kommunalval m. m.
Utbildningsstatistik	Statistiska centralbyrån: statistik över högre studier. Socialstyrelsen: statistik över ungdomsvårdsskolorna. Arbetsmarknadsstyrelsen: undersökningar om ungdomens yrkesplaner. Skolöverstyrelsen: statistik över folkundervisningen, det högre skolväsendet, yrkesutbildningen m. m. Överstyrelsen för yrkesutbildning: ¹ statistik över yrkesutbildningen.

3. Arbetsfördelningen mellan de statistikproducerande myndigheterna

Av föregående avsnitt har framgått, att produktionen av officiell statistik för närvarande är fördelad på ett stort antal statliga verk och myndigheter. Endast ett av verken, statistiska centralbyrån, har emellertid statistikproduktion som huvuduppgift, och inom ytterligare två av dem, kommerskollegium och socialstyrelsen, upptar statistiken ett jämförelsevis stort utrymme. Inom övriga myndigheter har statistikproduktionen ett mera begränsat omfång.

Beträffande arbetsfördelningen mellan de olika myndigheterna kan man i mycket grova drag säga, att statistik som saknar direkt anknytning till administrativ verksamhet inom någon myndighet är förlagd till antingen

¹ Ingår ej i enkäten.

statistiska centralbyrån, kommerskollegium eller socialstyrelsen. Övrig statistik är i stort sett förlagd till de statliga myndigheter som är administrativt verksamma på de områden statistiken belyser.

De statistikproducerande myndigheterna hör till en rad olika statsdepartement. Statistiken är sålunda icke samlad under en enda huvudtitel utan finns representerad inom flertalet av dessa.

I föreliggande avsnitt redovisas först statistiken inom de tre största statistikproducerande verken, statistiska centralbyrån, kommerskollegium och socialstyrelsen. Därefter redovisas de övriga statistikproducenterna, grupperade departementsvis. Samtidigt anges i korthet arten av det primärmaterial som utnyttjas i statistiken samt insamlingsförfarandena. Som tidigare nämnts är redovisningen knuten till år 1957.

Statistiska centralbyrån har fyra avdelningar med fortlöpande statistikproduktion, en för befolkningsstatistik, en för jordbruksstatistik, en för ekonomisk statistik och en för rättsstatistik. Inom centralbyrån finns vidare en avdelning för folkbokföring, ett statistiskt bibliotek med arkiv och upplysningsavdelning, ett administrativt kansli samt två avdelningar med afärsdrivande verksamhet, nämligen en maskincentral och ett utredningsinstitut med intervjuorganisation (jfr vidare s. 55 ff).

Vid avdelningen för befolkningsstatistik utarbetas följande grenar av fortlöpande befolkningsstatistik:

Årlig statistik över folkmängden inom administrativa områden.

Årlig statistik och kvartalsstatistik över befolkningsrörelsen.

Årlig statistik över dödsorsakerna.

Dessutom är till avdelningen förlagda vissa med befolkningsstatistiken besläktade grenar nämligen:

Periodiskt återkommande statistik över riksdagsmannavalen, de kommunala valen m. m. (valstatistik).

Årlig statistik över högre studier.

Till avdelningen hör även ett register med vissa uppgifter om personer födda den 15:e varje månad, det s. k. befolkningsregistret, som huvudsakligen är avsett som underlag för statistiska specialbearbetningar.

Vidare genomföres de vart 5:e eller vart 10:e år regelmässigt återkommande folkräkningarna i anslutning till avdelningen för befolkningsstatistik.

Som underlag för befolkningsstatistiken ligger uppgifter från pastorsämbetena, vilka först utnyttjas av länsbyråerna och/eller riksbyrån för folkbokföring. En del av uppgifterna är dock avsedda enbart för statistiken och inkommer direkt från pastorsämbetena.

Valstatistiken baseras på särskilda uppgifter som valnämnderna och de rösträknande myndigheterna insänder till centralbyrån. Statistiken över högre studier baseras på särskilt insamlade statistiska uppgifter.

Avdelningen för jordbruksstatistik utarbetar följande statistikgrenar:

Årlig statistik över jordbruk och boskapsskötsel.

Årlig statistik över årsväxten.

Årlig statistik över fisket.

Årlig statistik över yrkesjordbrukarnas taxerade inkomster, utgifter och netto-intäkter.

Årlig statistik över yrkesfiskarnas taxerade inkomster och utgifter.

De intermittert återkommande jordbruksräkningarna är likaledes förlagda till avdelningen och vidare företages där en rad specialundersökningar på jordbruksstatistikens område. Slutligen har utförts provundersökningar i syfte att skapa objektiva skördeuppskattningsmetoder.

Jordbruksstatistiken (jordbruk och boskapsskötsel samt årsväxten) är baserad på särskilda statistiska uppgifter från urval av jordbrukare samt på rapporter från hushållningssällskapens ortsombud samt vissa företag (Sockerfabriksaktiebolaget m. fl.). Fiskestatistiken baseras på uppgifter som hushållningssällskapens fiskeritjänstemän m. fl. insamlar från fiskarna, samt på vissa andra källor. Statistiken över taxerade inkomster för yrkesjordbrukare och yrkesfiskare är baserad på självdeklarationer som länsstyrelsen lånar ut till centralbyrån.

Avdelningen för ekonomisk statistik utarbetar:

Årlig statistik över skattetaxeringarna, inkomst och förmögenhet.

Årlig statistik över kommunernas finanser jämte tillhörande kommunal prognosstatistik.

Årlig sparbanksstatistik.

Årlig statistik över företagens intäkter, kostnader och vinster (vinststatistik).

Årlig statistik över i statens tjänst anställd personal samt personal i statsunderstödd verksamhet.

Skattetaxeringsstatistiken baseras på särskilda sammandrag från de lokala skattemyndigheterna respektive länsstyrelserna, inkomststatistiken på särskilda statistiska uppgifter från länsstyrelser och taxeringsnämndsordföranden och förmögenhetsstatistiken på längder som skattemyndigheterna lånar ut till centralbyrån.

Statistiken över kommunernas finanser m. m. baseras på särskilda statistiska uppgifter från berörda kommunala organ. Sparbanksstatistiken baseras likaledes på särskilda statistiska uppgifter från sparbankerna och insamlas genom länsstyrelserna. (Korttidsuppgifter om sparbankerna införskaffas och bearbetas av sparbanksinspektionen.) Vinststatistiken baseras på särskilda uppgifter från industriföretag, parti- och detaljhandelsföretag och företag med yrkesmässig lastbilstrafik samt rederier.

Statistiken över personal i statens tjänst m. m. baseras på särskilda, individuellt redovisade, uppgifter från de olika myndigheterna eller, i fråga om en del större verk och myndigheter, på summariska uppgifter och färdiga tabeller.

Avdelningen för rättsstatistik utarbetar:

Periodisk domstols- och kriminalstatistik.

Kvartalsstatistik över brott som kommit till polisens kännedom (polisstatistik).

Årlig statistik över priserna på jordbruksfastigheter samt affärs- och bostadsfastigheter.

Månatlig konkursstatistik samt statistik över protesterade växlar.

Månatlig och årlig statistik över vägtrafikolyckor.

Domstolsstatistiken baseras på särskilda statistiska uppgifter från de olika domstolarna och de till hovrätterna insända s. k. småprotokollen. Kriminalstatistiken baseras likaledes på särskilda statistiska uppgifter från domstolarna och

riksåklagarämbetet, men dessutom även på saköreslängder och tulldiarier samt på utdrag ur fångvårdsstyrelsens straffregister. Polisstatistiken baseras på särskilda statistiska uppgifter från polismyndigheterna. — Ett utredningsförslag rörande omläggning av kriminalstatistiken föreligger sedan 1954.

Statistiken över priserna på jordbruksfastigheter baseras på särskilda utdrag ur inskrivningsdomarnas lagfartsunderrättelser, vilka finns hos häradsskrivarna, samt på fastighetslängden, och statistiken över priserna på andra fastigheter på avskrifter av lagfartsbevisen från inskrivningsdomarna och deklarationer från länsstyrelserna.

Konkurs- och växelstatistiken baseras på annonser i Post- och inrikes tidningar och förteckningar från notarii publici.

Statistiken över vägtrafikolyckor baseras på särskilda för statistiken avsedda rapporter från dem, som företar polisutredningen i samband med trafikolycka.

Till centralbyråns maskinavdelning har förlagts det centrala bilregistret, som även utnyttjas för en kvartalsvis och årlig statistik över motorfordonsbeståndet.

Förutom redogörelser för olika statistikgrenar utger statistiska centralbyrån Statistisk Årsbok, Historisk statistik och Årsbok för Sveriges kommuner samt Statistisk Tidskrift, vilka förutom byråns egen statistik innehåller statistiska resultat från andra verk och myndigheter m. m.

Kommerskollegium har en statistisk byrå, som omhänderhar kollegii hela statistikproduktion. De fortlöpande statistikgrenarna är följande:

Årlig industristatistik med volymläsningsräkningar angående produktionen.

Årlig bergshanteringsstatistik.

Årlig investeringsstatistik beträffande industri, bergsverk och samfärdsl.

Månatlig el-statistik.

Årlig värde- och kvantitetsstatistik angående lager m. m.

Kvartalsstatistik angående produktion, lager m. m.

Månatlig partiprisindex.¹

Årlig kooperationsstatistik.

Månatlig, kvartalsvis och årlig sjöfartsstatistik.

Månatlig och årlig utrikeshandelsstatistik.

Vidare handhar byrån de intermittent återkommande företagsräkningarna.

Statistiken över industri, bergshantering, investeringar inom industri och samfärdsl samt el-statistiken är baserade på särskilda uppgifter från företag inom berörda näringsgrenar. Insamlingsarbetet sker beträffande industristatistiken delvis under medverkan av lokala myndigheter (landsfiskal, magistrat och motsvarande) och beträffande bergshanteringsstatistiken under medverkan av bergmästarna. El-statistiken framställs i samarbete med centrala driftsledningen. Vid behov företages särskilda bearbetningar av materialet till dessa statistikgrenar.

Värdestatistiken angående lager baseras på uppgifter från företag inom industri och handel, kvantitetsstatistiken på uppgifter från företag inom vissa industri- och handelsbranscher och kvartalsstatistiken på uppgifter från företag inom industri och handel samt trafikföretag. Partiprisindex baseras på prisuppgifter från ett antal ledande tillverkare, grossister, importörer och exportörer.

Kooperationsstatistiken bygger på uppgifter från berörda kooperativa föreningar.

Sjöfartsstatistiken baseras på särskilda uppgifter från rederier, hamnägare, kanal- och slussföretag samt från generaltullstyrelsen, sjöfartsstyrelsen m. fl.

¹ Senare har även tillkommit en försvarsprisindex.

Utrikeshandelsstatistiken är i huvudsak baserad på maskinlistor från tullverket, som även utnyttjar materialet för administrativa ändamål. Statistiken programmeras emellertid av kommerskollegium.

Kommerskollegium utför dessutom en stor mängd specialbearbetningar och tillfälliga statistiska undersökningar.

Förutom redogörelser för olika statistikgrenar utger kollegium Kommersiella Meddelanden med Ekonomisk översikt innehållande en mångfald statistiska uppgifter från skilda källor.

Socialstyrelsen har två statistiska byråer, en för pris- och socialvårdsstatistik och en för löne- och sysselsättningsstatistik.

Byrån för pris- och socialvårdsstatistik utarbetar följande grenar:

Årlig barnavårdsstatistik.

Årlig socialhjälpstatistik.

Årlig mödrahjälpstatistik.

Årlig åldringsvårdsstatistik.

Årlig ungdomsvårdsskolestatistik.

Årlig nykterhetsvårdsstatistik.

Månatlig konsumentprisindex och i anslutning därtill återkommande undersökningar rörande bostadskostnaderna.

Intermittent återkommande levnadskostnadsundersökningar.

Vidare utarbetas för UD:s räkning en index rörande levnadskostnaderna på vissa utländska orter.

Slutligen sammanställer socialstyrelsen årligen uppgifter om de sociala utgifterna och företar vid eget behov eller enligt särskilda uppdrag olika slag av socialstatistiska specialundersökningar.

Barnavårdsstatistiken baseras på särskilda uppgifter som barnavårdsnämnderna för den statistiska bearbetningen hämtar ur sina förteckningar och på särskilda uppgifter från barnkoloni- och barnhemsanordnare m. fl. Socialhjälpstatistiken grundar sig på utdrag som för den statistiska bearbetningen göres ur socialregistren. Mödrahjälpstatistiken baseras på administrativa protokollsutdrag. Åldringsvårdsstatistiken baseras på särskilda statistiska uppgifter från ålderdomshem och socialnämnder. Ungdomsvårdsskolestatistiken baseras på uppgifter ur ett styrelsens register över intagna. Nykterhetsvårdsstatistiken grundas på nykterhetsnämndernas årsredogörelser m. m.

Insamlingen av prisuppgifter till konsumentprisindex sker med anlitande av statistiska centralbyråns intervjuarkår; vissa uppgifter insamlas dock direkt av styrelsen. Bostadskostnadsundersökningarna och levnadskostnadsundersökningarna är till större delen baserade på intervjuförfarande varvid materialet insamlas av statistiska centralbyråns lokalombud.

Vid byrån för löne- och sysselsättningsstatistik utarbetas årlig lönestatistik för följande kategorier.

Jordbruksarbetare, trädgårdsarbetare, skogsarbetare.

Industriarbetare och arbetare inom byggnads- och anläggningsverksamhet.

Arbetare i statlig tjänst, arbetare inom stuverirörelse, arbetare inom trafikföretag och oljedistributionsföretag.

Tjänstemän inom industri m. m.

Anställda vid banker och försäkringsbolag.

Anställda inom enskild varuhandel samt vid konsumtionsföreningar.

Teknisk personal vid apotek; anställda vid Nya systemaktiebolaget; anställda vid restaurangbolag.

Vid samma byrå utarbetas även:

Kvartalsstatistik över industriarbetarlönerna.

Månatlig sysselsättningsstatistik för industriarbetare.

I regel årliga undersökningar rörande frånvarofrekvensen inom industrin.

Kvartalsstatistik över detaljhandelsomsättningen.

Dessutom företages tillfälliga statistiska undersökningar på närliggande områden.

I fråga om den årliga lönestatistiken för såväl arbetare som tjänstemän inom industrin m. fl. näringsgrenar insamlar Svenska arbetsgivareföreningen i samarbete med socialstyrelsen primärmaterial beträffande de till föreningen anslutna företagen. Detta samarbete regleras genom ett särskilt avtal. (Se vidare s. 70 nedan.) För övriga företag och för all korttidsstatistik som rör dessa näringsgrenar inhämtar styrelsen uppgifter direkt från de av statistiken berörda företagen. Även i fråga om jordbruks- och trädgårdsarbetare inhämtas uppgifterna direkt från företagen. Beträffande skogsarbetarna baseras statistiken på jägmästarnas uppskattningar. I fråga om arbetare inom stuverirörelse samt trafik- och oljedistributionsföretag inhämtas uppgifter delvis genom SAF, delvis genom Stadsförbundet och delvis direkt från de berörda företagen. Uppgifter till statistiken över handelsanställda inhämtas direkt från berörda företag och föreningar. Till statistiken över personal vid apotek, systembolaget, restaurangerna samt banker och försäkringsbolag erhålles material genom vederbörande branschorganisationer.

Uppgifterna till detaljhandelsomsättningsstatistiken insamlas direkt från de berörda företagen, utom i fråga om konsumtionsföreningarna, där Kooperativa förbundet sköter insamling och granskning av materialet.

Vid styrelsens övriga byråer företages statistiska undersökningar endast i mindre omfattning och är då i huvudsak av typen specialundersökningar. Mera regelbundet utarbetas bl. a. statistik över den sociala hemhjälpsverksamheten, grundad på särskilda uppgifter från hemhjälpnämnderna, samt en särskild statistik över nykterhetsvårdsklientelet, grundad på uppgifter om de intagna på anstalterna.

Förutom redogörelserna för olika statistikgrenar utger socialstyrelsen Sociala Meddelanden, från och med år 1959 med särskild statistisk bilaga.

Övriga delar av den statliga statistiken är förlagda till olika administrativa verk. I det följande redovisas statistiken vid dessa verk, grupperade efter departementstillhörighet.

JUSTITIEDEPARTEMENTET:

Fångvårdsstyrelsens statistik är förlagd till dels arbetsbyrån, dels socialbyrån. Styrelsen sammanställer årligen statistik över villkorligt dömda, över fångvårdsanstalterna och deras arbetsdrift samt kriminalvårdens övervaknings- och tillsynsklientel. Statistiken är baserad på uppgifter i fångvårdsstyrelsens register över villkorligt dömda och centrala fångregister samt på fördelningsböcker, bokslut, balansförklaringar, huvudbok, arbetsrapporter etc. från fångvårdsanstalterna.

SOCIALDEPARTEMENTET:

Socialstyrelsen: jfr ovan s. 28—29.

Riksförsäkringsanstaltens statistik är huvudsakligen förlagd till den försäkringsmatematiska och statistiska byrån. Anstalten utger en årlig verksamhetsberättelse, innehållande statistiska uppgifter, och utarbetar olycksfallsstatistik, baserad på primärmaterial, som erfordras i samband med premiedebitering och skadereglering inom anstalten respektive inhämtas för statistiskt ändamål från de nio fristående socialförsäkringsbolagen, samt sjukkassestatistik, baserad huvudsakligen på uppgifter som på särskilda för statistiken avsedda blanketter hämtas ur administrativt material hos sjukkassorna. Av kassorna lämnade statistiska uppgifter utnyttjar anstalten för beräkning av bl. a. avgifter, stats- och arbetsgivarbidrag m. m.

Dessutom har anstalten, speciellt i anslutning till sjukkassereformen, utfört tillfälliga specialundersökningar.

Pensionsstyrelsens statistik är i huvudsak förlagd till en sektion inom försäkringsbyråns statistiska avdelning. Tillfälliga statistiska undersökningar har därjämte utförts av sjukvårdsbyrån. Styrelsen utarbetar årligen statistik över pensionsbeståndet och dess förändringar samt företar ett stort antal specialbearbetningar och undersökningar av tillfällig karaktär. Den fortlöpande statistiken baseras huvudsakligen på bearbetningar av styrelsens hålkortsregister, men i samband med de tillfälliga undersökningarna inhämtas även särskilda primäruppgifter från olika pensionstagare.

Arbetsmarknadsstyrelsens statistik handhas huvudsakligen av en till lokaliserings- och utredningsbyrån knuten statistiksektion. Styrelsen utarbetar månatligen statistik över vissa grenar av sitt verksamhetsområde, nämligen: arbetsförmedlingsstatistik, baserad på arbetssökandebblanketter och orderblanketter från arbetsgivarna — materialet insändes genom arbetsförmedlingarna; statistik över beredskapsarbetena, baserad på verksamhetsrapporter från arbetsledare och arbetslöshetsnämnder samt byggnadsregleringsstatistik baserad på uppgifter från byggherrarna samt ansökningshandlingar, vilka insändes av länsarbetsnämnderna.

Vidare utarbetar styrelsen arbetslöshetsstatistik, baserad på uppgifter om de vid arbetsförmedlingen anmälda arbetslösa, samt statistik varannan månad över arbetslöshet och understödsverksamhet i de erkända arbetslöshetskassorna, vilket dessa lämnar rapporter om. Styrelsen sammanställer därjämte årliga uppgifter om flyttningarna mellan fackförbunden, baserade på verksamhetsrapporter. Vidare företages särskilda undersökningar rörande ungdomens yrkesplaner, till vilka primärmaterial inhämtas på särskilda frågeformulär genom skolornas klassföreståndare m. fl., samt utarbetas slutligen även sysselsättningsstatistik för skogsbruket, för vilken inhämtas särskilt statistiskt material samt verksamhetsrapporter o. dyl.

Under år 1959 har styrelsen därjämte påbörjat särskild statistik rörande sysselsättning och arbetslöshet, s. k. labour-forceundersökningar, på grundval av uppgifter, som inhämtas från enskilda individer per post samt genom personliga intervjuer.

Bostadsstyrelsen utarbetar statistik huvudsakligen vid planeringsbyråns statistiksektion. Sektionen handhar den månatliga och årliga bostadsbyggnadssta-

statistiken och lokalstatistiken. Statistiken är baserad på särskilda uppgifter, som inhämtas från kommunernas bostadspolitiska organ respektive byggnadsnämnderna. Vidare utarbetar sektionen lånestatistik för längre och kortare perioder rörande:

Låne- och bidragsverksamheten i allmänhet.

Familjebostads- och bränslebidrag.

Egnahemslån.

Förbättringslån.

Tertiär- och tillägglån.

Belåningstak m. m.

Lånestatistiken baseras på särskilda uppgifter, som kommuner respektive länsbostadsnämnder sammanställer på grundval av lånehandlingar m. m., och vidare på diaries, protokoll och föredragningsmaterial etc. hos bostadsstyrelsen.

Sektionen utarbetar vidare statistik över bostadsmarknadsläget, baserad på särskilt inhämtade uppgifter från förmedlingsorganen m. fl. och över byggnadstid för olika byggnadsstadier. Byråns planeringssektion har bistått vid lokala bostadsräkningar.

Vid byrån för teknisk-ekonomiska utredningar utföres vissa statistiska undersökningar, förlagda till byråns indexsektion. Förutom varierande tillfälliga undersökningar utarbetas följande fortlöpande statistik, nämligen:

Byggnadskostnadsindex.

Statistik över kommunala taxor för vatten, elström, renhållning och sotning.

Statistik över driftskostnaderna för flerfamiljshus.

Denna statistik är baserad på särskilt insamlade uppgifter, som av byrån även utnyttjas för andra ändamål.

Inom bostadsstyrelsen pågår slutligen även planering av 1960 års bostadsräkning.

Statens hyresråd företar vid behov särskilda fastighetsomkostnadsundersökningar m. m. för vilka särskilda primäruppgifter inhämtas.

KOMMUNIKATIONSDEPARTEMENTET:

Vid kommunikationsverken, *generalpoststyrelsen*, *telestyrelsen*, *järnvägsstyrelsen* samt vid *vattenfallsstyrelsen* sammanställs årliga verksamhetsredogörelser av statistisk karaktär.

Väg- och vattenbyggnadsstyrelsen utarbetar, förutom en årsberättelse, olika slag av statistik rörande vägväsendet, huvudsakligen baserade på uppgifter från vägförvaltningarna, samt företar trafikräkningar genom vägförvaltningarnas försorg eller genom särskilda trafikräknare.

Luftfartsstyrelsen utarbetar årlig statistik rörande trafikflygplatserna och statens civila flygfält på grundval av material, som samtidigt utgör underlag för debitering av flygplatsavgifterna, samt rörande den civila flygfarten på grundval av särskilt inhämtade uppgifter.

Statens biltrafiknämnd utarbetar statistik rörande beställningstrafiken med lastbil, vilken är grundad på körrapporter som förts av lastbilscentralerna och därefter av länscentralerna sammanställts i tabellform. Statistikens uppgift är att utgöra underlag för den i yrkestrafikförordningen föreskrivna behovsprövningen.

FINANSDEPARTEMENTET:

Statistiska centralbyrån, jfr ovan s. 25—27.

Bank- och fondinspektionen utarbetar statistik på grundval av uppgifter från bankaktiebolag och fondkommissionärer.

Riksräkenskapsverket utarbetar en årsbok med statistik över statens inkomster och utgifter, grundad på inom verket befintligt administrativt material samt från olika myndigheter insända huvudböcker m. m.

Kontrollstyrelsen utarbetar vid en till byrå I knuten statistisk avdelning statistik över accispiktiga näringar, huvudsakligen baserad på administrativa uppgifter, samt över försäljningen av rusdrycker och öl, baserad på särskilt inhämtade uppgifter från Systembolaget, Vin- & spritcentralen, länsstyrelserna, restauratörer och tillverkare av öl och lättöl, och slutligen även över fylleriförseelserna, baserad på uppgifter från domstolar, åklagare och polismyndigheter.

Konjunkturinstitutet sammanställer nationalräkenskaper för Sverige på grundval av statistiska uppgifter från en mängd olika källor. Vidare utarbetar institutet en pris- och volymindex för utrikeshandeln, grundad på uppgifter från kommerskollegium och tullverket. Till en fortlöpande konjunkturbarometer för vissa branscher insamlas särskilda statistiska uppgifter från urval av enskilda företag. Statistiskt material insamlas även i samband med enkäter rörande kommunernas investeringar, lånerörelse, finansiella tillgångar etc. Institutet har också genomfört undersökningar rörande hushållens sparande, baserade på material som i huvudsak insamlats genom intervjuförfarande (statistiska centralbyråns lokalombud), samt ett flertal andra tillfälliga undersökningar. Institutet utger bl. a. även Konjunkturjournalen, innehållande ekonomisk statistik från olika källor.

ECKLESIASTIKDEPARTEMENTET:

Skolöverstyrelsen har ett särskilt statistiskt kontor, som utarbetar statistik över folkundervisningen, det högre skolväsendet samt yrkesutbildningen. Till en del baseras statistiken på kataloger och årsredogörelser men i huvudsak på särskilt insamlade uppgifter från de olika skolorna; i fråga om yrkesutbildningen insamlas uppgifterna via överstyrelsen för yrkesutbildning, som även gör vissa sammanställningar. — Våren 1959 framlade en utredning förslag till omläggning av nämnda statistik i samband med dess överföring till statistiska centralbyrån.

Härutöver utarbetas statistik vid en hel rad av styrelsens olika avdelningar och rotlar m. m., nämligen försöksavdelningen, bibliotekssektionen, skolhygienroteln, folkbildningsroteln, rotel U 5 samt hushållssektionen, varvid i regel det erforderliga statistiska primärmaterialet inhämtas från de olika skolornaden.

JORDBRUKSDEPARTEMENTET:

Domänstyrelsen utarbetar på grundval av administrativt material samt från lokala organ och från länsstyrelserna erhållna uppgifter statistik över domänverket.

Skogsstyrelsen utarbetar en allmän skogsstatistik samt statistik över skogsvårdsstyrelsernas verksamhet, skogsavverkningarna m. m. samt över flottningarna. Statistiken baseras dels på särskilt inhämtade uppgifter från skogsvårdsstyrelserna, flottningsföreningarna och en rad andra organisationer och myndigheter, dels på överarbetningar av material rörande skogsnäringen, som hämtas från skilda källor (statistiska årsberättelser och andra sammanställningar).

Lantbruksstyrelsen har inom planlägningsbyrån en statistisk sektion. Statistiska undersökningar utföres vidare inom den jordbruksekonomiska byrån och, i mindre utsträckning, inom lantbruksbyrån. Styrelsen utarbetar statistik över lantbruksnämndernas, hushållningssällskapens och kontrollföreningarnas verksamhet. Denna statistik är baserad på material från de olika organisationerna. Vidare företar styrelsen undersökningar rörande räkenskapsresultat för svenska jordbruk, för vilka bokföringsmaterial insamlas genom särskilda bokföringsbyråer inom hushållningssällskapen och Sveriges lantbruksförbund. Dessutom företages tillfälliga undersökningar.

Vid statistiksektionen inom *jordbruksnämndens* utredningsbyrå företages vid varje årsskifte livsmedelsinventeringar, baserade på särskilt insamlade uppgifter från industri, parti- och detaljhandel. Vidare sammanställs fångststatistik för det svenska havsfisket, baserad på fiskarkvitton, som köpare av prisregleringsbelagd fisk insänder i 2 ex., varav det ena användes för statistiskt ändamål, det andra för prisregleringsavgift; dessutom användes uppgifter från fiskeauktioner m. m. Vidare företar statistiksektionen ett stort antal specialundersökningar.

Vid utredningsbyrån i övrigt utarbetas jordbrukskalkylen i samråd med jordbrukets utredningsinstitut; grundmaterialet utgöres i huvudsak av statistik från andra myndigheter och organisationer men även av visst av nämnden insamlat primärmaterial. Detsamma gäller nämndens beräkningar av födoämneskonsumtionens värde och volym, näringsstandarden m. m. Vissa delberäkningar och analyser i samband med dessa omfattande utredningar publiceras även separat. Vidare utarbetas produktions-, omsättnings- och prisstatistik månatligen, kvartalsvis och årligen, samt publiceras en månatlig nominell och reell producentprisindex.

Regelbunden statistik baserad på särskilt inhämtade uppgifter från olika verksamhetsområden utarbetas även vid vissa av nämndens övriga byråer och sektioner, nämligen vid fettvarusektionen, fiskesektionen och vegetabiliebyrån.

Förutom särskilda redogörelser för de olika statistikgrenarna utger nämnden Jordbruksekonomiska Meddelanden, innehållande jordbruksstatistiska data.

Lantmäteristyrelsen utarbetar verksamhetsstatistik, baserad på uppgifter som cheferna för lantmäteriets organisationsenheter sammanställt på grundval av diariuppgifter, och vilka ytterligare bearbetats på länslantmäterikontoren.

HANDELSDEPARTEMENTET:

Kommerskollegium, jfr ovan s. 27—28.

Försäkringsinspektionen utarbetar månatlig och årlig statistik över enskilda försäkringsanstalter på grundval av primärmaterial, som erfordras för inspektionens tillsyn över dessa anstalter. Dessutom företages intermittenta specialundersökningar.

INRIKESDEPARTEMENTET:

Medicinalstyrelsens statistik är förlagd till en statistisk avdelning inom lag- och utredningsbyrån. Styrelsen utarbetar statistik över den allmänna hälso- och sjukvården, baserad på en mängd olika källor, bl. a. årsredogörelser från olika anstalter, register hos styrelsen, verksamhetsrapporter och uppgifter från olika fackbyråer inom styrelsen. Till statistiska avdelningen hör även styrelsens cancerregister.

Statens utlänningskommissions statistik är förlagd till en statistikavdelning inom kanslibyrån. Kommissionen utarbetar olika grenar av utlänningsstatistik,

baserad på material som användes i kommissionens kontrollverksamhet över utlännningar, exempelvis kommissionens och polismyndigheters protokoll och uppehållstillstånd, justitiedepartementets och länsstyrelsernas beslut om naturalisation och återvinning av svenskt medborgarskap, inresekort och listor från passkontroller etc.

RIKSDAGENS VERK:

Av riksdagens verk utarbetar *Sveriges riksbank* statistik över sitt verksamhetsområde, baserad på uppgifter från riksbankens huvud- och avdelningskontor och affärsbankerna samt på annan bankstatistik, och *riksgäldskontoret* likaledes verksamhetsstatistik på grundval av internt material.

4. Kostnaderna för statistikproduktionen

Kostnaderna för den statistiska verksamheten vid de 31 verk, som ingår i producentenkäten, har sammanställts i tabell 1 nedan. Som tidigare nämnts redovisas för varje verk och varje statistikproducerande enhet (avdelning, byrå, sektion etc.) inom verket de totala utgifterna för statistiken. I fråga om de statistiska enheterna (byråerna, avdelningarna, sektionerna etc.) redovisas därvid utgifterna för all verksamhet inom enheten. Beträffande övriga byråer (avdelningar, sektioner etc.) vid vilka den officiella statistiken utgör en sidoordnad uppgift, har det statistiska arbetet särskilt och endast utgifterna för detta arbete redovisats.

Vissa viktigare utgiftsposter, nämligen löner till akademiskt utbildad personal (och motsvarande) respektive till biträdespersonal samt hålkortsbearbetning och tryckning redovisas separat. Dessa utgiftsposter har av verken dessutom approximativt fördelats på var och en av de större statistikgrenarna. På grund av olikartad bokföring har det icke varit möjligt att erhålla full konsistens vid redovisningen av de olika verken.

I utgifterna har icke medtagits pensioner, sjukförsäkringar o. dyl. Där- emot ingår i förekommande fall ersättningar till statistikens uppgiftslämnare; denna utgift är bl. a. av betydelse för lantbruksstyrelsen. I fråga om flertalet statistikgrenar utgår emellertid inga dylika ersättningar.

Enligt redovisningen uppgick de direkta statliga kostnaderna för statistik år 1957 till sammanlagt inemot 11 1/2 milj. kronor. Därvid bör dock observeras, att det under nämnda år endast i obetydlig omfattning pågick arbeten med större räkningar. De år exempelvis folkräkningar och bostadsräkningar är under arbete stiger kostnaderna för statistikproduktionen avsevärt.

Av tabellen framgår vidare, att de tre största statistikproducerande verken, statistiska centralbyrån, kommerskollegium och socialstyrelsen, tillsammans svarade för ungefär hälften av statistik-kostnaderna år 1957, men att centralbyrån ensam endast svarade för en fjärdedel å en femtedel av dessa totala kostnader.

Tabell 1. Utgifterna för den officiella statistiken år 1957

Verk, avdelning och statistikgren	Totalt för verk och avd.	Därav				Anmärkningar
		Löner för		Håll-korts-bearbet-ning	Tryck-ning	
		akade-miker	biträdes-pers.			
1	2	3	4	5	6	7
<i>Statistiska central-byrån</i>	2 697 400	569 400	1 478 000	360 000	117 000	Kol. 5—6 avser bud-getåret 1956/57 eller en årgång av statisti-ken. Till totalbeloppet i kol. 2 kommer tryck-n.kostn. för Statistisk Årsbok 72 600 kr samt Statistisk Tidskrift 47 800 kr. Kostnader-na för centralbyråns administrativa verk-samhet samt bibliotek m. m. ingår ej i redo-visningen
Befolkningsstat. avd. därav:	701 500	157 400	332 700	156 700	24 100	
befolkn.stat.	..	31 100	116 200	36 300	18 700	
befolkn.registret ..	..	—	78 400	56 300	..	
stat. över högre studier.....	..	13 300	35 800	5 100	5 400	
tillfällig stat. (inkl. valstat.)	..	28 400	80 700	59 000	—	
Jordbruksstat. avd... därav:	605 500	154 200	368 700	24 800	14 100	
jordbruksstat.	..	25 300	102 200	4 500	9 200	
fiskestat.....	..	23 000	42 000	..	4 900	
deklarationsstat. ..	..	20 700	102 900	—	—	
specialunders.....	..	40 600	75 100	20 300	—	
Avd. för ekonomisk stat.....	877 400	177 200	437 200	130 200	72 800	
därav:						
kom. finansstat. ..	..	55 600	193 400	8 000	22 200	
årsbok för Sv. kom-muner.....	..	4 900	28 400	—	29 500	
sparbanksstat.....	..	—	11 700	—	—	
taxerings-, inkomst-o. förmögenhets-statistik.....	..	2 200	76 100	63 300	8 100	
vinststatistik	..	46 300	84 500	—	6 900	
personal i statlig tjänst.....	..	27 500	36 900	58 900	6 100	
Rättsstatistiska avd. därav:	513 000	80 600	339 400	48 300	6 000	
rättsstatistik.....	..	9 600	155 300	2 600	2 700	
fastighetspriser ..	..	1 900	28 900	4 700	—	
vägtrafikolyckor ..	..	7 700	73 800	39 500	3 300	
äktenskapsreg.....	..	19 200	54 000	1 500	—	
<i>Kommerskollegium</i>						
Statistiska byrån ...	1 452 000	479 000	484 000	215 000	169 000	
därav:						
industri- o. bergv.-stat.....	..	102 000	125 000	61 000	18 000	
kvartals- o. lager-stat.....	..	52 000	111 000	95 000	—	
kooperationsstat. ..	..	8 000	11 000	2 000	7 000	
utrikeshandelsstat. ..	..	21 000	43 000	8 000	81 000	
sjöfartsstat.....	..	38 000	64 000	40 000	10 000	
prisstatistik	..	17 000	21 000	—	—	
tillfällig statistik..	..	10 000	9 000	7 000	—	
Kommersiella Med-delanden	..	28 000	14 000	—	53 000	

1	2	3	4	5	6	7
utredningar: no- menklatur, natio- nalink., virkesba- lans m. m.	..	86 000	44 000	2 000	—	
remisser o. dyl.	..	58 000	42 000	—	—	
<i>Socialstyrelsen</i>	1 515 600	484 200	578 400	120 000	21 600	
Byrån för pris- o. so- cialvårdsstatistik . .	865 700	287 800	274 300	28 500	5 700	I kol. 2 ingår 230 000 kr till cbn för prisin- saml. och intervjuer
därav:						
socialvårdsstat.	..	..	81 700	25 500	4 700	
pris- o. bostadsstat.	..	..	94 900	700	1 000	
Sociala Meddelan- den.	—	18 800	—	—	..	Tillh. ej längre byrån
tillfällig statistik . .	..	..	40 300	2 300	—	
Byrån för löne- o. sys- selsättn.statistik . .	649 900	196 400	304 100	91 500	15 900	
därav:						
lönestatistik för ar- betare.	..	..	92 400	25 100	..	
lönestat. för tjäns- temän.	..	..	73 700	36 300	..	
sysselsättn. (mån.).	..	..	26 600	12 700	..	
syss.-löner (kvartal)	..	..	42 300	10 600	..	
detaljhandelsoms. .	..	..	62 700	4 900	..	
<i>Fängvårdsstyrelsen</i> . . .	3 500	—	3 500	—	—	
<i>Riksförsäkringsanst.</i> Försäkr.mat. och stat. byrån.	890 000	227 300	484 600	116 700	11 400	
därav:						
verksamhets- berättelse	..	10 000	6 800	—	1 400	
olycksfallsstatistik	..	48 700	245 500	73 500	2 300	
sjukkassestatistik .	..	52 500	37 500	36 300	7 700	
tillf. stat. under- sök.	..	31 300	60 700	92 000	—	
övrigt arbete (av- giftsberäkn., fond- beräkn., premieta- riffer etc.)	..	80 100	125 200	2 900	—	
<i>Pensionsstyrelsen</i>	169 800	32 800	52 700	83 000	—	
Försäkringsbyrån: statistiska avdeln. statistiska sektion .	161 000	27 000	50 000	83 000	—	Utgifterna i kol. 3 lägre än normalt Endast tillfälliga un- dersökn.
Sjukvårdsbyrån	8 800	5 800	2 700	—	—	
<i>Arbetsmarknadsstyrel- sen</i> Statistiksektionen . . .	312 500	104 700	135 600	59 900	4 800	
<i>Bostadsstyrelsen</i>	332 700	118 000	145 000	45 100	5 100	
Planer.byrån: statis- tiksektionen	275 700	87 000	126 000	38 100	5 100	Beloppen beror på visst omlägningsar- bete Endast utgifter för hålkortsbearbetning kan angivas
Planer.byrån: plane- ringssektionen	7 000	..	..	7 000	—	

1	2	3	4	5	6	7
Byrån för tekn.-ekon. utredningar	50 000	31 000	19 000	—	—	Avser budgetåret 1956/57. Inkl. extraordinär kapitalomkostnadsundersökning 43 000 kr
Hysesrådet	101 400	33 300	45 100	11 000	—	
Generalpoststyrelsen Statistiska kontoret . .	58 700	20 600	13 300	10 500	13 800	
Telestyrelsen	200 800	84 800	76 700	3 200	34 800	
Ekonomibyrån: statistiska avd.	168 900	84 300	46 000	3 200	34 400	
Ekonomibyrån: utländsk kontr.	17 700	500	17 000	—	—	
Ekonomibyrån: bokf. & kassa	12 700	—	12 700	—	—	
Radiobyrån: radiolicensavd.	1 500	—	1 000	—	400	
Järnvägsstyrelsen Statistiska kontoret .	64 700	31 800	16 600	5 300	11 100	
Vattenfallsstyrelsen . .	41 100	15 300	13 800	—	11 500	
Väg- och vattenbyggnadsstyrelsen	500 600	100 500	215 000	10 000	4 000	Inkl. utgifter för trakamenten, tjänstebilar m. m. (kol. 2). I övrigt obetydliga kostnader.
Byggnads- o. underhållsbyrån: statistiska kontoret	102 100	55 500	45 000	5 500	—	
Trafikbyrån: trafikräkningsavd.	398 500	45 000	170 000	4 500	4 000	
Luftfartsstyrelsen . . .	2 000	..	..	..	2 000	
Statens biltrafiknämnd	15 000	5 000	6 000	2 600	1 300	
Bank- och fondinspektionen	10 100	600	1 500	—	8 000	
Riksräkenskapsverket Finansstatistiska byrån	189 900	73 000	88 000	—	8 800	
Kontrollstyrelsen Statistiska avd. Byrå I	136 800	43 300	77 500	3 700	1 400	
Konjunkturinstitutet .	326 500	162 500	62 400	30 300	51 400	
därav:						
nationalräkenskap. Konjunkturjournalen	..	85 000	5 500	—	3 700	Till kol. 6 bör läggas 5 300 kr för en förse- nad publikation. — Inkl. adm. arbetsuppgifter vid avd. Ca 57 000 kr.
utrikeshandeln	..	6 500	9 700	—	45 500	
konjunkturbarometern	..	5 000	3 700	—	500	
..	..	14 600	12 600	—	1 100	
sparundersökningar	..	34 900	15 800	21 600	100	
övriga tillfälliga statistiska undersökningar	..	15 000	14 500	8 700	500	
Skolöverstyrelsen	333 000	144 000	138 100	6 500	1 200	
Rotel U 5	1 100	100	1 000	—	—	
Folkbildn.roteln	..	600	400	—	—	
Skolhygienroteln	..	..	..	..	1 200	
Bibliotekssektionen . .	2 200	—	2 200	—	—	
Försöksavd.	56 800	10 800	10 000	6 000	—	
Statistiska kontoret . .	272 900	132 500	124 500	500	—	

1	2	3	4	5	6	7
därav:						
folkunderv.....	..	65 000	65 000	—	—	
högre underv.....	..	70 000	60 000	—	—	
<i>Domänstyrelsen</i>						
Statistikkontoret....	159 500	68 500	65 700	6 000	9 300	Ca 43 800 kr avsåg domänverkets inkomsttaxering
<i>Lantbruksstyrelsen</i> ...	991 200	136 100	65 600	2 200	300	
Planläggningsbyrån (statistiska sekt.)..	27 700	5 800	20 600	—	300	
Jordbruksekonomiska byrån.....	963 500	130 300	45 000	2 200	—	I kol. 2 ingår utgifter för insamling av primärmaterial
<i>Skogsstyrelsen</i>						
Avd. för virkesmätning o. statistik ..	68 300	52 900	2 800	—	11 600	Inkl. utredningar (avverkningars rånettovärdet; uppgifter för fastighetstaxeringar etc.).
<i>Statens jordbruksnämnd</i>	342 100	86 900	187 200	—	27 400	
Utredningsbyrån (exkl. statistiksektionen).....	153 000	48 000	63 000	—	25 900	Inkl. Jordbruksekonomiska Meddelanden
Statistiksektionen...	173 300	34 600	115 100	—	1 100	
Fettvarusektionen...	4 100	200	3 400	—	—	
Fisksektionen.....	1 700	800	700	—	—	
Vegetabiliebyrån....	10 000	3 300	5 000	—	400	
<i>Lantmäteristyrelsen</i> ..	4 600	500	4 000	—	—	
<i>Försäkringsinspektionen</i>	118 300	49 300	43 000	—	19 500	Ifrågavarande statistik utgör närmast en bokföringsredovisning. Bättre alternativ: totalt 26 000 kr. Uppgifterna avser budgetåret 1956/57.
<i>Medicinalstyrelsen</i>						
Statistiska avd.	114 000	42 400	46 700	8 000	11 500	
<i>Utlänningskommissionen</i>						
Kanslibyrån: statistikavd.	142 700	25 000	114 800	—	—	
<i>Riksbanken</i>	..	..	..	..	..	Kan ej lämna uppgifter
<i>Riksgäldskontoret</i>						
Räkenskapsbyrån...	20 800	8 400	4 800	—	6 800	Utgifterna enligt kol. 3 och 4 reducerade med $\frac{1}{3}$, enär årsboken användes internt i stället för räkenskaper.
Summa	11315600	3 200 100	4 650 400	1 099 000	564 600	Därjämte Stat. Årsbok o. Stat. Tidskrift 120 400 kr. (tryckningskostnader).
			9 514 100			

5. Personalåtgången inom de större statistikproducerande verken

För att belysa de statistiska avdelningarnas storlek vid fem av de större statistikproducerande verken, statistiska centralbyrån, kommerskollegium, socialstyrelsen, bostadsstyrelsen och arbetsmarknadsstyrelsen, inhämtade kommittén i samband med de tidigare nämnda muntliga överläggningarna hösten 1958 vissa uppgifter om personalåtgången. Till komplettering av dessa

uppgifter har senare (juni 1959) inhämtats särskilda uppgifter rörande personalen vid ytterligare ett antal större statistikproducerande verk. Följande resultat har erhållits:¹

	Byråchefer, byrå- direktörer	Övriga akademiker	Biträdes- personal
Statistiska centralbyrån: ²			
Befolkningsstat. avd.....	2	3½	30
Jordbruksstat. avd.....	1	4½	33
Avd. för ekonomisk statistik.....	1	6	38
Rättsstatistiska avd. (exkl. äktenskapsreg.)....	1	1	24½
Bibliotek m. m.....	—	6½	6½
Kommerskollegium: Statistiska byrån.....	1	21	52
Socialstyrelsen:			
Byrån för pris- o. socialv.statistik	1	12	32
Byrån för löne- o. sysselsättningsstatistik.....	1	9	42
Bostadsstyrelsen: stat.sekt.....	—	4	12
Arbetsmarknadsstyrelsen: stat.sekt.....	—	4	14
Riksförsäkringsanstalten: Försäkringsmatematiska o. statistiska byrån ³	2	7	56
Pensionsstyrelsen: Försäkringsbyrån: statistiska av- delningens statistiska sektion.....	—	2	4
Riksräkenskapsverket: Finansstatistiska byrån ...	1	2	8
Konjunkturinstitutet.....	1	4	2
Skolöverstyrelsen: Statistiska kontoret.....	1	4	12
Jordbruksnämnden: Statistiska sektionen ⁴	—	3	13
Medicinalstyrelsen: Statistiska avdelningen	—	5	8
Utlänningskommissionen: Statistikavdelningen....	—	1	56

6. Kontakten med statistikens konsumenter

Det finns i Sverige icke någon särskild myndighet med uppgift att samordna statistikens skilda delar eller utgöra forum för konsumentönskemålen. Det finns heller inga organisationer eller sammanslutningar representerande allmänna konsumentintressen. I stället söker man på andra vägar komma till rätta med problemet att anpassa statistiken efter konsumenternas önskemål och samordna olika statistikgrenar.

I fråga om ny statistik eller då större omläggningar av existerande statistik planeras, brukar särskilda utredningar tillsättas antingen i form av kommittéer (kriminalstatistikutredningen, arbetsmarknadsstatistikkommittén etc.) eller som enmansutredningar (utredningarna rörande lagerstatistiken, sjukkassestatistiken, statistiken över statlig personal etc.), varvid man strävar efter att kartlägga konsumenternas behov.

¹ Uppgifterna är icke helt konsistenta med dem som redovisas i tab. 1.

² Totala personalstyrkan vid centralbyrån (inkl. maskinavdelning, utredningsinstitut, folkbokföringsavdelning m. m.) uppgick i juni 1959 till ca 310.

³ Inkl. viss personal för livränteberäkningar m. m. vid byrån.

⁴ Inkl. cancerregistret. I det angivna antalet akademiker ingår 2 deltidsanställda läkare. Uppgiften avser 1/7 1959.

⁵ Personalstyrkan är tidvis och speciellt under sommaren avsevärt utökad.

Även då verken själva planerar att upprätta ny statistik, genomföra intermitterta undersökningar eller större omläggningar av statistiken, är det praxis att det sker överläggningar med konsumenterna. Vid många tillfällen fortsätter dessa överläggningar inom mindre expertgrupper till dess statistiken kommit igång.

Efter hand utkristalliseras i olika former de konkreta konsumentönskemålen, som i regel av producenterna förs fram till vederbörande departement, oftast i samband med verkets *petita*. På departementsplanet vägs kostnaderna för den ifrågasatta statistiken mot andra utgifter inom samma huvudtitel. Det kan framhållas, att det därvid inte finns möjlighet att direkt jämföra kostnadsberäkningarna för olika statistikgrenar, eftersom varje verk i *petitan* gör egna kalkyler. Inte heller föreligger möjlighet att i efterhand utan särskilda utredningar få fram kostnaderna för statistikproduktionen, då verken icke uppgör särskilda budgeter för statistiken.

Den kontinuerliga anpassningen av statistikproduktionen efter skiftningar i konsumentönskemålen sker på helt informell basis. I enstaka fall finns riktlinjerna för samarbetet mellan statistikproducenten och statistikens konsumenter uppdragna i författningar. Beträffande exempelvis *jordbruksstatistiken* som för närvarande i huvudsak är förlagd till statistiska centralbyrån, stadgas, att jordbruksnämnden och lantbruksstyrelsen skall delta i planeringen av centralbyråns undersökningar. Även Jordbrukets utredningsinstitut deltar i praktiken i detta arbete. Överläggningarna sker helt informellt vid sammanträden mellan representanter för de berörda parterna. Jordbruksnämnden framträder därvid i regel med önskemål om specialundersökningar för kalkyl- och prisregleringsarbetet, vilka blir aktuella utöver de större fasta undersökningarna. I vissa fall framlägger centralbyrån förslag till dylika tillfälliga undersökningar, vilka sedan diskuteras med och godkänns av jordbruksnämnden. De fasta undersökningarna är inarbetade i centralbyråns budget men för specialundersökningarna får centralbyrån efter samråd med jordbruksnämnden äska särskilda anslag.

Vidare finns för *lantbruksstyrelsens jordbruksekonomiska undersökningar* en nämnd, i vilken olika statistikkonsumenters intressen på området finns representerade.

På *lönestatistikens* område har på socialstyrelsens initiativ tillsatts en *delegation*, som styrelsen samråder med i frågor rörande lönestatistiken. Styrelsen hade redan innan denna nämnd tillkom haft informella överläggningar med representanter för bl. a. LO, TCO, SAF samt civildepartementet och konjunkturinstitutet och funnit, att det varit av stort värde för styrelsen att med dessa representanter få diskutera problem rörande den officiella lönestatistikens utformning. Delegationen sammanträder emellertid alltjämt endast på socialstyrelsens initiativ och håller icke regelbundna överläggningar.

En mera fast arbetsordning har däremot *indexnämnden*, som efter indexomläggningen 1954 icke blott är rådgivande organ för *konsumtprisindex* utan har att avgöra alla frågor av principiell natur rörande tillämpningen av de för indexberäkningen gällande grunderna. Nämnden skall enligt sin instruktion genom rådgivande och kontrollerande verksamhet främja beräkningen av konsumentprisindex. Nämnden sammanträder minst en gång i kvartalet på kallelse av nämndens ordförande. Indexnämnden är sammanfattad som en expertnämnd med efter förslag från olika organisationer tillsatta experter. Viktiga konsumentintressen finns därigenom företrädade i nämnden.

Liknande expertgrupper arbetar på ytterligare en del smärre statistikområden.

I sammanhanget kan slutligen nämnas ett förslag i kriminalstatistikutredningens betänkande (SOU 1954: 35) att till produktionen av kriminalstatistik knyta en särskild av Kungl. Maj:t utsedd *rådgivande nämnd*, vilken kunde bidra med sakkunskap från skilda sociala och vetenskapliga områden, när det gällde att utvälja aktuella och kriminologiskt viktiga problemkomplex för statistiska specialundersökningar.

I de ovan angivna fallen avser kontakten mellan statistikproducenter och konsumenter vissa avgränsade statistikområden. Förfarandet ger emellertid icke möjlighet att se de olika konsumentbehoven i ett sammanhang och på grundval därav samordna statistikens skilda delar. Sådan samordning mellan olika statistikgrenar sker för närvarande huvudsakligen genom informella överläggningar mellan olika producenter, varvid varje producent utgår från sin kännedom om de egna konsumenternas önskemål och uppgiftslämnarnas möjligheter.

I praktiken har det ofta visat sig att denna väg till standardisering eller teknisk samordning varit svårframkomlig. Viktiga resultat har uppnåtts genom bl. a. gemensam anpassning efter en del internationella standardiseringar.

Sammanfattningsvis kan alltså konstateras, att kontakten mellan statistikproducenter och konsumenter för närvarande sker gren för gren inom avgränsade statistikområden. Vid upprättandet av ny statistik eller vid större omläggningar av existerande sådan kartläggs i regel konsumentönskemålen genom de särskilda utredningar eller expertgrupper, som brukar tillsättas. Av betydelse för den fortlöpande konsumentkontakten är vissa stående expertorgan, främst indexnämnden, lönestatistikdelegationen och den till lantbruksstyrelsens jordbruksekonomiska undersökningar knutna nämnden. Sammanjämkningen av olika konsumenters önskemål om statistikens utformning göres av producenten, som uppställer definitioner och klassificeringsgrunder för sin respektive statistikgren. Genom samverkan

mellan olika producenter sker en viss teknisk samordning. Avvägningen mellan olika statistikgrenars omfång sker inom de olika departementen, där den kostnadsmässiga ramen för varje statistikområde blir fastställd.

7. *Kontakten med uppgiftslämnarna*

En avsevärd del av den officiella statistiken baseras på primärmaterial, som ursprungligen tillkommit för administrativa och liknande ändamål och som alltså endast sekundärt utnyttjas för statistiken. Men för större delen av statistiken, framför allt den ekonomiska, erfordras särskilt inhämtade primäruppgifter.

I det föreliggande avsnittet beröres från producenternas synpunkt kontakten med de enskilda uppgiftslämnare, som förser den officiella statistiken med dessa primäruppgifter, och i nästa avsnitt upptages frågan om statistikens samordning med motsvarande administrativa förfaranden.

Uppgiftslämnarkontakten är i likhet med konsumentkontakten först och främst aktuell i samband med upprättandet av nya statistikgrenar eller planeringen av intermittenta undersökningar samt vid större omläggningar av statistiken. Praxis är för närvarande, att man söker inhämta uppgiftslämnarnas synpunkter, likaväl som konsumenternas, i samband med dylika planeringsarbeten, antingen de sker i formen av expertkommitéer och liknande eller de företages av de statistikproducerande verken själva. Lika litet som man på konsumentsidan har stående organ för denna kontakt, har man det på uppgiftslämnarsidan. Förfarandet är i huvudsak informellt.

Emellertid sker det ständigt växlingar i konsumentönskemålen, nya konsumentönskemål tillkommer, andra bortfaller, statistiken behöver förändras, och därmed uppstår behov av fortlöpande uppgiftslämnarkontakt. Denna kontakt är för närvarande i stor utsträckning av rutinmässig karaktär. Endast på begränsade områden sker exempelvis regelbunden revision av statistikblanketterna i samråd med uppgiftslämnarna. På en del håll tar producenterna sådan kontakt varje år då tryckningen av nya blanketter aktualiseras, i andra fall sker genomgången med vissa års mellanrum. Exempelvis upptar kommerskollegium sedan gammalt regelbundet vart femte år kontakt med uppgiftslämnarna till industristatistiken för revision av blanketterna. Beträffande sjöfartsstatistiken kan nämnas att en grupp uppgiftslämnare — redarna — har ett särskilt centralorgan för frågor angående statistiken.

Till arbetsgången vid de statistiska undersökningarna hör regelmässigt granskning av de inkomna uppgifternas fullständighet, dvs. att svar erhållits från alla uppgiftslämnare och att alla frågor i formuläret besvarats, och vidare av uppgifternas rimlighet enligt vissa normer, som fastställs från fall till fall. I samband med dessa arbetsmoment tar producenten i allmän-

het kontakt med uppgiftslämnarna för komplettering och korrigeringsuppgifterna eller för inhämtande av förklaringar och kommentarer. Mera djupgående och systematisk kvalitetskontroll av lämnade uppgifter sker för närvarande endast i begränsad omfattning.

Till de kvalitetsaspekter, som under senare år skjutits i förgrunden vid de statistiska undersökningarna, hör frågan om nedbringande av bortfallsprocenten. I många fall erfordras en avsevärd arbetsvolym för insamlings- och påminnelsearbete. Särskilda lokala myndigheter (landsfiskal och magistrat, kommunernas styrelser) eller organisationer (hushållningssällskapens ombud) m. fl. deltar i uppgiftsinsamlingen till flera av de större statistiska undersökningarna.

I Sverige är uppgiftslämnandet vid statistiska undersökningar i en icke obetydlig utsträckning baserat på frivillig medverkan från uppgiftslämnarnas sida. Bortsett från material från statliga och kommunala uppgiftslämnare — vilket i och för sig omfattar en betydande del av statistiken — föreligger uppgiftsplikt huvudsakligen beträffande kommerskollegii sjöfartsstatistik, industri- och bergshanteringsstatistik och därmed sammanhängande investerings- och lagerstatistik, samt för statistiska centralbyråns jordbruksstatistik och vinststatistik och därjämte ofta även för undersökningar av engångskaraktär samt större räkningar.

För de på uppgiftsplikt baserade undersökningarna kan man få uppsvarens frekvens till praktiskt taget 100 procent. I fråga om de frivilligt insamlade uppgifterna för statistiskt ändamål från enskilda uppgiftslämnare varierade svarsfrekvensen enligt kommitténs producentenkät för de större statistikgrenarna på följande sätt:

Arbetsmarknadsstyrelsens statistik över sysselsättningen i bondeskogsbruket	98 à	99 %
Kommerskollegii kooperationsstatistik	86 à	100 % ¹
» månadsstatistik över el-prod.		100 %
» investeringsstatistik för samfärdseln		100 %
Konjunkturinstitutets konjunkturbarometer		82 %
Lantbruksstyrelsens statistik över räkenskapsresultat för svenska jordbruk		96 %
Socialstyrelsens lönestatistik: jordbruksarbetare		75 %
» » trädgårdsarbetare		60 %
» » enskild handel		75 %
» » kooperativ handel		96 %
» statistik över sysselsättningen		70 %
» kvartalsstatistik över lönesummor		70 %
» frånvarostatistik för industrin		95 %
» statistik över omsättningen i enskild detaljhandel		68 %
» statistik över omsättningen i kooperativ detaljhandel		100 %

¹ Olika för olika delar av statistiken.

De ovan angivna svarsprocenterna är beräknade på antalet i undersökningen tillfrågade uppgiftslämnare. I många fall har emellertid ur registren över uppgiftslämnare borttagits sådana som tidigare vägrat lämna uppgifter eller vilkas verksamhet efter hand upphört; detta slag av bortfall kan

i många fall, speciellt där det är svårt att komplettera registren, bli avsevärt. I exempelvis prisinsamlingen för konsumentprisindex har det sedan 1954 av olika skäl — exempelvis på grund av att verksamheten upphört — uppstått ett registerbortfall om 15 å 20 %. En annan fråga är om det överhuvud taget varit möjligt att i uppgiftslämnarregistren ens från början få med alla dem som tillhör den kategori undersökningen omfattar och som alltså borde ha varit med.

Det gäller emellertid för producenten inte bara att få in uppgifterna från uppgiftslämnarna, det gäller att få in dem så snabbt som möjligt. Den tidsåtgång, som för uppgiftslämnarna erfordras för att leverera materialet, är beroende av såväl valet av tidpunkt för uppgiftslämnandet som av volymen efterfrågade uppgifter och dessas anpassning till uppgiftslämnarnas interna redovisning. Summariska korttidsdata brukar enligt vad den nämnda enkäten utvisar infordras inom 5 å 10 dagar, i enstaka fall t. o. m. kortare tid, medan det för mera omfattande och av bokföringsförhållandena beroende redovisningar, såsom exempelvis årslönestatistiken för industriarbetare eller statistiken över industriproduktion m. m. kan erfordras 2 å 3 månaders redovisningstid eller mera. I praktiken åtgår emellertid på grund av påminnelsearbetet avsevärt längre tid efter undersökningsperioden, innan resultaten kan börja sammanställas.

En fråga av största betydelse i samband med uppgiftslämnandet gäller det statistiska primärmaterialets konfidentialitet. Uppgifter för statlig eller kommunal statistik är, såvitt de avser namngivna enskilda personer, bolag eller andra enskilda samhälligheter, skyddade genom en bestämmelse i 16 § lagen om inskränkning i rätten att utbekomma allmänna handlingar, den s. k. sekretesslagen. I denna stadgas, att dylika uppgifter icke må utlämnas förrän tjugo år från uppgiftens datum förflutit, därest ej den som däri avses samtycker till ett tidigare utlämnande, eller ock med hänsyn till uppgiftens eller bearbetningens natur eller det ändamål för vilket den åstundas och omständigheter i övrigt, trygghet kan anses vara för handen, att utlämnandet ej kommer att missbrukas till hans skada.

Beträffande löneuppgifter stadgas dock att det, i de fall och i den ordning Konungen bestämmer, icke föreligger hinder för utlämnande av lönestatistiska uppgifter till löntagarna för granskning av uppgifternas riktighet eller av bearbetningar av sådana uppgifter till förening av arbetsgivare eller arbetstagare för begagnande vid förhandlingar om löneuppgörelser eller förberedelser därtill.

Sammanfattningsvis kan alltså konstateras, att kontakten med uppgiftslämnarna främst aktualiseras i samband med uppläggningsen av nya statistikgrenar och planeringen av intermittenta undersökningar samt vid omläggningar av statistiken. Kontakten är i huvudsak informell och stå-

ende organ för bevakning av uppgiftslämnarnas intressen förekommer i mycket begränsad utsträckning.

Den löpande kontakten mellan producenter och uppgiftslämnare sammanhänger för närvarande främst med uppgiftsinsamlingen samt komplettering och korrigering av primärmaterialet.

8. Samordningen av statistikproduktion och administrativa förfaranden

En stor del av den officiella statistiken, nämligen den s. k. sekundärstatistiken, baseras på administrativt material, som ursprungligen tillkommit för andra än statistiska ändamål. I vissa fall ställer de administrativa myndigheterna detta material till statistikproduktionens förfogande, men i flertalet fall göres för det statistiska ändamålet kopior av eller utdrag ur de administrativa källorna. Det är ett mycket heterogent material, som på detta sätt utnyttjas, och en uppräknig av dess olika varianter tjänar mera som en exemplifiering än som en systematisering:

Bokföringsuppgifter inom verket: riksräkenskapsverkets statistik över statens utgifter och inkomster; affärsverkens statistik; etc.

Bokföringsuppgifter som verket i sin egenskap av kontrollorgan inhämtat: bank- och fondinspektionens statistik; försäkringsinspektionens statistik.

Administrativa rapporter från underlydande organ: arbetsmarknadsstyrelsens arbetsförmedlingsstatistik och statistik över sysselsättningen vid beredskapsarbeten; väg- och vattenbyggnadsstyrelsens statistik; etc.

Ansökningshandlingar, beslut i administrativa ärenden m. m.: socialstyrelsens mödrahjälpsstatistik; arbetsmarknadsstyrelsens statistik över byggnadsreglering; bostadsstyrelsens lånestatistik m. m.

Övriga administrativa handlingar: centralbyråns statistik över befolkningsrörelsen (uppgifter om födelser, dödsfall etc.); statistiken över vägtrafikolyckor (polisrapporter); taxeringsstatistik (självdeklarationer); förmögenhetsstatistik (förmögenhetslängder) etc.; riksförsäkringsanstaltens olycksfallsstatistik (uppgifter från premiedebering och skadereglering); etc.

Register- och journaluppgifter för administrativa ändamål: medicinalstyrelsens statistik (t. ex. registret över sjuksköterskor); riksförsäkringsanstaltens sjuk-kassestatistik (uppgifter ur sjukkassornas medlems- och sjukkort) och delvis olycksfallsstatistiken (uppgifter ur registret över försäkringspliktiga arbetsgivare); socialstyrelsens socialhjälpsstatistik (uppgifter ur socialregistren); barnavårdsstatistik (journaluppgifter), skolhemsstatistik (elevregister) samt nykterhetsvårdsstatistik (register över svårare alkoholmissbrukare); statistiska centralbyråns fordonsstatistik (bilregistret) m. m.

Årsberättelser: medicinalstyrelsens statistik (sjukhusens årsberättelser); skolöverstyrelsens statistik (skolornas årsredogörelser); fångvårdsstyrelsens statistik (fångvårdsanstaltarnas årsberättelser) m. m.

Med utnyttjandet av administrativa uppgifter för statistiska ändamål är två olika typer av problem förknippade, nämligen dels de som rör den innehållsmässiga samordningen, dels de som rör den arbetstekniska samordningen.

I fråga om statistik för vilken särskilda statistiska uppgifter inhämtas, kan producenten i princip utgå från konsumenternas önskemål, även om hans möjligheter att tillgodose dessa i praktiken kan begränsas av att uppgiftslämnarna inte kan lämna den erforderliga informationen. När det däremot gäller sekundärstatistiken, där de statistiska primäruppgifterna framkommer som biprodukt till administrativa förfaranden, är producenten i högre grad bunden av det råmaterial, som står till hans förfogande. I många fall motsvarar detta ganska väl vad som ur konsumentsynpunkt är av intresse, och kan omedelbart läggas till grund för statistiken. Men i andra fall är det mera påtagligt att statistik grundad på administrativa förfaranden icke direkt motsvarar konsumentönskemålen på området i fråga. De utnyttjas likväl för att man skall slippa besvara uppgiftslämnarna med särskilda statistiska uppgifter utöver de förefintliga administrativa.

Då administrativa uppgifter utnyttjas för statistiken blir integrationen av olika arbetsmoment i bearbetningsprocessen betydligt mera komplicerad än då enbart för statistiken avsett material kommer till användning. Hän-syn måste tagas till de administrativa rutinerna och tidsprogrammen. I regel kan materialet endast i sista hand ställas till statistikproduktionens disposition. Exempelvis kan de självdeklarationer som utnyttjas för statistik icke bearbetas förrän taxeringsförfarandet avslutats; beslut om bostadslån måste fattas innan lånehandlingarna kan läggas till grund för statistik etc.

Från kommitténs allmänna organisationssynpunkter är frågan, om en förläggning av statistiken till det verk som omhänderhar den administrativa rutinen är nödvändig för den arbetstekniska samordningen eller om en sådan samordning med samma fördel kan ske även med förläggning av statistiken till annat verk. Inom nuvarande organisation överväger den förra formen, men fungerar även den senare. Frågan diskuteras vidare i ett senare kapitel (jfr kap. V. s. 135).

Ifrågavarande samordningsproblem aktualiseras särskilt i samband med de omläggningar av folkbokförings- och uppbördsförfarandena, som planerats och som vid den tidpunkt statistikkommittén avger sitt betänkande icke hunnit färdigbehandlas (jfr s. 53).

9. *Registren och deras betydelse som samordningsinstrument*

A. Olika typer av register

Vid statistiska undersökningar erfordras i regel register eller förteckningar över enheterna i den population som skall undersökas. Deras funktion är att tjäna i huvudsak två slag av ändamål, nämligen dels att tillhandahålla aktuella namn- och adressuppgifter på enheter, som skall ingå i statistiska

undersökningar, dels att tillgodose statistikproduktionens behov av primäruppgifter om enheterna i dylika undersökningar.

Det förstnämnda slaget av register förekommer i allmänhet vid primärstatistiska undersökningar, där det gäller att per post eller intervjuer inhämta statistiska uppgifter om enheterna. Dylika register förekommer bl. a. inom jordbruksstatistiken, industristatistiken, löne- och sysselsättningsstatistiken. Register av detta slag brukar i allmänhet innehålla inte bara namn- och adressuppgifter utan även vissa grunduppgifter eller karakteriserande bestämningar beträffande enheterna för att bl. a. möjliggöra urval. Sålunda brukar i exempelvis företagsregister ingå uppgifter om företagets belägenhet, näringsgren och storlek. Dessa register brukar uppläggas i en del fall på grundval av registreringar som förekommer i den offentliga förvaltningen och i andra fall genom särskild uppgiftsinsamling, fältarbeten el. dyl.

Den andra huvudgruppen av register nyttjas i de statistikgrenar, som bygger på registreringar i den statliga och kommunala förvaltningen. Dessa register har alltså jämte sin förvaltningsmässiga funktion även en statistisk. Den officiella statistiken baseras i stor utsträckning på dylika registreringar. I föregående avsnitt av detta kapitel har lämnats exempel på olika typer av administrativt material, som utgör underlag för dylik sekundärstatistik. Av statistik som baseras på administrativa registreringar kan nämnas befolkningsstatistiken, skatte- och inkomststatistiken, undervisningsstatistiken, rättsstatistiken, statistiken över socialvård och socialförsäkringar, sjukvård och anstaltsvård. Såsom framgår av den systematisering som lämnats i föregående avsnitt sker registreringarna i en del fall centralt hos statligt förvaltningsorgan, i andra fall hos lokala förvaltningsorgan, hos lokala myndigheter, organ eller institutioner, som står under kontroll eller tillsyn av statlig myndighet. När registreringarna sker hos lokala myndigheter eller organ erhåller statistikproducenten kopior, utdrag eller summariska sammanställningar av materialet. De uppgifter som registreras för förvaltningsmässiga behov är icke alltid tillräckliga för statistiska ändamål, varför materialet före insändandet till statistikproducenten kompletteras med vissa uteslutande för statistiken avsedda data.

B. Registeranvändningen inom vissa centrala statistikområden

I motsats till många andra länder har Sverige i stor utsträckning grundat sin statistik på administrativa registreringar. Den statistikproduktion, som baseras på dylika registreringar tillgodoser i allmänhet högt ställda anspråk på fullständighet för den tidsperiod eller tidpunkt, som redovisningen avser. Den förvaltningsmässiga funktion, som dessa registreringar har, bidrar också till att förenkla och förbilliga arbetet med insamlingen av primäraterialet.

Av de intermittenta räkningar, som företages med mer eller mindre regelbundna tidsmellanrum, är folkräkningarna, bostadsräkningarna och jord-

bruksräkningarna direkt anknutna till offentliga registreringar. Folkräkningarna grundas för närvarande på mantalsuppgifterna, vilka folkräkningsåren brukar kompletteras med vissa uppgifter, som inte behövs för själva mantalsskrivningen. Vid bostadsräkningarna har metoden för insamlingen av primärmaterialet i regel varit den att särskilda uppgifter om bostäderna insamlats i samband med mantalsskrivningarna. Till de allmänna jordbruksräkningarna insamlas för närvarande särskilda uppgifter om brukningsenheterna samtidigt med deklarationerna för de i regel vart femte år företagna allmänna fastighetstaxeringarna.

Den fortlöpande statistiken på dessa områden, som kompletterar de intermittenta räkningarna, utarbetas delvis på grundval av administrativt material, delvis på annan redovisning. Statistiken över befolkningsrörelsen baseras till huvudsaklig del på aviseringar från folkbokföringens lokala organ, pastorsämbetena och länsbyråerna för folkbokföringen. Dessa aviseringar innehåller dock utöver de för folkbokföringen avsedda uppgifterna vissa uteslutande för statistiken avsedda data. Bostadsbeståndets förändringar redovisas i statistiken över byggnadsverksamheten, som utarbetas på grundval av uppgifter från bostadsstyrelsens lokala förmedlingsorgan om ny- och ombyggda samt rivna bostäder. Inom den fortlöpande jordbruksstatistiken utgöres primärmaterialet till huvudsaklig del (arealinventeringar, kreaturs- och svinräkningar) av särskilt inhämtade uppgifter från ett urval av brukningsenheter. Urvalsramen för dessa undersökningar har under senare år utgjorts av ett av Riksförbundet Landsbygdens folk (RLF) upprättat centralt register över brukningsenheterna i riket, vilket fortlöpande aktualiseras genom aviseringar från förbundets lokalavdelningar och länsförbund.

För den fortlöpande jordbruksstatistiken har centralbyrån på detta sätt erhållit ett registerunderlag som — enligt vad hittills gjorda erfarenheter visat — bättre tillgodoser kraven på fullständighet och aktualitet än det verket tidigare förfogat över. Tidigare har som urvalsram för denna statistik och för specialundersökningar använts det register över brukningsenheterna, som erhållits vid jordbruksräkningarna. Denna ram har dock haft den nackdelen att den föråldrats efter hand. Såväl namn- och adressuppgifterna som grunduppgifterna om brukningsenheterna har förlorat sin aktualitet alltmera ju längre man avlägsnat sig från datum för jordbruksräkningarna. Den strukturrationalisering som pågår inom jordbruket bidrar givetvis i hög grad till detta.

Även när det gäller befolkningsstatistiken och bostadsstatistiken föreligger behov av aktuella registeruppgifter under mellantiden mellan de intermittenta räkningarna, dels för att ställa förändringarna i respektive populationer under mera ingående observation än som kan ske inom den fortlöpande statistiken, dels för att stå till förfogande för olika specialundersökningar på respektive områden. Inom befolkningsstatistiken ger den fortlö-

pande statistiken över befolkningsrörelsen vissa möjligheter att företa framskrivningar av befolkningen. På detta sätt kan dock för icke-folkräkningsår endast befolkningens åldersfördelning i kombination med kön och civilstånd erhållas för rikets befolkning i dess helhet. Detta utgör givetvis en stark begränsning av möjligheterna till analys av de demografiska förhållandena. Beträffande bostadsområdet är de i den årliga statistiken över byggnadsverksamheten ingående uppgifterna om ombyggnader och rivningar tämligen ofullständiga. Ej heller får man några uppgifter om avgången ur bostadsbeståndet genom att bostadslägenheter utnyttjas till annat än bostadsändamål. Framskrivningar av lägenhetsbeståndet mellan bostadsräkningarna på grundval av byggnadsverksamhetsstatistikens uppgifter blir därför behäftade med stora brister och föga användbara. En dylik framskrivning kan utom lägenhetsantalet endast avse vissa tekniska data, såsom hustyper och lägenhetsstorlekar, men däremot ej t. ex. ägarkategorier, upplåtelseformer och hyresförhållanden. Som en stor brist framstår det, att det inte finns några möjligheter att framskriva uppgifter om hushållsbeståndet och boendeförhållandena.

Ett betydelsefullt steg för att tillgodose det angivna behovet av aktuella registeruppgifter för befolkningsstatistikens del togs av statistiska centralbyrån år 1951, då det s. k. befolkningsregistret inrättades på grundval av materialet till 1950 års folkräkning. Detta är ett urvalsregister och omfattar alla personer födda den 15. Det innehåller uppgifter om namn, födelse-tid, civilstånd, yrke, bostadsort, familjetyp, barnantal och inkomst. Det aktualiseras årligen i avseende på in- och utträden, ändringar av demografiska data samt inkomst. Det återspeglar inom rimlig felmarginal totalbefolkningen och används för olika specialundersökningar på det demografiska området.

Vad beträffar bostadsområdet torde det för närvarande vara betydligt svårare att erhålla någon motsvarande lösning av dess registerproblem till rimliga kostnader. I sammanhanget kan nämnas ett förslag att genom koordinatbestämningar ange bostadshusens belägenhet, varigenom enhetligare redovisning och av administrativa gränser obunden indelning av statistiska data skulle kunna erhållas. Jfr vidare s. 66 nedan. (Torsten Hägerstrand: Statistiska primäruppgifter, flygkartering och »data processing»-maskiner, Lund 1955.)

Huvuddelen av den ekonomiska statistiken baseras på uppgifter från företag och behöver tillgång till företagsregister. I fråga om jordbruksstatistiken är dess behov av register över bruksenheter inom jordbruket löst på det sätt, som angivits i det föregående. När det gäller den ekonomiska statistiken i övrigt har det ställt sig betydligt svårare att erhålla en tillfredsställande lösning av registerbehovet.

På ifrågavarande område av statistikproduktionen är det en rad betydelsefulla statistikgrenar, som bygger på uppgifter från företag. Företagsräk-

ningarna är den mest omfattande av dessa. Bland statistikgrenar som fortlöpande är beroende av tillgång till aktuella uppgifter om företag kan nämnas industristatistiken, investeringsstatistiken, vinststatistiken, lagerstatistiken, sjöfartsstatistiken, detaljhandelsomsättningsstatistiken, lönestatistiken, sysselsättningsstatistiken, prisstatistiken samt statistiken rörande bank- och försäkringsverksamheten. Härtill kommer från tid efter annan företagna specialundersökningar på det ekonomiska området.

Beträffande dessa områden av näringslivet registreras uppgifter om företag i olika sammanhang inom förvaltningen. Bland mängden av förekommande registreringar kan särskilt nämnas följande. Handels- och näringsregister förs i Stockholm hos överståthållarämbetet, i annan stad hos magistraten eller stadsstyrelsen och på landet hos länsstyrelsen. För aktiebolagen finnes ett särskilt register, fört i patent- och registreringsverket (aktiebolagsregistret) samt för ekonomiska föreningar de s. k. föreningsregistren, som föres hos överståthållarämbetet och länsstyrelserna. För försäkringsbolag föres hos försäkringsinspektionen ett särskilt försäkringsregister. Inom sjöfartsstyrelsen föres ett register över svenska fartyg (fartygsregister). Hos yrkesskadeförsäkringsanstalterna registreras vidare försäkringspliktiga arbetsgivare. Genom självdeklarationerna erhålles kännedom om de fysiska och juridiska personer, som deklarerat inkomst av bl. a. rörelse.

Någon fullständig och samordnad registrering av företagsenheterna av ifrågavarande slag finnes emellertid icke vare sig för förvaltningsmässiga eller statistiska ändamål. Flera orsaker försvårar uppläggningsen av ett för statistiska ändamål användbart företagsregister på grundval av dessa förekommande administrativa registreringar. Flertalet är endast partiella. Som regel innehåller de icke heller alla de uppgifter om företagsenheterna som erfordras. Ett för statistiska ändamål användbart företagsregister bör innehålla uppgifter såväl om den av fysisk eller juridisk person bedrivna ekonomiska verksamheten i dess helhet, nämligen firman (enterprise), som de lokalt avgränsade arbetsställen, där ekonomisk verksamhet bedrivs (establishment). Vidare bör registret om var och en av dessa företagsenheter innehålla utöver namn- och adressuppgifter upplysningar om åtminstone näringsgren och storleksgrupp (efter antalet sysselsatta eller anställda).

På grund av dessa förhållanden sker därför uppgiftsinsamlingen i flertalet av de tidigare nämnda statistikgrenarna på grundval av särskilda för ändamålet avsedda register, vilka upprättats av vederbörande statistikproducent. I viss utsträckning sker detta med hjälp av uppgifter ur administrativa register.

Vid företagsräkningarna har kommerskollegium för uppgiftsinsamlingen upprättat särskilda förteckningar över företagsenheterna inom de näringsområden, som ingår i dessa. Vid exempelvis 1951 års företagsräkning insamlades primäruppgifterna från företagen med ledning av förteckningar, som

uppgjorts i första hand på grundval av särskilda uppgifter, som inhämtades i samband med 1950 års mantalsskrivning. Dessa aktualiserades fram till räkningsdatum med hjälp av nyanmälningarna till handels- och näringsregistren, aktiebolagsregistret m. fl. samt genom slagningar i kataloger, kalendrar etc. Att detta omfattande förberedelsearbete icke utnyttjades för uppläggning av ett allmänt företagsregister för kommande behov sammanhänger bl. a. med svårigheterna att ordna en fortlöpande aktualisering av ett dylikt register.

För var och en av de fortlöpande grenarna av den ekonomiska statistiken, som handläggs i kommerskollegium, socialstyrelsen och statistiska centralbyrån, har av vederbörande verk upprättats register över de företag, som ingår i denna statistik. Sålunda har kommerskollegium särskilda register över företagen i industristatistiken, investeringsstatistiken, lagerstatistiken och sjöfartsstatistiken. För socialstyrelsens statistik föres f. n. inom verket tre olika företagsregister, ett över industriföretag för löne- och sysselsättningsstatistiken inom industrin, ett över butiker och vissa betjäningstillfällen för prisstatistiken och detaljhandelsomsättningsstatistiken m. m. och ett över handelsföretag ingående i den årliga lönestatistiken. I statistiska centralbyrån har upprättats ett speciellt företagsregister för insamlingen av primärmaterialet till vinststatistiken.

Vart och ett av dessa register täcker endast en del av näringslivet. De är begränsade till vissa näringsgrenar och omfattar merendels företagsenheter över en viss storlek. Aktualiseringen sker på olika sätt. I exempelvis kommerskollegium har man sökt hålla registren för industri- och lagerstatistiken aktuella med hjälp av anmälningarna till närings- och handelsregister, aktiebolagsregistret m. m. samt uppgifterna i kataloger, medlemsförteckningar inom organisationer, branschregister m. m. I viss utsträckning sker också samarbete mellan de olika registren. Sålunda är exempelvis socialstyrelsens register för löne- och sysselsättningsstatistiken inom industrin uppgjort på grundval av kommerskollegii register för industristatistiken och aktualiseras också huvudsakligen med ledning av detta register.

I vissa fall förefinnes i dessa register en del brister. Sålunda kan nämnas att det vid en jämförelse med företagsräkningen år 1951 visade sig, att vissa arbetsställen, som bort vara redovisade i industristatistiken för samma år, icke fullgjort redovisningsskyldighet. De utgöres huvudsakligen av smärre företag.

Vidare kan påpekas följande beträffande socialstyrelsens löne- och sysselsättningsstatistik inom industrin. Registret för denna statistik har, såsom tidigare nämnts, uppgjorts och aktualiserats på grundval av kommerskollegii register över industriföretag. Styrelsen tillämpar emellertid icke någon fast nedre storleksgräns för att ett företag skall medtagas i statistiken såsom fallet är i industristatistiken, som omfattar industrianläggningar med fem

sysselsatta och däröver samt inom ett fåtal industrigrupper även mindre företag. Med anledning härav är styrelsens register relativt ofullständigt i fråga om mindre företag. Hur stora dessa ofullständigheter är saknas uppgifter om. Det är sålunda icke möjligt att ange osäkerhetsmarginalerna i löne- och sysselsättningsstatistiken i industrin med mindre än att fullständigare arbetsgivarregister kommer till stånd.

I detta sammanhang kan också nämnas, att statistiska centralbyråns vinststatistik har måst uppläggas med en betydligt mera begränsad målsättning än vad som ursprungligen var avsett. När denna statistik planlades, förutsattes att den i utbyggt skick skulle göra det möjligt att framlägga en totalbild av inkomstbildningen i det enskilda näringslivet eller delar därav och att urvalet av uppgiftslämnare skulle bestämmas med hänsyn härtill. Så länge ett tillfredsställande företagsregister saknas har statistiken måst begränsas till vissa näringsgrenar (industri, handel, rederirörelse och yrkesmässig lastbilstrafik) och baseras på register, som åtminstone beträffande småföretagen icke är tillfredsställande.

C. Registrens tekniska anordning

Systemen för den tekniska uppläggningsen av registreringarna inom förvaltningen är varierande. I allmänhet bygger de på manuella metoder. Mekanisering förekommer i viss utsträckning, där det rör sig om större datamängder, t. ex. inom folkbokföringen och uppbördsväsendet. Sålunda har länsbyråerna för folkbokföringen »tryckande register» med tryckplåtar för den i länet kyrkobokförda befolkningen. Dessa används för tryckning av avtryckskort för olika hjälpregister samt för framställning av mantalslängder, inkomst- och debiteringslängder och röstlängder. Inom uppbördsväsendet används numera hålkortsmaskiner för den på postverket ankommande redovisningen av skatteuppbörden, under det att övriga arbeten inom området i långt mindre grad är mekaniserade.

Det tekniska system som används inom statistikproduktionen är vanligen hålkortsmetoden. De uppgifter som erhålls ur de administrativa registren måste därför av statistikproducenten överföras till hålkort och anges på sådant sätt, att de kan avläsas i hålkortsmaskiner. Någon samordning av de tekniska systemen inom den förvaltningsmässiga registreringen och statistikproduktionen i syfte att inbespara dylika arbetsmoment förekommer sålunda i regel icke.

Vid den planering för databehandling, som nu pågår på olika håll inom förvaltningen, blir olika frågor om samordning av skilda registreringar föremål för behandling. I första hand gäller detta folkbokföringen och uppbördsväsendet samt därtill anknutna registreringar inom socialförsäkringarna. Det nuvarande registreringssystemet inom dessa områden är både omständligt och arbetskrävande. Dessutom erbjuder det mycket begränsade möjligheter att rationalisera arbetsuppgifterna. Med anledning härav

har inom statens organisationsnämnd företagits utredningar om övergång till ett mera mekaniserat tekniskt system än det nuvarande för att söka ernå arbetsbesparingar inom registreringsverksamheten. Nämnden har därvid bl. a. framlagt förslag om ett elektroniskt databehandlingssystem inom ifrågavarande områden. Nämnden har föreslagit ett system med regionalt placerade, i länsstyrelseorganisationen inordnade hålkortsmaskiner och en för hela riket gemensam anläggning för elektronisk databehandling. För att fullfölja utredningen i denna fråga på det organisatoriska och författningsmässiga planet tillsattes i slutet av 1958 en särskild kommitté.

För statistiken på ifrågavarande områden, i första hand befolkningsstatistiken samt skatte- och inkomststatistiken, kommer övergången till databehandling inom förvaltningen att bli av utomordentligt stor betydelse. Det är givetvis mycket angeläget, att man i detta sammanhang tillvaratar de möjligheter till besparingar, som kan komma till stånd genom en samordning av de administrativa registreringarna och statistikproduktionen.

De företagsregister, som statistikproducenterna upprättat för eget behov inom den ekonomiska statistiken är anordnade dels som ett »tryckande register», bestående av namn- och adressplåtar, dels som hjälpregister på kort, avsedda för olika anteckningar, diari föring m. m. Det centrala företagsregister, varom utredning pågår, är avsett att upprättas på hålkort. Från detta hålkortsregister skall olika myndigheter, organisationer och enskilda kunna erhålla listor över företag inom olika branscher, som de är intresserade av för olika ändamål.

D. Registren som arbetstekniskt samordningsinstrument

Av de fasta grunduppgifter som merendels finns i ett register är identifieringsnummer på enheterna i populationen av stor betydelse för statistiken. Om enhetliga identifieringsnummer för individer, företag etc. används i alla register har man möjlighet till en individuell koordinering av statistiska uppgifter från olika områden av statistiken, där individer respektive företag utgör räkneenhet. Denna koordinering sker lätt med maskinella metoder.

Inom folkbokföringen infördes vid folkbokföringsreformen 1947 folkbokföringsnumret som hjälpmedel för identifieringen av individerna i befolkningen. Som identifieringsinstrument torde detta nummer vara av jämförelsevis mindre betydelse inom själva kyrkobokföringen, då de möjligheter kyrkoböckerna i detta hänseende i övrigt erbjuder torde vara tillräckliga. Förslaget har också tillkommit närmast med tanke på andra sammanhang. Vid taxeringarna underlättas sammansorteringen av deklara-tionsblanketter och löneuppgifter från arbetsgivare, ett arbete som tidigare, särskilt på grund av det stora antalet personer med samma efternamn, erbjudit vissa svårigheter. En annan användning som förutsågs

skola bli av stor betydelse var den, att numret bl. a. inom befolknings- och socialstatistiken skulle möjliggöra jämförelser mellan olika undersökningsmaterial. Hittills har dock folkbokföringsnumret huvudsakligen kommit till användning inom folkbokföringen och i de till den anknutna registren, nämligen mantalslängder, inkomstlängder och röstlängder. Vid sjukförsäkringsreformen 1955 har det också kommit i bruk vid sjukkasornas registerföring i medlems- och sjukregister. I övrigt används det ytterligt sällan i de lokala register, som förekommer hos kommunala nämnder och organ, såsom socialnämnder (socialregister), barnavårdsnämnder (register över barnavårdsmannaskap, omhändertagna barn och ungdomar m. m.), nykterhetsnämnder (register över alkoholmissbrukare) och arbetslöshetsnämnder. Registreringen har i dessa fall lagts upp på andra nummerserier av olika slag långt före folkbokföringsreformen, varför nya numreringsprinciper haft svårt att slå igenom. Ur statistisk synpunkt är det dock önskvärt och lämpligt, att man i förekommande registreringar av individer övergår till att använda folkbokföringsnumret för identifieringen för att möjliggöra en längre gående samordning av befolknings- och socialstatistiken.

I fråga om företag saknar man för närvarande ett allmänt register. Frågan om ett enhetligt nummer för identifieringen av företagsenheter blir aktuellt först i och med att ett centralt företagsregister upplägges. Vid uppläggningsen av detta register bör företagen tilldelas ett stående identifieringsnummer, som gör det möjligt att bl. a. koordinera statistiska uppgifter från olika områden av den ekonomiska statistiken.

E. Registren som medel att samordna definitioner

Enhetliga definitioner av begrepp och klassificeringar inom statistikproduktionen utgör, såsom vidare skall utvecklas i kap. III s. 84., en grundläggande förutsättning för uppgifternas jämförbarhet vid kombinationer av statistik från olika statistikgrenar eller skilda år. Dylika krav på samordning gör sig självfallet också gällande vid statistiska jämförelser mellan olika länder. Dessa begrepps- och klassificeringsfrågor har under de senaste decennierna ägnats stor uppmärksamhet i det internationella samarbetet. Detta arbete har också varit av stor betydelse på det nationella planet.

Vad beträffar näringsgrupperingen har den numera i vårt land tillämpade indelningen efter näringsgrenar i befolknings-, produktions- och arbetsmarknadsstatistiken i huvudsak som mönster en inom FN uppgjord internationell standardklassifikation av år 1948, benämnd International Standard Industrial Classification of all Economic Activities, vanligtvis förkortad ISIC. I de olika statistikgrenarna används dock grupperingar som inbördes avviker något från varandra och jämväl i vissa hänseenden från ISIC, även om de i stort sett medger anknytning därtill.

10. Samordningen av produktionsresurserna

Statistikproduktionens splittring på många små enheter har lett till strävanden att åstadkomma gemensamt utnyttjande av de personella och maskinella statistiska resurserna. Organisatoriskt innebär detta att vissa moment i den statistiska arbetsprocessen särskilts och utföres hos andra myndigheter än de som i övrigt ansvarar för statistiken. Till dessa moment hör metodutformningen, insamlingen av uppgifter medelst intervjuförfarande samt maskinbearbetningen.

A. Metodutformning

Genom inrättandet av statistiska centralbyråns *utredningsinstitut* har skapats ett organ med uppgift att bedriva statistisk konsultationsverksamhet icke blott inom centralbyrån utan även gentemot andra verk och myndigheter. Denna verksamhet har i första hand kommit att avse utformningen av intervjuundersökningar och urvalsförfaranden i allmänhet. I övrigt sker metodutformningen för olika statistikgrenar alltjämt inom de olika verken och myndigheterna, eventuellt i samverkan med särskild expertis vid undersökningarnas uppläggning.

Urvalsundersökningar företages regelbundet inom centralbyrån, kommerskollegium, socialstyrelsen, konjunkturinstitutet, lantbruksstyrelsen, jordbruksnämnden, arbetsmarknadsstyrelsen, bostadsstyrelsen, hyresrådet samt vid de affärsdrivande verken.

Vad beträffar centralbyrån är större delen av jordbruksundersökningarna baserade på urval av brukningsenheter. Inkomststatistiken är liksom vissa delar av befolkningsstatistiken grundad på uppgifter om personer födda visst datum. Vinststatistiken är i fråga om mindre företag likaledes grundad på urval och likaså prognoserna över de kommunala finanserna i fråga om landskommunerna. Centralbyråns utredningsinstitut har dessutom ett s. k. basurval av lokala enheter som tjänar som underlag vid en rad av de undersökningar det utför och som även lagts till grund för en del av socialstyrelsens statistik.

Vad beträffar socialstyrelsen är stora delar av dess lönestatistik baserad på urval (exempelvis för jordbruksarbetare, trädgårdsarbetare och handelsanställda). Vidare är socialstyrelsens statistik över detaljhandelsomsättningen samt konsumentprisindex grundade på urval av butiksföretag. Även för levnads- och bostadskostnadsundersökningarna liksom för en del av socialvårdsstatistiken har urvalsmetoder kommit till användning.

Av kommerskollegii fortlöpande undersökningar är lager- och investeringsstatistiken delvis baserad på urval av företag och detsamma gäller konjunkturinstitutets konjunkturbarometer. Institutets sparundersökningar är baserade på urval av hushåll.

Arbetsmarknadsstyrelsen har för sysselsättningsstatistiken i skogsbruket

samt för labour force undersökningarna använt sig av urvalsmetoden och bostadsstyrelsen för vissa delar av länestatistiken. Hyresrådet har använt urvalsmetoden för fastighetsomkostnadsundersökningarna och jordbruksnämnden för exempelvis livsmedelsinventeringarna. Lantbruksstyrelsen har för vissa jordbruksekonomiska undersökningar använt ett slags urval, s. k. kvot-urval. Dessutom utgör en del av de vid olika verk företagna tillfälliga undersökningarna urvalsundersökningar.

I samtliga dessa fall har urvalsmetoden använts för att ersätta en totalundersökning. För andra ändamål, exempelvis för kontroll av statistikens kvalitet, utnyttjas urvalsmetoder för närvarande i mycket begränsad utsträckning inom den officiella statistiken.

B. Intervjuförfarande

För intervjuförfarandet har skapats en särskild fältorganisation förlagd till statistiska centralbyråns utredningsinstitut. Institutet tjänstgör huvudsakligen som ett serviceorgan och deltar i planläggning och genomförande av undersökningar för vilka dess intervjuare utnyttjas. I vissa fall omhänderhar institutet även den fortsatta bearbetningen av det insamlade materialet, i andra fall sker bearbetningen genom det organ som i övrigt ansvarar för statistiken.

Materialinsamling genom intervjuer förekommer praktiskt taget endast i samband med urvalsundersökningar. Som underlag för dessa undersökningar har institutet konstruerat ett s. k. basurval av primära (geografiska) urvalsenheter, till vilka intervjuarbetet är koncentrerat. Inom var och en av de primära urvalsenheterna har rekryterats lokalombud, vilka som intervjuare används vid institutets olika undersökningar.

Den genomförda metoden är lämpad för undersökningar som bygger på uppgifter rörande enskilda personer, familjer, hushåll, lägenheter o. dyl. Utom för det egentliga intervjuarbetet brukar lokalombuden även utnyttjas för det påminnelsearbete, som vid postundersökningar ofta erfordras för att få in uppgifterna, samt för konstruktionen av register över sådana uppgiftslämnare, vilka är svåra att centralt registrera.

I fråga om den fortlöpande officiella statistiken sker för närvarande prisinsamlingen för konsumentprisindex medelst intervjuförfarande. Men det har tillämpats i samband med många av de intermittert återkommande officiella statistiska undersökningarna, exempelvis socialstyrelsens levnads-kostnads- och bostadskostnadsundersökningar, konjunkturinstitutets sparandeundersökningar samt vid en rad undersökningar av tillfällig karaktär. Institutet utför även en mängd uppdrag för enskilda uppdragsgivare och kommunala myndigheter m. fl.

Institutet arbetar efter affärsmässiga principer och debiterar således såväl statliga som enskilda uppdragsgivare de faktiska kostnaderna för intervjuer och annat arbete.

C.. Maskinell bearbetning

Vid undersökningar som baseras på mera omfattande primärmaterial sker tabellframställningen i regel med hjälp av tyngre maskiner, antingen traditionella hålkortsmaskiner eller elektroniska databehandlingsmaskiner.

Redan hålkortsmaskinerna — sorterare, tabulatorer, collatorer etc. — utgör så stora arbetsenheter att det endast lönar sig för verk med mera omfattande statistiska eller administrativa arbetsuppgifter att hålla sig med egna maskinanläggningar. Övriga myndigheter får vid behov sina statistiska material bearbetade vid dessa anläggningar, varjämte i mindre utsträckning enskilda anläggningar utnyttjas. Framför allt åligger det emellertid den till statistiska centralbyrån förlagda maskincentralen att mot ersättning utföra servicearbeten åt de statliga verken och myndigheterna. Förutom vanliga hålkortsmaskiner (IBM) kommer centralbyrån inom kort att få tillgång till en elektronisk databehandlingsmaskin med stor kapacitet. Hålkortsmaskiner för i huvudsak statistiska ändamål finns dessutom hos socialstyrelsen och kommerskollegium. Båda anläggningarna är av IBM:s tillverkning. Hos centralbyrån bearbetas material från exempelvis skolöverstyrelsen, konjunkturinstitutet, hyresrådet, bostadsstyrelsen m. fl. Maskincentralen utför även arbeten åt enskilda uppdragsgivare, vilka de senare åren svarat för grovt räknat tredjedelen av centralens arbeten. Socialstyrelsen utför servicearbeten åt biltrafiknämnden, lantbruksstyrelsen m. fl., medan vissa verk som exempelvis arbetsmarknadsstyrelsen och medicinalstyrelsen anlitar såväl socialstyrelsens som centralbyråns maskincentraler. Kommerskollegium utför däremot i mycket obetydlig omfattning servicearbeten utåt.

Samtliga tre, centralbyrån, socialstyrelsen och kommerskollegium, klarar av praktiskt taget alla egna bearbetningar vid sina maskinanläggningar. Genom särskilda arrangemang får de dock en del av sina statistiska primärmaterial maskinbearbetade på annat håll. Centralbyrån erhåller sålunda en del sammanställningar till statistiken över statlig personal från andra myndigheter, socialstyrelsen erhåller vissa bearbetningar till lönestatistiken från Svenska arbetsgivareföreningen och kommerskollegium maskinlister till utrikeshandelsstatistiken från generaltullstyrelsen. Även den för administrativa ändamål förefintliga maskinanläggningen vid statskontoret utnyttjas i någon mån för statistiska bearbetningar.

Maskinanläggningar finns vidare hos pensionsstyrelsen och riksförsäkringsanstalten, varvid de dock i båda fallen även utnyttjas för icke-statistiska ändamål. Hos pensionsstyrelsen upptar för övrigt den statistiska bearbetningen endast 10 à 20 procent av maskintiden, något olika för olika typer av maskiner. I detta sammanhang kan nämnas, att även bostadsstyrelsen håller på att lägga upp egen maskinavdelning, men även denna skall i huvudsak utnyttjas för administrativa ändamål, nämligen aviseringsarbeten i samband med låneverksamheten, och kan först senare tagas

i anspråk för statistiska ändamål. För närvarande bearbetas bostadsstyrelsens statistiska material, såsom ovan nämnts, främst hos centralbyrån.

Även de affärsdrivande verken har egna maskinanläggningar. Domänstyrelsen sysselsätter ca 35 personer på maskinavdelningen, som utom för det statistiska arbetet huvudsakligen utnyttjas för bokföringsarbeten samt uträkning och utbetalning av löner. Anläggningen är av IBM:s fabrikat.

Vattenfallsstyrelsen har likaledes en anläggning av IBM:s fabrikat; den utnyttjas huvudsakligen för bokföringsarbeten och kostnadsövervakning.

Järnvägsstyrelsen har tidigare haft en Power-anläggning men håller på att gå över till IBM med elektronisk databehandlingsutrustning. Leveranserna påbörjades 1 april 1958. Anläggningen utnyttjas främst för redovisningskontroll o. dyl.

Generalpoststyrelsen och telestyrelsen har flera olika anläggningar vardera av såväl Power- som Bull-typ. De utnyttjas endast i mindre omfattning för rent statistiska ändamål.

Slutligen kan nämnas väg- och vattenbyggnadsstyrelsen, som hyr maskintid vid Facits elektronikavdelning men har egen stansutrustning tillverkad av Facit Åtvidaberg. I huvudsak används datamaskinen för vägberäkningar men har i större utsträckning även börjat användas för statistisk bearbetning.

De återstående 10-tal statistikproducerande verk, som icke nämnts ovan, hade statistik av sådan art eller omfattning, att den överhuvudtaget icke lämpade sig för bearbetning med större maskiner.

11. *Publiceringen av statistikens resultat*

A. *Formerna för statistikens presentation*

Den officiella statistiken presenteras för konsumenterna på något av följande sätt:

I särskilda publikationer av vilka flertalet ingår som delar i serien Sveriges officiella statistik (SOS).

I tidskrifter av olika slag.

I stencilerade eller duplicerade publikationer eller meddelanden från verken och myndigheterna.

I särskilda skrivelser till Kungl. Maj:t eller annan uppdragsgivare, presskommunikéer etc.

I Statistisk Årsbok och Historisk Statistik samt Årsbok för Sveriges kommuner.

De särskilda publikationerna: I serien SOS utgavs år 1957 sammanlagt ett 40-tal publikationer. Av dessa hade ett 10-tal formen av verksamhetsberättelser, medan återstoden utgjorde redogörelser för i egentlig mening statistiska undersökningar, flertalet årliga.

SOS är uppdelad i följande avdelningar: Folkmängden och dess förändringar, Allmänna ekonomiska förhållanden, Jordbruk med binärings, Skogshushållning,

Fast egendom, Lantmäteri, Industri och bergshantering, Handel, Transport- och kommunikationsväsen, Bankväsen, Försäkringsväsen, Arbetsmarknad samt arbets- och löneförhållanden, Priser och konsumtion, Byggnadsverksamhet och bostadsförhållanden, Ekonomiska och ideella föreningar samt stiftelser, Hälso- och sjukvård, Socialvård, Rättsväsen, Undervisning, Inkomst och förmögenhet, Finanser samt Allmänna val.

Förutom de i SOS ingående delarna utkommer en del fristående statistiska publikationer, nämligen Riksräkenskapsverkets Årsbok, Riksgäldskontorets Årsbok samt Sveriges Riksbanks Årsbok. I sammanhanget kan också nämnas Konjunkturinstitutets Meddelanden.

Statistik i tidskrifterna: En stor del av den officiella statistiken publiceras i de olika verkens tidskrifter. Konjunkturjournalen, som utges av konjunkturinstitutet, ägnar hela sitt utrymme åt presentation av statistiska uppgifter; av dessa uppgifter är de flesta dock sådana som av vederbörande statistikproducenter även publiceras i annat sammanhang.

Bland övriga tidskrifter, som publicerar officiell statistik, kan nämnas Statistisk Tidskrift, utgiven av statistiska centralbyrån, Kommersiella Meddelanden, utgiven av kommerskollegium, en statistisk bilaga till Sociala Meddelanden, utgiven av socialstyrelsen samt Jordbruksekonomiska Meddelanden, utgiven av statens jordbruksnämnd. Dessa tidskrifter innehåller dels i särskilda artiklar återgivna resultat av statistiska undersökningar, dels också regelbundet återkommande tabellavdelningar.

Artiklarna innehåller preliminära eller sammanfattande resultat av undersökningar, som senare i definitiv eller mera utförlig form inflyter i de fristående publikationerna eller också omfattar de slutgiltiga redogörelser för statistik, vars presentation icke kräver stort utrymme och som sedan icke publiceras på annat sätt. Som exempel kan nämnas sparbanksstatistiken, som numera endast vart femte år utkommer som självständig berättelse.

Tabellavdelningarna återger i allmänhet icke blott resultat av verkets egna undersökningar utan även statistik från andra verk, av intresse för respektive tidskrifters läsekrets. På det sättet återges ett stort antal statistiska kvartals- och månadsserier i ett flertal olika officiella publikationer.

Stencilerade och duplicerade publikationer: Av dessa finns dels sådana som motsvarar de tryckta skrifterna i SOS etc. och alltså innehåller definitiva och ofta utförliga redogörelser för undersökningar, vilka eventuellt endast i sammanfattning blir tryckta i tidskrifter m. m. och dels sådana som motsvarar de statistiska tidskrifterna och som har till uppgift att snabbt — så snart färdiga resultat föreligger — distribueras bland konsumenterna; till den sistnämnda kategorin hör Meddelanden från socialstyrelsens byrå för löne- och sysselsättningsstatistik (förutvarande utredningsbyrå), från jordbruksnämnden, arbetsmarknadsstyrelsen m. fl.

Andra former för statistikens presentation: Den officiella statistik, som framläggs i annan form än den ovan angivna, avser i regel olika slags specialundersökningar, som icke är av så allmänt intresse att de överhuvudtaget anses behöva publiceras. Till detta kommer att de första resultaten av viktigare fortlöpande statistik ofta presenteras i form av presskommunikéer, kungaskrivelser etc.

Statistisk Årsbok och Historisk Statistik: Statistisk Årsbok innehåller utdrag ur alla de ovan nämnda typerna av publikationer och dessutom en del officiell statistik, som icke trycks i annat sammanhang (t. ex. skolöverstyrelsens statistik) samt statistik från enskilda institutioner och organisationer. Årsboken sammanfattar sålunda uppgifter från hela den eljest svåröverskådliga officiella statistikproduktionen.

Statistisk Årsbok innehåller numera i regel endast siffror för de senaste tio åren, medan uppgifter för tidigare år skall återges i en särskild publikation, *Historisk Statistik*, varav hittills utkommit ett häfte rörande befolkningsstatistiken.

Mellan de olika publikationerna råder likformighet i fråga om tryckets *yttre* anordning; centralbyrån har utfärdat cirkulär och anvisningar rörande paginering, tabelluppställningar, översättning, stilsorter, format, symboler etc. Men vad beträffar innehållets disposition och principerna för redovisningen råder stora olikheter. I fråga om det statistiska tryckets förenhetligande i övrigt må erinras om den verksamhet som genom tryckeriintendenten drives av statskontoret.

B. Statistikens periodicitet och eftersläpning i tiden

Det har under senare år blivit en ökad efterfrågan på korttids- och snabbstatistik, speciellt på det ekonomiska området. I flera fall inhämtas särskilda, delvis preliminära, uppgifter först för en viss kortare period, kvartal, månad etc. Dessa bearbetas som snabbstatistik och publiceras utan tidsspillan. Därefter insamlas nya uppgifter för hela året, vilka sedan publiceras som definitiv årsstatistik.

I andra fall, såsom beträffande t. ex. konsumentprisindex, detaljhandelsomsättningsstatistik m. m., föreligger likaledes statistik för både kortare period, månad, kvartal etc. och jämväl för hela året, men dessa senare uppgifter är där icke baserade på nytt material utan utgör sammanvägningar eller omarbetningar av korttidsuppgifterna.

Resultaten av korttidsundersökningarna brukar kunna presenteras efter 1 à 2 månader. Beträffande årsstatistiken — speciellt den ekonomiska — föreligger preliminära uppgifter i tidskrifter och stencilerade meddelanden efter i regel mellan 5 och 8 månader. I stället dröjer de definitiva resultaten — som då i allmänhet också är betydligt mer omfattande — avse-

värt längre. Affärsverkens årsberättelser och liknande statistik utkommer i regel efter $\frac{1}{2}$ à 1 år.

Tidsåtgången för en del statistikgrenar framgår av tablån på s. 62—63, vilken uppgjorts på grundval av materialet i kommitténs enkät till de statistikproducerande verken. Uppgifterna avser i princip de år 1957 utkomna publikationerna. Med hänsyn till de skiftande sätten för publicering av olika statistikgrenar och den långa tryckningstiden för vissa publikationer är uppgifterna icke alltid fullt jämförbara. Härtill kommer att redovisningen kan ha skett efter något skiljaktiga principer. Tablån upp-
tar endast några av de viktigare fortlöpande statistikgrenarna vid varje verk.

12. *De internationella kontakterna och den officiella statistiken*

Efterkrigstidens vidgade ekonomiska och sociala samarbete på det internationella planet har ökat behovet av statistisk information från skilda länder. Förenta Nationerna och dess olika organ men även andra internationella organisationer såsom FAO (Food and Agriculture Organization), ILO (International Labour Organisation), OEEC (Organisation for European Economic Cooperation) m. fl. har blivit stora konsumenter av officiell statistik.

Uppgiftslämnandet till de internationella organen sker för Sveriges del i betydande omfattning genom statistiska centralbyrån, som enligt sin instruktion skall i lämplig utsträckning lämna från utlandet och av internationella organisationer begärda statistiska uppgifter. Centralbyråns distribution av tryck till utlandet omfattar icke blott statistik som utarbetas av byrån utan samtliga publikationer i serien Sveriges officiella statistik, utom de som utges av socialstyrelsen. Därtill kommer ytterligare en del annat tryck. I den mån internationella organ genom centralbyrån infor-
drar särskilda upplysningar rörande statistik som icke framställles inom byrån brukar denna i sin tur vända sig till vederbörande statistikproducerande verk. De olika verkens direkta uppgiftslämnande till internationella organ är också mycket omfattande och kräver i många fall arbetsinsatser som verken för närvarande saknar resurser för. — Samordningen av de internationella kontakterna på statistikens område sker genom en av utrikesdepartementet tillsatt kommitté.

För att det i internationella sammanhang skall vara möjligt att sammanställa och utnyttja statistik från skilda länder fordras givetvis en så långt gående jämförbarhet som möjligt. Detta ställer krav på enhetlighet i fråga om definitioner, klassificeringar och metoder på skilda områden. Å andra sidan sätter olikartade ekonomiska, sociala och institutionella för-

	Periodicitet	Preliminär publicering	Definitiv publicering
<i>Statistiska centralbyrån:</i>			
Befolkningsrörelsen	Årlig	¹	28 mån.
Jordbruk o. boskapsskötsel	Årlig	2 mån.	9 mån.
Årsväxten	3 à 4 ggr/år	10—15 dgr	3 mån.
Taxering, inkomst o. förmögenhet	Årlig	9—15 mån. ²	17 mån.
Kommunernas finanser	Årlig	9—21 mån. ²	30 mån.
Sparbanksstatistik	Årlig	10 mån. ³	13 mån.
Vinststatistik	Årlig	3 mån.	19 mån.
Statlig personalstatistik	Årlig	—	7—9 mån.
Domstolsstatistik	Vartannat år	9—10 mån.	30—42 mån.
Kriminalstatistik	Årlig	21 mån.	30 mån.
Vägtrafikolyckor	Månatlig	2 veckor	—
»	Årlig	—	18 mån.
<i>Kommerskollegium:</i>			
Industristatistik	Årlig	8 mån.	21 mån.
Bergshantering	Årlig	5 mån.	11 mån.
Lagerstatistik, värdestat. (industri)	Årlig	3 mån.	5 mån.
D:o, d:o (handel)	Årlig	2 mån.	3 mån.
D:o kvantitetsstat.	Årlig	—	2—3 mån.
D:o	Kvartalsvis	—	2 mån.
Utrikeshandel	Årlig	jfr nedan	6—16 mån.
»	Månatlig	4—7 veckor ²	5—11 veckor ²
Sjöfart	Årlig	1—6 mån. ²	19 mån.
»	Kvartalsvis	—	2 mån.
»	Månatlig	—	7—20 dgr ²
Partiprisindex	Månatlig	3 veckor	1 mån.
<i>Socialstyrelsen:</i>			
Barnavårdsstatistik	Årlig	—	17 mån.
Ungdomsvårdsskolestatistik	Årlig	—	5 mån.
Socialhjälpstatistik	Årlig	12 mån.	18 mån.
Mödrahjälpstatistik	Årlig	—	7 mån.
Nykterhetsvårdsstatistik	Årlig	5 mån.	14 mån.
Konsumentprisindex	Månatlig	—	1 mån.
Lönestat. för jordbruksarbetare	Årlig	9 mån.	23 mån.
» » industriarbetare	Årlig	8 mån.	23 mån.
» » »	Kvartalsvis	2 mån.	4 mån.
» » » industritjänstemän	1 mån./år	8 mån.	20 mån.
» » » handel	1 mån./år	8 mån.	23 mån.
Sysselsättningsstatistik (industri)	Månatlig	1 mån.	2 mån.
Detaljhandelsomsättning	Kvartalsvis	2½ mån.	5 mån.
<i>Riksförsäkringsanstalten:</i>			
Olycksfallsstatistik	Årlig	—	36 mån.
Sjukassestatistik	Årlig	4 mån.	22 mån.
»	Månatlig	—	2 mån.
<i>Pensionsstyrelsen:</i>			
Pensionsbeståndet	Årlig	15 mån.	16 mån.
Nybeviljade folkpensioner m. m.	Årlig	7 mån.	8 mån.
<i>Arbetsmarknadsstyrelsen:</i>			
Arbetslöshet	Månatlig	1½ vecka	1 mån.
Byggnadsreglering	Månatlig	2 veckor	1 mån.

¹ Vissa uppgifter publiceras kvartalsvis s. å. i Statistisk Tidskrift.

² Olika för olika delar av statistiken.

³ Genom sparbanksinspektionens försorg insamlade kvartalsuppgifter publiceras inom 3 veckor.

	Periodicitet	Preliminär publicering	Definitiv publicering
<i>Bostadsstyrelsen:</i>			
Bostadsbyggandet.....	Årlig	8—14 mån. ¹	47 mån.
».....	Månatlig	—	1 mån.
Allmän låne- o. bidragsstatistik.....	Månatlig	2 veckor	1 mån.
» » » ».....	Årlig	—	5 mån.
<i>Generalpoststyrelsen:</i>			
Postverket.....	Årlig	4 mån.	9 mån.
<i>Telestyrelsen:</i>			
Telefon, telegraf, radio.....	Årlig	7 mån.	11 mån.
<i>Järnvägsstyrelsen:</i>			
Sveriges järnvägar.....	Årlig	—	12 mån.
<i>Vattenfallsstyrelsen:</i>			
Statens vattenfallsverk.....	Årlig	5 mån.	8 mån.
<i>Bank- och fondinspektionen:</i>			
Bankstatistik.....	Månatlig	1½ à 2 veckor	3 veckor
».....	Årlig	—	4 mån.
<i>Riksräkenskapsverket:</i>			
Statens inkomster och utgifter.....	Årlig	—	10 mån.
<i>Kontrollstyrelsen:</i>			
Accispliktiga näringar.....	Årlig	4 mån.	10 mån.
Rusdrycksförsäljningen.....	Årlig	2—8 mån. ¹	17 mån.
<i>Konjunkturinstitutet:</i>			
Konjunkturbarometrar.....	Kvartalsvis	—	3 veckor
<i>Domänstyrelsen:</i>			
Domänverket.....	Årlig	—	12 mån.
<i>Lantbruksstyrelsen:</i>			
Jordbruksekonomiska undersökningar	Årliga	10 mån. o. uppåt	.
<i>Skogsvårdsstyrelsen:</i>			
Skogsstatistik.....	Årlig	—	22 mån.
<i>Jordbruksnämnden:</i>			
Livsmedelsinventering.....	Årlig	2½ mån.	4 mån.
<i>Försäkringsinspektionen:</i>			
Enskilda försäkringsanstalter.....	Årlig	8 mån.	15 mån.
» ».....	Månatlig resp. 2 mån.	—	1 mån.
<i>Medicinalstyrelsen:</i>			
Hälso- och sjukvård.....	Årlig	—	17 mån.
<i>Sveriges riksbank:</i>			
Guld- och valutaserv m. m.....	4 ggr/mån.	1 dag	2 dgr
» » » ».....	Månatlig	2 veckor	3 veckor
» » » ».....	Kvartalsvis	3 veckor	3 veckor
Riksbankens verksamhet.....	Årlig	—	2 veckor
<i>Riksgäldskontoret:</i>			
Riksgäldskontorets verksamhet.....	Årlig	½—3 mån.	3—4 mån.

¹ Olika för olika delar av statistiken.

hållanden en gräns för vad man härvidlag kan uppnå och det är i många fall icke möjligt att göra jämförelser annat än i allmänna termer och för stora kategorier. Icke sällan skulle de olika länderna endast genom ny lagstiftning eller genom ändrade administrativa förhållanden kunna anpassa sin statistik efter internationella standards. I stor utsträckning syftar det internationella samarbetet därför till att genom särskilda utredningar och analyser samt genom kompletteringar av ländernas statistik göra det möjligt att anpassa dem efter de internationella behoven.

På många områden har dock betydelsefulla resultat uppnåtts i fråga om standardisering av definitioner, klassificeringar och metoder. I detta kapitel (s. 54) har exempelvis redogjorts för den internationella näringsgrensklassificeringen (vanligen förkortad ISIC). Detta klassificeringsschema har såsom förut nämnts haft betydelse som riksläkare för den på många olika myndigheter spridda svenska näringsstatistiken.

I fråga om befolkningsstatistiken har FN utarbetat vissa riktlinjer för den statistiska redovisningen och vidare har WHO utarbetat ett system för klassificering av dödsorsaker. För internationell enhetlighet i samband med de omkring år 1960 i olika länder planerade jordbruksräkningarna har FAO nedlagt ett stort arbete. Vidare finns i exempelvis utarbetandet av ILO:s och FN:s årsböcker ytterligare uttryck för strävandena att sammanföra statistik från skilda länder och göra den i största möjliga mån jämförbar. Slutligen kan hämtas ett exempel från socialstatistikens område, där en permanent kommitté för de vartannat år återkommande socialministermötena utarbetar och publicerar samordnad socialstatistik som bakgrund till redovisningen av socialutgifternas omfång i de nordiska länderna.

Dyligt arbete på det internationella planet förekommer för närvarande på en mängd olika områden och möjliggöres bland annat genom särskilda internationella konferenser. Där träffas överenskommelser om gemensamma definitioner, utarbetas klassificeringsgrunder och utbytes erfarenheter på det metodologiska området. I sammanhanget kan nämnas de nordiska statistiska chefsmötena som brukar anordnas vart tredje år och som förbereds genom utskottsarbete på statistikens olika områden under mellanliggande tid. Vart tredje år sammanträder också de statistiska föreningarna i de nordiska länderna. Vidare brukar årliga konferenser ordnas av Economic Commission for Europe (ECE), likaledes årliga konferenser av Internationella statistiska institutet (ISI), varvid i första hand problem av vetenskapligt-metodologiskt intresse i fråga om olika statistikområden behandlas. Också ett visst utbyte av experter länderna emellan förekommer.

Även på det område som rör statistikens organisationsformer och samordning på det nationella planet har ett utbyte av erfarenheter utvecklats länderna emellan. Detta har bland annat kommit till uttryck genom konferenser som anordnats av FN:s Statistical Office samt genom utarbetandet

av en handbok i statistisk organisation (Handbook of Statistical Organization, Studies in Methods, Series F, No 6, United Nations, New York 1954).

13. *Den icke-statliga statistikproduktionen*

Den statliga statistiken tillgodoser numera inte endast statsförvaltningens egna informationsbehov utan vänder sig också i stor utsträckning till icke-statliga konsumenter, till företagen och deras organisationer, arbetstagarernas organisationer, de kommunala myndigheterna, forskningen etc. Den statliga statistiken ger emellertid i huvudsak endast en allmän bakgrundsinformation. De uppgifter, som de enskilda konsumenterna behöver som underlag för sitt handlande i mera specifika situationer, kan endast i begränsad omfattning erhållas genom den statliga statistiken.

Det finns därför inom den enskilda sektorn en omfattande statistikproduktion, som tillgodoser de olika konsumenternas speciella syften. Det är därvid inte endast fråga om driftsstatistik av det slag, som exempelvis de större företagen sammanställer för internt bruk, eller tillfälliga marknadsundersökningar för speciella varuslag etc. utan också fortlöpande statistik, som — trots att den i allmänhet är begränsad till en viss näringsgren eller kommun etc. — ofta är av stort allmänt intresse. En hel del av denna enskilda statistik utnyttjas även av statliga myndigheter vid planering på olika områden.

Det har under senare tid gjorts betydande ansträngningar att samordna den enskilda statistiken med den statliga. På en del områden, där statlig och privat statistik baseras på primärmaterial från samma uppgiftslämnare, har sålunda, för att undvika dubblering av insamlingen, överenskommits om gemensamt utnyttjande av primärmaterialen. Vidare tillämpas på andra håll gemensamma definitioner och klassificeringsgrunder. En del av de statliga produktionsresurserna, intervjuorganisationen och maskincentralen, står också öppna för enskilda statistikproducenter.

I de båda följande avsnitten redogörs i korta drag för den kommunala statistiken och därefter för de olika organisationernas statistik, varvid även anges de konkreta resultaten av samordningen i olika avseenden.

A. *Den kommunala statistiken*

I stora drag sammanhänger statistikproduktionens fördelning mellan statliga och kommunala organ med förvaltningens allmänna uppbyggnad. Kommunerna har på många områden en långt driven självverksamhet men samtidigt finns det statliga topporgan, som övervakar, administrerar eller följer verksamheten. Det blir därigenom i regel även ett statligt intresse att producera statistik på områden, där kommunerna har bestämmanderätt. Det gäller t. ex. barnavården, nykterhetsvården, skolorna, bostadsbyggandet etc. I dessa fall blir de kommunala organen uppgiftslämnare till statistiken.

I stor utsträckning kan kommunerna också som konsumenter utnyttja den statliga statistikens resultat på dessa områden. De statistiska publikationerna ger emellertid i många fall endast en allmän bakgrundsinformation, medan mera specificerade uppgifter, exempelvis jämförelsetal för andra kommuner, brukar finnas tillgängliga hos statistikproducenten. I sammanhanget kan nämnas, att statistiska centralbyrån utger en Årsbok för Sveriges kommuner, innehållande vissa viktigare statistiska data för varje kommun.

I fråga om statistik som baseras på material från andra än kommunala uppgiftslämnare, t. ex. företagsstatistiken, hör det däremot till undantagen att materialet sammanställs kommunvis; i stället tillämpas andra indelningsgrunder, främst näringsgrensindelning. I fråga om undersökningar i vilka samplingsmetoder tillämpas är det i regel icke möjligt att erhålla annat än mycket grova geografiska indelningar.

Det är mot denna bakgrund man får se kommunernas verksamhet på det statistiska området. För den kommunala planeringen och överhuvudtaget regionplaneringen är det sålunda främst ett intresse att bevaka uppläggningsav de statliga statistiska undersökningarna, så att resultat för särskilda geografiska områden blir möjliga att erhålla antingen direkt vid den centrala bearbetningen eller i samband med efterbearbetningar. Från planeringssynpunkt är därvid de kommunala gränserna icke alltid av avgörande betydelse. Det gäller att få uppgifter beträffande sådana särskilda agglomerationer, som för lokaliseringen av vägar, skolor, affärer etc. är av betydelse. På initiativ av forskarna på detta område, kulturgeograferna, experimenteras för närvarande med ett projekt som innebär, att lokaliseringen av byggnationen anges med hjälp av horisontella och vertikala koordinater.

Inom de större städerna har inrättats särskilda statistiska kontor, som även bevakar de kommunala intressena vid den statliga statistikproduktionen, utför specialbearbetningar av den statliga statistikens material samt genomför egna statistiska undersökningar och sammanställningar av uppgifter från de olika kommunala förvaltningsorganen.

Stockholms stad har ett statistiskt kontor med ett 60-tal anställda och bl. a. egen hålkortsavdelning. Statistiska utredningsorgan finns vidare i *Göteborg* och *Linköping* (drätselkammarens statistik- och utredningskontor) samt i *Norrköping* (drätselkammarens utredningskontor).

Den kommunala statistiken publiceras främst i kommunernas statistiska årsböcker, som utges av Stockholm, Göteborg, Malmö, Norrköping, Hälsingborg och Linköping. I Stockholm utges dessutom en Statistisk månadskrift och i Göteborg kvartalsvis Meddelanden från Göteborgs stads statistiska byrå. Dessa publikationer innehåller såväl resultaten av de olika kontorens egna undersökningar som ur den officiella statistiken hämtade uppgifter och resultat av specialbearbetningar. Dessutom utger de kommu-

nalla kontoren huvudsakligen i stencilerade publikationer resultaten av egna tillfälliga undersökningar på olika områden.

Till komplettering av den lokala statistiken har dessutom *Svenska stadsförbundet* inrättat en särskild s. k. statistiktjänst, som utger statistiska meddelanden (statistikblad), som de olika städerna mot ersättning kan prenumerera på. Dessa meddelanden avser att utgöra snabbpublicering av sådana resultat ur den officiella statistiken, som är av speciellt intresse från kommunal synpunkt. De innehåller även i större utsträckning än den eljest publicerade officiella statistiken lokala geografiska uppdelningar. Dessutom publicerar stadsförbundet på detta sätt resultaten av egna statistiska undersökningar. Lokalt är stadsförbundets statistiktjänst förlagd i anslutning till statistiska centralbyrån. För kontakten med de olika städerna har engagerats särskilda statistikombud.

På lönestatistikens område samarbetar stadsförbundet med Svenska kommunalarbetsförbundet, som deltar i kostnaderna för statistiken. Även *Svenska landskommunernas förbund* har fortlöpande statistik för vissa kollektivavtalsanställda. Denna statistik bearbetas genom stadsförbundet. För övriga grupper företages vid behov specialundersökningar. I viss utsträckning sker de lönestatistiska undersökningarna i samråd med berörda fackförbund. — Den kommunala lönestatistiken är samordnad med socialstyrelsens lönestatistik.

Förutom detta centrala statistiska arbete förekommer en rad speciella utredningar och bearbetningar av statistisk natur inom de olika kommunala förvaltningarna.

Statistiska centralbyråns maskincentral och intervjuorganisation har utnyttjats för undersökningar i kommunal regi.

B. Intresseorganisationernas statistik

Den statistik inom den privata sektorn som är av mera allmänt intresse utarbetas främst av organisationerna inom näringslivet och på arbetsmarknaden samt deras utredningsinstitut och i mindre utsträckning av enskilda företag, pressorgan och liknande. Huvuddelen av den utåtriktade enskilda statistiken har karaktären av specialundersökningar inom ett visst forskningsområde, men också en del fortlöpande statistik sammanställs. I motsats till den statliga och kommunala statistiken är den privata i regel icke offentlig och publiceras endast i begränsad omfattning.

Statistikkommittén har icke funnit anledning att systematiskt kartlägga den enskilda statistikproduktionen men har granskat vissa områden, där samordningen gentemot den officiella statistiken aktualiserats. I det följande behandlas först statistikproduktionen vid de utredningsinstitut, som är gemensamma för större näringsområden, därefter redogöres i korthet för arbetsmarknadsorganisationernas statistik och slutligen anges några exempel på statistikproduktion inom särskilda näringsgrenar.

Industrins utredningsinstitut är grundat av Svenska arbetsgivareföreningen och Sveriges industriförbund gemensamt för att bedriva forskning rörande ekonomiska och sociala förhållanden av betydelse för industrin. Men också löpande statistik och statistiska specialutredningar tillhör institutets program. Det är sålunda institutet som svarar för Industriförbundets *produktionsindex*, som utges månadsvis och visar förändringarna av produktionen inom industrin. Vidare utarbetar institutet två gånger om året en *orderstatistik* för verkstadsindustrin samt för samma industrigren månatlig *sysselsättningsstatistik*. Tre gånger om året sammanställer institutet en rapport om det ekonomiska läget. Tillsammans med konjunkturinstitutet, Jordbrukets utredningsinstitut och Stockholms högskola deltar institutet i arbetet på uppställandet av en svensk input-output-tabell. — För maskinbearbetning av statistiska material har institutet bl. a. anlitat centralbyråns maskincentral. — Till institutet är knutna ett 30-tal anställda, varav ungefär hälften akademiker.

Jordbrukets utredningsinstitut är forskningsorgan för Sveriges lantbruksförbund och Riksförbundet Landsbygdens folk (RLF) och har i uppgift att bedriva forskning och verkställa utredningar rörande sådana ekonomiska och sociala förhållanden, som är av betydelse för det svenska jordbruket och dess utövare. Institutet har en särskild statistisk avdelning med organisation för uppgiftsinsamling. Underlag för denna utgör RLF:s *medlemsregister*, som är upplagt på hålkort och fortlöpande hålles aktuellt. RLF:s register har flitigt anlitats av även statliga myndigheter och lades exempelvis till grund för 1956 års jordbruksräkning. — Genom överenskommelse med RLF har institutet även inom var och en av organisationens lokalavdelningar en kontaktman som står till tjänst med insamling och komplettering av uppgifter. — Institutet utför genom sin statistiska avdelning egna utredningar av huvudsakligen tillfällig karaktär och har också utfört beställningsarbeten för statliga myndigheter. — Inom en avdelning för priskalkyler och produktionskostnadsberäkningar utför institutet efter arbetsfördelning med statens jordbruksnämnd de för jordbruksöverenskommelserna erforderliga beräkningarna på kostnadssidan, medan nämnden gör beräkningarna på intäktssidan. Avdelningen genomför vidare betydande delar av de på bokföringsresultat grundade typjordbrukskalkylerna och har lagt ner omfattande arbeten rörande produktionskostnaderna för vissa jordbruksprodukter delvis i nära samarbete med jordbruksnämnden. Institutet deltar i det nyssnämnda samarbetet för input-output-beräkningar och samarbetar dessutom med lantbruksstyrelsen och skogsstyrelsen för undersökning av vissa skogliga problem. — Institutet har sammanlagt ett 30-tal anställda, varav 12—13 akademiker.

På *arbetsmarknaden* utarbetas den enskilda lönestatistiken av Svenska arbetsgivareföreningen och av branschernas och fackens organisationer.

Den statliga lönestatistiken utnyttjas huvudsakligen som allmän bakgrund vid analys av den ekonomiska utvecklingen. Endast i andra hand kommer den till användning som direkt underlag för förhandlingarna om löneavtal och tillgodoser därmed bl. a. behovet av jämförelsematerial för andra grupper än de, som direkt berörs av vederbörande avtal. I motsats till den privata lönestatistiken omfattar den statliga icke endast organisationsmedlemmar utan samtliga företag och anställda inom berörda näringsgrenar. Den statliga statistiken är också i motsats till den privata helt offentlig; endast uppgifter för enstaka företag eller för mycket små grupper av företag får icke publiceras.

Den största av de privata statistikproducenterna är *Svenska arbetsgivareföreningen* (SAF), som utarbetar lönestatistik för såväl arbetare som tjänstemän vid de till föreningen anslutna förbunden. Till en del inhämtar SAF primärmaterialet direkt från företagen, till en del baseras SAF:s statistik på färdiga sammanställningar från förbund med egen statistikproduktion. De av SAF inhämtade uppgifterna är till en viss grad gemensamma för alla förbunden, för att jämförelser skall bli möjliga, till en del är de för olika förbund anpassade efter de speciella kollektivavtalens utformning. Uppgifterna resulterar dels i sammanfattningssiffror över löneläget inom olika avtalsområden, dels i specialsammanställningar för de särskilda områdena. Huvudpublikationerna distribueras icke endast inom föreningen och dess förbund utan överlämnas också till LO och fackförbunden, civildepartementet m. fl.

Inom en del av de till SAF anslutna förbunden, som har särskilda statistiska organ, har etablerats ett samarbete med arbetarparten på statistikens område. Dit hör bl. a. *Järnbruksförbundet*, *gruvförbundet* och *Verkstadsföreningen*, vilka samarbetar med *Gruvindustriarbetarförbundet* respektive *Metallindustriarbetarförbundet*. Arbetarparten har därvid underhandskontakt med det statistiskt arbetande organet och deltar i kostnaderna för statistiken. På liknande sätt har *Träindustriarbetarförbundet* träffat överenskommelse om gemensam statistik med sina båda motparter *Sveriges träindustrieförbund* och *Sågverksförbundet*, varvid arbetarorganisationen har en kontaktman med rätt att följa den statistiska bearbetningen och som deltar i granskning och kodning av primärmaterialet. Samarbete av detta slag förekommer vidare inom stenindustri, textil m. fl. områden. För arbetare, som icke är anställda hos medlemmar i något av arbetsgivarförbunden, utarbetar i de nämnda fallen fackförbundet självt vid behov lönestatistik.

Men det finns alltså områden där lönestatistik utarbetas av arbetsgivar- och arbetarsidan var för sig, varvid sedan ett »byte av statistik» sker vid förhandlingarna. För en del av dessa områden sköter SAF som ovan nämnts arbetsgivarsidans statistikproduktion, i andra fall har arbetsgivarförbunden själva statistiska avdelningar.

Även på arbetarsidan förekommer sådan helt från motparten fristående statistikproduktion. Det är emellertid för arbetstagarna i allmänhet svårare att erhålla primärmaterial för statistiken och olika metoder för insamlingsförfarandet tillämpas. *Pappersindustriarbetarförbundet* har exempelvis särskilda statistikförare ute i företagen, vilka hämtar material ur avlöningslistor m. m. *Byggnadsfacken*, som har gemensam utredningsavdelning, hämtar primärmaterial ur avlöningsnotor, ackorduppgiftsblanketter, s. k. semesterkort m. m. En del mindre förbund har statistiken baserad på uppgifter direkt från medlemmarna.

På tjänstemannasidan utarbetas lönestatistik av såväl *Svenska arbetsgivareföreningen* som av *Svenska industritjänstemannaförbundet* och andra tjänstemannaorganisationer. Samarbetet mellan parterna har bl. a. inriktats på utarbetandet av gemensam yrkesnomenklatur. Beträffande journalister och försäkringstjänstemän har parterna gemensam statistik och beträffande handelsanställda utlämnas arbetsgivaruppgifter via socialstyrelsen, som gör bearbetningen, till arbetstagarparten.

Arbetstagarnas topporganisationer har egna utredningsavdelningar, vilka emellertid hittills icke sett som sin uppgift att företaga egna insamlingar av primärmaterial utan genom kontakter med statistikproducenter inom förbunden och inom den officiella sektorn i stället verkat för effektivisering och samordning av såväl lönestatistik som även annan statistik av fackligt intresse. De är också som tidigare nämnts representerade i indexnämnden och lönestatistikdelegationen.

En stor del av den enskilda statistiken baseras i likhet med den officiella på uppgifter från företagen och för att sålunda icke belasta dessa med dubbelarbete har även skett en långtgående samordning av officiell och enskild statistik, främst sådan som utarbetas av SAF eller ingår i dess program. I fråga om lönestatistiken för tjänstemän och arbetare inom industri, samfärdsel m. fl. branscher har träffats en överenskommelse, som i grova drag innebär att SAF i samråd med socialstyrelsen skall insamla, granska och kodsätta blanketterna samt stansa hålkort beträffande arbetare inom företag som är anslutna till SAF-förbund. Därefter erhåller socialstyrelsen kopior av hålkorten. Beträffande områden på vilka icke SAF utan de enskilda förbunden samlar in och sammanställer materialet avser överenskommelsen dessa förbund. För företag, som är anslutna till SAF-organisationer, innebär det alltså att de slipper lämna uppgifter åt två håll. Men också bearbetningskostnaderna för statistiken blir reducerade.

I fråga om företag utanför SAF sköter socialstyrelsen alltjämt både insamling och bearbetning av materialet. SAF och socialstyrelsen utarbetar emellertid gemensamt instruktioner för granskning, komplettering och kodifiering av materialet, varigenom de båda delarna av statistiken blir samordnade.

Med arbetsgivarna inom hotell- och restaurangnäringen har socialstyrelsen träffat en liknande överenskommelse. För personal inom banker och försäkringsbolag erhåller socialstyrelsen vissa färdiga sammanställningar till den officiella lönestatistiken.

Mera fristående från officiell statistik utarbetas inom en rad olika av näringslivets organisationer och andra sammanslutningar statistik över produktionsförhållanden, priser, export och försäljning i allmänhet. Denna statistik är i stor utsträckning av typen korttidsstatistik och färdigställes mycket snabbt.

På *jordbrukets* område finns exempelvis en omfattande statistik, som utnyttjas i samband med utredningsarbetet för jordbruksöverenskommelserna; uppgifter från Sveriges slakteriförbund, Svenska mejeriers riksförening, Sveriges oljeväxtintressenter. Riksföreningen Lin och hampa, Kvarnföreningen, Sveriges potatisodlares riksförbund, Skandinaviska kretatursförsäkringsbolaget, Kooperativa förbundet etc. Inom *industrin* utarbetas statistik av exempelvis Jernkontoret, Svenska cellulosaföreningen, Sveriges mekanförbund, Svenska pappersbruksföreningen etc. Egen statistik har också Sveriges redareförening, Svenska elverksföreningen, Centrala driftsledningen, den senare samordnad med kommerskollegii elstatistik, Svenska bankföreningen och Svenska sparbanksföreningen etc. Inom *handeln* har såväl grosshandeln som detaljhandeln särskilda utredningsavdelningar. Inom det Företagsekonomiska forskningsinstitutet (FFI) vid handelshögskolan utarbetas fortlöpande omsättningsstatistik för vissa branscher i detaljhandeln. Slutligen kan som exempel på *pressorganens* statistikproduktion nämnas Affärsvärldens fondbörsindex. I övrigt publicerar näringslivets och arbetsmarknadsparternas olika tidskrifter en omfattande statistik på grundval av både privata och statliga källor.

KAPITEL III

Statistikkonsumenternas behov

1. Klassificering av konsumentbehov

Behoven av statistisk information i samhället är avgörande för vilken statistik, som skall framställas. Det är då i första hand av intresse att institutionellt se vilka konsumentgrupper det gäller. Eftersom statistik används i de mest mångskiftande sammanhang och inom snart sagt alla områden får en klassificering av konsumenterna efter institutionella grunder karaktären av en gruppering av hela samhället. Det är givet, att en sådan gruppering kan göras på en mängd olika sätt. För kommitténs syften har det befunnits lämpligt att skilja på följande huvudgrupper av konsumenter:

- den enskilde och hushållet,
- de anställda och deras organisationer,
- företagen och deras organisationer,
- kommunala myndigheter,
- statliga myndigheter,
- de politiska partierna,
- ideella organisationer,
- pressen samt
- forskning och undervisning på olika områden.

Inom var och en av dessa huvudgrupper används statistik för belysning av en mängd olika frågeställningar. Statistiken används som ett hjälpmedel för utformningen av ett visst handlande. Man kan härvid urskilja statistik, som används direkt operationellt för att på ett ändamålsenligt sätt fatta ett beslut. De statistiska uppgifterna avser då de storheter man direkt vill påverka eller de omständigheter, som nära inverkar på handlandet. Ofta har statistiken härvid karaktären av ett administrativt medel. Den används i rationaliseringssyfte som en systematisering av olika element i administrationen. Hit hör bl. a. den interna driftsstatistik, som föres inom olika företag och administrativa myndigheter. En oundgänglig ram för verksamheten utgör exempelvis data om inkomster och utgifter i verksamheten. Som andra exempel på intern driftsstatistik kan nämnas statens järnvägars statistik över vagnrörelse och vagnpark, arbetsmarknadsstyrelsens statistik över verksamheten vid arbetsförmedlingarna, väg- och vattenbyggnadsstyrelsens driftsstatistik över vägunderhållet, företagens statistik över order, lager etc.

Förutom intern driftsstatistik behövs emellertid även annan statistik som direkt underlag för handlandet inom olika områden. Medicinalstyrelsen behöver statistik över frekvensen av olika epidemiska sjukdomar för att kunna fatta beslut i fråga om att höja sjukvårdens beredskap, lägga upp förråd av och fördela vaccin etc. Arbetsmarknadsstyrelsen behöver statistik över sysselsättningsläget för att kunna bedöma behovet av hjälpåtgärder. Bostadsstyrelsen har behov av statistik över bostadsbyggandet och arbetskraften inom byggnadsbranschen för att kunna planera sin verksamhet etc.

Förutom statistik som är av direkt operationell karaktär kan krävas uppgifter som allmän bakgrund för en verksamhet. Företagen har användning av uppgifter om andra företag inom branschen eller inom närbesläktade branscher, om efterfrågans inriktning och utveckling m. m. Statliga och kommunala myndigheter behöver data rörande de allmänna konjunkturförhållandena för att kunna inpassa sin verksamhet i de större sammanhangen etc.

Önskemålen om statistik kan vara mycket växlande även för olika konsumenter inom samma område beroende på den statistiska ambitionen hos dem som utövar handlandet eller rättare sagt på dessa personers bedömning av i vilken utsträckning statistiska data behövs som underlag för handlandet. Ofta är det inte ens fråga om några uttalade behov av statistik utan man låter sig matas med statistik av olika slag via pressen, radion, tidskrifter etc. Det är givet att denna passiva attityd blir alltmer framträdande ju mera statisiken avser förhållanden, som ligger i periferin av vederbörande verksamhetsområde.

För statliga och kommunala myndigheter, för företagen och deras organisationer samt för de anställda och deras organisationer är den operationella aspekten särskilt utvecklad. Statistiska uppgifter avseende förhållandena inom verksamhetsområdet användes som direkt hjälpmedel för handlandet. Dessutom används uppgifter avseende ett vidare fält som bakgrund för verksamheten. Användningen av statistik av den enskilde och hushållen, pressen, ideella organisationer och de politiska partierna kan vara operationellt betingad. Oftast ligger dock tyngdpunkten för dessa konsumenter mera på bakgrundsstatistik ägnad att ge en allmän insikt i samhällsutvecklingen. Forskare inom olika discipliner har karaktären av förmedlare, som utnyttjar statistik för sambandsforskning och ställer resultaten till förfogande för andra konsumenter. Ur forskarens synpunkt är emellertid den statistik som han använder av direkt operationell karaktär enligt den här använda terminologin. Den medicinska forskningen har exempelvis bedrivits och bedrivs fortfarande i viss utsträckning i sådan form att statistik föres över inverkan av olika behandlingsformer. På grundval av denna statistik kan sedan beslut i form av direkta slutsatser fattas

angående den ena eller andra behandlingsformens företräden vid olika sjukdomar.

Det kan ibland vara svårt att även ur den enskilde konsumentens synpunkt dra en klar gräns mellan statistik som har direkt operationell användning och statistik, som mera har karaktären av att ge en allmän bakgrund till handlandet. Frågan om vilken statistik, som behövs för olika verksamhetsgrenar och i vilken utsträckning denna statistik är integrerad med verksamhetens fullgörande är emellertid av intresse, när det gäller att bedöma vem som skall producera statistiken och hur kostnaderna för statistiken skall fördelas.

2. Exempel på behov av statistik för särskilda områden

I det föregående har allmänt talats om statistikens användning som ett hjälpmedel att uppnå rationalitet i handlandet på olika områden. För att konkretisera resonemanget ges i det följande en del exempel. Ett syfte med exemplen är att visa, att man även inom ett specialiserat område behöver kombinera resultat från flera olika statistikgrenar och att man därvid inte kan stanna vid den statistik, som behandlar utvecklingen inom specialområdet utan har behov av statistiska data för ett betydligt bredare fält. Detta medför att statistik rörande vissa företeelser efterfrågas från flera olika håll. Som en följd av detta uppstår samordningsproblem i fråga om definitioner, klassificeringar etc.

A. Statistik för utbildningspolitiken

Dimensioneringen av universitets- och högskoleväsendet under en viss tidsperiod är delvis beroende av dimensioneringen under en tidigare tidsperiod av gymnasieorganisationen. Utbyggandet av yrkeslinjer över grundskolenivån måste ske under beaktande av utbyggandet av allmänbildande linjer för motsvarande åldersgrupper. Dessa senare utbildningslinjers sammanlagda dimensionering under en tidsperiod måste ske mot bakgrund av grundskolans utbildningskapacitet respektive dess inriktning under en tidigare period.

De skilda delarna av vårt utbildningsväsende har sålunda ett mycket nära samband med varandra. Det torde vara uteslutet att i framtiden föra en framgångsrik utbildningspolitik utan ett mycket omfattande statistiskt grundmaterial, som belyser en rad sidor av utbildningsväsendet. Det är med hänsyn inte minst till den alltmer komplicerade strukturen hos utbildningssystemet viktigt, att den tillgängliga statistiken för en viss utbildningsverksamhet är så utformad, att den kan sammanställas med statistik rörande andra delar av skol- och högskoleverksamheten. En förutsättning för en fullt tillfredsställande jämförbarhet mellan skilda delar av utbildnings-

systemet synes vara fullständigast möjliga integration av den statistiska verksamheten på utbildningens område.

Lika betydelsefullt är emellertid, att utbildningsstatistiken kan inpassas i befolkningsstatistiken i övrigt. Viktiga delar av utbildningspolitiken måste ständigt anpassas efter växlingarna i befolkningsunderlaget. Det är därvid att märka, att det för skolpolitiken — i mindre mån för högskolepolitiken — är nödvändigt, att såväl statistiken rörande utbildningsförhållandena som befolkningsunderlaget kan sammanställas för relativt små regionala enheter.

Utbildningspolitiken har ett nära samband med arbetsmarknadspolitiken. Det är därför av stor betydelse, att utbildningsstatistiken och arbetsmarknadsstatistiken är integrerade. Folkräkningarnas yrkes- och utbildningsdata bör i möjligaste mån klassificeras och grupperas, så att de på ett meningsfullt sätt kan utnyttjas av dem, som har att bedöma huruvida den ena eller den andra yrkesutbildningslinjen bör ges ett större utrymme i framtiden med hänsyn till arbetsmarknadens behov. Sak samma gäller den fortlöpande arbetsmarknadsstatistikens ställning till utbildningsstatistiken.

Det är omöjligt att en gång för alla angiva vilka uppgifter, som bör ingå i en idealiskt upplagd utbildningsstatistik. Med hänsyn till att en viss skolpolitisk åtgärd för sitt genomförande kräver ytterligt detaljerade kunskaper om en rad utbildningsförhållanden, kan man därför ifrågasätta, även ur besparingssynpunkt, att i primärmaterialets form ha tillgängligt en rad data som nödvändigtvis ej sammanställs och publiceras regelbundet. Sker så på ett förnuftigt och förutseende sätt kan man slippa att utföra en rad specialundersökningar, innefattande ny materialinsamling från uppgiftslämnarna, och i stället utnyttja redan insamlade uppgifter.

B. Statistik för bostadspolitiken

För att få en utgångspunkt för planeringen av bostadsförsörjningen är data över de aktuella boendeförhållandena av intresse. Man behöver veta vilka bostäder det finns, standarden på dessa bostäder och vilka som bor i dem. Genom dylika data erhålles underlag för de sociala aspekterna på bostadsefterfrågan. Förekomsten av trångboddhet, låg standard, etc. innebär ett behov av nya bostäder. Härtill kommer sedan efterfrågan på bostäder från nettoökningen av antalet hushåll, vilket skapar behov av statistik över giftermålsfrekvens, dödlighet etc. För att få en uppfattning om efterfrågans inriktning framstår dessutom uppgifter över hushållens inkomstutveckling med analys av sambandet mellan inkomst och efterfrågan på bostäder som önskvärd.

För en närmare planering av bostadsförsörjningen är det givetvis av vikt att veta inte endast den totala efterfrågan på bostäder utan även efterfrågans regionala inriktning. Man kommer här in på frågan om orsakerna till den fortgående urbaniseringen. För en analys av detta ter sig uppgifter om

inkomstläget och efterfrågan på arbetskraft inom olika branscher och dess regionala placering som behövliga. Även de förväntningar, som finnes beträffande framtidsutsikterna för olika branscher, blir i detta sammanhang av intresse.

Med ledning av bedömningarna av bostadsefterfrågans storlek och inriktning blir det sedan en uppgift för bostadspolitiken att utforma bostadsbyggandet till omfång, inriktning och kostnader, så att efterfrågan tillgodoses. För denna planering av bostadsbyggandet är det av vikt att klarlägga, vilka produktiva resurser som behövs och vilka resurser, som står till buds. Statistik över byggnadsarbetarkårens storlek och regionala fördelning samt över produktionen av byggnadsmaterial är viktiga hjälpmedel härvidlag. Även finansieringssidan behöver givetvis planeras, varigenom statistik över förhållandena på kreditmarknaden kommer in i bilden. För planernas realiserande är statistik över det faktiska bostadsbyggandets omfång och inriktning ett betydelsefullt instrument.

C. Statistik för sysselsättningspolitiken

Arbetsmarknadsorganens traditionella uppgift har varit att skapa sysselsättning för dem som är arbetslösa. Det gäller emellertid också att ställa prognoser för utvecklingen och med ledning därav inrikta politiken, så att arbetslöshet inte uppstår. Statistik behövs som underlag för sysselsättningspolitiken dels för att belysa det aktuella sysselsättningsläget, dels för att studera effekten av vidtagna åtgärder och dels för planering. I förstnämnda hänseende behövs intern statistik över verksamheten vid arbetsförmedlingarna och uppgifter om graden av sysselsättning. Det räcker emellertid inte med enbart totalsiffror över sysselsättningsgraden. En specificering på olika näringsgrenar och delbranscher inom dessa framstår som nödvändig och likaså behövs regionala data för att man skall få ett underlag för beslut i fråga om vilka resurser som bör anslås för omskolning, omflyttning, igångsättning av beredskapsarbeten, utläggande av statliga beställningar m. m.

Den nämnda statistiken har närmast karaktären av symptomstatistik. Den belyser olika företeelser men inte dessas orsaker. För planeringen av sysselsättningspolitiken räcker det emellertid inte med enbart symptomstatistik. Även sambandet mellan sysselsättningen och andra relevanta faktorer behöver studeras. Tillgången på arbetskraft beror i första hand på folkmängden och dess förändringar samt på nettoimmigrationens storlek. Nettoimmigrationens storlek är härvid delvis ett uttryck för arbetsmarknadsläget. Hela tillskottet i de arbetsföra åldrarna genom naturlig ökning och immigration kan inte väntas komma till uttryck i ökad tillgång på arbetskraft. En betydande del av kvinnorna går efter någon tid över i husligt arbete i hemmet och även i övrigt sker genom sjukdom etc. ett visst bortfall av arbetskraftstillgången för yrkesarbete. Å andra sidan förekommer tendenser till ökad efterfrågan på yrkesarbete från kvinnor-

mas sida. Vidare kan frekvensen av extraarbete skifta, vilket påverkar tillgången på arbetskraft.

Det är emellertid inte endast den totala arbetskraftstillgången som är av intresse utan även dennas fördelning och inriktning regionalt och branschvis. För att belysa detta krävs statistik med fördelning av den yrkesverksamma befolkningen efter näringsgrenar samt uppgifter om hur tillgången på arbetskraft kan väntas komma att förändras inom de olika branscherna. I sistnämnda avseende är statistik över utbildning m. m. av intresse. Man kan fråga sig varför arbetskraftstillgången förändras på visst sätt och kommer då in på sådana frågor som lönens betydelse för yrkesinriktningen jämfört med andra faktorer.

Inkomstutvecklingen för olika yrken sammanhänger i sin tur med den av konjunkturutvecklingen m. m. betingade efterfrågan på arbetskraft inom olika branscher. Behovet av statistik blir i detta fall av samma slag som för konjunkturpolitiken i allmänhet. Dessutom behövs data för att bedöma olika branschers utveckling på lång sikt; vilka som stagnerar och vilka som expanderar. All sorts ekonomisk statistik blir av intresse. Samhället har tagit ansvaret för den allmänna konjunkturpolitiken. Ett underlag för detta har därvid nationalräkenskapssammanställningar blivit, bl. a. har prognoser i form av nationalbudgeter grundats på nationalräkenskapsuppgifter.

D. Statistik för företagspolitik

Ett industriföretag behöver för sin verksamhet i första hand registrera data rörande förhållanden inom företaget, i bokföring, i produktions- och försäljningsstatistik etc. Stundom kan föreligga behov av sifferuppgifter utöver dem, som företaget på så sätt fortlöpande själv åstadkommer. Vid planering av produktionens storlek och sammansättning erfordras uppgifter om förhållanden utanför företaget som underlag exempelvis för prognoser rörande efterfrågeutvecklingen.

Det är givet att behovet av data för belysning av efterfrågans inriktning och storlek varierar alltefter företagets bransch och storlek. Ett mindre företag av typ underleverantör eller som endast täcker en obetydlig del av marknaden kanske inte alls eller endast i mycket begränsad utsträckning har anledning göra klart för sig, hur den totala efterfrågan på branschens produkter utvecklas. För större företag, som täcker en väsentlig del av marknaden, framstår sambandsanalys syftande till en bedömning av utvecklingen av den totala efterfrågan inom branschen och även närbesläktade branscher som mera betydelsefull. Denna analys kan behöva drivas längre för ett företag som befinner sig långt bak i produktionskedjan än av konsumtionsvaruindustrierna. För de förra företagen blir uppgifter om konsumtionsvaruindustrierna och överhuvudtaget om industrier, som be-

finner sig längre fram i produktionskedjan, viktiga data för bedömning av efterfrågeutvecklingen på företagets produkter.

När det är fråga om speciella förhållanden inom en viss näringsgren, kan en branschorganisation, annan institution eller — om företaget är tillräckligt stort — företaget göra statistiska undersökningar i egen regi. Men detta är icke alltid tillräckligt. För företagen och deras organisationer kan delar av den officiella statistiken utgöra värdefulla komplement. Hit hör bl. a. uppgifter om befolkningen och dess fördelning på olika kategorier och orter, om sysselsättning och produktion, om prisutveckling och om utrikes-handel.

Ofta tillgodoser officiell statistik, som främst utformats för samhällets allmänna behov av statistisk information inte helt företagens behov av grupperingar. Detta gäller exempelvis varugruppindelningen i utrikes-handelsstatistiken. Ur företagens och deras organisationers synpunkt är det givetvis ett önskemål, att den officiella statistiken utformas, så att den så nära som möjligt motsvarar dessas behov av statistisk information. I vilken utsträckning den statliga statistikproduktionen skall prestera uppgifter särskilt avpassade för de mångskiftande behoven inom företagssektorn är en fråga om avvägning och tillgång på resurser. Företagen får förutsättas själva bidra till kostnaderna för den statistik de behöver för sina speciella ändamål och som icke har mera allmän användning. Ett organiserat samgående mellan staten och icke-statliga statistikintressenter kan härvid medföra ömsesidiga fördelar.

E. Statistik för nationalräkenskaper

I de exempel över behov av statistik som skisserats i det föregående har behoven på flera punkter berört samma område. För såväl utbildningspolitiken, sysselsättningspolitiken, bostadspolitikerna som ett företags handlande kan uppgifter erfordras om befolkningens sammansättning efter ålder, inkomstförhållanden m. m. Vidare kan uppgifter om priser, produktion, sysselsättning m. m. inom olika branscher vara erforderliga för flera av de nämnda statistikkonsumenterna. Det är dock knappast troligt att de önskade uppgifterna i samtliga fall avser exakt samma klassificeringar och definitioner rörande befolkningen, produktionsapparaten etc. Ett företag kan, som antytts i det föregående, önska mycket speciella grupperingar i fråga om branschindelning, produktionsresultat m. m. som inte överensstämmer med de indelningar, som är önskvärda för sysselsättningspolitiken. Uppgifterna om befolkningens sammansättning för bostadspolitikens utformning med tonvikt på hushållsstruktur kan vara direkt olämpliga att använda för sysselsättningspolitiken. Det förtjänar påpekas, att givetvis även en mängd andra konsumenter av statistik än de här nämnda har intresse av uppgifter inom de vida fält det är fråga om.

Ur konsumenternas synpunkt är det givetvis önskvärt, att de får exakt

den statistik de har behov av. Med hänsyn till de begränsade resurser som står till buds för framställning av statistik är dock detta icke alltid möjligt att genomföra i praktiken. Ofta är emellertid statistikkonsumenternas behov av statistik inte absolut förknippat med en viss speciell utformning av statistiken. Vissa förskjutningar i begreppen kan tolereras utan att statistiken blir oanvändbar för konsumenternas syften. En på lämpligt sätt genomförd standardisering av definitioner och klassificeringar skulle därför kunna genomföras.

På den ekonomiska statistikens område erbjuder nationalräkenskapsmetodiken en lämplig ram för en sådan standardisering. Nationalräkenskaperna syftar nämligen till att i systematisk form presentera de ekonomiska transaktionerna inom ett samhälle. Samhällsekonomin studeras dels efter näringsgrenar: industri, jordbruk, transport, handel, stat, kommun etc. och dels inom varje näringsgren efter funktionella synpunkter såsom produktion, inkomstfördelning, sparande-investering etc. Till formen består nationalräkenskaperna av ett antal konton på vilka de olika transaktionerna bokföres. En transaktion som bokföres som en debetpost skall härvid återfinnas som en kreditpost på ett annat konto och vice versa. Uppgifterna för en bransch består alltså av data, som — ifall det inte är fråga om interna transaktioner inom branschen — även ingår i konton för andra branscher. Detta medför att de olika transaktionerna bör definieras likformigt för alla branscher. Omvänt kan detta uttryckas så att man genom nationalräkenskapsmetodiken får underlag för en bedömning av definitionsfrågornas förekomst och möjligheterna att lösa dem, vilket utgör nationalräkenskapernas främsta egenskap som standardiseringsinstrument. I och med att nationalräkenskaperna är utformade i fråga om antalet konton och dessas innehåll samt principerna för värdering av transaktionerna fastställt, är också kraven givna för den statistik som behövs för att ge nationalräkenskaperna dess upplysningsvärde. Förutom att tjäna som ett instrument för standardisering av den ekonomiska statistiken belyser nationalräkenskaperna även på vilka punkter statistik saknas och kan därigenom ge impulser till att statistik av betydelse för förståelsen av de ekonomiska sammanhangen tillskapas.

Genom sin systematiska form har nationalräkenskaperna stor betydelse för förståelsen av samhällsekonomens verksamhet. De belyser, vilka samband som finns mellan olika verksamhetsgrenar och kan därigenom användas för analys av olika åtgärders inverkan på samhällsekonomin. Alltefter syftet med denna analys kan olika tyngd läggas vid olika delar av nationalräkenskaperna. Vill man exempelvis studera vilka faktorer, som direkt påverkar produktionen, kan det vara tillräckligt att endast behandla produktionskontona för olika verksamhetsgrenar. Man kommer då fram till studier av typen input-output analys. Med hjälp av systematiskt sammanställda data över olika näringsgrenars produktion av varor och tjänster och

de produktionsfaktorer inom och utom landet, som krävs för att uppnå denna produktion, kan man bedöma exempelvis, hur en viss ökad insats av arbetskraft inom en näringsgren påverkar produktionen inom denna näringsgren och vilka återverkningar denna förändring får för produktionen inom andra näringsgrenar, för importen etc.

I princip erbjuder således nationalräkenskaperna genom sin systematiska utformning möjligheter till ekonomisk analys av olika slag och fyller därjämte syftet att tjäna som ram för en likformig utformning av begrepp och definitioner. De praktiska svårigheterna att sammanställa nationalräkenskaper är dock betydande. Nationalräkenskapsmetodiken är en tämligen ny företeelse och har ännu icke nått någon stabiliserad form. Kontroversiella åsikter finns rörande utformning av kontosystem och definitioner av transaktioner. Forskning på området pågår på olika håll såväl inom som utom Sverige. Vissa försök har dock gjorts att sammanställa nationalräkenskaper, varvid särskilt de sammanställningar som företagits av konjunkturinstitutet nått en tämligen hög grad av pregnans och detaljrikedom. Samhället har indelats i fyra sektorer i konjunkturinstitutets version, nämligen företagssektorn, statliga sektorn, kommunala sektorn och hushållssektorn. Var och en av dessa sektorer har tilldelats konton för produktion, inkomstomfördelning och konsumtion. Sparande-investering redovisas på ett för samtliga sektorer gemensamt konto varjämte ett konto tillagts för sammanfattning av de olika sektorernas transaktioner med utlandet. Den sektorsindelning och kontoindelning som kommit till användning har i hög grad varit avhängig av möjligheterna att ge nationalräkenskaperna statistiskt innehåll. Bristen på statistik har därvid satt en snäv gräns för grupperingen efter näringsgrenar och funktionella grunder.

De statistiska svårigheterna består dels av att statistik helt eller i stor utsträckning saknas för olika branscher och dels av att den föreliggande ekonomiska statistiken i mycket hög grad tillkommit utan att de inbördes sammanhangen beaktats. Bristen på statistik har på en del väsentliga punkter kunnat fyllas genom initiativ från konjunkturinstitutets sida. Statistik över lager, över statens och kommunernas inkomster och utgifter grupperade efter realekonomiska grunder och över omsättningen inom detaljhandeln utgör de viktigaste exemplen på statistik, som tillkommit efter initiativ från konjunkturinstitutet. Ett mycket omfattande arbete har nedlagts av konjunkturinstitutet för att kunna infoga tillgängliga sinsemellan icke likformigt utformade statistiska uppgifter i nationalräkenskaperna. Trots detta arbete har det dock ännu icke lyckats att få de statistiska uppgifterna helt likformiga. Ett uttryck för detta har man i förekomsten av en »restpost» av betydande storlek i nationalräkenskaperna.

En detaljerad redogörelse över de av konjunkturinstitutet utarbetade nationalräkenskapernas utformning och därvid använda beräkningsmetoder finnes i institutets rapport Serie B: 13. På en del punkter har visserligen

ändrade beräkningsmetoder sedermera kommit till användning, men i huvudsak är rapporten fortfarande aktuell. Av den nämnda rapporten framgår, att uppgifter tillhandahålles konjunkturinstitutet från ett stort antal myndigheter och organisationer och att dessa uppgifter ofta måste korrigeras i något avseende innan de kan infogas i nationalräkenskaperna. Den stora mängden uppgiftslämnare till konjunkturinstitutet framgår av nedanstående uppräknig av de viktigaste uppgiftslämnarna till konjunkturinstitutets nationalräkenskapssammanställningar:

statens jordbruksnämnd (sammanställer statistik över livsmedelsförbrukningen),

socialstyrelsen (prisstatistik, omsättningsstatistik, 1945 års bostadsräkning),
kommerskollegium (produktionsstatistik, lagerstatistik, utrikeshandelsstatistik, statistik över industrins investeringar, statistik över elförbrukningen, sjöfartsstatistik),

statistiska centralbyrån (skördeuppskattningar via jordbruksnämnden, inkomststatistik, kommunal finansstatistik, vinststatistik, folkräkningar),

bostadsstyrelsen (byggnadsstatistik),

generalpoststyrelsen,

järnvägsstyrelsen,

telestyrelsen,

AB Penninglotteriet,

AB Tipstjänst,

Svenska lokaltrafikföreningen,

Svenska automobilindustriföreningen,

försäkringsinspektionen,

bank- och fondinspektionen,

riksförsäkringsanstalten,

riksräkenskapsverket,

samt dessutom ytterligare ett stort antal branschorganisationer och enskilda företag.

Det är givet att den stora mängden uppgiftslämnare är besvärande. Detta gäller inte endast beträffande arbetet att inskaffa uppgifterna utan även i fråga om att inpassa uppgifterna i en given begreppsapparat. Det bör dock påpekas att alla uppgiftslämnare icke är lika betydelsefulla. Stora områden av beräkningarna täcks sålunda genom statistik från statistiska centralbyrån, kommerskollegium, bostadsstyrelsen och socialstyrelsen enbart.

3. Systematisering av konsumentkraven

I det föregående har en klassificering av statistikkonsumenterna sökt göras med utgångspunkt från användningen av statistik. Konsumentaspekten kan emellertid också belysas med utgångspunkt från vilka kvalitativa krav statistikkonsumenterna ställer på de statistiska uppgifterna. Det är givet att kvalitetskraven skiftar för olika konsumenter alltefter statistikens användning. Detta innebär, att mycket skiftande kvalitativa krav kan föreligga beträffande en och samma statistikgren. I första hand gäller det då att söka klargöra kvalitetsfrågans olika aspekter. Statistikkonsumentens behov

av statistik kan avse fler än en statistikgren, varvid frågan om enhetlighet i definitioner och klassificeringar blir aktuell. Skiftningar i behoven medför krav på rörlighet i statistikens utformning. För att en viss statistik skall kunna användas för ett speciellt ändamål krävs att statistiken har en viss grad av precision. Vidare kan krävas, att den föreligger inom en viss tid efter den tidpunkt eller det tidsintervall statistiken avser. Statistiken bör givetvis också göras tillgänglig för konsumenten på sådant sätt att den utan svårighet kan komma till användning.

A. Krav på rörlighet i statistiken

Genom dynamiken i samhällsutvecklingen undergår behoven av statistik ständiga förändringar både i fråga om behovet att kombinera olika slags statistik och i fråga om de enskilda statistikgrenarnas innehåll. Det är därför av vikt, att statistikproduktionen utformas, så att statistiken smidigt och snabbt kan anpassas till de skiftande behoven. Maskinteknikens snabba utveckling medför att möjligheterna härtill ökats i utomordentlig utsträckning. Omsorteringar av det statistiska materialet, som med manuell bearbetning av statistiken är synnerligen arbetskrävande, kan, särskilt med användande av de nya elektroniska databehandlingsmaskinerna, utföras mycket snabbt. En förutsättning är dock en ändamålsenlig kodning av primärmaterialet. Inte minst vid uppläggningsen av omfattande statistiska undersökningar av typ större räkningar är det därför av vikt, att statistikproducenten i detalj gör klart för sig vilka klassificeringar av materialet som kan bli erforderliga.

För att tillgodose framtida behov av statistiska uppgifter kan det visa sig befogat särskilt vid större räkningar att utnyttja möjligheterna att »magasinera» uppgifter som icke i och för sig framstår som nödvändiga för att täcka dagsaktuella behov. Det förutsebara framtida behovet får dock i varje särskilt fall vägas mot kostnaderna för insamling och lagring av uppgifterna. I den mån framtida behov låter sig förutses bör detta även påverka omläggningar av existerande statistikserier. Genom en sådan fortlöpande framtidsplanering minskas olägenheterna av den trögrörlighet som sammanhänger därmed, att för tidsserier ofta erfordras tillgång till jämförbara uppgifter för tidigare perioder.

Kravet på rörlighet i statistikens inriktning ställer stora anspråk på statistikproducenterna. Statistikproduktionen får icke låsas i givna fåror utan producenterna måste hålla sig orienterade om utvecklingen inom olika områden för att kunna fullgöra sin uppgift att tillhandahålla den statistiska information som erfordras.

B. Kravet på precision i statistiken

Det är i och för sig naturligt att de olika statistik konsumenterna önskar så hög precision som möjligt i statistiken. Med hänsyn till de begränsade resur-

serna för statistikens framställning är det å andra sidan av vikt att precisionen i den statistik som framställs icke blir större, än vad som krävs för dess användning inom olika områden. Ett lägre precisionskrav medför kanske, att man i stället för kostnads- och tidskrävande totalräkningar kan framställa statistiken på grundval av billigare och snabbare urvalsundersökningar. I vilken mån detta är möjligt sammanhänger även med vilken detaljrikedom konsumenterna behöver de statistiska uppgifterna. En långt driven specificering kräver härvid ett större urval än om det endast är fråga om att få ett totalt mått på en företeelse. Man får således här väga fördelarna med en hög precision mot de nackdelar, som kan ligga i ett mera omfattande och kostnadskrävande arbete med statistikens framställning.

Det kan ibland vara tillräckligt att få en uppfattning om tendensen i den företeelse man studerar. Statistiken behöver då för detta ändamål icke ha större precision, än att man med dess hjälp kan säga, om det rör sig om en ökning eller minskning. Vill man göra en mera djupgående analys av sambandet mellan olika företeelser skärps kraven på precision. För vissa ändamål, särskilt gäller detta statistik av typen driftsstatistik, kan kraven på precision vara mycket högt ställda.

I samband med att konsumenterna framför sina krav på precision i statistiken är det av vikt att producenterna klargör för konsumenterna, vad deras krav på precision innebär i fråga om andra aspekter främst då snabbheten i och kostnaderna för statistiken. Givetvis är det ett starkt ömsesidigt intresse, att man diskuterar sig fram till en lämplig avvägning mellan statistikens precision och de andra faktorer, som är relevanta. Detta kräver att konsumenterna får inblick i statistikproduktionen och de problem som där föreligger. En intim kontakt mellan konsumenter och producenter av statistik är sålunda nödvändig även i fråga om detaljerna i statistikframställningen.

I praktiken får man dock räkna med att många konsumenter av en eller annan anledning icke är i tillfälle att framlägga sina synpunkter på precisionsfrågan. Dessa konsumenter bör då ha möjlighet att bedöma, om den statistik som produceras har tillräckligt hög precision för det ändamål, vartill de planerar att använda den, eller vilka reservationer eventuella slutsatser måste förres med. Härför erfordras, att statistiken förres med kommentarer, som kan bilda underlag för en sådan bedömning. Det gäller att ange hur statistiken insamlats, efter vilka principer ett eventuellt urval företagits, slumpfel, svarsfrekvens, vilka åtgärder som vidtagits för att undersöka förekomsten av systematiska fel etc.

C. Tidsfaktorn

Liksom i fråga om kravet på precision är kravet på snabbhet i statistiken mycket skiftande. Allmänt gäller naturligtvis, att konsumenterna vill ha statistiken med minsta möjliga tidsutdräkt. Särskilt statistik av prog-

noskaraktär blir ofta av ringa värde, om den framkommer med stor eftersläpning. Kravet på snabbhet i statistiken kan ofta kollidera med kravet på precision. Ett högt krav på precision kan kräva så omfattande undersökningar, att deras resultat inte hinner framkomma inom den tid som vore önskvärd. Det är därför som tidigare nämnts av vikt att konsumenten har klart för sig det samband, som i olika fall finnes mellan kraven på precision och tidsfaktorn.

En snabbare bearbetning av en statistikgren kan medföra ökade krav på personal och maskiner än om bearbetningen kan bedrivas i långsammare tempo. Härigenom kan en viss »blockering» av annan bearbetning uppkomma. Det gäller därför att i dessa fall avväga behovet av snabbhet för denna gren mot angelägenheten att få fram andra statistikgrenar. För vissa statistikgrenar sker insamlingen av data i samband med en administrativ rutin. Som exempel kan nämnas taxeringsstatistik. Så länge denna anknytning till ett administrativt förfarande finnes kan man icke räkna med att få fram uppgifterna tidigare än vad som betingas av detta förfarande. Överhuvudtaget gäller, att uppgiftslämnarna måste beredas tillräcklig tid för att kunna lämna uppgifter med önskvärd grad av tillförlitlighet.

D. Enhetlighet i definitioner och klassificeringar

Om en konsument som underlag för sitt handlande behöver statistik sträckande sig över flera områden, är det av vikt att definitioner och klassificeringar som används är likformiga. För att exempelvis kunna sätta produktionens storlek eller utveckling inom en viss bransch i relation till arbetarantalet inom branschen är det, förutom att uppgifterna hänför sig till samma tidsperiod, nödvändigt att klassificera produktion och sysselsättning enhetligt. Önskemålen om efter vilka definitioner dessa klassificeringar skall genomföras kan skifta för olika användningsområden. I betydande utsträckning torde det dock som tidigare nämnts vara möjligt att standardisera definitioner och klassificeringar utan att detta omöjliggör användningen av statistiken för olika syften och att nationalräkenskapsmetodiken erbjuder en lämplig ram för en dylik standardisering av den ekonomiska statistiken.

Kraven på enhetlighet i definitioner och klassificeringar kan emellertid även avse en och samma statistiska serie. För vissa ändamål kan krävas långa tidsserier över exempelvis produktionsutvecklingen inom en viss bransch eller befolkningens fördelning efter näringsgrenar. Det är härvid betydelsefullt att använda klassificeringar och definitioner är desamma för hela den tidsperiod som studeras. Kravet på långa jämförbara tidsserier strider i många fall mot kravet på enhetlighet i klassificeringar och definitioner för skilda områden. För att kunna genomföra en genomgående standardisering erfordras ofta att jämförbarheten i tiden blir bruten. Ett sätt att minska olägenheterna av detta är, att under en övergångstid parallellt

med den nya statistiken som jämförelse även utarbeta statistik med de äldre klassificeringarna och definitionerna.

E. Statistikens tillgänglighet

En enhetlighet i presentationen är ägnad att underlätta användningen av statistiken. Varje statistikgren kan förses med kommentarer i fråga om använda klassificeringar och definitioner, använd undersökningsmetod, sätt för insamling av uppgifterna, svarsfrekvens, tillförlitlighet med angivande i förekommande fall av slumpfel och systematiska fel etc. I allmänhet kommenteras redan nu den publicerade statistiken i dessa avseenden. Kommentarererna kan dock skifta i fråga om omfång och inriktning. En större enhetlighet i kommentarernas utformning skulle vara ett led i en strävan att göra statistiken lättillgängligare för konsumenterna.

För statistikkonsumenter som använder flera statistikserier är det ett önskemål att återfinna dessa så samlade som möjligt. En alltför yppig flora av publikationer innebär ökade svårigheter att återfinna de önskade uppgifterna och att bevaka, att man får de senast tillgängliga uppgifterna. Stora fördelar vore därför att vinna, om statistiska uppgifter publicerades i mera samlad form. I detta sammanhang kan påpekas, att vissa facktidsskrifter redan nu sammanställer statistik från olika producenter för ett visst område. Ekonomisk statistik sammanställes exempelvis i Ekonomisk översikt, som ingår som bilaga till Kommersiella Meddelanden, samt i den av konjunkturinstitutet utgivna Konjunkturjournalen.

Det är givetvis också viktigt att publiceringen av statistik icke onödigtvis fördröjes genom sättet för publiceringen. I viss utsträckning kan det ur denna synpunkt vara befogat att övergå från tryckta publikationer till snabbare publiceringsformer.

4. *Kontakten mellan statistikkonsumenter och statistikproducenter*

Det föreligger ett ömsesidigt behov av kontakt mellan konsumenter och producenter av statlig statistik. Konsumenterna måste ha möjlighet att till producenterna framföra sina önskemål beträffande statistikens omfång och kvalitet. För producenterna, vars funktion det är att tillse att behoven av statistik blir täckta i möjligaste mån, är det givetvis av grundläggande betydelse att få en uppfattning om vilka behov av statistik som finnes. Alltefter konsumenternas användning av statistik kan behoven av kontakt vara olika djupgående, vilket får direkta konsekvenser för statistikens organisation.

Beträffande den interna driftsstatistiken men även bl. a. i de fall uppgifterna insamlas som ett led i ett administrativt förfarande, där beslut kan behöva fattas på grundval av varje enskild uppgift har konsumenten

skäl att följa insamlingen av data så nära, att det vore klart olämpligt att låta någon annan svara för denna insamling. Detta hindrar givetvis inte att andra moment i produktionen av statistik, exempelvis maskinbearbetning och publicering av resultaten, kan utföras inom andra enheter.

I fråga om statistik, där konsumenten främst är intresserad av resultaten i bearbetad form, är det ofta tillräckligt för konsumenten att få framföra sina önskemål om statistik, att få veta i vilken utsträckning dessa önskemål kan tillgodoses och på vad sätt han kan få ta del av resultatet av statistikproduktionen. I den mån konsumentens önskemål sträcker sig över flera statistikgrenar är det givetvis en fördel, om alla önskemålen ändå kan framföras i ett sammanhang. Det är därvid av ömsesidigt intresse att producenterna får tillfälle att för konsumenterna klargöra i vad mån kraven på precision, snabbhet etc. går att förena och överhuvudtaget, att konsumenterna får inblick i statistikproduktionens förhållanden. En sådan inblick är även ägnad att ge konsumenterna bättre insikter i användningen av statistiken. Konsumenterna har dock i detta fall inte något direkt intresse av vem som utför produktionen. Det räcker med att veta, att statistik av viss kvalitet kommer att göras tillgänglig på visst sätt.

Även om konsumenterna har möjlighet att framföra sina önskemål till producenterna är det dock icke givet att alla behov av statistik kommer till uttryck i konkret framförda önskemål till producenterna. Producenterna får därför även aktivt söka kartlägga vilka behov av statistik som finns på olika områden. Särskilt viktigt är detta, när det gäller uppläggningsen av nya statistikserier eller väsentliga ändringar i redan existerande. En fullständig kartläggning av statistikbehoven ter sig kanske inte genomförbar bl. a. med hänsyn till att många presumtiva konsumenter inte har klart för sig att de överhuvudtaget skulle kunna ha användning av statistik för vissa ändamål. Uppllysning om statistikens möjligheter som hjälpmedel för ett rationellt handlande är ett medel att söka omvandla omedvetna behov till medvetna med aktiv efterfrågan på statistik av olika slag.

Som tidigare påpekats kan icke alla behov av statistik beräknas komma att bli fullt täckta med hänsyn till, att produktionsresurserna alltid måste förutsättas vara begränsade. Det gäller därför i första hand att söka samordna de olika konsumentbehoven, så att de innebär minsta möjliga belastning för statistikproduktionen utan att den centrala innebörden i konsumenternas behov beskäres. I det föregående har nationalräkenskapen nämnts som ett lämpligt samordningsinstrument för den ekonomiska statistiken. Samordningsaspekten kan beaktas antingen genom informella kontakter med de olika konsumenterna eller också genom mera systematiska anordningar, såsom tillfälliga eller stående kommittéer. I viss utsträckning sker redan nu kontakterna i sistnämnda form. Som exempel kan nämnas den stående lönestatistikdelegationen och indexnämnden. Vid uppläggningsen av ny statistik eller vid mera betydande ändringar i existerande statistik

brukar tillfälliga kommittéer bildas med representanter för olika konsumenter.

Det är sannolikt att det även efter en långt driven samordning blir nödvändigt att företa en gallring bland konsumentbehoven. Denna avvägning mellan olika konsumentbehov sker för närvarande genom ett svåröverskådligt samspel mellan konsumenter, producenter och de beslutande statliga instanserna. Man kan säga, att konsumenternas behov i en eller annan form framförs till producenterna eller rekonstrueras av dessa och sedan i producenternas petita framläggs för vederbörande departement. Genom »anslagsmanglingen» och därur framkommande beviljanden eller avslag försiggår sedan i praktiken en avvägning mellan konsumentbehoven. Det ankommer sedan i sista hand på riksdagen att fatta beslut. Den nuvarande starka splittringen av statistikproduktionen på skilda departement och på olika verk inom de olika huvudtitlarna medför emellertid stora svårigheter att få en överblick av hela statistikproduktionen och att på ett ändamålsenligt sätt avväga dess omfång och inriktning.

KAPITEL IV

Uppgiftslämnarna till statistiken

1. *Olika former för uppgiftsinsamling*

Uppgiftslämnarna fungerar inom statistikproduktionen som leverantörer av råvaror eller halvfabrikat. Deras möjligheter att tillhandahålla erforderliga uppgifter är en av de faktorer som bestämmer statistikens innehåll och kvalitet samt tidpunkten för dess färdigställande. Uppgiftslämnandet sker i regel utan ersättning. Kostnaderna för uppgiftslämnarnas insats kommer därför icke till uttryck i de statliga utgifterna för statistikproduktionen (jfr tabell 1 sid. 35). Ur uppgiftslämnarnas synpunkt och även samhällsekonomiskt sett är det dock givetvis av intresse, att alla möjligheter tillvaratages att minska bördan för uppgiftslämnarna. Inte endast uppgiftslämnarnas möjligheter att lämna data bör sålunda beaktas vid uppläggningsen av statistik utan även de kostnader som uppgiftslämnandet förorsakar.

Det förekommer åtskilligt uppgiftslämnande för i första hand andra än statistiska ändamål. Uppgifter, såsom självdeklarationer och inkomstupp-
gifter, erfordras för skattetaxeringarna. Även debitering och uppbörd av indirekta skatter samt tullar är förenad med ett uppgiftslämnande. Till-
synsmyndigheter, t. ex. bank- och fondinspektionen och försäkringsinspek-
tionen, har för sin verksamhet behov av olika regelbundna eller tillfälliga
rapporter. Förekommande regleringsverksamhet, t. ex. på jordbruks- eller
byggnadsområdet, kräver ett speciellt uppgiftslämnande; likaså olika for-
mer av tillståndsgivning, avgiftsbeläggning och bidragsgivning.

I den mån statistik baseras på för administrativa ändamål insamlade
uppgifter utgör de icke någon extra belastning för de primära uppgifts-
lämnarna. Däremot kan de givetvis innebära merarbete för de administra-
tiva organen. I viss utsträckning förekommer, att den administrativa upp-
giftsinsamlingen kombineras med speciella uppgifter för statistiska ända-
mål. Exempel härpå erbjuder de vid folkräkningarna utökade mantals-
uppgifterna och uppgifter för yrkesgruppering av taxeringsuppgifter. De
administrativa uppgifterna kan även till sin utformning påverkas av sta-
tistiska hänsyn såsom exempelvis är fallet med den på varuanmälningar
till tullmyndigheterna baserade statistiken över utrikeshandeln.

Till betydande del grundar sig emellertid den nuvarande statliga stati-
stiken på uppgifter direkt insamlade för statistiska ändamål. Detta gäller

bl. a. den i statistiska centralbyrån framställda jordbruksstatistiken, kommunala finansstatistiken, vinststatistiken och rättsstatistiken, den i kommerskollegium framställda industristatistiken, sjöfartsstatistiken och lagerstatistiken samt den i socialstyrelsen framställda lönestatistiken och den prisstatistik som erfordras för beräkningen av konsumentprisindex.

Det finns emellertid också statistik som framställs oberoende av något uppgiftslämnande, d. v. s. statistikproducenterna svarar själva för dataframställningen. Som exempel på sådan statistik kan nämnas skördeuppskattningar enligt provytemetoden.

2. Klassificering av uppgiftslämnarna

Bland uppgiftslämnarna kan man urskilja vissa kategorier, vars uppgiftslämnande företer sinsemellan karaktäristiska olikheter, nämligen individer och hushåll, statliga organ, kommuner samt företag.

Från *enskilda och hushåll* lämnas i huvudsak endast administrativa uppgifter. Bland dessa märks särskilt självdeklarationer och mantalsuppgifter, av vilka de förstnämnda utgör underlag för det uppgiftsmaterial, som används vid framställningen av inkomststatistiken. Mantalsuppgifterna ingår i det material som folkräkningarna grundas på. De brukar vid folkräkningstillfällena göras mer omfattande än eljest.

Bland uppgifter som lämnas från enskilda eller hushåll för enbart statistiska ändamål kan nämnas uppgifter till levnadskostnads- och sparundersökningar. Genom att undersökningsobjekten i dessa fall uttages medelst stickprovsförfarande, kommer uppgiftslämnandet att betunga endast en del av den undersökta populationen. Vidare underlättas uppgiftslämnandet i dessa fall av att materialet ofta inhämtas genom intervjuare.

Statliga organ lämnar bl. a. uppgifter till den statistik över statsanställd personal, som utarbetas av statistiska centralbyrån. Ett stort antal statliga organ lämnar dessutom regelbundet uppgifter om den verksamhet de bedriver. Domstolar och åklagarmyndigheter lämnar uppgifter till rättsstatistiken. Statistik upprättas rörande fångvårdsväsendet, sjukvårdsväsende, veterinärväsende, undervisningsväsende, lantmäteri, verksamheten vid de affärsdrivande verken o. s. v.

Vissa statliga organ utarbetar och avlämnar uppgifter för statistiska ändamål på grundval av administrativa material. Som exempel kan nämnas, att pastorsämbetena sammanställer uppgifter angående befolkningsförändringar och taxeringsmyndigheterna utarbetar underlaget för inkomststatistiken.

Vidare kan nämnas, att landsfiskalerna (jämte magistraterna) utgör mellanhänder vid insamling av primäruppgifterna till industristatistiken, vilka de inhämtar från uppgiftslämnarna och vidarebefordrar till kommerskollegium. På samma sätt medverkar bergmästarna vid insamlingen av primär-

materialet till bergverksstatistiken. I dessa fall torde man ha förutsatt att de nämnda myndigheternas lokalkännedom utgör en viss garanti för att samtliga uppgiftsskyldiga avfordras uppgifter.

Uppgiftslämnandet från *företag och kommuner* är relativt omfattande. I stor utsträckning är det fråga om administrativa uppgifter, deklarationer, inkomstuppgifter och liknande, som erfordras av taxerings- eller uppbörds- tekniska skäl, uppgifter som erfordras för debiteringar av varuskatter eller avgifter, såsom energiskatt eller olycksfallsförsäkringsavgift, samt uppgifter i samband med olika ansökningsförfaranden; för kommunernas del bl. a. statsbidragsansökningar. Även uppgifterna för rent statistiska ändamål från företag och kommuner är ganska omfattande, åtminstone i relation till uppgiftslämnandet från tidigare nämnda uppgiftslämnarkategorier. Kommittén har därför lagt vikt vid att söka kartlägga uppgiftslämnandet från företag och kommuner. I detta syfte har kommittén utfört två enkäter, en rörande företagens och en rörande kommunernas uppgiftslämnande. Meningen har varit att få en uppfattning om vilka organ som insamlar uppgifter, vilka uppgifter som lämnas, hur ofta detta sker, i vilken utsträckning dubbelarbete förekommer och hur stor arbetsinsats uppgiftslämnandet kräver.

3. Resultat av en enkät angående företagens uppgiftslämnande

Enkäten angående företagens uppgiftslämnande omfattade 48 företag, varav 5 jordbruk, 29 industriföretag, 3 byggnadsföretag, 6 handelsföretag, 1 bank, 1 sparbank och 3 rederier. Undersökningen tillgick så att man under ett års tid — i regel 1 oktober 1957—30 september 1958 — följde uppgiftslämnandet för statistiska ändamål enligt ett visst schema. Alla uppgiftsformulär, såväl från statliga som icke-statliga organ, som behandlades vid företaget under den tid undersökningen pågick, uppfördes i en särskild förteckning, »statistikjournal», och vidare ifyllde den som handlagt uppgiftslämnandet en redogörelseblankett. Ur enkätmaterialet erhålles upplysning beträffande varje uppgiftslämnare bl. a. om vilka som inforrdar uppgifter, vilka uppgifter som inforrdas från olika håll — likheter och olikheter — vilka perioder eller tidpunkter uppgifterna skulle avse och dessas förhållande till uppgiftslämnarens egen redovisning och statistik. Även frågor rörande terminologi, mätprecision och tidsuppooffring belyses av undersökningen.

Enkäten visar, att det finns ett stort antal uppgiftsinsamlare, som inhämtar uppgifter från företag. Sammanlagda antalet av dem, som blivit redovisade vid enkäten, utgör 118, varav 33 statliga organ, 22 arbetsgivarorganisationer, 33 branschorganisationer och 33 andra uppgiftsinsamlare. Dessa 118 uppgiftsinsamlare har — enligt enkäten — begärt 360 olika slags uppgifter. Härav har statliga organ inforrdat 158 olika uppgifter,

arbetsgivarorganisationer 75, branschorganisationer 75 och andra uppgiftsinsamlare 52 uppgifter.

Det stora flertalet uppgiftsinsamlare infor drar endast en eller annan uppgift, medan ett fåtal av dem begär ett större antal. Av de 158 uppgifter som gått till statliga organ faller 48 på kommerskollegium, 14 på socialstyrelsen, 13 på jordbruksnämnden, 11 på bank- och fondinspektionen, 9 på statistiska centralbyrån och 8 på arbetsmarknadsstyrelsen. Det kan i detta sammanhang påpekas, att även uppgifter för rent administrativa ändamål oavsiktligt kan ha blivit medtagna i undersökningen. Det bör vidare framhållas, att det kan finnas vissa luckor i undersökningen, varigenom antalet uppgifter och uppgiftsinsamlare i verkligheten är större än vad som redovisats i undersökningen. I stort sett torde man dock kunna räkna med, att huvuddelen av de berörda företagens uppgiftslämnande har blivit redovisat.

Av de 75 uppgifter som insamlats till arbetsgivarorganisationer gäller 23 Svenska arbetsgivareföreningen och 10 Sveriges verkstadsförening och av de likaledes 75 uppgifter som gått till branschorganisationerna har Jernkontoret erhållit 10 och Sveriges mekanförbund 7.

Uppgiftsinsamlingen från företagen synes vara så pass specialiserad att varje uppgift endast berör ett begränsat antal av samtliga företag. Detta visar sig bl. a. däri, att medan antalet uppgifter som redovisats i enkäten uppgår till 360, så synes antalet uppgifter, som lämnas från ett företag vars verksamhet omfattar högst ett par branscher, ej överstiga 50.

Företagsenkäten har i första hand avsett att belysa vilka uppgifter som insamlas från företagen och av vem och för vilka ändamål de insamlas. Den ger emellertid också vissa möjligheter att belysa den sammanlagda uppgiftslämnarbördan vid ett företag genom sammanställning av uppgifter från de journaler angående uppgiftslämnandet, som förts vid företagen, och de redogörelser, som lämnats för varje uppgiftsfall. Sådana sammanställningar har gjorts för sju industri- och tre byggnads- och entreprenörföretag. Sammanställningarna återfinnes i tabell 2, som innehåller uppgift om företagens bransch och storleksordning, antalet uppgiftsfall som företaget rapporterat med fördelning på månatliga, kvartals- och års- eller tillfälliga uppgifter till statliga, arbetsgivar-, bransch- och övriga organ, sammanlagda antalet uppgiftstillfällen med fördelning på kategorier av uppgiftsinsamlare och rapporterad tidsåtgång med samma fördelning. Av tabellen framgår att den rapporterade tidsåtgången i de undersökta fallen varierar mycket starkt, för industriföretagen mellan ca 2 000 och ca 50 timmar och för byggnadsentreprenörfirmorna mellan ca 2 300 och ca 50 timmar. Antalet uppgiftstillfällen varierar betydligt mindre eller mellan ca 150 och ca 50, respektive ca 30 och ca 15. Av tabellen framgår vidare, att den statliga uppgiftsinsamlingen för flertalet representerade företag tar mindre tid i anspråk än uppgiftslämnandet till icke-statliga organisationer.

Tabell 2. Vissa företags uppgiftslämnande

Företag	Uppgiftsinsamlar-kategori	Antal uppgifter			Antal uppgifts-tillfällen	Rapp-tids-åtgång timmar
		Års-	Kvar-tals-	Må-nads-		
Industriföretag Järnverk med ca 2 000 anställda	statl. organ	12	2	5	80	1 010 ¹
	arbetsgiv.- »	3	1	1	19	470
	bransch- »	2	5	3	58	500
	övr. »	2	—	—	2	20
	Summa	19	8	9	159	2 000
Bryggerikoncern med ca 1 000 anställda	statl. organ	10	3	2	46	1 060 ²
	arbetsgiv.- »	7	—	—	7	120
	bransch- »	3	—	—	3	40
	Summa	20	3	2	56	1 220
Skeppsvarv med ca 5 000 anställda	statl. organ	13	5	1	45	40
	arbetsgiv.- »	10	2	—	18	300
	bransch- »	8	1	2	36	70
	övr. »	4	—	—	4	50
	Summa	35	8	3	103	460
Konfektionsfabrik med ca 1 000 anställda	statl. organ	9	4	1	37	320
	arbetsgiv.- »	6	—	—	6	60
	bransch- »	1	—	1	13	10
	Summa	16	4	2	56	390
Kemisk fabrik med ca 700 anställda	statl. organ	8	2	1	28	120
	arbetsgiv.- »	8	—	—	8	200
	bransch- »	1	—	—	1	10
	övr. »	4	—	—	4	40
	Summa	21	2	1	41	370
Mekanisk verkstad med ca 300 anställda	statl. organ	8	1	1	24	50
	arbetsgiv.- »	5	2	—	13	50
	bransch- »	3	—	1	15	10
	Summa	16	3	2	52	110
Snickerifabrik med ca 100 anställda	statl. organ	5	1	1	21	20
	arbetsgiv.- »	3	—	—	3	30
	bransch- »	1	—	2	25	10
	Summa	9	1	3	49	60
Större vägbyggnadsföretag	statl. organ	2	2	—	10	360
	arbetsgiv.- »	6	3	—	18	1 950
	övr. »	—	1	—	4	20
	Summa	8	6	—	32	2 330
Större husbyggnadsföretag	statl. organ	3	—	—	3	20
	arbetsgiv.- »	1	1	—	5	50
	övr. »	1	1	—	5	70
	Summa	5	2	—	13	140
Medelstort husbyggnadsföretag med snickerifabrik	statl. organ	3	1	1	19	20
	arbetsgiv.- »	5	1	—	9	30
	övr. »	—	1	—	4	0
	Summa	8	3	1	32	50

¹ Därav industristatistiken 760 timmar.² Därav uppgift till 1954 års bryggeriutredning 580 timmar.

I detta sammanhang bör understrykas, att det icke är möjligt att på grundval av enkätaterialet dra några generella slutsatser angående företagssektorns totala arbete med uppgiftslämnandet. Enkäten ger dock en antydning om, att det är tämligen sällan som det med uppgiftslämnandet förenade arbetet motsvarar en årsanställd. Härtill kommer att uppgiftslämnandet oftast är utspritt på ett flertal händer. Även om allt uppgiftslämnande skulle upphöra, torde detta därför knappast leda till personalbesparingar för företagen. Däremot kan det givetvis göras gällande, att personalen skulle kunna sysselsättas på ett ur företagets synpunkt mer produktivt sätt under den tid som nu tages i anspråk för uppgiftslämnandet.

I syfte att belysa förekomsten av dubbelt uppgiftslämnande innehöll redogörelseblanketten frågan: »Lämnas samma eller likartade uppgifter till utomstående i annat sammanhang?» I ungefär 30 procent av de inkomna redogörelserna används svarsalternativen »Ja» eller »Delvis». I ungefär hälften av fallen rör det uppgifter om antal anställda, sysselsättning och/eller löner. I ungefär fjärdedelen av fallen rör det uppgifter om tillverkning, förbrukning och/eller lager.

I flera fall har det uttalats missnöje med det merarbete, som anses förorsakat av att personal-, löne- och liknande uppgifter skall lämnas till flera olika håll enligt varierande redovisningsprinciper.

I ett fall sägs: »Personaluppgifter lämnas till Arbetsgivareföreningen, Pappersmasseförbundet, Arbetsmarknadsverket, Socialstyrelsen, Kommerskollegium, Industriförbundet, Länsarbetsnämnd, Försäkringsbolag och AÖO (Arbetsgivarnas Ömsesidiga Olycksfallsförsäkringsbolag). Ur uppgiftslämnarens synpunkt vore det önskvärt med en enhetlig terminologi. Likaså vore det värdefullt för uppgiftslämnaren om alla likartade uppgifter skulle lämnas vid viss bestämd tidpunkt. Allra bäst vore det om man fick lämna de uppgifter som ovannämnda institutioner behöver, till en central statistikbyrå, där övriga institutioner i sin tur kunde hämta de uppgifter som de behöver.»

I ett annat fall heter det: »De bestämmelser olika myndigheter ange för beräkning av antalet anställda variera till synes onödigt. Sålunda räknas medeltalet enligt Byggnadsämnesförbundets statistik i december för 10 månader med juli och december undantagna. För industriförbundet undantages juni och december. Årsstatistiken till Byggnadsämnesförbundet beräknas på 12 månader. Kommerskollegium undantager december samt den månad då huvuddelen av semestern infallit (i allmänhet juli). Kommerskollegium skiljer på arbetare över och under 18 år. Inom Byggnadsämnesförbundet går gränsen vid 19 år.»

På tal om en uppgift om antalet arbetare och tjänstemän anföres i ett fall: » — — — önskvärt att denna frågeuppgift samt ett flertal andra med små variationer på frågeställningarna *sammanslås till en enda officiell statistik*, vilken alla institutioner som infordra uppgifter skulle kunna få taga del av.»

Även beträffande uppgifter av annat slag har det framförts önskemål om samordning, som medför en förenkling av uppgiftslämnandet. En läderfabrik önskar exempelvis att uppgiften till kommerskollegii kvartalsstatistik skall samordnas med uppgifterna till industristatistiken och till Sveriges garveriidkareförening. Ett kraftproducerande företag uttalar: »Ett samarbete mellan Elverksföreningen och kommerskollegium beträffande infordrande av uppgifter är ett starkt önskemål från uppgiftslämnarens sida.» Ett rederi anser att bemanningsuppgiften till Sveriges Redareförening bör samordnas med fartygsuppgifter till kommerskollegium.

I redogörelserna skulle svar också lämnas på frågan »Är den redovisningsperiod eller -tidpunkt som uppgiften avser lämplig/olämplig?» Svaret olämplig har givits i nära 10 procent av samtliga fallen.

Till närmare hälften anges orsaken vara att den redovisningsperiod, i något fall redovisningstidpunkt, som gäller för statistiken, ej sammanfaller med företagets egen. Som exempel på olikheter i detta hänseende nämns, att de statistiska uppgifterna skall avse kalenderår, medan företagets räkenskapsår avgränsas på annat sätt, att uppgifterna skall avse kvartal, medan företaget indelat sitt räkenskapsår i tre fyramånadersperioder (tertia), att uppgifterna skall avse kalendermånad, medan företagets redovisning sker för fyra- till sexveckorsperioder, att uppgifterna skall gälla en vecka omfattande t. ex. måndag—söndag, medan företagets redovisningsveckor sträcker sig från t. ex. torsdag till onsdag, att uppgifterna skall avse förhållandena den sista i månaden medan företagets redovisning avslutas en viss veckodag o. s. v. När sådana skäl anförts för att redovisningsperioden eller -tidpunkten ansetts olämplig, torde det ha underförståtts att en ändring skulle medföra att det krävdes mindre tid att utarbeta uppgifterna.

Som skäl till att redovisningsperiod eller -tidpunkt anses olämplig har i många fall anförts, att den valda perioden eller tidpunkten medför, att utarbetandet av uppgifterna infaller under en period med stark arbetsbelastning eller — i några fall — under semesterperioden. I dessa fall torde man icke räkna med att en ändring medför ett minskat arbete, men att arbetet blir förlagt till ett ur företagets synpunkt lägligare tillfälle.

På en fråga »Är den tid som ställs till förfogande för uppgiftslämnandet tillräcklig/otillräcklig?» har svaret otillräcklig lämnats på närmare 15 procent av de bearbetade redogörelserna. Det vanligaste skälet till att tiden till förfogande angivits vara otillräcklig är att den dag, då uppgifterna senast skall lämnas, ligger för nära den redovisningstidpunkt, respektive slutet av den redovisningsperiod, som uppgifterna skall avse. Samma sak uttrycks också på det sättet att det underlag, som erfordras för de statistiska uppgifterna, icke föreligger så tidigt, att uppgifterna kan lämnas inom föreskriven tid. I åtskilliga fall har svaret »otillräcklig» motiverats med att uppgiftslämnandet infaller under en period med hög arbetsbelast-

ning eller — mera sällan — under semesterperioden. I dessa fall torde man mena att företagets egen prioritering av olika föreliggande arbetsuppgifter leder till att uppgiftslämnandet då kan dra ut på tiden. I några fall anses att uppgiftsblanketterna tillställts företagen för sent. I ett tiotal fall har önskemål uttalats om omläggning eller översyn av uppgiftsblanketter eller statistikgrenar.

Bakom synpunkter och påpekanden kan ofta skymtas tvivel om de infordrade uppgifterna verkligen är nödvändiga och det framhålls, att någon orientering om syftet med statistiken vore på sin plats. Bristande anpassning till inom ifrågavarande bransch vanlig begreppsapparat och normalt redovisningssystem gör att frågorna ibland uppfattas såsom »tillkrånglade», »vaga» eller »meningslösa». Avgränsningen av uppgiftsenheten har även föranlett påpekanden. Uppgifter beträffande enheter, som inte passar uppgiftslämnarens redovisning, tvingar till lösa uppskattningar, som förringar siffrornas värde som underlag för statistik. Önskemål om bättre anvisningar i direkt anslutning till frågorna förekommer även.

4. Resultat av en enkät angående kommunernas uppgiftslämnande

Vid kommunenkäten bestod de medverkande kommunerna av sex städer (Göteborg, Örebro, Uddevalla, Sundsvall, Eslöv och Nora), fem landskommuner (Huddinge, Stora Tuna, Kumla, Morup och Hotagen) samt två lands-
ting (Stockholms läns och Västerbottens läns). Undersökningen var upplagd så att en redogörelse ifylldes vid varje uppgiftstillfälle under det år undersökningen pågick (1957). Enligt direktiven för ifyllande av redogörelserna skulle endast sådana uppgifter som lämnades utåt tagas med, d. v. s. sådana uppgifter, som lämnades till andra kommunala organ inom samma kommun skulle uteslutas. I den mån sådana interna uppgifter ändå inkommit har de inte bearbetats. Vidare har en del andra uppgifter uteslutits ur enkäten. Främst rör det sig härvid om uppgifter, som närmast utgör ett led i en administrativ rutin.

Enligt enkäten är det kommunala uppgiftslämnandet splittrat på en stor mängd statliga, kommunala och privata myndigheter och organisationer. Uppgifter lämnas sålunda till 22 statliga myndigheter, 4 kommunala organisationer och 9 privata sammanslutningar. På den statliga sidan dominerar socialstyrelsen, statistiska centralbyrån, kommerskollegium, skolöverstyrelsen, medicinalstyrelsen och bostadsstyrelsen bland uppgiftsinfordrarna. Inte mindre än 47 av de sammanlagt 68 olika uppgifter som lämnas till statliga myndigheter infordras av dessa verk. Till övriga statliga myndigheter samt till kommunala och privata organisationer lämnas i stort sett endast en uppgift till varje organ.

Även om det kommunala uppgiftslämnandet sett som helhet är mycket splittrat riktar sig dock uppgiftslämnandet från olika förvaltningar i hu-

vudsak endast åt ett håll. De socialvårdande nämnderna lämnar sina uppgifter till socialstyrelsen, skolnämnderna till skolöverstyrelsen, finans- och rättsförvaltning sina uppgifter till statistiska centralbyrån etc. Ett viktigt undantag utgör emellertid de tekniska verken, som visserligen lämnar huvuddelen av uppgifterna till kommerskollegium, men som dessutom får lämna uppgifter till ett stort antal andra statliga myndigheter samt kommunala och privata organisationer. Den i stort sett genomgående enhetligheten i uppgiftslämnandet för olika förvaltningsgrenar innebär att antalet uppgifter, som lämnas från varje förvaltning, blir tämligen litet. För kommuner med högt utvecklad förvaltningsapparat betyder detta, att de anställda inom kommunerna endast kommer i kontakt med ett begränsat antal uppgifter, vilka då i allmänhet infordras av en enda instans. Helt annorlunda blir förhållandet för mindre kommuner med endast ett fåtal eller inga fast anställda tjänstemän. Här blir splittringen i stort märkbar för de enskilda befattningshavarna på ett helt annat sätt än för de större kommunerna.

Beträffande tidpunkten för insamling av uppgifterna har så gott som genomgående uttalats, att den nuvarande tidpunkten är bra och att det i varje fall icke går att lämna uppgifterna tidigare. Dubbelt uppgiftslämnande synes knappast alls förekomma. I stort sett lämnar inte heller frågeformulären någon anledning till anmärkningar och uppgifterna anges kunna lämnas i form av exakta svar i mycket stor utsträckning.

Tidsåtgången för uppgiftslämnandet varierar mycket starkt dels mellan olika statistikgrenar och dels inom de olika grenarna för olika kommuner. Det mycket lilla materialet gör det vanskligt att dra några slutsatser. Det verkar dock vara en tämligen genomgående tendens att uppgiftslämnandet är mera tidskrävande för större kommuner än för mindre. Ofta är den enkla förklaringen till detta, att det statistiska material som ligger till grund för uppgiftslämnandet växer med befolkningens storlek. Särskilt betydande skillnader i tidsåtgången mellan kommuner av olika storlek blir det givetvis, när det är fråga om individuella uppgifter, såsom exempelvis för en del av uppgifterna till socialstyrelsen.

Medan sålunda de av Göteborg lämnade uppgifterna i väsentlig utsträckning (ca 25 procent av fallen) tog mer än en arbetsmånad i anspråk är detta endast undantagsvis fallet för övriga medverkande kommuner. Trots detta motsvarar dock hela det för Göteborgs stad med alla dess verk, sjukhus, förvaltningar etc. redovisade uppgiftslämnandet endast 6—7 personers årsarbete. Denna siffra framstår visserligen som för låg med hänsyn bl. a. till att uppgiftslämnandet till stadsförbundet mycket ofullständigt kommer till uttryck i enkäten. Även om man räknar med att uppgiftslämnandet är dubbelt så stort som redovisats i enkäten, vilket förefaller vara en betryggande marginal, får arbetet med uppgiftslämnandet utåt betecknas som tämligen litet med hänsyn till att det totala antalet anställda

på löneplan i Göteborg (de kollektivanställda således exkluderade) uppgår till 8 000—9 000. För övriga i enkäten medverkande kommuner kommer man icke för någon kommun upp till att uppgiftslämnandet tar mer än ett arbetsår i anspråk. För den kommunala sektorn kan man därför säga att uppgiftslämnandet utåt och speciellt till den statliga statistiken inte är särskilt betungande. I en kommentar till enkäten har Huddinge uttryckt detta så, »att det varit överraskande konstatera hur liten del av arbetstiden, som tages i anspråk för lämnande av officiell statistik. Däremot är den statistik som erfordras vid rekvisition av statsbidrag för främst folkskole- och polisväsendet synnerligen arbets- och tidskrävande.

Vidare förekommer ett omfattande uppgiftslämnande till landskommunernas förbund, främst då lönestatistik, och till kommuner och organisationer. Omfattningen av denna verksamhet tenderar att öka alltmer och bli verkligt betungande.»

5. *Möjligheter att begränsa uppgiftslämnarbördan*

Ur uppgiftslämnarsynpunkt är det givetvis ett intresse att lämnandet av statistiska uppgifter begränsas. Den nuvarande belastningen för den enskilde uppgiftslämnaren synes visserligen, enligt vad som framgått av det föregående, i allmänhet vara tämligen ringa men det växande behovet av statistisk information tenderar att successivt öka uppgiftslämnarbördan. En första förutsättning för att begränsa uppgiftslämnarbördan är härvid en fortgående omprövning av statistikens omfång så att endast sådan statistik som fyller viktiga behov framställs.

Det är även av vikt att vid uppgiftsinsamlingen alla möjligheter att begränsa uppgiftslämnarnas arbete tillvaratages. Det kan ofta innebära lättnader om uppgiftsinsamlingen samordnas med administrativa rutiner av olika slag, vilket enligt vad som tidigare nämnts redan nu sker i viss utsträckning. Vidare bör insamling av dubbla uppgifter undvikas. Ytterligare ett sätt att begränsa uppgiftslämnarnas arbete erbjuder samplingmetodiken, varvid endast infordras uppgifter från ett urval av uppgiftslämnare.

Stor vikt får även läggas vid att de infordrade uppgifterna i den mån detta är möjligt anknyter till tidsperioder, begrepp etc., som passar vederbörande uppgiftslämnares förhållanden. När det gäller redovisningsperiod eller redovisningstidpunkt underlättas givetvis uppgiftslämnarens arbete om denna sammanfaller med hans interna registrering. I betydande utsträckning är emellertid detta icke fallet. Företagens räkenskapsår överensstämmer exempelvis icke alltid med det av statistikproducenten i allmänhet använda kalenderåret. Bland företagen har det vidare blivit ganska vanligt att i redovisningen arbeta med tre fyramånadersperioder (tertiäl) i stället för fyra kvartal och med perioder om fyra till sex veckor i stället för månader. Uppgiftslämnandet förenklas om statistikproducenten be-

gagnar en för uppgiftslämnarna välbekant terminologi. De begrepp och uttryck som används på blanketter och anvisningar bör vara så lättbegrip-
liga och entydiga att uppgiftslämnaren ej svävar i tvivelsmål om vad som
avses.

Bristande överensstämmelse mellan uppgiftslämnarens förhållanden och
de frågor denne skall besvara innebär extra besvär och ibland en allvarlig
osäkerhetsfaktor. Men så länge även företag inom samma bransch arbetar
med olika redovisningsperioder, terminologi och begrepp föreligger stora
svårigheter för statistikproducenten att finna det mest representativa. Hän-
syn måste dessutom även tas till konsumenternas behov av speciella begrepp.

En annan faktor som kan påverka uppgiftslämnarnas arbete är valet av
räkneenheter. Ur uppgiftslämnarsynpunkt är det önskvärt att räkneenhe-
terna motsvaras av existerande redovisnings- eller förvaltningsenheter.
Särskilt om räkneenheten är mindre än redovisningsenheten kan olika upp-
gifter ofta erhållas endast genom att man så gott sig göra låter uppdelar
ett från redovisningen hämtat belopp. Sådana uppdelningar kan medföra
svårigheter och merarbete för uppgiftslämnaren. De kan vidare, på grund
av den osäkerhet de anses leda till, minska tilltron till statistikens tillför-
litlighet, varigenom uppgiftslämnaren kan bli benägen att ta sitt åliggande
mindre allvarligt. Detta återverkar i sin tur på primärmaterialets kvalitet
och värdet av den färdiga statistiken.

Uppgiftslämnarna behöver vidare få tillräcklig tid för att fullgöra upp-
giftslämnandet. När det gäller att fastställa tidpunkten för uppgifternas
avlämnande måste hänsyn tagas till den tid, som av redovisningstekniska
skäl åtgår för att framställa data avseende en bestämd redovisningsperiod
eller ett bestämt redovisningstillfälle. Innan uppgiftslämnaren själv hun-
nit med den erforderliga bearbetningen av sitt eget redovisningsmaterial
har han ej möjlighet att förse statistikproducenten med uppgifter. I större
företag och förvaltningar kan arbetsrutinerna vara sådana att det endast
är vid vissa tillfällen, som det erforderliga underlaget befinner sig på lämp-
ligt bearbetningsstadium och samtidigt kan disponeras för sådan genom-
gång som erfordras i samband med uppgiftslämnandet. I sådana fall är
det betydelsefullt att uppgiftslämnaren i tillräckligt god tid får kännedom
om uppgiftslämnandet.

Uppgiftslämnarna bör orienteras om den statistik som skall framställas
på grundval av de data som insamlas. Genom att upplysa om statistikens
huvudinnehåll, viktigare användningsområden och var den publiceras får
uppgiftslämnarna möjligheter att bedöma med vilken grad av precision
uppgifterna behöver lämnas. Kravet på precision i uppgifterna kan givetvis
också direkt anges i frågeformuläret.

6. *Behovet av kontakt mellan uppgiftslämnare och statistikproducenter*

Såväl producenter av statistik som uppgiftslämnare har behov av goda kontakter med den andra parten. För statistikproducenten är det härvid fråga om dels den rutinmässiga kontakten genom den löpande uppgiftsinsamlingen och dels kontakter för att rationalisera uppgiftsinsamlingen. Den rutinmässiga kontakten avser att tillse att begärda uppgifter inkommer från alla uppgiftslämnare, kontroll av att uppgifter lämnats på alla frågor och komplettering av uppgifter som saknas. Med hänsyn till den betydelse ett fullständigt primärmaterial har för att statistiken skall få erforderlig grad av precision, bör denna rutinmässiga kontakt drivas energiskt.

Givetvis underlättas uppgiftsinsamlingen om uppgiftslämnarna är positivt inställda till statistikproduktionen. Alla möjligheter att avpassa de begärda uppgifterna och insamlingen så att uppgiftslämnarnas arbete begränsas bör därför tillvaratagas. Kontakten mellan producenter och uppgiftslämnare bör i detta syfte avse att hos producenten skapa kännedom om förändringar i uppgiftslämnarnas förhållanden och att orientera uppgiftslämnarna om ändamålet med statistiken. En förutsättning för detta är att inom statistikproduktionen finnes sakkunskap beträffande de olika uppgiftslämnarna. För att undvika dubbelarbete och för att utnyttja möjligheterna att insamla uppgifter i ett sammanhang krävs en systematisk samordning av uppgiftsinsamlingen. Detta åstadkommes effektivast om all uppgiftsinsamling avseende en viss kategori uppgiftslämnare handhas av ett organ. Härigenom kan sakkunskap beträffande olika uppgiftslämnare utnyttjas rationellt inom statistikproduktionen. Även ur uppgiftslämnarnas synpunkt är det värdefullt om synpunkter och önskemål kan framföras i ett sammanhang till ett organ.

KAPITEL V

Förutsättningar för rationell statistikproduktion — ett statistiskt system

1. *Samordningsfrågorna centrala för det statistiska systemets utformning*

Som nämdes inledningsvis har kommitténs arbete varit inriktat på frågan om utformning av ett statistiskt system, som tillgodoser behovet att ur olika synpunkter samordna statistikproduktionen. Statistikens ansvällning till följd av de växande behoven av information samt maskinteknikens snabba utveckling och den statistiska grundforskningen har gjort samordningsfrågorna alltmer dominerande. Avgörande för statistikens organisation blir sålunda sättet att lösa dessa. — Samordningsfrågorna uppträder i många olika former. I det följande ges inledningsvis en översikt över de operationella momenten vid produktionen av en statistikgren och därefter sker en genomgång av de olika samordningsfrågorna.

A. De operationella momenten inom en statistikgren

En statistikgren definieras här som sammanfattning av operationella moment (från dataleverans till statistisk information) inom ett avgränsat område. Definitionen anknyter sålunda till den statistiska arbetsprocessen. Resultatet av denna arbetsprocess kan sedan framläggas i form av en eller flera statistikserier beskrivande olika företeelser inom området. Som exempel kan nämnas att grenen »statistik över industriproduktionen» kan resultera i serier över värde eller volym av den totala industriproduktionen, produktionen av olika varuslag, produktionen inom olika delbranscher etc.; grenen »kriminalstatistik» kan resultera i serier över antalet anmälda brott, dömda brottslingar efter olika lagparagrafer, brottslingarnas åldersfördelning etc. Användningen av en statistikserie syftar ofta till att följa utvecklingen av den företeelse serien beskriver, varvid således framförallt förändringarna är av intresse. För andra ändamål kan det emellertid vara tillräckligt att företaga engångsundersökningar.

Avgörande för statistikens omfattning och innehåll är konsumenternas behov. Med hänsyn till att resurserna för statistikproduktionen alltid måste förutsättas vara begränsade är det av vikt att endast sådan statistik, som fyller väsentliga konsumentbehov, framställs. På kort sikt är det dock i allmänhet icke fråga om att införa nya eller lägga ner hela statistikgrenar.

Detta är en fråga på längre sikt, och oftast ansluter sig förändringarna successivt till strukturförskjutningar i samhället. Inom de olika grenarna kan däremot betydande förskjutningar av konsumenternas behov av statistiska uppgifter väntas inträda, exempelvis som en följd av förändringar i statens verksamhet på olika områden. Skolreformen, utvecklingen på rättsområdet, nya målsättningar inom socialpolitiken, kravet på bättre information för den ekonomiska politikens utformning utgör några exempel på förändringar, vilka förskjuter behoven av statistiska data. Även icke-statliga konsumenter, såsom arbetsmarknadens parter och näringslivets organisationer, har behov, som ständigt förändras. Ett grundläggande »operationellt moment» för en statistikgren är därför att hålla kontakt med konsumenterna inom statistikområdet samt registrera deras behov. Det är givet att konsumenterna själva har intresse av att framföra sina behov till producenterna. Detta hindrar dock icke att producenterna även aktivt får söka kartlägga konsumenternas behov.

Varje statistikgren bygger på vissa primärdata, som i regel registreras hos sådana enheter som individer, hushåll, företag, organisationer eller offentliga organ. Ofta pålägger datainsamlingen dessa enheter ett icke obetydligt arbete. Ju mera själva statistikproduktionen rationaliseras, desto större blir den del av den totala samhällsekonomiska kostnaden som utgör presterandet av dessa primärdata. Det bör därför vara en målsättning för datainsamlingen, att den i möjligaste mån ansluter sig till den statistik, som de olika enheterna för eget bruk framställer. Omvänt bör statistikproduktionen försöka påverka uppläggningsen av denna internstatistik så att den utan större extra kostnad för uppgiftslämnaren kan användas för statistiska ändamål. Ett stort specialproblem utgör därvid den administrativa databehandlingen inom de offentliga organen. En nära kontakt med uppgiftslämnarna inom statistikområdet erfordras för att kunna lösa dessa olika samordningsproblem.

Genom de fortlöpande kontakterna med statistik konsumenterna och uppgiftslämnarna inom ett statistikområde erhålles en uppfattning om vilka företeelser konsumenterna önskar få belysta respektive hur primärdata skall anpassas till uppgiftslämnarnas förhållanden. Mot bakgrunden härav kan uppläggningsen av statistikgrenen planeras mera i detalj.

Planläggningen kan i sin tur uppdelas i olika etapper. Det gäller först och främst att avgränsa problemen med hänsyn till de föreliggande konsumentbehoven. Man får räkna med att konsumentbehoven ofta är mycket allmänt uttryckta. Olika konsumenter kan också vara intresserade av olika företeelser inom samma statistikområde. En omformning av konsumentbehoven till distinkta krav på fakta och en sammanjämkning av olika behov blir därför en första uppgift vid planläggningen. Det är givet att denna etapp kräver nära fortlöpande kontakt såväl med konsumenter som uppgiftslämnare inom det statistikområde det är fråga om. Men redan här sätter kost-

nadsramen en viss gräns för i vilken utsträckning olika behov kan tillgodoses.

Nästa etapp blir teknisk planering av undersökningen. Behovet av precision i statistiken, intresset för olika delföreteelser och tillgången på register blir jämte kostnadsramen avgörande för om statistikgrenen skall läggas upp som en totalundersökning eller helt eller delvis som en urvalsundersökning samt i sistnämnda fall hur stora urval som behöver göras. Frågeformulär skall utarbetas. Formulärens utformning blir beroende på om man avser att företaga en postundersökning eller om undersökningen skall ske genom intervjuer. Frågeformulärens utformning påverkas även av bearbetningsformen.

Genom administrativ planering klarlägges vilka krav undersökningen ställer på tillgängliga resurser för statistikproduktionen. Det är här fråga om att tillse att personal finns för undersökningen och att maskiner kan disponeras i det fall undersökningen helt eller delvis avses bli maskinellt bearbetad. I denna etapp av planeringen ingår också frågor om utbildning av intervjupersonal och annan speciell utbildning. Genom den administrativa planläggningen erhålles även en bild av kostnaderna för olika arbetsmoment i undersökningen. Härigenom skapas förutsättningar för kostnadskontroll och ekonomisk avvägning mot andra projekt.

Som en sista etapp i planeringsarbetet kan nämnas planering av analys rörande undersökningens resultat. Denna etapp hänger nära samman med statistikens användning. Ett ömsesidigt beroende finns därför mellan analysens planering och andra etapper i planläggningen. Överhuvudtaget gäller att de olika etapper som nämnts i det föregående inbördes berör varandra mycket nära. Systematiseringen har endast avsett att särskilja olika sidor av planeringen och alltså icke att periodisera planeringens gång.

Insamlingen av uppgifterna till statistiken kan ske antingen direkt för statistiskt ändamål och då genom postundersökning eller intervjuundersökning eller också indirekt genom utnyttjande av material insamlat i ett administrativt förfarande. Det insamlade primärmaterialet skall bearbetas, d. v. s. granskas, kompletteras och tabelleras, vilket i stor utsträckning göres maskinellt. Med utgångspunkt från det tabellerade resultatet sker beskrivning och analys av undersökningens resultat. Vad som först och främst krävs är en beskrivning av undersökningens genomförande med uppgifter om använda metoder, resultatens tillförlitlighet etc. Behoven att analysera resultaten skiftar från fall till fall. För flertalet periodiska serier torde endast en tämligen begränsad analys ske i samband med statistikproduktionen. Det blir konsumenternas sak att använda det statistiska materialet för sina ändamål. När det gäller undersökningar som i första hand används för ett speciellt ändamål, kan det dock finnas skäl för statistikproducenten att i nära kontakt med konsumenten medverka i en längre driven analys.

Det sista momentet i den statistiska arbetsprocessen utgör informationen utåt. Resultatet av undersökningen med beskrivning och erforderlig analys skall göras tillgängligt i någon form. Informationen utåt bör också omfatta allmän serviceverksamhet, exempelvis hjälp vid tolkning av innebörden i olika serier.

Sammanfattningsvis skulle sålunda följande operationella moment i regel kunna särskiljas för en statistikgren:

Mom. a. Kontakt med konsumenter, registrering av konsumentbehov.

Mom. b. Kontakt med uppgiftslämnare.

Mom. c. Planläggning av statistikproduktionen, innefattande:

1. avgränsning av problemen med hänsyn till föreliggande konsumentbehov;
2. teknisk planering, d. v. s. planering av metoder, frågeteknik och bearbetning;
3. administrativ planering, d. v. s. frågor om personalbehov, maskintid och kostnader;
4. planering av beskrivning och analys av resultaten.

Mom. d. Insamling av data, som kan ske antingen direkt för statistiskt ändamål och då genom intervju- eller postundersökning eller indirekt genom utnyttjande av material insamlat i ett administrativt förfarande.

Mom. e. Bearbetning av det insamlade materialet.

Mom. f. Beskrivning och analys.

Mom. g. Information utåt

Publicering

Service-verksamhet.

B. Behovet av samordning mellan olika statistikgrenar (horisontell samordning)

Redan inom en statistikgren föreligger som framgår av det föregående en rad olika samordningsbehov. Det behövs samordning av olika önskemål om statistikens inriktning och kvalitet samt av uppgiftsinsamlingen, så att början för uppgiftslämnarna blir så liten som möjligt. Även om dessa samordningsfrågor i och för sig kan vara svårlösta och kräva en omfattande arbetsinsats är det först när aspekten utsträcks över flera statistikgrenar, som samordningsfrågorna blir verkligt avgörande för det statistiska systemets utformning. I det följande kommer dessa samordningsproblem, som kan kallas horisontella i motsats till de vertikala samordningsproblemen inom en statistikgren, att diskuteras först i vad avser samordningen av de operationella momenten och sedan i vad avser allmänna samordningsfrågor, såsom personalfrågor och allmän avvägning och budgetering av statistikproduktionen.

B:1. Samordning av de operationella momenten

Mom. a. Kontakt med konsumenter, registrering av konsumentbehov. Syftet med kontakten mellan konsumenter och producenter kan i anslutning till diskussionen i kapitel III sägas vara att ge konsumenterna möjlighet att framföra sina önskemål om statistik och ge producenterna underlag för att anpassa produktionen efter de skiftande konsumentbehoven. Den enskilde konsumenten har ofta, vilket framgick redan av de sporadiska exemplen i kapitel III, ett behov av att kombinera olika statistikgrenar. Detta ställer krav på samordning av definitioner och klassificeringar för olika statistikgrenar. Konsumentbehoven skär emellertid inte alltid igenom statistikområdena på samma sätt. En viss klassificering som framstår som relevant ur en konsuments synpunkt kan därför ur andra konsumenters synpunkt te sig som mindre ändamålsenlig eller klart olämplig. Ur producentens synpunkt, som har att taga hänsyn till de knappa resurserna för statistikproduktionen, är det emellertid önskvärt att i möjligaste mån finna standardiserade klassificeringar och definitioner som kan tillämpas över hela fältet. I viss utsträckning kan också konsumentbehoven förutsättas vara flexibla och tillåta avsteg från vad som i och för sig skulle framstå som den lämpligaste klassificeringen eller definitionen för vederbörande ändamål. Förutsättningar finns därför för en standardisering av olika definitioner och klassificeringar. På den ekonomiska statistikens område har i annat sammanhang nämnts att nationalräkenskaperna erbjuder en lämplig ram för en sådan standardisering och vidare har framhållits behoven att för jämförelser mellan olika länder tillämpa internationella standardiseringar. Det är dock av vikt att en genomförd standardisering inte medför en bindning av statistiken i alltför hög grad. Skiftningar i konsumentbehoven kan kräva en omprövning av de använda klassificeringarna och definitionerna och även i övrigt måste förutsättningar finnas att få fram statistik utanför ramen av standardiseringarna, när väsentliga konsumentbehov kräver detta.

För den enskilde konsumenten framstår det som önskvärt att kunna framföra sina önskemål om statistik i ett sammanhang. Detta kräver en samordning i fråga om konsumentkontakterna för olika statistikgrenar. Det är för konsumenterna också ett naturligt intresse att kunna framlägga önskemålen om statistik för personer som har kännedom om konsumenternas förhållanden och kan bilda sig en uppfattning om för vilket ändamål statistiken behövs. Även ur producentens synpunkt är det önskvärt att sakkunskap rörande olika konsumenter finnes inom produktionen för att kunna avgöra hur angelägna olika konsumentbehov är.

Mom. b. Kontakt med uppgiftslämnarna. En och samma uppgiftslämnare lämnar ofta primärdata till fler än en statistikgren. Ibland förekommer även att två eller flera statistikproducenter efterfrågar uppgifter om samma eller närbesläktade företeelser. För att minska uppgiftslämnarbördan är det

angeläget att möjligheterna till en samordning mellan olika uppgiftsinsamlingar tillvaratages.

Liksom konsumenterna har uppgiftslämnarna ett naturligt intresse av att endast behöva hålla kontakter åt ett håll och att möta sakkunskap på sitt område inom statistikproduktionen. Härigenom skapas garantier att uppgiftsinsamlingen tar hänsyn till hur de olika uppgiftslämnarna har sin bokföring och annan intern registrering upplagd. Vilka uppgifter som behöver insamlas beror givetvis i första hand på konsumenternas behov. Den standardisering av klassificeringar och definitioner, som ter sig rationell både för att få ökad jämförbarhet och minska anspråken på produktionsresurserna, bör även anpassas till uppgiftslämnarnas interna registrering. Härvid får i många fall en jämkning ske mellan olika uppgiftslämnare, exempelvis mellan små och stora företag eller företag inom olika branscher.

Ur här angivna synpunkter behövs en samordning av uppgiftslämnandet såväl mellan olika statistikgrenar, statliga och privata, som mellan statistikproduktion och administrativa dataförfaranden, allt i syfte att minska uppgiftslämnarnas arbete och rationalisera statistikproduktionen.

Mom. c. Planläggningen av statistikproduktionen. Genom planläggningen avgöres vilka frågor som skall ställas, vilka metoder som skall användas och vilka personella och maskinella resurser som behöver tagas i anspråk. Det är givetvis av vikt att detta betydelsefulla led i statistikproduktionen utformas under medverkan av högkvalificerad expertis på metodfrågor, maskinbearbetning etc. Då tillgången på sådan expertis i ett litet land är relativt begränsad gäller det att utnyttja den för så många statistikgrenar som möjligt. Att samma expertis deltar vid planläggningen av flera statistikgrenar är även önskvärt för att ge de olika grenarna en enhetlig utformning. Erfarenheter som vunnits vid planläggningen av en statistikgren kan utnyttjas för planläggningen av andra grenar. I detta sammanhang kan framhållas den stora betydelsen av att nära kontakt hålles med de statistiska institutionerna vid universiteten dels för att i statistikproduktionen tillgodogöra grundforskningens resultat och dels för att ge den statistiska vetenskapen impulser till ny forskning.

Mom. d. Insamling av data. Enhetliga formulär för olika statistikgrenar, som avser samma kategori av uppgiftslämnare, är ägnade att minska den irritation en omfattande blankettflora skapar. En samordning i uppgiftsinsamlingen ger också bättre förutsättningar att få jämförbara uppgifter i fråga om periodisering, klassificeringar och definitioner, d. v. s. en högre kvalitet på statistiken. Ur producentsynpunkt underlättas uppgiftsinsamlingen om gemensamma, eller i fråga om definitioner och klassificeringar samordnade, register ligger till grund för uppgiftsinsamlingen för de sta-

tistikgrenar som helt eller delvis vänder sig till samma kategori av uppgiftslämnare.

Sker uppgiftsinsamlingen medelst intervjuer är det liksom vid postundersökningar angeläget att samordna insamlingen för olika statistikgrenar för att underlätta uppgiftslämnarnas insats. Detta är också ägnat att ge de insamlade uppgifterna en större inbördes jämförbarhet. Med hänsyn till de betydande resurser som krävs för en intervjuorganisation är det av vikt att planläggningen av intervjuundersökningar samordnas så att en för hela statistikproduktionen gemensam intervjuorganisation kan utnyttjas.

En betydelsefull fråga vid insamlingen av uppgifter för statistiska ändamål är att utnyttja möjligheterna till samordning med den uppgiftsinsamling som sker i administrativa rutiner. Samordningen skall härvid syfta till att dels undvika dubbel uppgiftsinsamling och dels söka få de särskilda frågeställningar som betingas av statistiska syften tillgodosedda vid den administrativa insamlingen. Det gäller därför för statistikproducenterna att fortlöpande hålla sig underrättade om förekommande ändringar i administrativa rutiner och att få sina synpunkter beaktade.

Mom. e. Bearbetning av det insamlade materialet. I fråga om bearbetningen gör sig de horisontella samordningsfrågorna främst gällande på maskinområdet. Tyngre maskinutrustning såsom hålkortsanläggningar och framförallt de nya elektroniska databehandlingsmaskinerna kräver för ett rationellt utnyttjande en hög och jämn sysselsättning. För att uppnå detta krävs en planläggning av hela den statistiska arbetsprocessen, och betydande besparingar kan uppnås om man därvid kan tillse att arbetet inom olika statistikgrenar kan uppläggas så, att de statistiska data når fram till det maskinella bearbetningsstadiet i ett relativt jämnt flöde.

Det gäller även att samordna användningen av tillgängliga maskiner lämpade för bearbetning av statistik. Samordningssträvandena på maskinområdet skulle underlättas, om de mera avancerade maskinerna sammanhölls av ett centralt organ. Inom detta skulle kunna tillhandahållas en expertis som förmår följa den snabba utvecklingen av tekniken på detta område samt av nya metoder för maskinernas utnyttjande inom statistikproduktionen. Även på sådan expertis råder knapphet, och det gäller därför att utnyttja den gemensamt över ett så stort område av statistiken som möjligt.

Mom. f. Beskrivning och analys. Den statliga statistiken, som det här i första hand är fråga om, har i allmänhet mycket skiftande användningsområden, som var för sig kräver kombinationer av skilda statistikserier. Även om det härvid knappast är möjligt för statistikproducenterna att ge en allsidig analys av statistikens resultat finns det dock vissa områden, där producenterna kan underlätta en kombination av olika serier och i viss

utsträckning analysera sambanden mellan olika företeelser. Det kan gälla sammanställning av statistik för nationalinkomstberäkningar, analys av sambanden mellan produktions- och sysselsättningsstatistik etc. Möjligheterna att bidra med beskrivning och analys blir större ju närmare kontakt med och överblick över statistikproduktionens olika delar de har, som utför analysen. I detta avseende är en starkare koncentration av statistiken ägnad att skapa de bästa förutsättningarna för verksamheten. Det är givetvis önskvärt att arbetet bedrivs i samarbete med den sambandsforskning som äger rum vid universitetens statistiska institutioner och på andra håll.

Mom. g. Information utåt. Statistikens resultat bör framläggas för konsumenterna snabbt och i lättillgänglig form. Det sistnämnda innebär, att konsumenterna skall dels få en överblick över statistikproduktionens resultat och dels lätt kunna tillgodogöra sig resultaten. Detta kräver samordning av publiceringsverksamheten. Ett starkt begränsat antal publikationer och en viss standardisering av beskrivningarna av de olika grenarna är ägnat att göra statistikens resultat lättillgängliga. Förfrågningar beträffande olika grenars innehåll, uppläggning etc. liksom beträffande utländsk statistik skall givetvis kunna besvaras. Det ligger i konsumenternas intresse att kunna få frågor besvarade i ett sammanhang även om de rör sig över flera grenar. Ett behov finns sålunda av en central statistisk serviceverksamhet.

B:2. Allmänna samordningsfrågor

Utom de samordningsfrågor som hittills berörts finns en del viktiga samordningsfrågor av mera allmän karaktär. Grundläggande för statistikens omfång och inriktning är en avvägning av de olika behoven av statistik dels sinsemellan och dels mot kostnaderna för statistikproduktionen. I princip skall endast sådan statistik som fyller väsentliga behov framställas. Med hänsyn till att resurserna för statistikproduktionen alltid får förutsättas vara begränsade kan dock icke alla behov av statistik beräknas bli helt täckta. En avvägning av behoven blir därför nödvändig. Detta kräver en prioritering av konsumentbehoven, varvid även behoven av statistik för internationella ändamål får beaktas. Angelägenhetsgraderingen bör emellertid inte vara ensamt avgörande för vilken statistik som skall framställas. Det är rimligt att vid avvägningen av konsumentbehoven även taga hänsyn till kostnaderna för statistikproduktionen. För att avvägningen i möjligaste mån skall ge ett riktigt uttryck för konsumenternas behov bedömda mot bakgrunden av kostnaderna erfordras i första hand att såväl prioriteringen av konsumentbehoven som beräkningen av kostnaderna för olika projekt företages efter enhetliga grunder. Samordning behövs sålunda i fråga om både värderingen av konsumentbehoven och kostnadsberäkningarna.

En viktig förutsättning för att en avvägning skall kunna företagas efter enhetliga grunder är en långt driven horisontell samordning av de operationella momenten för olika statistikgrenar. Detta innebär nämligen, att konsumentbehoven då löpande följs och är lätta att överblicka. Uppgifterna om olika projekts kostnader är jämförbara i den meningen att möjligheterna till samordning med andra grenar tillvaratagits och att metodutformning, maskinbearbetning etc. planerats efter samma linjer som för andra grenar. Underlag finns med andra ord för en avvägning av statistikens omfång och inriktning.

En avvägning av den art som här diskuterats kan givetvis utföras även för enskilda statistikgrenar eller grupper på två eller fler grenar. Om det är olika instanser som utför avvägningen riskerar man dock i detta fall att avvägningen inte utföres efter enhetliga grunder från gren till gren. Samma risker finnes givetvis också om avvägningen företages på grundval av kostnadsuppgifter från i olika grad rationaliserade statistikområden.

Kommittén anser det angeläget att den för hela statistikproduktionen grundläggande avvägningen av statistikens omfång och inriktning sker i ett sammanhang och för så stor del av statistikproduktionen som möjligt. Detta torde innebära de bästa förutsättningarna för att statistikproduktionen skall få en ur samhällssynpunkt önskvärd inriktning samtidigt som rationaliseringsaspekten blir tillgodosedd.

Ett konkret uttryck får avvägningen i en budgetering för de delar av statistikproduktionen avvägningen avser. I anslutning till den uppfattning kommittén framförde i föregående stycke bör denna budgetering avse så stor del av statistikproduktionen som möjligt. Ett samlat mått på den statliga statistikproduktionens kostnader skulle härigenom erhållas och den gemensamma budgeten skulle också skapa bättre överblick över statistikens inriktning och därigenom i sig själv vara ett hjälpmedel för avvägning och samordningssträvanden.

En budgetering av statistikproduktionens kostnader bör även, liksom i andra produktionsföretag, kunna användas som ram för en planering av statistikproduktionens utveckling på kortare och längre sikt. Den utveckling av statistikproduktionen mot större effektivitet, som bör eftersträvas, kan endast uppnås genom ett successivt utvecklingsarbete under ständig anpassning till nya förutsättningar. Man kan för att belysa innebörden av detta utvecklingsarbete dra parallellen med ett modernt industriföretag. Marknaden för företagets produkter förändras; nya produkter blir efterfrågade eller skapas för att tillfredsställa konsumenternas behov. Produktionsmetoderna måste utvecklas genom nya tekniska förfaranden, införandet av nya maskintyper och ny utbildning och specialisering av personalen. Anpassningen till råvarutillgångarna (primärdata) måste ständigt utvecklas. För detta krävs en forsknings-, utvecklings- och experimentverksamhet för vilken måste avdelas särskild, högt kvalificerad personal. Denna

verksamhet måste inriktas på lång sikt; det tar tid att utveckla nya metoder, anskaffa och trimma in nya maskiner, utbilda personal och omorganisera verksamheten. Endast på detta sätt kan ett modernt industriföretag uppnå den rörlighet som marknad och teknik kräver. Detta måste även gälla de företag, vars produkt är statistik.

På statistikområdet måste kravet på rörlighet förenas med samordning över ett vidsträckt område under inbördes avvägning mellan olika produktionsgrenar. Den kvalificerade ledning och specialiserade expertis som utvecklingsarbetet kräver, kan i ett land av Sveriges storlek inte med fördel dupliceras. Det kräver en central ledning, som i ett sammanhang överblickar både den löpande budgeten och planerna för utveckling under en längre period. I denna utveckling måste inplaneras större räkningar, löpande statistik och mindre engångsundersökningar, maskinanvändning och maskinanskaffning samt utnyttjande av tillgängliga personella resurser. En för så stor del av statistikproduktionen som möjligt gemensam personalkader skapar härvid enligt kommitténs mening den bästa utgångspunkten för att personalen skall kunna inplaceras i statistikproduktionen efter sina individuella förutsättningar. Även ur personalens synpunkt är det ett intresse att möjligheter finns till en statistisk karriär gemensam för så stor del av statistikområdet som möjligt och med gemensamma normer för befordran.

En långt driven horisontell samordning av de operationella momenten och en gemensam personalorganisation skapar förutsättningar för att bedöma vilken utbildning olika personalkategorier behöver. Specialiseringen av personalen kan drivas längre än vid en outvecklad samordning. I första hand krävs givetvis personal med utbildning i statistik. Med hänsyn till att statistikproduktionen är en av de viktigaste avnämarna av personer med statistisk utbildning föreligger ett starkt ömsesidigt intresse av nära kontakt i utbildningsfrågor mellan statistikproduktionen och universitetens statistiska institutioner. Dessutom blir behovet av maskinteknisk personal allt större ju längre maskinbearbetningen drivs. Som tidigare framhållits krävs inom statistikproduktionen även personal med kännedom om olika konsumenters och uppgiftslämnares förhållanden.

C. Samordning med den administrativa verksamheten

I den föregående diskussionen har i olika sammanhang snuddats vid samordningen mellan statistikproduktion och administrativ verksamhet inom olika statliga verk. Den stora betydelse som denna samordning tillmätts vid statistikens nuvarande organisation motiverar att frågan tages upp till särskild behandling. Samordningsbehovet kan i stort sett återföras på följande faktorer:

1. Det administrativa verket är konsument av viss statistik eller har i sin verksamhet nära kontakt med konsumenter av ifrågavarande statistik.

2. Det administrativa verket insamlar som ett led i sin administrativa rutin primäruppgifter för viss statistik eller har nära kontakt med uppgiftslämnare till ifrågavarande statistik.

3. Det administrativa verket utnyttjar för sin administration egen maskinanläggning med kapacitet även för statistiska uppgifter.

Samordningsfrågornas lösning blir givetvis beroende på om vederbörande statistik är förlagd till verket eller ej. Lämpligheten att förlägga viss statistik till ett administrativt verk är i sin tur avhängigt av hur de olika faktorerna är kombinerade och hur starkt de gör sig gällande.

Om ansvaret för produktionen av viss statistik av allmänt intresse är förlagt till ett administrativt verk gäller det för verket att tillse att möjligheterna till samordning med andra statistikgrenar tillvaratages. Detta innebär att verket fortlöpande får följa konsumentbehoven på sitt statistikområde, tillse att planläggning, bearbetning, insamling och publicering sker i nära anslutning till annan statistikproduktion. Verket kan härvid låta utomstående expertis medverka vid planläggningen av statistiken. Vissa moment såsom kartläggning av konsumentbehoven, insamling, bearbetning och publicering kan till de delar så är möjligt lämnas ut till andra statistikproducenter, som har speciella förutsättningar på dessa områden. Ur personalsynpunkt är det av vikt att tjänstgöring vid det administrativa verket inte binder den statistiska karriären vid detta verk utan att karriärmöjligheter utåt på lika villkor står öppna. För en rationell avvägning och budgetering av den totala statistikproduktionen i statlig regi krävs att utgifterna för den statistiska verksamheten låter sig särskiljas ur verkets allmänna budget. Överhuvudtaget krävs sålunda en intim kontakt mellan statistikproduktionen vid det administrativa verket och annan statistikproduktion.

Samordningen mellan administrativ verksamhet och statistikproduktion ter sig helt annorlunda om statistiken framställs vid en produktionsenhet, som helt har till uppgift att framställa statistik. De administrativa verkens behov av statistisk information får då av detta statistiska organ samordnas med och avvägas mot andra konsumenters behov av statistik. De administrativa verkens eventuella kontakter med konsumenter och uppgiftslämnare får i stället utnyttjas av det statistiska organet. Vidare får det söka samordna sin uppgiftsinsamling med den uppgiftsinsamling som de administrativa verken kan företaga som ett led i sin verksamhet. I den mån de administrativa verken förfogar över maskinanläggningar med ledig kapacitet är det ur rationaliseringssynpunkt önskvärt att det statistiska organet utnyttjar denna lediga kapacitet i mån av behov.

Ur de enskilda verkens synpunkt är det ofta en fördel att inom det egna verket ha tillgång till viss statistik. Fördelarna blir givetvis mer framträdande ju närmare anknytning statistiken har till verkets administration. Det faller sig exempelvis naturligt att statistik av typ intern driftssta-

tistik, där verket är både uppgiftslämnare och den viktigaste konsumenten, produceras i verkets egen regi. I andra fall kan verket utan att det är fråga om intern driftsstatistik för sin verksamhet behöva ha fortlöpande tillgång till enskilda statistiska primäruppgifter för exempelvis underlydande organ, institutioner etc. Detta underlättas givetvis om verket självt är producent av statistiken i fråga. Verket kan vidare genom sin administration ha särskilda förutsättningar att nå kontakt med konsumenter och/eller uppgiftslämnare på ett visst statistikområde, vilket kan göra verket lämpat att få ansvaret för statistikproduktionen på detta område.

En spridning av statistikproduktionen på flera verk försvårar emellertid överblicken över statistikproduktionen och begränsar möjligheterna till en långt driven horisontell samordning av olika statistikgrenar. Detta innebär ökade risker för att möjligheterna till specialisering och andra rationaliseringsvinster inte tillvaratages i full utsträckning. Avvägning, utvecklingsarbete och budgetering försvåras, särskilt om den statistiska verksamheten är spridd över ett flertal olika huvudtitlar. Det blir med andra ord svårare att nå en ur samhällets synpunkt riktig inriktning och omfång av statistiken och utnyttja stordriftens fördelar.

2. Organisationsformerna i vissa andra länder

Den statliga statistikens organisation i skilda länder påverkas av de olika artade politiska och ekonomiska förutsättningarna, men dessutom är historiska förhållanden och statsförvaltningens allmänna uppbyggnad av betydelse.

Ett gemensamt problem i de mera utvecklade länderna synes emellertid under senare tid ha varit behovet att skapa en organisation för samordning av statistikens skilda delar. Ekonomiska och sociala fakta måste i olika sammanhang ställas i relation till varandra och statistiska serier som utarbetas på olika håll, av olika myndigheter, provinser, delstater etc. måste kunna jämföras. Dessutom är det givetvis ett allmänt intresse att utnyttja tillgängliga resurser för statistikproduktionen så rationellt som möjligt.

Det är från dessa synpunkter som de olika ländernas statistiska system i det följande kommer att granskas. För varje land redovisas med hjälp av olika källor dels den officiella statistikproduktionens allmänna organisation och graden av centralisering, dels formerna för samordning av den officiella statistiken samt förekommande samordnings- och utvecklingsorgan. Slutligen återges ur officiellt tryck i korthet vissa argument för och emot organisationsformerna.

De länder som här medtagits har valts ut så att ett stort antal olika organisationstyper blivit representerade. Samtidigt har det synts rimligt att

undvika länder med samhällsförhållanden som allför starkt avviker från våra egna.

Genomgången omfattar följande länder:

Kanada
Nederländerna
Belgien
Danmark
Norge
Finland
Västtyskland
Frankrike
Storbritannien
Förenta staterna

Kanada

Den statliga statistiken är i princip centraliserad till Dominion Bureau of Statistics. Centraliseringen påbörjades år 1918, sedan man tidigare tilllämpat ett decentraliserat system. Det föreligger dock en viss geografisk decentralisering genom att de olika delstaterna själva i en icke obetydlig omfattning utarbetar statistik.

Dominion Bureau of Statistics är tillika centralt samordningsorgan för statistiken i Kanada. Samordningen innefattar:

1. Samordning med provinsernas statistik: utarbetande av gemensamma definitioner, insamlings-, bearbetnings- och presentationsmetoder samt undvikande av dubbelarbete. För detta ändamål anordnas konferenser och utarbetas handböcker för terminologin på speciella ämnesområden etc.

2. Samordning med verksamheten vid andra federala myndigheter: då en stor del av statistiken produceras som biprodukt till administrativa förfaranden, erfordras kontakt med dessa myndigheter. Den upprätthålles genom informella överläggningar och konferenser och dessutom arbetar man på speciella områden med »committees» och »panels», i vilka även representanter för delstaterna och för universiteten deltar. Därvid behandlas såväl tekniska problem som frågor rörande statistikens utveckling.

3. Samordning med statistikens uppgiftslämnare och konsumenter: representanter för de stora organisationerna inom jordbruk, industri och andra näringsgrenar inbjudes att deltaga i konferenser och kommittéöverläggningar. Vid omläggningar av statistiken underställes formulärförslagen uppgiftslämnare och konsumenter.

4. Samordningen inom byrån: en administrativ avdelning sköter den centraliserade servicen, som omfattar personal, kontorstekniska hjälpmedel, utgiftsredovisning samt tryckning av formulär och publikationer. Vidare finnes för byrån gemensam teknisk expertis: matematiker, samplingsexperten och ekonomer. Som ram för innehållsmässig samordning av den ekonomiska statistiken utnyttjas nationalräkenskaperna, vilka utarbetas inom

en avdelning för forskning och utvecklingsarbete. Arbetet med samordning av definitioner och klassificeringar sker genom kommittéer i vilka representeranter för olika avdelningar inom byrån deltagar. — Slutligen kan nämnas att man inom vissa av fackavdelningarna har särskilda sektioner för forskning, utvecklingsarbete och analys.

I en officiell redogörelse för det kanadensiska systemet framhålles, att fördelarna med centralisering i ett land av Kanadas storlek främst består i att de personella och maskinella resurserna bättre kan utnyttjas. Vidare är det lättare att upprätta en koordinerad plan för statistikproduktionen om den är samlad. Statistiken för exempelvis nationalräkenskaperna kan lättare samordnas om hela produktionen är förlagd till en enda myndighet. Även för konsumenterna — förvaltningen, forskningsinstituterna och allmänheten — är det lättare att hämta alla statistiska upplysningar från en och samma källa. Vidare åtnjuter en central statistisk byrå större förtroende från allmänhetens sida som ett neutralt statistiskt organ än statistikproducerande administrativa myndigheter. Kontakten med statistik-konsumenter och uppgiftslämnare bland statliga och lokala myndigheter samt näringslivets samfund och arbetsmarknadsorganisationerna kan effektivare upprätthållas genom centralisering.

(Källor: Dominion Bureau of Statistics: History, Function, Organization. 1952.

Handbook of Statistical Organization. United Nations Studies in methods, series F No 6.)

Nederländerna

Statistikproduktionen är centraliserad till Centraal Bureau voor de Statistiek, med undantag för främst de affärsdrivande verkens statistik. Dessutom finns ett överordnat beslutande statistikorgan, Centrale Commissie voor de Statistiek. Den nuvarande ordningen genomfördes år 1899. Kommissionen har ett 50-tal representeranter för myndigheterna, universiteten samt andra statistik-konsumenter och uppgiftslämnare. Centralbyråns chef är ex officio medlem och en tjänsteman från byrån är kommissionens sekreterare.

Centralbyråns chef ansvarar för organisationen av byråns arbete och tar initiativ till förändringar inom statistiken. Hans förslag måste emellertid underställas den centrala kommissionen, som i praktiken granskar förslag till formulär och redogörelser. Inom centralbyrån finns en särskild avdelning för statistisk forskning och samordning. Även centralbyråns budgetförslag måste godkännas av kommissionen, innan de går vidare till ekonomiministern, som byrån sorterar under.

Kommissionen håller plenarsammanträden 2 gånger per år för att diskutera arbetsprogram och budgetfrågor. Dessutom arbetar man med delegationer, sammanlagt ett 20-tal, för olika ämnesområden. Till dessas överläggningar kallas ofta även sakkunniga som icke är medlemmar av kom-

missionen. Andra myndigheter är ålagda att rådgöra med kommissionen innan de genomför egna statistiska undersökningar.

I en promemoria rörande den nederländska statistikens organisation framhålles, att centraliseringen bäst är ägnad att tillgodose myndigheternas, det enskilda näringslivets och forskningens behov av statistik. Den befordrar effektivitet och leder till att man bättre kan få fram sambanden mellan olika statistiska uppgifter. Uppgiftslämnarbördan kan reduceras så långt möjligt. Staten kan göra upp ett integrerat och koordinerat statistiskt program och få fram totalkostnaden för hela statistikproduktionen. — Men centralisering är möjlig endast om det centrala verket tillfredsställer höga anspråk och framför allt känner till konsumenterna och följer växlingarna i deras behov av statistik. Det centrala verket måste ha experter som i grunden känner till statens, näringslivets och forskningens olika problem.

(Källor: En maskinskriven promemoria om den nederländska statistikens organisation, vilken professor H. Wold, Uppsala, tillställt kommittén.

Handbook of Statistical Organization. United Nations, Studies in methods, series F No 6.)

Belgien

Statistikproduktionen är centraliserad till L'Institut National de Statistique, med undantag för statistik som är direkt förknippad med administrativa förfaranden. Dessutom finns ett rådgivande statistiskt organ, Conseil Supérieur de Statistique, med ett 40-tal representanter för myndigheter, universitet och organisationer. Chefen för L'Institut National de Statistique är ex officio medlem. Rådet har ett eget kansli och dessutom en särskild permanent kommitté. — Den belgiska statistiken fick sin nuvarande organisation år 1939, då »re-centralisationen» genomfördes. Statistikorganens nuvarande benämningar härrör från 1946.

Le Conseil Supérieur de Statistique har i uppgift att övervaka all statistik av allmänt intresse och komma med förslag till samordning eller förbättring av denna statistik. Statistik får icke påbörjas, nedläggas eller förändras av någon myndighet innan man hört detta råd. Rådet kan med vederbörande ministers tillstånd sätta sig i direkt förbindelse med experter på olika områden. Rådets permanenta kommitté förbereder ärendena och kan av rådet delegeras vissa befogenheter. Utomstående experter kan kallas till kommitténs sammanträden.

L'Institut National är funktionellt organiserat i tre underavdelningar.

1. Service des Etudes omhänderhar främst planläggning, analys och publicering av den officiella statistiken. Den håller kontakt med de administrativa myndigheterna, affärsvärlden och de vetenskapliga institutionerna för att kartlägga behoven av statistik och uppgiftslämnarföresättningsarna. Den utgör samtidigt koordineringsorgan för den belgiska statistiken samt har en sektion för matematisk statistik och forskning.

2. Service d'exécution et la mécanographie omhänderhar bearbetningen av de olika statistikgrenarna.

3. Services Generaux omhänderhar personal, räkenskaper etc. samt upplysningar utåt.

I de officiella handlingarna i samband med statistikens omorganisation år 1939 framhölls, att centraliseringen möjliggjorde minskning av personalbehovet och rationalisering av det statistiska arbetet samt ett effektivare utnyttjande av maskinella metoder. Koordineringen underlättades i olika avseenden liksom även utnyttjandet av vetenskapliga statistiska metoder.

(Källor: Het Nationaal Instituut voor de Statistiek: L'Institut National de Statistique, Bruxelles 1958 samt vissa författningar [Arrêté Royal du 7 août 1939 och Arrêté du Regent du 29 octobre 1946].)

Danmark

Statistikproduktionen är centraliserad till det Statistiske Departement. Undantag från centraliseringen utgör statistik, som vissa myndigheter utarbetar över sina tillsynsområden (banker, försäkringsbolag etc.) och viss socialförsäkringsstatistik samt post-, telegraf- och järnvägsstatistik. Principerna för organisationen fastställdes redan år 1895 och enligt en skrivelse från finansministeriet år 1941 till samtliga ministerier och styrelser underströks ånyo, att statistiska undersökningar så vitt möjligt endast borde företagas av Det Statistiske Departement samt att mera omfattande materialinsamling endast finge ske efter samråd med departementet.

Departementet samarbetar fortlöpande med de på olika ämnesområden sakkunniga såväl inom fackministerier och styrelser som inom kommuner, organisationer och institutioner. År 1950 fick professorn i statistik vid Köpenhamns universitet ställning som departementets särskilde sakkunnige med hänsyn till nyare statistisk teori m. m.

I den officiella redogörelsen för departementet framhålles, att man genom centraliseringen bäst undviker dubbelarbete i statistikproduktionen. Ett centralorgan kan koordinera olika myndigheters behov, så att de många gånger kan tillgodoses genom en och samma undersökning. Dessutom kan man genom centraliseringen bäst utnyttja statistisk fackkunskap och erfarenheter. Även för allmänheten är det en fördel att vid alla tillfällen kunna vända sig till en enda statistisk institution och att all offentliggjord statistik finnes i dess publikationer.

(Källa: Det Statistiske Departement 1920—1950. København 1951.)

Norge

Statistikproduktionen är centraliserad till Statistisk Sentralbyrå, som grundades år 1876. Centraliseringen blev dock genomförd först efter det första världskriget. Inom fackmyndigheterna utarbetas alltjämt socialförsäkrings- och fiskeristatistik samt statistik över post, telegraf och järn-

vägar. De olika myndigheterna skall samråda med centralbyrån angående omfånget och utformningen av sina publikationer. När det gäller annan statistik som utarbetas utanför byrån, t. ex. statistik över sysselsättningen, fungerar också byrån som centralinstans för samordning av statistiken. Formulärförslag framlägges sålunda för byrån innan de sänds ut.

Byrån är även centralt institut för statistisk och ekonomisk upplysningsverksamhet i allmänhet. Den samarbetar vidare med uppgiftslämnarna. Byrån arbetar för standardisering av statistiska begrepp och indelningar och utnyttjar därvid nationalräkenskaperna som ett viktigt hjälpmedel. Man lägger stark vikt vid analys av statistiken ur ekonomiska och sociala synpunkter. Byrån har bl. a. en forskningschef och kontor för konjunktur- och strukturundersökningar samt för nationalräkenskaperna m. m. För utvecklingsarbete och samordning finns en särskild Gruppe for Metodospørsmål och statistiske standarder och numera finns även organ för forskning rörande statistikmaskinerna.

I en redogörelse för den norska centralbyrån framhålles, att fördelarna med en centralisering är uppenbara. Bearbetningen blir billigare när man får utnyttja stordriftens fördelar och man undgår lättare olikheter i statistikens logiska uppbyggnad samt dubbelarbete.

(Källa: Artikel av Rolf Dragvoll i Statistisk Tidskrift 1957: 3.)

Finland

Statistikproduktionen är delvis centraliserad till Statistiska centralbyrån (Tilastollinen Päätoimisto). I ett kommittébetänkande år 1956 förordas i princip ytterligare centralisering. År 1954 fick centralbyrån speciella befogenheter i fråga om övervakningen av hela den officiella statistiken. Vidare tillskapades ett särskilt statistiskt råd för ärenden rörande övervakningen och utvecklandet av det statistiska arbetet. De statistikproducerande verken är skyldiga att vid inrättande av ny statistik anhålla om rådets utlåtande. Likaså åligger det rådet att avgiva utlåtande om nya statistiska tjänster eller befattningar inom och utom centralbyrån. Rådet består av centralbyråns överdirektör (ordförande), en representant för Finansministeriet, en för den statistiska vetenskapen, en för den praktiska statistiska sakkunskapen utanför centralbyrån och två för näringslivet, varjämte rådet kan inkalla särskilda sakkunniga.

I det ovannämnda kommittébetänkandet (1956) diskuterades centraliseringsfrågan från 4 olika synpunkter. 1. Beträffande den tekniska centraliseringen fordrar en rationaliserad statistik så starka arbetsenheter som möjligt, men detta innebär icke att samma arbetsenhet skall utföra hela arbetet för en statistikgren. Även enbart den maskinella bearbetningen och fältorganisationen kan centraliseras. 2. Ledningen och samordningen av det statistiska arbetet bör centraliseras för att statistiken skall utvecklas planmässigt och enhetligt. 3. En fullständig administrativ centralisering kan ej

genomföras; det finns statistikgrenar som får sitt primärmaterial som bi-produkt av det egna verkets arbete (post, järnväg etc.). 4. En lokal centralisering skulle underlätta samarbetet; viktigare statistiska avdelningar inom olika verk borde förläggas till ett »statistikhus», dit även forskningsinstitut som använder mycket statistik borde vara förlagda.

(Källor: Suomen yhteiskuntatilasto ja sen kehittäminen; vuoden 1953 tilastokomitean mietintö: den år 1953 tillsatta statistikkommitténs slutbetänkande, Helsinki 1956, samt artikel av kommitténs ordförande Valter Lindberg i Statistisk Tidskrift 1956:1.)

Västtyskland

Statistikproduktionen är geografiskt decentraliserad till de olika länderna, men på det federala planet är centraliseringen ganska långt driven. De olika fackministerierna bearbetar nämligen själva endast sådan statistik som är nära förbunden med administrationen och uppdrar övrigt statistiskt arbete åt Statistisches Bundesamt i Wiesbaden. Detta statistiska verk tillhör inrikesministeriet och har i uppgift att tekniskt och metodologiskt bereda förbundsstatistiken, arbeta på dess enhetlighet och jämförbarhet (koordineringsfunktion), samla dess resultat och publicera dem, samt att företa egna statistiska undersökningar, hålla kontakt med de internationella organisationerna m. m.

Vid sidan härav står det statistiska rådet (Der Statistische Beirat) med representanter för uppdragsgivare, producenter, konsumenter och uppgiftslämnare. Det skall höras av Bundesamt i tekniska frågor och metodfrågor men har också tagit upp sakfrågor till behandling. Det sammanträder i sin helhet endast en eller två gånger om året och arbetar i övrigt med fackutskott på olika ämnesområden. Rådet är icke beslutande.

Dessutom finns ett interministeriellt utskott för statistikens koordinering och rationalisering (Der Interministerielle Ausschuss für Koordinierung und Rationalisierung der Statistik), med representanter för ministerierna, Bundesamt och Bundesrechnungshof. Då ny statistik planeras diskuteras den först i de olika ländernas statistiska utskott och sedan gemensamt i ett särskilt federalt utskott (Sonderausschuss für Statistik der Arbeitsgemeinschaft der Innerministerien der Bundesländer), som sammanfattar ländernas synpunkter i ett enhetligt yttrande inför interministeriella utskottet. På det sättet prövas sakligt nästan hela den löpande statistikproduktionen.

En del förbundsministerier har dessutom utskott för särskilda statistikgrenar och även på det planet medverkar länderna genom sina motsvarande organ.

Den tyska statistikens organisation är till stor del betingad av förvaltningens allmänna uppbyggnad; decentraliseringen till delstaternas statistiska kontor beror på dessa staters vittgående exekutiva befogenheter. De

olika federala ministeriernas verksamhet förutsätter att de har inflytande på statistiken såsom dess »uppdragsgivare» och att de själva får bearbeta statistik som ej kan skiljas från deras administrativa arbete. För att koordinera allt detta behövs ett centralt statistiskt verk. Det bearbetar huvuddelen och publicerar hela den federala statistiken. I neutralitetens och objektivitetens intresse skall det i vetenskapliga och metodologiska frågor icke vara bundet av uppdragsgivarna, ministerierna och andra konsumenter.

(Källa: Statistik der Bundesrepublik Deutschland, Band 82, utgiven av Statistisches Bundesamt, Wiesbaden 1953, samt notis i Statistisk Tidskrift 1956: 1.)

Frankrike

Statistiken har i Frankrike alltid varit decentraliserad till de olika ministerierna, men sedan 1940 har det funnits ett fristående statistiskt organ, som år 1946 ombildades och fick namnet Institut National de la Statistique et des Etudes économiques pour la métropole et la France d'autre-mer (I. N. S. E. E.). Dessutom finns en kommitté för koordinering av den officiella statistiken, med ett 50-tal representanter för parlamentet, de olika ministerierna samt den privata sektorn.

Institut National har bl. a. följande uppgifter: 1. statistisk koordinering, d. v. s. rådgivning vid planering av större undersökningar; granskning av andra myndigheters statistik för att bl. a. undvika dubbling; godkännande av frågeformulär för att statistiken skall få uppgiftsplikt; publicering av statistiska årsböcker och vissa bulletiner. 2. genomförande av speciella undersökningar, bl. a. samplingsundersökningar jämte metodstudier samt statistik rörande priser, löner, levnadskostnader m. m. 3. koordinering av de olika territoriella myndigheternas statistik. 4. ekonomisk analys på grundval av statistik inom och utom institutet. 5. utarbetande av befolkningsstatistik på grundval av registren vid institutets 18 regionala kontor samt viss annan statistik. 6. central registrering av individer och egendom. 7. maskinell bearbetning. 8. undervisning i statistik och ekonomi.

I FN-diskussionen 1952 om statistikens organisation framhöll Frankrikes representant, att statistikens förläggning till de olika decentraliserade byråerna åstadkom effektiv kontakt med ministerierna, vilket var nödvändigt för statistiken, även om naturligtvis goda relationer till allmänheten var av stor betydelse.

Den centrala statistiska myndigheten utbildar i Frankrike statistiker för statstjänst och detta är ett viktigt instrument för samordning; man litar i stor utsträckning till informell kontroll genom att hos statistikerna skapa en »esprit de corps».

(Källor: U. N. statistical Papers, Series M : 16.

Handbook of Statistical Organization, United Nations, Studies in methods, Series F No 6 samt I N. S. E. E. Paris 1956.)

Storbritannien

Statistikproduktionen är decentraliserad och förlagd till olika departement och andra myndigheter. Inom dessa finnes emellertid en tendens att samla all statistik till särskilda statistiska avdelningar. Före det andra världskriget hade man en permanent kommitté med representanter för olika departement, vilken skulle diskutera den officiella statistikens utformning, men år 1941 inrättades The Central Statistical Office (CSO) inom Cabinet office. Dess uppgifter är i huvudsak följande:

att fortlöpande förse regeringsorganen med statistiska uppgifter; *att* koordinera arbetet mellan de statistiska departementen och andra statliga organ utanför departementet, *att* tjänstgöra som rådgivande instans i metodfrågor, *att* på grundval av material från andra departement utge vissa statistiska publikationer, *att* likaledes på grundval av material från olika statistikproducerande myndigheter uppgöra nationalinkomstberäkningar m. fl. statistiska sammanställningar samt *att* upprätthålla internationell kontakt.

Tyngdpunkten ligger på den ekonomiska statistiken. CSO:s auktoritet beror bl. a. på dess placering i Cabinet office i centrum för den ekonomiska politiken.

Samordningsverksamheten sker i huvudsak genom informell kontakt. Men dessutom står CSO i spetsen för en rad permanenta, interdepartementala kommittéer på olika områden och upprätthåller därigenom kontakten med näringslivet, universiteten och forskningsinstituten. Genom utbyte av informationer de olika departementen emellan har man sökt bygga upp ett centralt företagsregister så att samma företag är klassificerade på samma sätt i de olika departementen.

I den officiella redogörelsen för den engelska statistiken anföres följande skäl för att man icke genomfört centralisering:

a) En stor del av statistiken insamlas som biprodukt till det löpande arbetet inom departementen. Även om det så vore önskvärt, är det icke möjligt att särskilja insamlingen av dessa uppgifter från övrigt arbete vid dessa departement.

b) Det är en avgjord fördel att ha insamlingen av statistik i nära anslutning till arbetet vid de administrativa avdelningar som har hand om olika industrier, organisationer och myndigheter på området; detta kan underlätta insamlingen av statistiska uppgifter, och den erhållna informationen kan bättre tolkas.

c) Ministrarna och ämbetsmännen är ansvariga för utformningen av politiken vid sina respektive departement och det är ofta nödvändigt för dem att ha sin egen statistiska personal för att insamla och analysera statistik som faller inom deras verksamhetsområde.

d) Uppgiften att insamla statistik i England är så omfattande att varje centralt statistiskt verk skulle behöva indelas i avdelningar, som skulle

motsvara dem som nu finns inom departementen. Men många statistiska avdelningar är redan nu så stora att de kan utnyttja stordriftens fördelar i fråga om mekanisk utrustning och statistisk expertis.

(Källor: Government Statistical Services, published for H. M. Treasury by H. M. Stationery Office, 1953.

Carter & Roy: British Economic Statistics, Cambridge 1954.)

Förenta staterna

Statistikproduktionen är decentraliserad till en rad olika myndigheter, varav 4 med statistikproduktion som huvuduppgift (General purpose agencies) och de övriga med antingen administration och kontroll (Administrative and regulatory agencies) eller med forskning (Analytic and research agencies) som huvuduppgift.

År 1933 skapades ett organ för samordning av den spridda statistikproduktionen. Detta organ hade ursprungligen endast rådgivande funktion men har efter hand fått alltmer ökade befogenheter gentemot de statistikproducerande myndigheterna. Sedan 1939 ingår det i Bureau of the Budget (Executive Office of the President) och benämnes sedan 1952 Office of Statistical Standards. Det fullföljer sina funktioner genom:

1. Granskning av de olika myndigheternas frågeformulär. Myndigheterna måste för att få sända ut formulär till fler än 10 uppgiftslämnare erhålla dess godkännande av formuläret genom ett »approval number». Syftet är att undvika dubbelt uppgiftsinsamlande, minska kostnad och uppgiftslämnarbörda samt förbättra statistikens kvalitet och allmänna användbarhet. Man ser därför till att den efterfrågade informationen är nödvändig, att den inte finns tillgänglig på annat håll, att formuläret är enkelt och anpassat efter uppgiftslämnarnas förhållanden, att det sänds till minsta möjliga antal uppgiftslämnare och att det inte insamlas oftare än nödvändigt.

2. Kontakt med myndigheter och organisationer m. m. Office of Statistical Standards har inrättat en rad rådgivande kommittéer inom olika fackområden och deltagar också i arbetet inom kommittéer som andra myndigheter, näringslivets (konsumenters och uppgiftslämnares) organisationer och de professionella statistikernas organisationer inrättat.

3. Utarbetande av statistiska standards. Såsom centralt koordineringsorgan leder Office of Statistical Standards arbetet att få till stånd enhetliga definitioner och klassificeringar samt tekniska och andra förfaranden.

4. Granskning av de statistikproducerande myndigheternas budgetförslag. Office of Statistical Standards utarbetar en gemensam budget för alla myndigheters statistik, varvid det statistiska systemet granskas i dess helhet och det sker en balansering mellan olika grenar och värdering av deras nytta för staten som helhet.

5. Kontakt med internationella organisationer.

Delstaternas statistikproduktion är i huvudsak fristående gentemot den

federala statistiken, men på vissa områden har skett samordning av insamlings- och bearbetningsförfaranden. Detsamma gäller i fråga om forskningsinstituterna vid universitet och organisationer.

I ett uttalande till kongressen år 1945 anförde chefen för Bureau of the Budget följande skäl till att centralisering av statistiken icke kunde genomföras i USA:

1. Statistiken utgör ofta en integrerande del av den verksamhet som den belyser och tillkommer som biprodukt till administrativa förfaranden. Ibland kan statistiskt primärmaterial också insamlas via »administrativa kanaler». Om man centraliserade övrig statistik skulle ändå så mycket statistik av detta slag bli kvar, att det under alla omständigheter krävdes ett koordineringsorgan. — Genom att statistiken produceras av dem som har sakkunskapen på området, behöver färre uppgifter insamlas än om ett utomstående organ gjorde statistiken. Hos flera myndigheter är dessutom statistiken förenad med forskningsarbete. — De nuvarande kostnaderna för statistiken skulle inte minska om den centraliserades. Personalen är nu, liksom också maskinerna, fullt utnyttjade. Om statistiken avlägsnades skulle det behövas särskild personal för kontakten mellan myndigheten och statistikproducenten.

2. Det fordras specialkunskaper på olika områden för att sammanställa och analysera statistik; det vore dyrbart att ha specialister både hos den administrativa myndigheten och det statistiska organet.

3. Snabbheten och tillförlitligheten hos uppgifterna skulle minska om statistiken var förlagd till ett mammutverk. Nu har myndigheterna ofta vid statistikinsamlingen nytta av sina administrativa kontakter med organisationer m. fl. Den statistik som nu produceras för speciella ändamål skulle, om den ersattes av en »allmännyttig» statistik, bli alltför dyrbar och inflexibel.

Men om de olika statistikprogrammen ohämmat finge utvecklas skulle detta leda till förvirring, därest man icke hade ett centralt samordningsorgan, som grupperade de olika myndigheternas behov av statistik och utarbetade ett integrerat system.

Vid FN-diskussionen 1952 om statistikens organisation angavs från amerikansk sida bl. a. följande motiv för att man icke centraliserat statistiken: Av historiska skäl är det svårt att ändra på detta förfarande, som hållit på i 200 år. En förändring vore kanske heller icke önskvärd. Statistikproducenterna i olika departement gör administratörerna mera statistikmedvetna. Dessutom är det bäst när varje myndighet själv talar för sina anslagsäskanden. Koordineringen blir kanske lättare vid en centralisering, men å andra sidan kan den diskussion mellan olika myndigheter, som kommer till stånd vid en decentraliserad statistikproduktion, vara av värde för statistiken.

Vid hearings inför Subcommittee on Economic Statistics of the Joint

Committee on the Economic Report 1954, uttalade en representant för Bureau of the Budget bl. a.: När det gäller uppgifter som insamlas från allmänheten kan det finnas vissa skäl för centralisering, framför allt att det skulle bli en bättre koordinering och eventuellt bättre effektivitet. Men antagligen skulle vi få ett så enormt stort organ, att vi kanske har bättre koordinering och större effektivitet med det system vi nu har.

(Källor: Statistical Services of the United States Government. Washington 1952. [Stencilerad.]

Handbook of Statistical Organization, U. N. Studies in methods. Series F No 6.

Office of Statistical Standards-Functions and Operations. November 1952. [Stencilerad.]

Congressional Records vol. 91, part 13, pages A 5419—5423, 1945.

Hearings before the Subcommittee on Economic Statistics of the Joint Committee on the Economic Report, July 1954.

Frederick C. Mills and Clarence D. Long: The Statistical Agencies of the Federal Government. A report to the Commission on Organization of the Executive Branch of the Government. [National Bureau of Economic Research, N. Y. 1949.]

Sammanfattning

Organisationsformerna i de länder för vilka här redogjorts kan grovt sammanfattas i följande tablå i vilken som jämförelse även Sverige medtagits:

Centralisering	Kanada, Danmark, Norge
Centralisering + rådgivande organ	Belgien
Centralisering + beslutande organ	Nederländerna
Delvis centralisering + rådgivande organ	Västtyskland, Finland
Decentralisering + beslutande organ	Förenta staterna
Decentralisering + rådgivande organ	Storbritannien, Frankrike
Decentralisering	Sverige

Av det föregående framgår, att man i alla de berörda länderna icke bara varit medveten om samordningsbehoven i statistikproduktionen, utan också gjort betydande ansträngningar att tillgodose dessa behov genom organisatoriska åtgärder. I de mindre länderna — Kanada, Norge, Danmark, Belgien, Nederländerna — har statistiken i ojämförligt högre grad än i Sverige koncentrerats till ett centralt statistiskt verk, i några fall i kombination med en rådgivande eller beslutande högre instans. Någon absolut centralisering i den bemärkelsen att ett enda statistiskt verk ensamt skulle producera all offentlig statistik synes det emellertid icke i något fall vara fråga om. Åtminstone kommunikationsverken och i många fall även vissa administrativa verk och myndigheter omhänderhar vid centralisering själva sin statistik; ofta sker dock därvid publiceringen genom det centrala verket.

I de större länderna, Förenta staterna, Storbritannien och Frankrike, har man bibehållit produktionen decentraliserad och i stället skapat särskilda myndigheter med uppgift att samordna statistiken innehållsmässigt samt tillhandahålla vissa tekniska hjälpmedel. Stordriftens fördelar i rationaliseringshänseende, som i de mindre länderna varit ett av de främsta moti-

ven för en koncentration av statistikproduktionen, blir i större länder utnyttjade redan vid decentralisering. Det kan påpekas, att centraliserings-tanken flera gånger förts fram även i USA, men avvisats med motivering att man skulle erhålla en alltför stor statistikproducerande enhet. Redan vid nuvarande organisation omfattar några av de större statistikproducerande organen 1 000 à 2 000 fast anställda.

3. *Samordningsbehovens tillgodoseende vid den svenska statistikens nuvarande organisation*

A. Några drag i utvecklingen av den svenska statistikens organisation

I Sverige är den statliga statistikproduktionen, såsom framgått av kap. II, splittrad på en rad olika administrativa myndigheter samt statistiska centralbyrån, som är det enda verket med statistikproduktion som huvuduppgift. Centralbyrån är den största statistikproducerande myndigheten, men omhänderhar endast en mindre del — uppskattningsvis en fjärdedel à en femtedel — av den totala officiella statistiken, räknat på statens kostnader för statistikproduktion. Centralbyrån är enligt sin instruktion central statsmyndighet på statistikens område, men saknar helt befogenheter gentemot de övriga statistikproducerande verken. Något speciellt samordningsorgan finnes icke.

Statistikens decentralisation har en historisk förklaring. I äldre tider blev statsförvaltningens behov av siffermässig information tillgodosett genom att de olika myndigheternas tjänstemän vid sidan av övriga arbetsuppgifter även sammanställde statistik. Dessutom fanns för befolkningsstatistiken sedan mitten av 1700-talet en särskild anordning, tabellverket. Efterhand som statistiken på olika håll alltmer utvecklades uppstod behov av en organisation för samordning av dess skilda delar. År 1854 tillsattes för ändamålet en statistikkommitté. Dess arbete ledde till att statistiska centralbyrån år 1858 kom till stånd. Dit förlades emellertid endast befolkningsstatistiken och vissa andra statistikgrenar, som icke hade direkt samband med något annat centralt verks arbetsområde. I övrigt förblev statistiken enligt kommitténs organisationsplan uppdelad mellan olika verk och myndigheter.

I det betänkade av år 1856, som uppdrog riktlinjerna för organisationen, uttrycktes de sedan dess ofta upprepade motiven för decentralisation på följande sätt:

»Hvarje förvaltande verk och myndighet har i större eller mindre mån ständigt behov att i sin verksamhet ledas af statistiska uppgifter, och kan alltså hvarken undvara eller utan tidsspillan och andra olägenheter hos annat embetsverk söka hvad det inom sig skäligen bordt finna. Hvarje förvaltande verk och myndighet eger ock inom sitt område den största speciella sakkännedom och de säkraste utvägar för att pröfva till detsamma inkomne statistiska uppgifters halt, och kan

i detta hänseende svårligen ersättas af ett icke förvaltande rent statistiskt embetsverk.»

Kommittén föreslog emellertid samtidigt, att man efter då aktuellt belgiskt mönster för samordning av statistiken skulle vid sidan av centralbyrån tillsätta ett statistiskt råd, kallat Statistiska Beredningen, senare om döpt till Statistiska Tabellkommissionen, som skulle tillse att olika myndigheters statistik blev likformigt, fullständigt och tillförlitligt utarbetad samt offentliggjord »utan sins imellan stridiga uppgifter, onödigt upprepade möda och spild kostnad för samma sak.»

Det på den nämnda kommitténs förslag tillsatta samordningsorganet blev senare omorganiserat men fick aldrig det inflytande man från början avsett. Till en del kan detta tillskrivas dess sammansättning — det bestod huvudsakligen av representanter för de statistiska verken — och till en del den omständigheten att det endast var rådgivande men saknade myndighet att ingripa. År 1948 blev det formellt avskaffat.

I 1856 års betänkande hade förutsatts, att vid tillkomsten av nya statistikgrenar dessa skulle förläggas till statistiska centralbyrån och vidare hade antytts att förvaltningsmässiga omorganisationer i framtiden kunde tänkas motivera ökad centralisering av statistiken. Den fortsatta utvecklingen kom emellertid i praktiken att kännetecknas av allt större oklarhet om riktlinjerna för statistikens förläggning och formerna för samordning av dess olika delar.

Under senare tid har många olika principer tillämpats vid arbetsfördelningen mellan de statistikproducerande verken. Frågan om förläggningen av såväl nya statistikgrenar som av redan existerande statistik har ofta vållat långvariga diskussioner.

Vid förvaltningsmässiga omorganisationer av verk och myndigheter samt vid tillkomsten av nya grenar har en ofta tillämpad princip varit att lokalisera statistiken till de myndigheter med vars administrativa verksamhet den varit innehållsmässigt besläktad. När exempelvis bostadsstyrelsen bildades överfördes dit större delen av bostadsstatistiken, vilken tidigare hade utarbetats av socialstyrelsen och några andra verk. Enligt samma princip förlades utlänningsstatistiken till utlänningskommissionen och arbetsförmedlingsstatistiken till arbetsmarknadsstyrelsen. I några fall har dock vid omorganisationer av förvaltningen statistiken av skilda skäl kvarblivit inom det verk som ursprungligen haft befattning med den. Sålunda har exempelvis sjöfartsstatistiken kvarblivit hos kommerskollegium även sedan övriga sjöfartsärenden överförts till sjöfartsstyrelsen.

Nyttillkomna statistikgrenar, som icke haft direkt anknytning till något speciellt verks administration, har återigen ofta förlagts efter principen att hos en enda producent samla all likartad statistik, varigenom sakkunskap på de ämnesområden statistiken berört kommit dessa nya grenar tillgodo. På det sättet har exempelvis större delen av lönestatistiken blivit koncent-

rerad till socialstyrelsen och centrala delar av företagsstatistiken till kommerskollegium etc.

En annan princip har varit att göra lokaliseringen av vissa statistikgrenar beroende av förekomsten av särskilda statistiska resurser: maskinell utrustning, statistiskt-metodologisk sakkunskap, intervjuorganisation o. dyl. I andra fall har man i stället bibehållit decentraliseringen av ansvaret för en viss statistikgren men lösgjort vissa arbetsmoment i produktionsprocessen, främst den maskinella bearbetningen, och centraliserat dem till särskilda service-avdelningar vid centralbyrån och de större statistikproducerande verken.

Även angelägenheten i vissa fall att producera statistiken hos en från partsintressen fristående myndighet har verkat i centraliserande riktning. Denna princip aktualiserades vid exempelvis jordbruksstatistikens lokalisering till statistiska centralbyrån.

Slutligen har i enstaka fall resultaten av anbudsförfaranden vid kostnadsberäkningarna för en statistik blivit avgörande för dess förläggning, såsom fallet var med exempelvis socialstyrelsens statistik över detaljhandelsomsättningen.

Frågan om en omorganisation av den officiella statistiken har varit aktuell ända sedan sekelskiftet och flera utredningsförslag med riktlinjer för statistikens organisation har framlagts. Ett av de tidigaste förslagen, framfört av en statistikkommitté år 1910, förordade med hänsyn till bl. a. att statistiken frigjorts från det direkta beroendet av administrationen inom verken, en total centralisering av all statistik utom av typen driftsstatistik, varjämte ett särskilt Statistiskt råd borde tillsättas. De senare utredningarna, 1920 års statistiksakkunniga, besparingsberedningens statistik-kommitté och 1948 års statistikutredning, vilka i betänkanden år 1922, 1943 respektive 1953 behandlat statistikens allmänna organisation, har förutsatt fortsatt decentralisering och föreslagit tillskapandet av nya samordningsorgan, som genom sammansättning och arbetsformer skulle garanteras större effektivitet än det ursprungligen inrättade.

Intet av de berörda förslagen till omorganisation har emellertid blivit genomfört och tills vidare är alltså samordningsbehoven i Sverige organisatoriskt mindre väl tillgodosedda än i de länder vilka behandlades i tidigare avsnitt. Att statistiken på många områden likväl synes motsvara viktiga önskemål sammanhänger med att de statistikproducerande verken själva genom informellt samarbete inbördes och med konsumenter och uppgiftslämnare söker fullfölja de samordningsuppgifter som i andra länder tillgodoses genom särskild organisation. Bland annat har behovet att inom nationalräkenskapens ram sammanjämka statistik från olika källor haft en gynnsam inverkan på statistikproduktionen; onödiga olikheter har eliminerats och luckor i statistiken fyllts. Även på den produktionstekniska samordningens plan har de senaste årens strävanden lett till vissa

resultat. Statistiska centralbyråns maskincentral och utredningsinstitut med intervjuorganisation och statistisk konsultationsverksamhet utgör härvid de främsta exponenterna.

Genom de utvecklade organisatoriska förutsättningarna för en effektiv samordning är emellertid väsentliga samordningsbehov alltså otillfredsställda såväl i fråga om statistikens innehåll som dess organisation. I det följande skall pekas på några av de ogynnsamma konsekvenser som följt härav. Vid den nuvarande organisationen har, som tidigare framhållits, fästs stor vikt vid den administrativa användningen av statistik. I det följande granskas därför även förutsättningarna för samordning med hänsyn till kontakten mellan statistik och administration.

B. Statistikens inriktning samt förekomsten av dubbelproduktion och eftersatta behov av statistik

Det har tidigare upprepade gånger funnits anledning understryka, att det avgörande för statistikproduktionens inriktning och utformning bör vara konsumenternas behov av information. I kap. II har i korthet visats på vilka vägar dessa för närvarande har möjlighet att göra sig gällande i den statliga statistikproduktionen. Det har framhållits, att tillkomsten av nya statistikgrenar samt mera omfattande omläggningar av redan existerande brukar föregås av särskilt utredningsarbete inom fristående kommittéer eller vid de statistikproducerande verken. I detta utvecklingsarbete deltar då, jämte statistikproducenterna på det aktuella området även representanter för statistikkonsumenter, uppgiftslämnare, statistisk vetenskap, anslagsbeviljande myndigheter etc.

På det sättet blir avgränsade områden vid skilda tillfällen upptagna till diskussion och förefintlig statistik genomgången i samverkan med dem som har intressen i statistiken. Initiativet utgår antingen från utomstående konsumenter av statistiken, i fråga om den ekonomiska statistiken ofta från konjunkturinstitutet, eller från de statistikproducerande myndigheterna själva. Dessa myndigheter har mycket olika intressen av statistiken och kan antingen därför att de tillika är konsumenter vara angelägna att få fram resultaten eller också av att som allmänt progressiva producenter utveckla den. I det sistnämnda fallet kan dock intresset att vid anslagsäskandena dokumentera behovet av statistik ge ett överdrivet intryck av dess nödvändighet och därigenom leda till en snedvridning av de för statistikproduktionen tillgängliga resurserna.

Ibland insamlar olika myndigheter, som för skilda ändamål har intresse av statistik rörande en viss företeelse, oberoende av varandra uppgifter här om. Som exempel på dubbelproduktion av detta slag kan nämnas uppgifter om företagens löneutbetalningar, som återkommer i kommerskollegii industristatistik, socialstyrelsens lönestatistik och i riksförsäkringsanstal-

tem s olycksfallsförsäkringsstatistik. Var och en av dem är tillkommen i skilda sammanhang och baserad på olika underlag.

Å andra sidan finns det områden på vilka varken statistikproducerande myndigheter eller andra intressenter fått till stånd statistik och som alltså blivit förbigångna, trots att viktiga samhällsgrupper uttalat behov av att få dem statistiskt belysta. De blir ur statistisk synpunkt vita fläckar. Som exempel kan på det ekonomiska området nämnas, att man för närvarande icke har en fullständig orderstatistik och statistik över avbetalningshandeln, och i övrigt saknas bl. a. statistik över olika slags kulturella förhållanden.

Särskilt beklagligt är, att det i tider då stora samhällsreformer pågår, visar sig att områden som eljest är föremål för samhällets intresse blivit statistiskt eftersatta. Reformerna får genomföras utan tillgång till den kvantitativa information, som många gånger skulle gjort deras planering mera målmedveten och kontrollen av resultaten mera effektiv. Exempelvis finns för närvarande icke tillgång till modern undervisningsstatistik, vilket särskilt i samband med enhetsskolans genomförande hade varit angeläget, stora sjukvårdsreformer är på gång utan att medicinalstatistiken samtidigt kunnat upprustas, man söker sätta in åtgärder mot trafikolycksfallen, utan att den officiella olycksfallsstatistiken på området anpassats härför o. s. v.

De olika myndigheternas skiftande intressen och tillfälligheternas spel leder alltså till en viss godtycklighet såväl i fråga om tillkomsten av ny statistik, som i fråga om revisionen och omläggningen av existerande sådan.

C. Möjligheterna till utvecklingsarbete och rationalisering begränsade

De förslag till ny statistik som framlägges exempelvis från kommittéer och utredningar på statistikens olika områden kräver fortsatt detaljplanering inom de statistikproducerande verken, innan de kan genomföras i praktiken; metodval och bearbetningsförfaranden skall bestämmas, frågeformulär utarbetas och provundersökningar företagas. För närvarande saknar ofta de olika statistiska enheterna möjligheter att inom ramen för sin ordinarie personalstat utföra dylikt arbete. Statistikproduktionen har ständigt ökat på bredden, nya grenar har tillkommit och med dem i regel ytterligare biträdespersonal och lägre akademisk personal, medan den kvalificerade »toppen» blivit allt smalare i förhållande till basen samt i alltför hög grad absorberats av rutinmässigt arbete.

Genom personalens engagemang i rutinarbete försummas också det fortlöpande kontaktarbete med konsumenterna som krävs för att hålla statistiken i detalj à jour med de växlande önskemålen. Det förekommer ofta att konsumenterna på eget initiativ till statistikproducenten framför vissa önskemål om utvidgning av en statistikgren eller om förändringar i dess uppläggning och redovisning på enskilda punkter. I den mån primärmaterial och andra resurser det medger, tar producenten hänsyn till sådana fortlö-

pande framställda önskemål. Men i regel kvarstår samtidigt alla de gamla uppgifterna i statistiken. Producenten har icke resurser att utreda i vad mån det alltjämt finns andra konsumenter som behöver dessa uppgifter och utgår då hellre från att så är fallet än han tar bort dem och riskerar att det framträder en ny missnöjd konsument som använt just den borttagna uppgiften. En del av den ansvällning av olika statistikgrenar som kan konstateras under senare tid kan bero på att dylik revision av löpande statistik icke företagits.

D. Bristande samordning mellan olika statistikgrenar

På många områden råder, som tidigare framhållits, starka samband mellan olika statistikgrenar. Konsumenterna behöver kombinera flera olika serier för att statistiken skall fylla ett ändamål. Detta gäller icke minst för den ekonomiska statistiken, där ett utvecklingsarbete, som endast avser en viss specifik statistikgren, därför ofta blir föga effektivt. Även om en statistisk serie i och för sig fyller vissa konsumentbehov kan den således som isolerad företeelse visa sig mindre användbar. En omfattande och detaljerad lagerstatistik får exempelvis sitt fulla värde först när den kan ställas i relation till andra lika väl utvecklade serier rörande produktion, investeringar m. m. Samordning av konsumentbehoven kan sålunda icke ske separat för varje särskilt statistikområde. Varje statistikgren hänger mer eller mindre samman med andra grenar i den meningen att det på de områden inom vilka statistiken kommer till användning ofta finnes behov av att kunna kombinera dem. Därtill kommer behovet att ställa statistiken i relation till motsvarande internationell statistik. Mot denna bakgrund skapas behov av jämförbara begrepp, likformiga definitioner och enhetliga klassificeringar.

Trots det omfattande arbete som på olika områden bedrivits i syfte att samordna olika statistikgrenar och anpassa dem efter internationella standards, har det med nuvarande organisation av statistiken icke varit möjligt att åstadkomma tillräcklig enhetlighet. Många begrepp definieras sålunda olika i olika statistikgrenar och klassificeringarna sker efter skilda grunder. Som exempel kan nämnas hushållsbegreppet, definitionen av företag, gränsdragningen mellan begreppen »arbetare», »tjänsteman» och »företagare», yrkesklassificeringen, uppdelningen på »vuxna» och »mindreåriga» etc.

Den bristande jämförbarheten mellan skilda statistikgrenar består ibland i kvalitativa olikheter. En uppgift är exempelvis angiven med höggradig precision, kanske hämtad direkt ur uppgiftslämnarens bokföring, medan en annan utgör en grov skattning. Några av de mest utpräglade exemplen återfinnes i nationalräkenskapssammanställningarna, där exakta bokföringsuppgifter blandas med ungefärliga beräkningar. Konjunkturinstitutet,

som svarar för dessa beräkningar, har gjort vissa försök att ange graden av precision i de olika uppgifterna.

Skiljaktigheterna sammanhänger i stor utsträckning med att statistiken baseras på olikartade primärmaterial; uppgiftslämnarnas förutsättningar och de administrativa materialens innehåll kan binda begrepp och definitioner så att olikheter uppkommer. Många gånger användes emellertid också statistikens resultat för i huvudsak så skilda ändamål att vissa begreppsmässiga olikheter blir nödvändiga. Å andra sidan är skillnaderna i användning ibland så obetydliga att en sammanjämkning av definitioner borde vara möjlig.

Det är sålunda enligt kommitténs mening en allvarlig olägenhet att förekommande utvecklingsarbete i så stor utsträckning sker isolerat för varje statistikgren och att möjligheterna att samordna begrepp och definitioner därigenom icke blir i tillräcklig grad tillvaratagna. Icke minst är det otillfredsställande att många av de konsumenter som utnyttjar uppgifterna icke är i tillfälle att uppmärksamma olikheterna utan utgår från att likformighet eller jämförbarhet föreligger.

E. Den officiella statistikens publicering

Sammanlagt utges inte mindre än ett 40-tal olika årspublikationer i serien Sveriges officiella statistik och utgivare är ett 15-tal olika verk. Härtill kommer, såsom tidigare (s. 59) nämnts, en omfattande flora av tätare periodiska publikationer, såväl tryckta som stencilerade. Den splittrade publiceringen innebär, att konsumenterna har svårt att orientera sig i den växande statistiken, även om en viss central upplysningstjänst bedrivs av centralbyrån genom biblioteket och redaktionen för Statistisk Årsbok. I syfte att underlätta konsumenternas överblick medtager vissa verk i sina publikationer — det gäller främst tidskrifterna — statistiska uppgifter framställda av andra verk. Den dubbelproducering som härigenom uppstår innebär å andra sidan avsevärda merkostnader för statsverket.

Frågan om statistikens publicering har i viss mån kommit i nytt läge genom de nya tekniska hjälpmedlen i statistikproduktionen, främst genom databehandlingsmaskinerna och dessas möjligheter att på begränsade utrymmen lagra stora mängder data. Detta torde i framtiden medföra att omfånget av publicerade statistiska resultat relativt sett kan minskas och i stället kan — allteftersom speciella konsumentbehov aktualiseras — uppgifter sammanställas ur det lagrade materialet.

En sådan utveckling ställer givetvis vidgade krav på service-organen inom statistikproduktionen. Det gäller att snabbt och smidigt samt till lägsta möjliga kostnad sammanställa erforderliga data. Till ledning för konsumenterna är det också nödvändigt att förteckningar över tillgängliga primärdata och kombinationsmöjligheter upprättas. En service-verksamhet

av detta slag förutsätter emellertid för att fungera effektivt en mera utvecklade samordning av statistiken.

F. Uppgiftslämnarsynpunkternas beaktande inom nuvarande organisation

Kommitténs företagsenkät visar, att uppgiftslämnarna för närvarande anser sig onödigt betungade av uppgiftslämnande till den officiella statistiken på grund av vissa förhållanden som i stor utsträckning sammanhänger med den nuvarande organisationen (jfr kap. IV).

I många fall motsvarar icke begärd redovisning företagets interna bokföring och terminologi och insamlings- och redovisningstidpunkter är ofta icke de från företagets synpunkt lämpligaste. Kontakten mellan statistikproducenter och uppgiftslämnare fungerar således — trots olika föranstaltningar från producenternas sida — icke alltid tillfredsställande. Uppgiftslämnarna framhåller vidare oenhetligheten i fråga om termer, indelningar och insamlingsprinciper till följd av statistikens splittring på många olika myndigheter. De är medvetna om den bristande koordineringen och får ett intryck av att ibland icke fullt identiska uppgifter insamlas om samma förhållanden i olika sammanhang.

Förutom av uppgiftslämnande till den statliga statistiken är de emellertid även betungade av bransch- och arbetsgivarorganisationernas statistik. I fråga om huvuddelen av lönestatistiken är denna dock koordinerad med den statliga statistikinsamlingen.

För företagen är det ett avgjort intresse att behöva insända uppgifter till så få olika instanser som möjligt. Belysande är exempelvis att i företagsenkäten framförts tanken att utnyttja gemensamma blanketter för flera olika statistikgrenar samt att inrätta en central statistisk byrå för all såväl statlig som enskild uppgiftsinsamling.

I kap. II har i korthet redogjorts för de sekretessbestämmelser som skyddar statistiska uppgifter från enskilda uppgiftslämnare. På de blanketter som utnyttjas för statistikinsamlingen brukar ofta de nämnda bestämmelserna i sekretesslagen återges. Det har från producenthåll framhållits, att enskilda uppgiftslämnare ibland likväl uttrycker farhågor att uppgifterna kommer att användas för andra än statistiska ändamål, exempelvis omsättningsuppgifterna för skattekontroll etc. En del uppgiftslämnare har anfört att de med större förtroende sänder in uppgifter till en rent statistisk myndighet än till myndigheter som samtidigt har administrativa befogenheter på ifrågavarande ämnesområde.

Menligt på uppgiftsinsamlingen och kvaliteten på insända primäruppgifter verkar icke minst det förhållandet att uppgiftslämnarna ofta ej erhåller kännedom om syftet med den statistik de levererar data till.

Trots de ansträngningar som således, enligt vad som framgick av kap. II, göres från de statistikproducerande verkens sida att hålla kontakt med

uppgiftslämnarna uppstår svårigheter att med nuvarande organisation uppnå tillfredsställande resultat.

G. Bristen på enhetliga register

Såsom i kap. II tidigare visats uppställer för närvarande varje verk som insamlar statistiska primäruppgifter egna register över uppgiftslämnarna — ofta dock i visst samarbete med andra myndigheter — och företager själva sina kompletteringar av registren. Sålunda finns exempelvis register över företag som ingår i de olika grenarna av officiell statistik hos både kommerskollegium, statistiska centralbyrån, socialstyrelsen, riksförsäkringsanstalten m. fl. Eftersom det till avsevärd del är fråga om samma företag, innebär detta, att det i samband med registrens tillkomst och aktualisering förekommer åtskilligt dubbelarbete, även om försök gjorts att gemensamt utnyttja de investeringar som upprättandet av dessa register utgör.

En av de angelägnaste uppgifterna inom statistiken är för närvarande att skapa ett centralt företagsregister. Ett dylikt register skulle i hög grad bidra till en effektivisering av den ekonomiska statistiken.

Ett företagsregister kan i stora drag sägas vara en mycket enkel löpande företagsräkning och skulle sålunda för vissa speciella ändamål kunna ersätta denna. Om registret aktualiserades årligen kunde man för varje år erhålla en bild av näringsgrupperingen och lokaliseringen av företagen och deras förskjutningar. Det skulle vara av stor betydelse om man på detta sätt fortlöpande kunde få en aktuell bild av företagsstrukturen samt tillkomsten och avgången av företag. Därigenom skulle erhållas en belysning av faktorer, som intar en central ställning såväl i konjunkturförloppet som i den ekonomiska långtidsutvecklingen.

När företagsräkningar skall företagas, kan ett allmänt företagsregister dessutom utnyttjas som underlag för uppgiftsinsamlingen. Därigenom kan det förberedelsearbete med uppgörande av företagsförteckningar, som under nuvarande förhållanden måste föregå en företagsräkning, inbesparas.

När det gäller den fortlöpande statistiken på det ekonomiska området skulle företagsregistret bidra till att eliminera bristerna i de nuvarande registren (jfr kap. II, s. 49). De olika statistikproducenterna skulle slippa arbetet med kompletteringar av sina egna register och de kostnader, som är förenade härmed. Ett företagsregister skapar också förutsättningar för att specialundersökningar av skilda slag på näringslivets olika områden kan igångsättas och effektiva urvalsundersökningar genomföras.

Frågan om inrättandet av ett centralt företagsregister har varit föremål för utredningar i två omgångar, dels av arbetsmarknadsstatistikkommittén, dels av statistiska centralbyrån. De framlagda förslagen har dock icke kunnat läggas till grund för några åtgärder. Frågan hänsköts år 1955 till förnyad utredning, vilken ännu icke kunnat avslutas till följd av andra pågående utredningar om omläggning av det registerunderlag, som främst

har betydelse i detta sammanhang, nämligen yrkesskadeförsäkringens material.

För den ovan s. 128 berörda samordningen av statistikens begrepp och klassificeringar har de register, som statistikproduktionen bygger på, en mycket betydelsefull funktion att fylla. De fasta grunduppgifter beträffande enheterna, som för olika ändamål bör finnas i dessa register, bör givetvis överensstämma med dem som används inom olika områden av statistiken. I exempelvis ett allmänt företagsregister bör avgränsningen av redovisningsenheterna samt systemen för enheternas närings- och storleksgruppering vara uppgjorda i enlighet med en standard som gäller för näringsstatistikens olika grenar. Denna standard för branschklassificeringen bör också tillämpas i befolkningsstatistiken och socialstatistiken för att möjliggöra jämförelser mellan dessa områden inbördes och med näringsstatistiken.

Även om, såsom visats i kap. II, s. 54, en viss samordning av näringsgrupperingen kommit till stånd i svensk statistik behöver vid upprättandet av ett centralt företagsregister det använda grupperingsschemat samordnas inbördes för att fullständig jämförbarhet mellan näringsstatistikens olika grenar skall erhållas. Med hänsyn till det internationella samarbetet är det angeläget att detta schema anknyts till den internationella standarden. Detta arbete underlättas väsentligt om näringsstatistikens olika grenar produceras inom en enda enhet, dit även registret är förlagt.

H. Utnyttjandet av statistisk personal

En allvarig olägenhet med den på många små enheter fördelade statistikproduktionen är att ett effektivt utnyttjande av vissa knappa produktionsresurser försvåras. I flera andra länder, exempelvis i Norge, har man inom det centrala statistiska produktionsorganet särskilda avdelningar för utvecklingsarbete: statistisk analys, statistiska metodfrågor, maskinteknisk forskning etc.

I det nuvarande svenska systemet har den statistiska personalen varit hårt engagerad i rutinarbete och liten eller ingen tid har blivit över för utvecklings- och planeringsarbete. Inom de små produktionsenheterna kan heller icke högkvalificerade experter utnyttjas rationellt.

Såväl i fråga om den statistiska metodiken som beträffande möjligheterna till maskinell bearbetning har på många håll utomlands gjorts betydande framsteg som ännu icke kommit den svenska statistiken tillgodo. Exempelvis har urvalsmetodiken visat sig ha stora användningsmöjligheter både vid insamlingen av uppgifter och — vilket hittills mindre uppmärksammats i den officiella statistikproduktionen — för systematisk kontroll av statistikens kvalitet. Utnyttjandet av urval innebär inte bara att färre uppgiftslämnare blir betungade och att bearbetningen reduceras samt att ett mera detaljerat material kan insamlas inom ramen för samma resurser och resul-

taten bättre kontrolleras. Det innebär också, att det blir många fler tekniska problem och därmed behov av mera kvalificerade statistiker. Detta i sin tur ställer krav på att organisationen är utformad så att dessa effektivt kan utnyttjas.

Statistikens splittring på många små enheter försvårar även rekryteringen av övrig statistisk personal. Genom att de statistiska avdelningarna inom verken i flertalet fall är små och övergång till annan verksamhet inom vederbörande myndigheter ofta utesluten, begränsas karriärmöjligheterna för statistikerna och därmed försämras rekryteringen och över huvud taget möjligheterna att locka väl kvalificerade personer in på den statistiska banan.

I. Statistikproduktionens tillgång till sakkunskap inom de administrativa verken

Sakkunskap på det ämnesområde som statistiken belyser är oundgänglig för statistikproducenten då det gäller att i tekniska termer omsätta statistik-konsumenternas önskemål och att förstå uppgiftslämnarnas förutsättningar. Det har framhållits, att statistikens förläggning till de på olika fackområden verksamma myndigheterna utgör en garanti för att denna sakkunskap genomsyrar statistikproduktionen.

Med den specialställning statistiken vid nuvarande organisation intager inom de administrativa verken, är det emellertid icke regel att den personal, som utarbetar statistiken, även deltagar i sådana arbetsuppgifter som skulle ge viss administrativ sakkunskap. Större delen av statistikproduktionen är anförtrodd särskilda statistiker, vilka rekryteras ur andra kategorier än verkets personal i övrigt och som icke cirkulerar inom verket.

Erfarenheten visar också att det varit möjligt att utan eftersättande av kraven på sakkunskap producera olika statistikgrenar vid verk med vars administration de icke har något samband. I fråga om exempelvis centralbyråns jordbruksstatistik är behovet av sakkunskap tillgodosett genom att till jordbruksstatistiska avdelningen brukar vara knuten en tjänsteman med agronomutbildning. I fråga om centralbyråns rättsstatistik gäller den bestämmelsen att chefen för avdelningen skall ha juridisk utbildning.

Vad beträffar konsumentprisindex finnes en särskild expertkommitté, indexnämnden, som avgör frågor av principiell natur rörande tillämpningen av de för indexberäkningen gällande grunderna. Även på en del andra statistikområden finnes motsvarande expertorgan. Det vanligaste är dock att vederbörande statistiker själva söker förvärva erforderlig sakkunskap.

Det föreligger alltså olika möjligheter att även vid statistikens förläggning till ett verk som icke har administrativa befogenheter på området skapa förutsättningar för en sakkunnig behandling av statistiken. Det väsentliga är, att det statistikproducerande organet håller nära kontakt med viktigare konsumenter, med uppgiftslämnare och övrig sakkunskap på området.

J. De administrativa verken som konsumenter av egen statistik

Med statistikens nuvarande lokalisering är verken själva i stor utsträckning konsumenter av den statistik de producerar. Förutom centralbyrån utarbetar endast kommerskollegium och socialstyrelsen viss statistik, som icke kommer till användning i deras administrativa verksamhet. De övriga verken utnyttjar således i regel all sin statistik men ofta icke som dess *enda* konsument.

Statistiken kan användas på olika stadier av bearbetningen:

1. Enligt vad kommittén inhämtat förhåller det sig i mycket liten utsträckning på det sättet, att verken för administrativa ändamål utnyttjar *primäruppgifter* som insamlats för de statistiska sammanställningarna. Detta beror dels på att verken inte *behöver* dylika uppgifter, dels på att de statistiska primäruppgifterna från enskilda uppgiftslämnare i princip är konfidentiella och faller under sekretesslagen. De statistikproducerande verken anser sig då icke ens själva böra för administrativa ändamål använda dem. Primäruppgifter från kommunala och statliga organ är dock i princip offentliga.

Däremot förhåller det sig ofta omvänt så, att man för statistiken utnyttjar uppgifter, som tillkommit för administrativa ändamål — ett förhållande som vidare behandlas i avsnitt K nedan.

2. Så mycket mer utnyttjar de olika verken statistikens *halvfabrikat*, maskinlistorna och råtabellerna. Detta sammanhänger med att de i regel har behov av att så snabbt som möjligt få del av resultaten. Halvfabrikaten betraktas icke som konfidentiella i den mån de ej innehåller så detaljerade uppgifter att enskilda uppgiftslämnares förhållanden avslöjas. Därför tillämpar de flesta statistikproducenterna den regeln att icke endast konsumenter inom verket utan praktiskt taget vilken konsument som helst kan få tillgång till halvfabrikaten. Ibland lämnas de ut alltefter som konsumenterna själva frågar efter dem, ibland fastställs ett datum då de opublicerade resultaten blir tillgängliga. Även om det är något omständligare för utomstående konsumenter än för det egna verket, att få del av halvfabrikaten, finns i princip inget hinder härför och i praktiken sker detta också i stor utsträckning.

3. Till övervägande del är det emellertid de *publicerade slutresultaten*, som verken i egenskap av konsumenter har intresse av. Dessa resultat är emellertid möjliga att lika väl utnyttja var de än produceras, förutsatt att statistiken blivit utformad i samråd med konsumenterna. Exempel på statistik, som för närvarande produceras inom annat verk än det som är dess huvudkonsument utgör kommerskollegii sjöfartsstatistik, som utnyttjas av sjöfartsstyrelsen, och statistiska centralbyråns jordbruksstatistik, som utnyttjas av jordbruksnämnden.

Även i de fall då de administrativa verken icke själva i större utsträckning är konsumenter av den löpande statistik de producerar, kan de emellertid

ha intresse av egna statistiska resurser för att kunna utföra *specialundersökningar*. Å andra sidan utför de större statistiska avdelningarna i icke obetydlig omfattning service-arbete utåt för verk, kommittéer etc. som saknar dylika resurser. Ju större statistikproducerande enhet desto lättare är det att genom omdisponeringar frigöra kapacitet härför. Det är alltså icke nödvändigt att statistiska resurser finnes tillgängliga inom alla verk, som använder statistiska uppgifter i sin administration.

K. Möjligheterna att utnyttja administrativa primärmaterial

Primärmaterial till statistiken utgöres icke endast av uppgifter som insamlas för det statistiska ändamålet, utan består, som tidigare framhållits, ofta av administrativa material, såsom rapporter från verkens underlydande organ, institutioners årsberättelser, anmälningar till offentliga register, ansökningshandlingar etc. Dessa administrativa material inkommer i första hand till och förvaras hos vederbörande administrativa myndigheter. Det har då i regel också varit dessa myndigheter som producerat den statistik för vilken materialet utnyttjas. Statistikens struktur bestäms därför i stor utsträckning av de förutsättningar som de administrativa materialen implicerar. Exempelvis har arbetslöshetsbegreppet i statistiken huvudsakligen fått definieras med utgångspunkt från de bestämmelser som gäller angående registrering av arbetslösa vid arbetsförmedlingarna, hushållsbegreppet med utgångspunkt från mantalsskrivningsbestämmelserna etc.

Denna hopkoppling av statistik och administrativa förfaranden binder alltså ofta statistiken i viss riktning och gör det svårt att integrera den med annan statistik, där motsvarande begrepp fått en annan definition. För att erhålla likformighet i statistiken skulle antingen administrativa rutiner få läggas om — exempelvis bestämmelserna om arbetslöshetsregistreringen — vilket i praktiken ofta är uteslutet eller också måste särskilda uppgifter inhämtas för statistiken.

Det är angeläget att i samband med omläggningar av administrativa förfaranden statistikens krav blir både innehållsmässigt tillgodosedda och arbetstekniskt inarbetade i de administrativa rutinerna. Det hävdas ofta, att decentraliseringen utgör en förutsättning för en sådan integration av statistiska och administrativa förfaranden. Enligt kommitténs mening har så icke alltid varit fallet.

Vad först beträffar den innehållsmässiga samordningen förhåller det sig ofta så, att statistiken, som inom många verk spelar en underordnad roll, har svårt att hävda sin ställning mot den administrativa verksamhetens, icke minst som statistikens intressen icke alltid är liktydiga med verkets egna intressen utan med utomstående statistikkonsumenter. Därtill kommer att det för statistikproducenterna vid de olika verken kan vara svårt att överblicka de allmänna behoven inom statistiken, där den egna statistikprodukten endast ingår som en liten del. Integrationen med verkets admi-

nistrativa rutiner kan då icke ske för endast den ifrågavarande statistikgrenen utan måste ses i ett större sammanhang.

Arbetet med det statistiska primärmaterialet kan i vissa fall vara så nära förbundet med de administrativa rutinerna, att det skulle innebära avgjorda olägenheter att förflytta statistiken från vederbörande administrativa myndighet. Å andra sidan kan ur den nuvarande statistikproduktionen andragas många exempel på att utnyttjande av administrativt material kan ske även vid en förläggning av statistiken till ett annat verk än det som insamlar och utnyttjar det administrativa materialet. Kommerskollegium producerar sålunda exempelvis utrikeshandelsstatistik, som är baserad på uppgifter från tullverket, centralbyrån kriminalstatistik, som är baserad på polisrapporter etc. Arbetstekniskt är detta ibland — såsom i fråga om utrikeshandelsstatistiken — organiserat genom en uppdelning av den statistiska bearbetningen, så att det administrativa verket på grundval av föreliggande primärmaterial producerar halvfabrikat (exempelvis maskinbearbetningar), som levereras till det statistikproducerande verket för vidare bearbetning och publicering.

4. *Genomgång av statistikområden med diskussion av alternativa förläggningar*

Av den föregående diskussionen framgår, att betydande fördelar skulle stå att vinna genom en bättre samordning av statistiken såväl innehållsmässigt som produktionstekniskt. För att tillgodose dessa samordningsbehov kan en omgruppering av olika statistikgrenar visa sig ändamålsenlig. En förutsättning för en sådan omgruppering är, att möjligheter finnes att utan allvarligare avbräck i den administrativa verksamheten bortflytta statistikgrenar från de olika verk dit de nu är förlagda. Kommittén har därför företagit en granskning av i vad mån å enda sidan speciella samordningsbehov föreligger beträffande olika statistikområden och i vad mån statistiken å andra sidan är bunden till de olika administrativa verken.

A. Räkningar

De större räkningarna (census) — folkräkningar, bostadsräkningar, jordbruksräkningar och företagsräkningar m. fl. — genomföres i regel med betydligt längre intervall än andra återkommande statistiska undersökningar och i allmänhet inte oftare än vart 5:e—10:e år. De har till uppgift att kartlägga och för en viss tidpunkt fullständigt registrera förhållanden på ifrågavarande områden. De bildar därigenom utgångspunkt för den löpande statistiken.

Hittills har räkningarna i regel utförts av de olika myndigheter som omhänderhaft övrig statistik på området. Jordbruks- och folkräkningarna har sålunda varit förlagda till statistiska centralbyrån, företagsräkningarna till

kommerskollegium och bostadsräkningarna till bostadsstyrelsen.¹ Innehållsmässigt hör de också samman med befolkningsstatistik, jordbruksstatistik, företagsstatistik respektive bostadsstatistik. Karakteristiskt är emellertid att räkningarna i högre grad än den löpande statistiken har en allmän användning; de verk som genomfört de olika räkningarna kan icke betraktas som dessas huvudkonsumenter. Icke heller arbetstekniskt är räkningarna bundna till nuvarande producenter. I huvudsak inhämtas särskilt primärmaterial för räkningarna. De administrativa material som utnyttjas — främst mantalsskrivningsdata för folk- och bostadsräkningarna samt fastighetstaxeringsuppgifter för jordbruksräkningarna — är icke beroende av administrativa rutiner inom de verk som genomfört räkningarna.

I fråga om de olika räkningarnas planering och administration finnes många gemensamma metodologiska frågor. Med den nuvarande organisationen kommer emellertid erfarenheter från en räkning icke en annan tillgodo och den expertis som hinner utbildas vid en räkning blir i fortsättningen ofta icke fullt utnyttjad. Därjämte är de maskintekniska frågorna särdeles betydelsefulla i samband med räkningarna. Dessa omfattar i regel mycket stora material — större än någon fortlöpande statistik — och på grund av de omfattande rutinarbeten som därvid uppstår lämpar de sig särskilt väl för maskinell bearbetning.

Avgörande för räkningarnas förläggning bör enligt kommitténs mening vara det förhållandet att de mer än annan statistik är beroende av de produktionstekniska resurser som endast inom en stor statistikproducerande enhet effektivt kan utnyttjas.

B. Hushålls- och labour force undersökningar samt inkomststatistik

Det gemensamma för detta statistikområde är att undersökningsenheten utgöres av individen eller hushållet och att undersökningarna åtminstone till en del är baserade på stickprov (urvalsundersökningar).

Bland hushållsundersökningarna är socialstyrelsens bostads- och levnadskostnadsundersökningar samt konjunkturinstitutets sparandeundersökningar de hittills största. Bostadskostnadsundersökningarna utföres numera regelbundet men de övriga med oregelbundet återkommande intervaller. Även andra liknande undersökningar ehuru av mera tillfällig karaktär har utförts i socialstyrelsens och andra myndigheters regi, exempelvis rörande olika socialgruppers levnadsförhållanden.

Bostadskostnadsundersökningarna utföres främst i syfte att ge underlag för bostadsposten i konsumentprisindex, vilken för närvarande utarbetas av socialstyrelsen. — Levnadskostnadsundersökningarna utnyttjas av styrelsen dels för allmän kännedom om olika socialgruppers levnadsförhållanden och dels som bakgrund i samband med avgivandet av remisser i olika sammanhang. Endast färdigresultaten kommer till användning; en-

¹ Tidigare socialstyrelsen.

skilda statistiska primäruppgifter har styrelsen icke haft användning för i sin verksamhet. Styrelsen är emellertid icke enda konsument till levnads-kostnadsundersökningarna, vilka har ett vidsträckt allmänt intresse.

Konjunkturinstitutets sparandeundersökningar utnyttjas främst för institutets vetenskapliga analyser kring frågan om hushållens finanser. De har planerats i direkt samband med detta forskningsarbete men har även en allmän användning. Enligt kommitténs uppfattning bör de framgent kunna planeras och utnyttjas för detta forskningsändamål även om de produceras hos annan myndighet. Institutet bör enligt kommitténs mening icke betungas med det rutinmässiga arbetet i samband med primärstatistiska undersökningar. Sparundersökningarna bör vidare innehållsmässigt samordnas med övriga hushållsundersökningar så att dubbling undviks.

Labour force undersökningarna är för Sveriges del undersökningar av helt ny typ och har först under innevarande år påbörjats av arbetsmarknadsstyrelsen. Motsvarande undersökningar har emellertid sedan flera år tillbaka kommit till användning i Förenta staterna och andra länder. Labour force undersökningarna har till syfte att komplettera den i huvudsak på företagens uppgifter baserade sysselsättningsstatistiken, folkräkningar och övrig arbetsmarknadsstatistik. De svenska undersökningarna tillkom i första hand för att täcka de informationsbehov, som kravet på en effektivare arbetsmarknadspolitik aktualiserade år 1958. Undersökningarna är emellertid av stort intresse även för andra konsumenter än arbetsmarknadsstyrelsen.

Såväl hushållsundersökningarna som labour force undersökningarna är baserade på stickprov. De förstnämnda är därvid geografiskt koncentrerade till representativa urval av lokala enheter. Inom dessa enheter utväljes i sin tur ett antal hushåll eller individer till vilka undersökningarna riktar sig. Dessa hushåll och individer finnes registrerade i mantalslängder och -blanketter, vilka alltså utgör grundmaterial för undersökningar av denna typ, liksom de även utnyttjas i samband med folk- och bostadsräkningar. Insamlingen av materialet till hushållsundersökningarna sker med hjälp av lokalombuden vid statistiska centralbyråns utredningsinstitut. — För labour force undersökningarna hämtas upplysningar per post direkt från individerna. Arbetsmarknadsstyrelsen har för fullgörande av materialinsamlingen utnyttjat sin lokala arbetsförmedlingsorganisation. Detta arbete är av samma slag som det av utredningsinstitutet genomförda.

För planeringen av urvalsundersökningar krävs speciella kvalifikationer ifråga om statistiskt-metodologiskt kunnande. Beräkningarna av resultaten är tekniskt komplicerade och kräver kännedom om urvalens uppläggning. De blir vidare vid undersökningar av denna typ ofta mycket omfattande och är därför väl lämpade för maskinell metod.

För hushålls- och labour force undersökningarna gäller alltså att de med fördel kan utnyttja sådana produktionstekniska hjälpmedel, främst in-

tervjuorganisation, statistisk metodik och stora databehandlingsmaskiner, som effektivast tillhandahålles centralt. Visserligen är det möjligt att som hittills begagna dessa hjälpmedel även om statistiken är förlagd till en annan myndighet än den som samtidigt är centralt service-organ, men som nedan (s. 159) skall vidare utvecklas, ökas möjligheterna till rationell uppläggning av hela statistikproduktionen om de olika arbetsmomenten blir förlagda till en och samma myndighet. Något väsentligt hinder att förflytta hushålls- och labour force undersökningar från de myndigheter, där de nu produceras, föreligger enligt kommitténs mening heller icke. Dessa myndigheter bör som viktiga konsumenter av statistiken kunna påverka dess utformning oavsett var den produceras.

Statistiken över skattetaxeringarna samt inkomst och förmögenhet utarbetas för närvarande av statistiska centralbyrån. Denna statistik har i likhet med de ovan nämnda undersökningarna individen och hushållet som undersökningsenhet och hänger även innehållsmässigt samman med dessa undersökningar. Primäruppgifterna inhämtas emellertid icke som i de föregående fallen direkt från individer/hushåll utan via administrativa myndigheter (taxeringsnämnder, länsstyrelser etc.). Redovisningen är till en del baserad på stickprov. Statistiken har anknytning till den befolkningsregistrering som är av betydelse även för de här tidigare nämnda undersökningarna. Enligt kommitténs mening bör statistiken över skattetaxeringarna samt inkomst och förmögenhet produceras i anslutning till hushållsundersökningarna samt annan närliggande statistik.

C. Befolkningsstatistik

Befolkningsstatistiken inklusive befolkningsregistret samt dödsorsaksstatistiken har alltifrån begynnelsen utgjort stommen i statistiska centralbyråns statistikproduktion och dess bortflyttning har heller aldrig aktualiserats, eftersom den saknar anknytning till annan myndighets verksamhet. Enligt kommitténs mening finns icke anledning förutsätta annat än att statistiken bör vara förlagd till en central statistisk produktionsenhet. Det samma gäller även den till befolkningsstatistiken för närvarande knutna valstatistiken.

Till befolkningsstatistiken kan även räknas den statistik som utarbetas av utlänningskommissionen. Statistiken är förlagd till en särskild statistikavdelning. Den baseras endast till en mindre del på administrativt material hos kommissionen, och huvudsakligen på administrativa handlingar från andra myndigheter: polismyndigheter, passkontroll, pastorsämbeten, statistiska centralbyrån etc. Den rapportering som nu sker från dessa myndigheter till kommissionen bör enligt kommitténs mening kunna ske även till en central statistikproducerande enhet. Behovet av samordning med övrig befolkningsstatistik, arbetsmarknadsstatistik etc. talar också för en över-

föring av de delar av kommissionens statistik, som icke är att betrakta som intern driftsstatistik.

D. Undervisningsstatistik

Produktionen av undervisningsstatistik är för närvarande splittrad så, att statistiska centralbyrån omhänderhar den i huvudsak ny tillkomna statistiken över högre studier och skolöverstyrelsen statistiken över lägre studier, i princip även statistiken över den undervisning som sorterar under överstyrelsen för yrkesutbildning. Arbetsmarknadsstyrelsen åter företar i anslutning till sin allmänna prognosverksamhet enkäter rörande skolorgdomens yrkesplaner.

Den statistik över folkundervisningen, abnormundervisningen, lärarutbildningen, det högre skolväsendet och yrkesundervisningen, som utarbetas av skolöverstyrelsens statistiska kontor är i huvudsak baserad på särskilda rapporter från de olika skolorganen samt tryckt material (årsredogörelser m. m.) och är icke direkt beroende av administrativa rutiner inom verket i övrigt. Statistiken är i behov av rationalisering med hänsyn till både innehåll och bearbetningsmetoder och har år 1959 varit föremål för utredning. Denna utredning föreslog bl. a., att statistiken skulle produceras i anslutning till undervisningsstatistiken för högre studier och förläggas till centralbyrån.

Enligt kommitténs mening föreligger behov att samordna nämnda statistikgrenar, varför den ifrågavarande delen av skolöverstyrelsens statistik i enlighet med utredningens förslag bör förflyttas.

Statistik utarbetas emellertid för närvarande även vid en rad andra rotlar, avdelningar etc. inom skolöverstyrelsen:

Försöksavdelningen företar årligen återkommande undersökningar rörande försöksverksamheten med 9-årig enhetsskola och med högre skolor och inhämtar för ändamålet särskilt material.

Bibliotekssektionen sammanställer årlig statistik rörande verksamheten vid vissa bibliotek. Denna statistik utnyttjas bl. a. för Sveriges författarfonds utbetalningar av författarpenningar.

Skolhygienroteln utarbetar för varje läsår statistik över den skolhygieniska verksamheten. Primärmaterialet erhålles från skolläkarna.

Folkbildningsroteln sammanställer årligen uppgifter rörande ungdomsledarkurser, instruktörsverksamhet för ungdomsorganisationerna m. m.

Rotel U 5 sammanställer årligen uppgifter om vitsord för vissa prov i studentexamen, realexamen m. m. De baseras på tabeller från rektorerna.

Slutligen brukar hushållssektionen årligen sammanställa vissa uppgifter om skolmältidernas kostnader, organisation m. m.

Primärmaterialet till dessa olika statistikgrenar skiljer sig i princip icke från det primärmaterial som utnyttjas av statistiska kontoret. Statistiken

har emellertid karaktären av intern driftsstatistik, varför kommittén icke anser att en allmän förflyttning av denna statistik, utom möjligen av försöksavdelningens undersökningar, kan ifrågakomma. Det förutsättes emellertid, att utarbetandet av ifrågavarande statistik sker i samråd med den statistikproducerande enhet, som omhänderhar undervisningsstatistiken i övrigt.

Arbetsmarknadsstyrelsens enkäter rörande skolungdomens yrkesplaner företages i anledning av styrelsens allmänna prognosverksamhet rörande olika yrkesområden. Primärmaterialet insamlas huvudsakligen direkt från skolorna eller inhämtas från skolöverstyrelsen. Med hänsyn till behovet av allmän samordning på utbildningsstatistikens område finner kommittén det motiverat att ifrågavarande enkäter genomföres av det produktionsorgan som omhänderhar övrig undervisningsstatistik. Arbetsmarknadsstyrelsen har intet intresse av enskilda primäruppgifter och bör ha möjlighet att påverka statistikens utformning och taga del av resultaten även om enkäterna handhas av annan myndighet.

E. Rättsstatistik

Flertalet grenar av rättsstatistiken (kriminalstatistiken) är för närvarande förlagda till statistiska centralbyrån. Dock sammanställer fängvårdsstyrelsen löpande statistik över villkorligt dömda, över fängvårdsanstalterna samt övervaknings- och tillsynsklientelet och kontrollstyrelsen statistik över fylleriförseelserna.

Fängvårdsstyrelsens löpande statistik, vilken utarbetas dels av dess arbetsbyrå och dels av dess sociala byrå, är baserad på uppgifter som insändes från de olika fängvårdsanstalterna rörande dessas arbetsdrift samt på rapporter till fängvårdsstyrelsens register över villkorligt dömda (med övervakning) och centrala fängregister.

Kontrollstyrelsens statistik över fylleriförseelserna grundar sig på de uppgifter som domstolar, åklagare m. fl. för administrativa ändamål har skyldighet att insända till kontrollstyrelsens register.

Enligt ett förslag i kriminalstatistikutredningens betänkande (1954) skulle fängvårdsstyrelsen endast utarbeta rent administrativ statistik men övrig statistik överföras till centralbyrån.

Utredningens förslag har hittills icke genomförts. Det synes angeläget, att när en omläggning av kriminalstatistiken kommer till stånd, utredningens förslag beaktas i avseende på arbetsfördelningen mellan fängvårdsstyrelsen och statistiska centralbyrån. Rapporteringen från de olika fängvårdsanstalterna och skyddskonsulenterna bör emellertid, såsom även utredningen synes ha förutsatt, ske via fängvårdsstyrelsen.

Statistiken över fylleriförseelserna är däremot direkt beroende av material hos kontrollstyrelsen och bör, såsom kriminalstatistikutredningen föreslagit, primärt utarbetas hos styrelsen. Sedan centralbyråns kriminal-

statistik blivit omlagd bör emellertid den av utredningen förutsatta samordningen med denna statistik genomföras, varvid kontrollstyrelsen i enlighet med utredningens förslag, kan tillställa centralbyrån, eller i övrigt det organ som producerar kriminalstatistiken, sammandrag av sin statistik.

F. Hälso- och sjukvårdsstatistik

Produktionen av statistik över hälso- och sjukvård är i huvudsak förlagd till medicinalstyrelsen (riksförsäkringsanstaltens sjukkassestatistik behandlas nedan under punkt G). Dessutom sammanställer centralbyrån i anslutning till befolkningsstatistiken en statistik över dödsorsaker (jfr punkt C ovan).

Som underlag för medicinalstyrelsens statistik utnyttjas i viss utsträckning register och andra administrativa uppgifter inom styrelsen. Statistikproduktionen sker emellertid vid en särskild statistisk avdelning.

Styrelsen utgör en viktig konsument av statistiken, men det är endast till en del fråga om driftsstatistik. Statistiken har uppenbarligen många utomstående konsumenter. Behovet att samordna hälso- och sjukvårdsstatistiken med befolkningsstatistik, socialvårdsstatistik etc. talar för produktion eller åtminstone planering i nära sammanhang med dessa statistikgrenar. Innan en omorganisation sker bör emellertid särskild utredning företagas i syfte att bl. a. särskilja de delar som ur medicinalstyrelsens synpunkt kan betraktas som driftsstatistik och i övrigt närmare överväga i vad mån statistikproduktionen även vid en förflyttning kan samordnas med de administrativa rutinerna inom verket så att ett utnyttjande av det där befintliga materialet blir möjligt.

G. Socialvårds- och socialförsäkringsstatistik

Produktionen av statistik över socialvård och socialförsäkring är för närvarande splittrad på de myndigheter som administrerar de olika delarna av denna verksamhet. Pensionsstyrelsen utarbetar pensionsstatistik, riksförsäkringsanstalten en verksamhetsberättelse samt statistik över olycksfallsförsäkring och sjukkasseverksamhet och socialstyrelsen statistik över socialvårdens olika grenar. Dessutom utarbetar arbetsmarknadsstyrelsen statistik över arbetslöshetskassorna, vilken behandlas under punkt H: 7 nedan, och företar hyresrådet fastighetsomkostnadsundersökningar, vilka upptagits under punkt H: 3 nedan.

Pensionsstyrelsens statistik utarbetas av en särskild sektion inom försäkringsbyrån. Den fortlöpande statistiken är i huvudsak baserad på styrelsens administrativa register över pensionstagare. Registret är upplagt på hålkort och maskinbearbetningen utföres vid styrelsens maskinanläggning. Såvida det inte i samband med tilläggs pensioneringen eller i annat sammanhang sker en omorganisation av dessa register synes det knappast rationellt att förflytta ifrågavarande bearbetningar och statistik.

Resultaten utnyttjas i huvudsak av pensionsstyrelsen, men statistiken har samtidigt som en gren av socialvårdsstatistiken anknytning till exempelvis socialstyrelsens åldringsvårdsstatistik och socialhjälpstatistik. Även om sålunda bearbetningen kvarligger hos pensionsstyrelsen bör den alltså innehållsmässigt samordnas med övrig socialvårdsstatistik.

För styrelsens tillfälliga undersökningar har utöver registermaterialet även inhämtats särskilda uppgifter från enskilda pensionstagare, vilka i samråd med socialtjänstemän och pensionsnämndsordföranden ifyllt blanketter. Undersökningarna har utförts i anledning av styrelsens behov att belysa verkningarna av vissa speciella hjälpformer. Undersökningarna är metodologiskt närmast jämförbara med centralbyråns intervjuundersökningar. Det är därför naturligt att undersökningarna framgent — i den mån de icke helt kan utföras av ett centralt produktionsorgan med intervjuorganisation — planeras i samråd med dess expertis på området.

Riksförsäkringsanstaltens verksamhetsberättelse redigeras av verkets administrativa byrå, men i övrigt är statistikproduktionen förlagd till den försäkringsmatematiska och statistiska byrån. Verksamhetsstatistiken bygger helt och hållet på administrativa uppgifter. Dylika uppgifter utnyttjas även för anstaltens olycksfallsstatistik, vilken baseras *dels* på primärmaterial, som framkommer såsom biprodukt vid premiedebitering och skadereglering inom verket jämte registret över försäkringspliktiga arbetsgivare, *dels* även på särskilda statistiska uppgifter från nio fristående socialförsäkringsbolag. Sjukkassestatistiken baseras på särskilt inhämtade statistiska uppgifter från de allmänna sjukkassorna, vilka vid uppgiftslämnandet utnyttjar medlems- och sjukkort, verifikationer och bokföringsallegat.

Olycksfalls- och sjukkassestatistiken karakteriseras för närvarande av en betydande eftersläpning, en av de största inom den officiella statistiken. Samtidigt är anstaltens försäkringsmatematiska och statistiska byrå mycket kostnadskrävande, även med borträknande av de administrativa åligganden byrån har. En förläggning av verkets statistik till ett centralt produktionsorgan som är bättre rustat för en bearbetning av dessa omfattande statistikgrenar synes motiverad. Behov föreligger också att samordna det stora registret över försäkringspliktiga arbetsgivare med övriga företagsregister.

Trots att riksförsäkringsanstaltens statistik sålunda för närvarande är upplagd så att primärmaterial till en del anknyter till administrativa förfaranden och anstalten utgör tillsynsmyndighet för de uppgiftslämnande organen, anser kommittén att en förflyttning kan övervägas i fråga om såväl olycksfallsstatistiken som den månatliga och årliga sjukkassestatistiken.

Vid den utredning som bör föregå överflyttningen bör undersökas i vad mån statistikproduktionen kan samordnas med verkets administrativa arbetsuppgifter. Riksförsäkringsanstalten har också en mindre maskincen-

tral, som endast i obetydlig omfattning utnyttjas för administrativt arbete och som sålunda i samband med en eventuell bortflyttning av statistiken bör kunna avvecklas.

Socialstyrelsens socialvårdsstatistik består av

barnvårdsstatistik

socialhjälpsstatistik

mödrahjälpssstatistik

nykterhetsvårdsstatistik

åldringsvårdsstatistik

samt sammanställningar av de sociala utgifterna jämte tillfälliga socialstatistiska undersökningar.

Denna statistik berör alltså till alla delar områden som faller under socialstyrelsens administrativa verksamhetsfält. Primärmaterialet hänger emellertid endast i begränsad omfattning direkt samman med administrativa rutiner inom styrelsen. Till de administrativa material som även används för statistiska ändamål hör protokollen över mödrahjälpssnämndernas beslut samt besvaren över dessa. Vidare utnyttjas skolbyråns kortregister över ungdomsvårdsskolornas elever. Slutligen baseras de smärre statistiska undersökningar, som fackbyråerna själva företar, huvudsakligen på administrativa material.

I fråga om nykterhetsvårdsstatistiken tillämpas en uppdelning som innebär, att fjärde byrån (statistisk byrå) bearbetar den del som är baserad på särskilt inhämtat material, medan nykterhetsvårdsbyrån bearbetar den del som är baserad på ett hos byrån befintligt konfidentiellt register. Men även i fråga om det särskilt inhämtade materialet vidtages den åtgärden att namnuppgifterna på blanketterna avlägsnas och överlämnas till nykterhetsvårdsbyrån för förvaring.

Fackbyråerna medverkar också i statistikproduktionen genom att delta i insamlingen av uppgifter, som sedan bearbetas av fjärde byrån. Till barnvårdsstatistiken insamlas exempelvis uppgifter om barnhem och barnkolonier av barnvårdsbyrån och om ungdomsvårdsskolor av skolbyrån.

Samtliga uppgiftslämnare till socialvårdsstatistiken består av myndigheter (kommunala nämnder, styrelser etc.) och institutioner (barnhem, ålderdomshem etc.), som tillhör socialstyrelsens verksamhetsfält. Till statistiken hämtar de uppgifter ur liggare, kortregister och annat liknande administrativt material. Socialstyrelsens möjligheter att dirigera verksamheten och utforma de administrativa förfaranden på vilka statistiken är grundad växlar emellertid något från område till område.

Behovet att utarbeta socialvårdsstatistiken i nära anslutning till socialstyrelsens administrativa verksamhet är icke lika angeläget för alla dess olika delar. Uppläggningsen av de stora löpande undersökningarna torde kunna ske interimistiskt och främst i samband med administrativa omläggningar. Den härför erforderliga kontakten med expertis hos socialstyrelsen torde kunna upprätthållas lika väl vid en förflyttning av statistiken till ett cen-

tralt verk, som då den produceras av en särskild statistisk byrå hos styrelsen. Däremot kräver specialbearbetningar av de material, som dessa undersökningar är baserade på, liksom även de särskilda smärre undersökningarna, mera intim kontakt med fackbyråerna.

Fackbyråerna har för sin del inget uttalat behov av att taga del av enskilda primäruppgifter, som insamlats för det statistiska ändamålet. Den kontakt som förekommit angående primärmaterialet har hittills aktualiserats antingen då den statistikbearbetande byrån sökt hjälp med tolkningen av en oklar uppgift i materialet eller observerat speciella förhållanden, som den funnit anledning rapportera till vederbörande fackbyrå.

Färdigresultaten av statistiken utnyttjas emellertid av styrelsens samtliga fackbyråer i olika sammanhang och får i viss utsträckning betraktas som driftsstatistik. Samtidigt är styrelsen emellertid icke enda konsument av socialvårdsstatistiken. Väsentliga samordningsbehov gentemot annan statistik — av exempelvis nykterhetsvårdsstatistik och alkoholkonsumtionsstatistik, av barnavårds- och ungdomsvårdsstatistik å ena sidan och kriminalstatistik å den andra — talar vidare för en sammanföring av dessa olika statistikgrenar.

Kommittén har funnit anknytningen till socialstyrelsens administrativa verksamhet för vissa delar av socialvårdsstatistiken så uttalad, att en bortflyttning av dessa delar icke utan vidare torde kunna ske. Samtidigt möter det emellertid svårigheter att splittra statistiken och avskilja de mera fristående grenar, som skulle kunna överföras till ett centralt organ. Dessutom är gränserna för vad som skulle kunna betraktas som driftsstatistik flytande.

H. Näringsstatistik

Som ett medel att samordna näringsstatistiken har tidigare nämnts nationalräkenskaperna och de därmed sammanhängande beräkningar av nationalinkomst, nationalprodukt, konsumtion, investeringar m. m., vilka nu i huvudsak utföres av konjunkturinstitutet. Grundmaterialet för nationalräkenskaperna utgöres, såsom visats i kap. III, av statistiskt material som insamlas av andra myndigheter och som av institutet övertages antingen i form av obearbetat primärmaterial eller, vanligen, i form av bearbetade uppgifter. Materialet bearbetas ytterligare av institutet för inpassning i nationalräkenskaperna.

Enligt kommitténs mening ökas möjligheterna att inom nationalräkenskapernas ram samordna och utveckla näringsstatistiken, om denna statistik kan produceras inom det verk som utarbetar nationalräkenskaperna, såsom fallet är i exempelvis Norge och en rad andra länder.

Näringsstatistiken är till väsentlig del baserad på uppgifter från företag av olika slag: jordbruk, industriföretag, handelsföretag etc. Det har tidigare framhållits, att statistik av denna typ måste grundas på enhetliga och aktu-

ella register. Dessa lägges upp på grundval av de intermittent återkommande räkningarna, främst jordbruksräkningar och företagsräkningar. Även produktionstekniska skäl talar således för en sammanföring av näringsstatistiken med de nämnda registren som grundval.

I det följande diskuteras förläggningen av näringsstatistiken, grupperad efter olika näringsgrenar, varefter arbetsmarknads- och prisstatistiken särskilt behandlas.

H:1 Jordbruksstatistik och skogsstatistik

Huvuddelen av den allmänna jordbruksstatistiken samt fiskestatistiken är efter de omfattande diskussioner rörande statistikens förläggning, som förekom kring år 1950 i samband med jordbruksnämndens tillkomst, anförtrodd statistiska centralbyrån. Även jordbruksnämnden har emellertid en omfattande statistikproduktion. Vid nämnden företar sålunda icke blott utredningsbyråns statistiksektion, utan även utredningsbyrån i övrigt, samt fettvarusektionen, fisksektionen, vegetabiliebyrån och utrikeshandelsbyrån omfattande statistiska undersökningar, såväl fortlöpande som tillfälliga. I avsevärd utsträckning är dessa undersökningar baserade på särskilt inhämtat statistiskt material.

Dessutom företar lantbruksstyrelsen statistiska undersökningar, varav en del smärre undersökningar huvudsakligen har driftsstatistisk karaktär (lantbruksnämnderna, kontrollföreningsverksamheten etc.), medan andra — speciellt de kostnadskrävande jordbruksekonomiska utredningarna — även är av allmänt intresse.

Kommittén har funnit, att frågan om gränsdragning mellan jordbruksnämnden, lantbruksstyrelsen och statistiska centralbyrån, samt frågan om samordning av jordbruksstatistiken över huvud taget, är så komplicerad att något ställningstagande icke är möjligt utan ytterligare utredningar.

Skogsstatistiken är i huvudsak uppdelad mellan domänstyrelsen och skogsstyrelsen.

Domänstyrelsens statistik utgör en redovisning utåt av styrelsens verksamhet och är alltså av samma karaktär som de övriga affärsdrivande verkens driftsstatistik. Kommittén anser att det icke finns anledning förorda ändrad förläggning av denna statistik.

Skogsstyrelsens statistik är förlagd till avdelningen för virkesmätning och statistik.

Statistiken över flottningsföreningar och flottleder baseras på särskilt inhämtat statistiskt material, som insamlas genom länsstyrelserna. Statistiken har tidigare utarbetats av kommerskollegium och torde utan olägenhet kunna överföras till annan myndighet.

Materialet till Skogsstatistisk årsbok utgöres i stor utsträckning av en sammanställning och vidarebearbetning ur andra publikationer av sådana

uppgifter som berör skogsnäringen, men bygger också till en del på särskilt material från domänstyrelsen, stiftsnämnderna, skogssällskapet, Sveriges skogsägareförbund, skogsvårdsstyrelserna, Sveriges häradsallmänningsförbund, sockenallmänningsarnas förvaltningar, städernas skogsförvaltningar och virkesmätningsföreningarna.

Insamlingen av dessa uppgifter har icke direkt anknytning till styrelsens administrativa verksamhet utan torde även kunna företagas av annan myndighet.

Behovet av samordning med annan näringsstatistik talar för att skogsstatistiken, inklusive den ovannämnda flottningsstatistiken, överföres till den myndighet, som omhänderhar övrig näringsstatistik.

H:2 Statistik över industri, bergshantering och handel

Den största bland de statistikproducenter som är verksamma på detta område är kommerskollegium. Hos kollegium utarbetas för närvarande följande huvudgrenar av näringsstatistik:

- industri- och bergshanteringsstatistik
- investeringsstatistik
- lagerstatistik
- kooperationsstatistik
- utrikeshandelsstatistik
- sjöfartsstatistik
- prisstatistik

Statistikproduktionen är helt och hållet förlagd till kollegii statistiska byrå.

Större delen av statistiken är baserad på särskilt inhämtade statistiska uppgifter. Den utnyttjar icke några förvaltningshandlingar inom kollegium. En del administrativt material från andra verk kommer däremot till användning, främst de för utrikeshandelsstatistiken utnyttjade tullsedlarna och varuanmälningarna, vilka huvudsakligen i maskinbearbetat skick överlämnas av tullverket, samt vissa uppgifter till sjöfartsstatistiken från samma verk. Vidare utnyttjas för aktualisering av registret över uppgiftslämnare till sjöfartsstatistiken vissa uppgifter ur sjöfartsstyrelsens sjöfartsregister. För investeringsstatistiken utnyttjas, i vad avser samfärdseln, uppgifter ur centralbyråns bilregister.

De primäruppgifter som utnyttjas i kommerskollegii statistik är alltså icke av det slag att de är beroende av administrativa rutiner inom verket.

Insamlingen av det statistiska primärmaterialet omhänderhas huvudsakligen av kollegii statistiska byrå. Några andra byråer inom kollegium deltar icke i detta arbete. Däremot anlitas vissa utomstående organ för den lokala insamlingen. Uppgifter till industristatistiken och delar av sjöfartsstatistiken insamlas av landsfiskaler, magistrater och motsvarande, och till bergsstatistiken av bergmästarna. Till kooperationsstatistiken insamlar

Kooperativa förbundet uppgifter från anslutna konsumtionsföreningar. Således är icke heller insamlingsförfarandet i nämnvärd omfattning beroende av organ över vilkas verksamhet kollegium har att utöva administrativ tillsyn.

Som uppgiftslämnare till statistiken beröres emellertid näringsidkare och deras organisationer inom det område på vilket kollegium verkar som central statsmyndighet. Men i själva verket har statistikens utveckling och överförande till en särskild statistisk byrå sedan långt tillbaka i tiden inneburit, att det statistiska arbetet på uppgiftslämnarplanet icke har någon direkt anknytning till kollegii administrativa verksamhet.¹ I praktiken deltar de personer som producerar statistiken endast i ringa utsträckning i den administrativa verksamhet som medför kontakterna med näringslivet.

Enligt kommitténs mening bör den för statistikens utveckling erforderliga kännedomen om uppgiftslämnarnas förhållanden kunna inhämtas lika väl vid en förläggning av statistiken till en central statistisk enhet som då den utarbetas vid en särskild statistisk byrå inom kollegium. Genom rådföring av teknisk expertis och personal hos kollegium, som har kontakt med näringslivet, liksom även genom direkt kontakt med uppgiftslämnarna och deras organisationer, bör statistiken även vid en bortflyttning kunna anpassas efter utvecklingen såväl i fråga om produkter och förfaranden som i fråga om bokföringsmässiga förhållanden på näringslivets olika områden. Motsvarande kontakt förekommer för övrigt redan nu i fråga om sjöfartsstatistiken, som ju alltjämt är förlagd till kommerskollegium, medan sjöfartsärendena i övrigt sorterar under sjöfartsstyrelsen.

På statistikkommitténs förfrågan har från kommerskollegium lämnats vissa upplysningar angående statistikens användning inom kollegium. Utrikes- och utredningsbyrån har anfört, att den för avtalsutredningar, uppgiftslämnande till internationella organisationer, export- och importberäkningar samt näringspolitiska utredningar i större eller mindre utsträckning begagnar följande statistik:

¹ I statistiska kommitténs betänkande år 1910, s. 116, anförde ordföranden, dåvarande generaldirektören i kommerskollegium, Lagerheim bl. a. följande:

»Om vår näringsstatistik därför nu intager en framstående plats icke endast inom Sveriges officiella statistik, beror detta just på upplösningen af det intima sambandet mellan förvaltningsarbetet och det statistiska arbetet samt upphörandet af det senares beroende af det förra.

Den erfarenhet jag varit i tillfälle att inhämta under ett mer än femårigt chefskap för Kommerskollegium har kraftigt övertygat mig om omöjligheten för den som står i spetsen för en styrelse för handel och näringar att utöfva ett ledande inflytande på det näringsstatistiska arbetet. Denna erfarenhet har ock bekräftat den förmodan jag redan förut hyste, att tillgång till det statistiska primärmaterialet icke annat än i rena undantagsfall kräfves för förvaltningen inom en styrelse för handel och näringar. Hvad som däremot för arbetet där nödvändigt behöfves är bearbetadt och sammanställt primärmaterial, alltså fullvärdig statistik.

Det är snarare förödmjukande än upplyftande för chefen för ett verk att sätta sitt namn under än så förträffliga statistiska berättelser på hvilkas tillkomst han i de allra flesta fall icke utöfvat något inflytande alls och i hvars utarbetande han icke på något sätt deltagit. Ju lifligare hans intresse för statistik och statistiskt arbete är, desto djupare måste han känna falskheten i en ställning, som låter honom skörda äran af andras arbete, när det är gott och möjligen klandret, ifall arbetet skulle vara bristfälligt.»

utrikeshandelsstatistik
 industristatistik (inkl. bergsstatistik)
 lager- och kvartalsstatistik
 investeringsstatistik
 prisstatistik (i begränsad omfattning).

Därvid utnyttjas icke blott de publicerade resultaten utan också maskinlistor och annat opublicerat material ävensom i viss utsträckning primäruppgifter. — Bergsbyrån har å sin sida anfört, att den använder bergsverksstatistik men endast i publicerat skick.

Inom kollegium synes däremot varken kooperationsstatistik eller sjöfartsstatistik regelbundet komma till användning.

Den statistik kommerskollegium producerar har emellertid såsom central näringsstatistik många andra konsumenter. Statistiken över industriproduktion, investeringar, lager, utrikeshandel och sjöfart etc. utgör viktigt underlag för bedömningen av den ekonomiska utvecklingen i allmänhet och är därför av stort intresse för de statliga myndigheter som ansvarar för den ekonomiska politikens utformning och genomförande, liksom också för organisationer och enskilda företag.

Dessa olika konsumenter har emellertid, liksom i många fall kollegium själv, behov av att snabbt få del av statistikens resultat och utnyttjar dem i viss utsträckning redan innan de publicerats. Kommerskollegium själv har för närvarande förmånen att ha materialet lätt tillgängligt, medan de utomstående konsumenterna får gå till kollegium för att ta del av det. Kommittén medger, att det för kollegii utrikes- och utredningsbyrå skulle innebära en olägenhet om statistiken förlades på annat håll, men finner dock att denna synpunkt icke kan tillmätas avgörande betydelse.

Samma skäl som de vilka nu talar för statistikens kvarblivande inom kommerskollegium, dit den kommit att förläggas av i huvudsak historiska skäl, skulle kunna anföras för dess överförande till andra statistikkonsumerande myndigheter, exempelvis arbetsmarknadsstyrelsen. Denna slutsats har giltighet även om man tar hänsyn till den förväntade utvecklingen av verkens framtida arbetsuppgifter. Liksom sålunda kommerskollegium framgent kan förutsättas via handelspolitiken få ökad användning av näringsstatistik för strukturella utredningar m. m., så kan också arbetsmarknadsstyrelsen för planering av sysselsättningspolitiken inom olika sektorer av näringslivet beräknas få ökat behov av samma statistik. Redan detta torde ge en antydning om svårigheten att avgöra näringsstatistikens förläggning på grundval av överväganden om vilken konsument som kan komma att betraktas som viktigast.

En mycket stor del av kommerskollegii statistik är baserad på uppgifter från enskilda företag och behöver i många olika sammanhang och icke minst — som tidigare nämnts — för nationalräkenskapsarbetet kombineras med annan företagsstatistik, exempelvis lönestatistik, vinststatistik m. m.

Det är därför angeläget att definitioner och klassificeringar som anknyter till företaget och dess verksamhet blir i största möjliga utsträckning standardiserade. Kommittén har kommit till den uppfattningen att en sammanföring av all berörd statistik till en enda producent skulle underlätta statistikens innehållsmässiga samordning.

Tidigare har framhållits, att ett centralt företagsregister utgör det viktigaste medlet att praktiskt tillämpa en standardiserad klassificering av företagen. Det blir exempelvis lättare att enhetligt redovisa företagen efter industrigrupper, om icke blott principerna för klassificeringen inom olika statistikgrenar är enhetliga utan man dessutom kan utnyttja en gemensam kodifiering av varje företag i ett enda register. Det har också framhållits, att ett dylikt register utgör förutsättningen för ökad användning av urvalsmetoder inom företagsstatistiken.

Ett centralt företagsregister gör det vidare möjligt att i större utsträckning begagna gemensamma frågeformulär för att inhämta uppgifter rörande olika sidor av företagets verksamhet samt undvika den dubbling som nu förekommer i fråga om exempelvis uppgifter som rör företagets löneutbetalningar. Även ur företagets synpunkt är det ett intresse att endast behöva lämna uppgifter åt ett enda håll.

Det nyss anförda talar för en koncentration av företagsstatistiken till en enda producent. Såsom ovan framhållits är statistiken heller icke av administrativa skäl bunden till kommerskollegium. Det bör bli möjligt för kollegium att som en av statistikens viktigare konsumenter påverka dess utformning även om den är förlagd till annan myndighet.

Även konjunkturinstitutet företager vissa primärstatistiska undersökningar på företagsstatistikens område.

Företagsenkäterna inom verkstads- samt textil- och beklädnadsindustrin («konjunkturbarometern») baseras på uppgifter som inhämtas från ett urval av företag inom de berörda näringsgrenarna. Enkäterna har direkt samband med övrig företagsstatistik och torde kunna produceras i anslutning till denna statistik. Volym- och prisindexberäkningarna avseende utrikeshandeln baseras på statistik från generaltullstyrelsen och kommerskollegium och kan likaledes produceras i anslutning till övrig utrikeshandelsstatistik. Kommittén har tidigare framhållit, att rutinmässig statistik icke bör utarbetas vid institutet, och anser således att även de ovan nämnda undersökningarna bör förflyttas.

Statistiska centralbyrån producerar en statistik över företagets intäkter, kostnader och vinster, som bör samordnas med och produceras i anslutning till här ovan tidigare nämnd företagsstatistik.

Vidare utarbetar socialstyrelsen statistik över detaljhandelsomsättningen

vilken — baserad på stickprov — är beroende av ett företagsregister. Statistiken har genom att anbudsförfarande tillämpades vid dess inrättande blivit förlagd hos socialstyrelsen med vars administrativa verksamhet den helt saknar samband. Såväl innehållsmässiga som produktionstekniska samordningssynpunkter talar för att den lokaliseras i anslutning till övrig företagsstatistik.

Till den här aktuella delen av näringsstatistiken hör slutligen även kontrollstyrelsens statistik, vilken är förlagd till en statistisk avdelning vid styrelsens byrå I.

Statistiken över accispiktiga näringar är baserad på hos styrelsen befintliga administrativa uppgifter och därmed integrerad med administrativa rutiner inom verket. Kommittén anser sig därför icke kunna förorda en bortflyttning av denna statistik.

Statistiken över försäljningen av rusdrycker och öl grundar sig på särskilt inhämtat material från Nya system AB, Vin & spritcentralen, länsstyrelserna samt restauratörer och tillverkare av öl och lättöl. Beträffande denna statistik föreligger på konsumentsidan viss anknytning till kontrollstyrelsens administrativa verksamhet därigenom att restaurangernas pris-sättning sedan år 1957 är föremål för fortlöpande kontroll och bearbetning. Statistiken är emellertid icke enbart en driftsstatistik utan har ett allmänt intresse. Enligt kommitténs mening kan därför trots den administrativa anknytningen en förflyttning av denna statistik och samordning med övrig näringsstatistik övervägas (jfr även punkt E ovan).

H:3 Byggnadsstatistik

Bostadsstyrelsens statistikproduktion är fördelad på olika enheter inom verket. Huvuddelen är emellertid förlagd till planeringsbyråns statistiska sektion, vars statistik nedan först skall diskuteras.

Bostadsbyggnadsstatistiken är baserad på särskilda statistiska rapporter, som i fråga om såväl månads- som årsstatistiken insändes från de kommunala organen. En del av uppgifterna till årsstatistiken insändes via länsbostadsnämnderna.

I sin administrativa verksamhet har bostadsstyrelsen nära kontakt med statistikens uppgiftslämnare, de lokala förmedlingsorganen i kommunerna, vilket i och för sig kan antagas främja statistikinsamlingen. Som konsument av statistiken har styrelsen emellertid i fråga om årsstatistiken aldrig och i fråga om månadsstatistiken endast i mindre utsträckning behov av att ta del av primäruppgifter rörande enskilda kommuner. Eftersom de kommunala uppgifterna emellertid icke — såsom enskilda företags och individers uppgifter — är sekretessbelagda, torde det ej möta svårighet för styrelsen att även vid en överföring av statistiken till annan myndighet ta

del av dessa enskilda uppgifter. På samma sätt kan styrelsen få del av maskinlistor och andra uppgifter även före publiceringen.

Bostadsstyrelsen är en viktig konsument av bostadsbyggnadsstatistiken men statistiken kan ur styrelsens synpunkt icke betraktas som driftsstatistik. Den årliga statistiken över bostadsbyggandet visar för närvarande avsevärd eftersläpning i tiden, enär den statistiska sektionen, där den produceras, är hårt belastad och i första hand måste ägna sig åt styrelsens driftsstatistik, lånestatistiken. Det är kommitténs uppfattning att en produktion av statistiken vid ett större statistiskt verk skulle skapa bättre förutsättningar för dess utarbetande. Den behöver dessutom ställas i relation till andra statistikgrenar på bostadsmarknadsområdet, exempelvis socialstyrelsens bostadskostnadsundersökningar, hyresrådets fastighetsomkostnadsundersökningar och arbetsmarknadsstyrelsens statistik över byggnadstillstånden, samt till näringsstatistiken i övrigt.

Även statistiken över bostadsmarknadsläget baseras på uppgifter från förmedlingsorganen i kommuner med dylik förmedling eller med register över bostadssökande. Statistiken torde ha sin huvudkonsument i bostadsstyrelsen men är samtidigt av stort allmänt intresse. En bortflyttning ter sig mera tveksam än i fråga om bostadsbyggnadsstatistiken men bör dock övervägas.

Beträffande lokalstatistiken (lokaler för andra än bostadsändamål) inhämtas primärmaterial från byggnadsnämnderna samt från statliga verk. Bostadsstyrelsen har själv i annat sammanhang prövat frågan om statistikens förläggning och föreslagit en bortflyttning samt anknytning till industristatistiken. Kommittén ansluter sig till denna uppfattning.

Statistiken över de olika typerna av byggnadslån utgör för närvarande statistiksektionens största arbetsuppgift. Statistiken är i huvudsak baserad på administrativt material, som antingen redan finns hos styrelsen eller ock insändes av länsbostadsnämnderna. Statistiken är sålunda i fråga om primäruppgifterna integrerad med administrativa rutiner inom styrelsen och kan dessutom med hänsyn till sin användning inom styrelsen betraktas som driftsstatistik. Statistiken bör sålunda kvarligga hos styrelsen.

Frågan om det statistiska arbetet vid planeringsbyråns planeringssektion, vilket hittills huvudsakligen bestått av planering och bearbetning av kommunala bostadsräkningar, torde lösas i och med att en ny bostadsräkning blir genomförd (frågan om bostadsräkningarnas förläggning diskuteras under punkt A ovan).

Statistikarbetet vid byrån för teknisk-ekonomiska utredningar hänger samman med bostadsstyrelsens allmänna värderingsarbete, vilket i sin tur ligger till grund för låneverksamheten.

Till den vid byrån utarbetade byggnadskostnadsindex inhämtas visserligen särskilda statistiska uppgifter men uppgiftsinsamlingen synes kräva

mer av tekniska fackkunskaper och nära kontakt med fackområdet, d. v. s. värderingsarbetet och byggnadsforskningen i allmänhet, än flertalet andra statistikgrenar. Resultaten utnyttjas i första hand inom styrelsen men har stort allmänt intresse, exempelvis för kalkyler vid byggnadsentreprenadbyggen. Enligt kommitténs mening är det tveksamt om en bortflyttning kan ske.

Statistiken över kommunala taxor för vatten, elström, renhållning och sotning är baserad på material som inhämtas genom förmedlingsorganen i de största kommunerna. Primärmaterialet insamlas huvudsakligen för uträkning av vissa koefficienter, som av styrelsen används för handläggning av låneärenden. Dessutom har för länsbostadsnämndernas bruk företagits vissa bearbetningar. Till statistiken över driftskostnaderna för flerfamiljshus inhämtas uppgifter från fastighetsförvaltningarna genom bostadsförmedlingsorganen. Materialet används av styrelsen för justering av värderingsmetod för driftskostnader samt för diverse utredningar.

De nämnda statistikgrenarna har för närvarande begränsad användning, men borde kunna samordnas med annan närliggande statistik, främst socialstyrelsens bostadskostnadsundersökningar och hyresrådets fastighetsomkostnadsundersökningar. Enligt kommitténs mening bör emellertid förläggningen av denna statistik i första hand bli beroende av var byggnadskostnadsindex utarbetas.

Hyresrådets tillfälligt återkommande fastighetsomkostnadsundersökningar är baserade på särskilt inhämtat statistiskt material. De utföres i regel före generella hyreshöjningar och sammanhänger sålunda med hyresrådets hyresreglerande verksamhet. Rådet har emellertid icke behov av enskilda primäruppgifter utan endast av färdiga sammanställningar.

Undersökningarna återkommer interimistiskt och kräver för sitt genomförande en viss personalökning, ehuru betydligt mindre än fallet är vid exempelvis folk- och bostadsräkningarna. Undersökningarna är baserade på urval och kräver statistisk-metodologisk sakkunskap. Det kan därför övervägas om de icke i fortsättningen bör utföras hos en central produktionsenhet med tillgång till sådan sakkunskap, men givetvis måste de utformas i mycket nära samråd med hyresrådet. Skulle en sådan förläggning icke komma till stånd, bör undersökningarnas planering ske med anlitande av speciellt kvalificerad statistisk expertis.

H:4 Kommunikationsstatistik

Kommunikationsverken generalpoststyrelsen, telestyrelsen, järnvägsstyrelsen, vattenfallsstyrelsen, väg- och vattenbyggnadsstyrelsen, luftfartsstyrelsen och statens biltrafiknämnd befinner sig med avseende på statistikproduktionen i stort sett alla i samma situation. Den utåtriktade statistik, som de publicerar, främst i sina verksamhetsberättelser inom serien SOS eller fristående, är i stor utsträckning baserad på den driftsstatistik som de ändå

måste utarbeta. En förflyttning av deras statistik kan därför knappast ifrågakomma. Emellertid föreligger behov av allmän samordning av transportstatistikens olika delar och av dess publicering.

Beträffande det till centralbyrån förlagda bilregistret och därpå grundad motorfordonsstatistik samt centralbyråns statistik över vägtrafikolyckor finnes enligt kommitténs mening icke anledning föreslå annan förläggning än till ett centralt statistikproducerande organ.

Frågan om förläggning av kommerskollegii sjöfartsstatistik har behandlats under punkt H: 2 ovan.

H: 5 Bank- och försäkringsstatistik

Produktionen av bankstatistik är uppdelad mellan statistiska centralbyrån, som omhänderhar den årliga sparbanksstatistiken, sparbanksinspektionen, som sammanställer viss snabbstatistik på området, samt bank- och fondinspektionen, som omhänderhar statistiken på sitt verksamhetsområde.

Bank- och fondinspektionens statistik har närmast karaktären av bokföringsredovisning beträffande bankaktiebolag och fondkommissionärer. Beträffande sparbankerna är motsvarande årsstatistik förlagd till statistiska centralbyrån, men i detta fall är statistiken baserad på ett betydligt större antal enheter än i fråga om bank- och fondstatistiken.

Enligt kommitténs mening finns icke anledning ifrågasätta förändringar i nu gällande arbetsfördelning.

Försäkringsinspektionen omhänderhar statistiken på sitt verksamhetsområde. Som underlag för denna statistik utnyttjas bokföringsuppgifter från försäkringsanstalterna, vilka inspektionen utövar tillsyn över. Inspektionen har intresse av att granska och utåt redovisa varje enskild uppgift. Statistiken har alltså närmast karaktär av bokföringsredovisning. En bortflyttning av statistiken från försäkringsinspektionen kan knappast ifrågakomma.

H: 6 Statistik över offentlig verksamhet

Statistik över finansiell statlig verksamhet utarbetas av riksräkenskapsverket och över finansiell kommunal verksamhet av statistiska centralbyrån.

Den del av riksräkenskapsverkets allmänna arbetsuppgifter som närmast kan betraktas som statistiska, nämligen utarbetandet av verkets årsbok, är förlagd till finansstatistiska byrån. Statistiken är helt baserad på administrativa uppgifter som finnes hos verket. Den har närmast karaktär av räkenskapsredovisning och utarbetas främst för de anslagsbeviljande myndigheternas räkning. Anledning till bortflyttning av denna statistik från riksräkenskapsverket synes enligt kommitténs mening icke föreligga.

Beträffande den kommunala finansstatistiken, vilken saknar anknytning till någon speciell statlig myndighets verksamhet, finnes enligt kommitténs mening icke skäl föreslå annan förläggning än till ett centralt statistikproducerande organ.

H:7 Arbetsmarknadsstatistik

Arbetsmarknadsstatistiken — omfattande främst löne- och sysselsättningsstatistik — har här behandlats som en särskild grupp. Huvuddelen av denna statistik är för närvarande förlagd till socialstyrelsen, men också arbetsmarknadsstyrelsen utarbetar delar av arbetsmarknadsstatistiken liksom även statistiska centralbyrån (personalstatistik för statsanställda).

Arbetsmarknadsstyrelsens statistik utarbetas vid en till lokaliserings- och utredningsbyrån förlagd statistiksektion. Statistikens anknytning till verkets administration är väsentligt olika för dess olika grenar. (Labour force undersökningarna har behandlats under punkt B ovan och enkäterna rörande skolungdomens yrkesplaner under punkt D.)

Arbetsförmedlingsstatistiken är baserad på administrativt material från arbetsförmedlingarna och belyser i första hand omfattningen av dessas arbete. Även statistiken över byggnadsregleringsverksamheten baseras i huvudsak på administrativa material, d. v. s. ansökningshandlingar från länsarbetsnämndernas verksamhet. Statistiken över sysselsättningen vid beredskapsarbetena samt antalet arbetslösa, som erhållit dagunderstöd från arbetslöshetsnämnd, baseras på verksamhetsrapporter från arbetsledare vid arbetsplatserna samt från arbetslöshetsnämnderna.

Samtliga dessa grenar får i huvudsak betraktas som driftsstatistik för styrelsen och en förflyttning kan knappast ifrågakomma, utan samordningen får, för den händelse övrig arbetsmarknadsstatistik blir förlagd på annat håll, åstadkommas på andra vägar.

Även arbetslöshetsstatistiken baseras främst på uppgifter från arbetsförmedlingarna och dessutom föreligger vissa uppgifter från arbetslöshetskassorna. Uppgiftslämnarna sorterar under arbetsmarknadsstyrelsen. Styrelsen är samtidigt en viktig konsument av statistiken och ehuru den synes ha större allmänt intresse än de nyssnämnda statistikgrenarna kan omedelbara skäl för en förflyttning av statistiken icke anses vara för handen.

Statistiken över flyttningarna mellan fackförbunden baseras på särskilda rapporter från förbunden. Dessa har för närvarande ingen omedelbar anknytning till arbetsmarknadsstyrelsens verksamhet och rapporterna torde därför utan direkt olägenhet kunna översändas till annan statistikproducent. Enligt kommitténs uppfattning hör denna statistik till de grenar, vars överföring till en central statistikproducerande instans kan övervägas.

Den sysselsättningsstatistik för skogsbruket som arbetsmarknadsstyrelsen utarbetar är, liksom övrig officiell sysselsättningsstatistik (jfr nedan), baserad på uppgifter från enskilda företag, domänverket samt skogsägare i övrigt. Till en del av statistiken insamlas materialet av länsskogvaktare. Kommittén finner det rimligt, att statistiken anknytes till övrig sysselsättningsstatistik.

Socialstyrelsens sysselsättningsstatistik saknar sedan långt tillbaka i tiden anknytning till styrelsens administrativa verksamhet och torde utan olägenhet för styrelsen kunna förflyttas. Arbetsmarknadsstyrelsen kan betraktas som en viktig konsument av denna statistik, men något annat än slutresultaten synes styrelsen icke ha behov av och någon anledning att överväga en förflyttning dit föreligger alltså icke. Däremot är det enligt kommitténs mening angeläget, att statistiken produceras i anknytning till det företagsregister som diskuterats ovan under punkt H: 2 och genom vilket den blir begreppsmässigt samordnad med övrig företagsstatistik och arbetstekniskt förenklad (exempelvis genom utnyttjande av gemensamma blanketter för flera statistikgrenar samt tillämpning av urvalsmetoder etc.).

I fråga om statistiska centralbyråns personalstatistik för statsanställda finns enligt kommitténs mening icke anledning föreslå annan förläggning än till centralt statistikproducerande organ. Riktlinjerna för dess lokalisering fastställdes så sent som 1954.

Den officiella lönestatistiken, vilken huvudsakligen är förlagd till socialstyrelsen, utnyttjas dels för allmän ekonomisk analys, varvid den ställs i relation till övrig näringsstatistik, och dels också för arbetsmarknadsorganisationernas avtalsförhandlingar. För sistnämnda ändamål kräver den samordning med organisationernas egen statistik. Redan nu är statistiken med avseende på insamlingsförfarandet i huvudsak samordnad med den privata lönestatistiken. Kommittén har diskuterat möjligheterna att framställa bl. a. lönestatistik vid ett av staten och enskilda organisationer gemensamt drivet produktionsorgan (jfr vidare s. 167 nedan), men har ansett att denna fråga bör ytterligare övervägas.

Lönestatistiken är arbetstekniskt krävande och innehåller bl. a. omfattande granskningsrutiner — för närvarande pågår också försök med omläggning till elektronisk databehandling av en av dess mest omfattande grenar. Inom lönestatistiken finns också utrymme för statistiskt-metodologiskt utvecklingsarbete, bl. a. beträffande frågan om möjligheterna till ökad användning av stickprovsmetodik. Produktionstekniska skäl talar sålunda för att statistiken bör förläggas till en produktionsenhet utrustad med maskiner med stor kapacitet och statistisk metodologisk expertis. Även behovet att anknyta statistiken till ett centralt företagsregister är av betydelse i sammanhanget.

Något hinder att förflytta lönestatistiken från socialstyrelsen föreligger icke; styrelsen är icke konsument av statistiken, bortsett från att dess förlikningsmannaexpedition har visst allmänt intresse av den. Expeditionen utnyttjar emellertid endast slutresultaten och har icke behov av enskilda uppgifter eller särskilda bearbetningar.

H: 8 Prisstatistik

Prisstatistiken är för närvarande splittrad och förlagd till dels socialstyrelsen, som utarbetar konsumentprisindex, dels kommerskollegium, som utarbetar partiprisindex och numera även en försvarsprisindex och dels jordbruksnämnden, som utarbetar prisstatistik för jordbruksprodukter.¹

Det som knyter samman prisstatistikens olika grenar är dels konsumentintressena — de olika delarna utnyttjas ofta gemensamt — dels också gemensamma principer i samband med beräkningarna, d. v. s. indexmetodiken. Det finns alltså skäl utgå från att statistiken bör produceras i ett sammanhang och hos samma myndighet.

Att kommerskollegii prisstatistik icke av administrativa skäl är bunden till kommerskollegium har tidigare framhållits under punkt H: 2 ovan. Beträffande frågan om jordbruksprisindex har under punkt H: 1 ovan anförts, att kommittén icke ansett sig vara i stånd att taga ställning till frågan om arbetsfördelning. Vad slutligen beträffar konsumentprisindex vill kommittén anföra följande.

Konsumentprisindex är i huvudsak baserad på primärmaterial som insamlas genom statistiska centralbyråns intervjuorganisation. Prisinsamlingen utgör för övrigt den enda fortlöpande större uppgiften som denna organisation för närvarande har inom den officiella statistiken.

Trots att man enligt vad kommittén inhämtat funnit lämpliga former för arbetsfördelningen mellan socialstyrelsen och centralbyråns intervjuarkår, vore det med hänsyn till behovet av nära kontakt mellan prisinsamling och bearbetning av materialet enligt kommitténs mening mera rationellt att integrera de olika arbetsmomenten i samband med konsumentprisindex och förlägga index till det organ som omhänderhar intervjuorganisationen.

Även registret över det urval av företag från vilka prisuppgifter inhämtas har anknytning till centralbyråns utredningsinstitut. Det har nämligen till väsentlig del uppgjorts med utgångspunkt från det s. k. basurval av kommuner, som institutet förfogar över för intervjuändamål. Med de krav på statistiskt-metodologiskt kunnande, som icke blott konstruktionen utan även aktualiseringen av ett dylikt register ställer, är det också naturligt att det anknyts till en myndighet som har tillgång till dylik sakkunskap.

Konsumentprisindex har icke direkt anknytning till socialstyrelsens administrativa verksamhet, ehuru den givetvis utnyttjas av styrelsen i allmänna sammanhang, såsom exempelvis vid remissbehandling m. m. Socialsty-

¹ Beträffande bostadsstyrelsens byggnadskostnadsindex, jfr punkt H: 3.

relsen kan heller icke betraktas som den viktigaste intressenten. Konsumentprisindex skulle därför enligt kommitténs mening kunna produceras hos annan myndighet.¹

Den genomgång av olika statistikgrenar, som här företagits, tyder på att den statistik, som produceras inom de administrativa verken, endast i begränsad utsträckning har så nära samband med den administrativa verksamheten, att en bortflyttning skulle medföra avsevärda nackdelar för dessa verk. Detta innebär, att det för huvuddelen av den statliga statistiken inte möter några hinder ur administrativ synpunkt att företa de omflyttningar av statistikgrenar, som bäst svarar mot de behov av horisontell samordning, som tidigare diskuterats.

5. *Avvägning och slutsatser*

För att på ett realistiskt sätt kunna mot varandra väga de fördelar respektive svagheter som olika organisationsformer för den statliga statistiken kan innebära, skall i det följande ett försök göras att skissera deras konkreta innebörd. Kommittén utgår därvid från, att det nuvarande systemet med en starkt decentraliserad statistik utan mera utvecklade former för samordning icke kan bibehållas. Man kan inte räkna med att samordningsfrågorna kan lösas på ett tillräckligt effektivt sätt enbart med fria kontakter mellan olika statistikproducenter. Erfarenheten visar att för denna samordning fordras fastare former.

Inte heller synes samordningsfrågorna kunna lösas enbart genom en partiell omgruppering eller partiell koncentration av statistikproduktionen. En samordning skulle då visserligen i större utsträckning kunna uppnås inom samma organisatoriska enhet och antalet kontaktpunkter mellan olika enheter skulle minskas. Samordningsproblem över större områden skulle dock kvarstå och garantier skulle inte skapas för att de löstes effektivt enbart genom en relativt fri och frivillig kontakt. Om man exempelvis koncentrerade alla större räkningar till statistiska centralbyrån, vilket kommittén med hänsyn till produktionseffektiviteten anser vore en fördel, skulle samordningsproblemet både innehållsmässigt och produktionsmässigt mellan räkningar och annan statistik ändå kvarstå olöst. Utan fasta anordningar för kontakt och samordning skulle därför även vid en partiell koncentration garantier ej skapas för högsta möjliga effektivitet.

Man kan då fråga sig, om inte samordningsfrågorna i huvudsak skulle kunna lösas vid en bibehållen förläggning av statistiken genom en centralisering av vissa operationella moment i statistikproduktionen. Det är bl. a. efter denna linje som ett samarbete hittills har bedrivits. Statistiska centralbyrån har i växande grad genom sin maskincentral och intervjuorganisa-

¹ Den till konsumentprisindex knutna nämndens förhållande till statistikproducenten får härvid förutsättas bli oförändrat.

tion blivit ett service-organ för övriga statistikproducerande verk. Denna funktionella arbetsfördelning skulle kunna ytterligare utvecklas. Centralbyrån blir den naturliga platsen för statistikmaskiner med stor kapacitet och den maskinella bearbetningen av statistiken skulle i växande utsträckning kunna förläggas dit, medan övriga verks maskinavdelningar successivt lades ned. Om man bara räknade med att ett visst operationellt moment på detta sätt kunde lokalt förflyttas utan att detta på ett mera ingripande sätt påverkade statistikproduktionen i övrigt, vore en sådan ökad centralisering av maskinbearbetningen icke något svårlöst kommunikationsproblem. Men som tidigare framhållits öppnar maskinerna helt nya möjligheter till en mera rationell uppläggning av hela statistikproduktionen som påverkar både statistikens innehåll, metoden för dess insamling och bearbetning samt sättet för resultatens utnyttjande. Redan med utgångspunkt från den nya maskintekniken uppstår därför samordningsproblem som berör hela gången i statistikproduktionen från dess början till dess slut. Lösningen av dessa samordningsfrågor är tydligen inte ett enkelt transportproblem utan kräver en integration av hela verksamheten i organiserade former.

En av svagheterna med det nuvarande systemet är, som kommittén framhållit, att de enskilda statistikproducerande verken ekonomiskt inte kan bära upp den högt kvalificerade sakkunskap som behövs för att fullt tillgodogöra sig de nya vetenskapliga metoderna med deras anknytning till den moderna maskintekniken. Tillgången på sådan personal är också starkt begränsad och kommer troligen att förbli så i ett litet land som vårt. En koncentration av våra resurser på detta område är därför nödvändig som komplement till den statistiska sakkunskapen ute i de statistikproducerande verken. Man kunde givetvis tänka sig att statistiska centralbyråns möjligheter till service-verksamhet på detta område förstärktes. Ansatser till en sådan utveckling har funnits i anslutning till den av centralbyrån uppbyggda intervjuorganisationen, som i första hand inneburit en ur ekonomisk synpunkt betydelsefull centralisering av ett operationellt moment, nämligen datainsamling med intervjumetod. Men erfarenheten synes visa, att möjligheterna är begränsade att från ett centralt expertorgan av detta slag effektivt påverka metodutvecklingen vid de olika statistikproducerande verken utan organiserad samordning. Kommittén är övertygad om att för att expertorganets inflytande skall bli tillräckligt stort samverkan måste antaga fastare former, antingen genom ett utanför de statistikproducerande verken stående samordningsorgan eller i form av en koncentration av statistikproduktionen. Svårigheterna att få den service accepterad, som ett verk med ett sådant centralt expertorgan tillhandahåller andra verk, är delvis psykologiska. Nya organisatoriska former skulle emellertid kunna underlätta kontakt och samordning.

Oavsett om former för central teknisk service i anslutning till den mo-

derna maskintekniken och metodutvecklingen byggs ut, kvarstår emellertid en rad andra samordningsfrågor. Dit hör sådana tidigare berörda sidor av den statistiska verksamheten som avvägning och samordning ur konsumenternas respektive uppgiftslämnarnas synpunkt, en allmän planläggning och budgetering av statistikproduktionen, gemensamma register, definitioner och klassificeringar samt möjligheten till kombination av olika statistiska data. Dessa samordningsfrågor kan enligt kommitténs bestämda uppfattning inte lösas enbart genom ett system av fria kontakter, delvis improviserade.

En möjlighet till lösning av dessa frågor är att i likhet med vad som föreslagits av tidigare kommittéer och vad som förekommer i vissa länder skapa ett utanför de statistiska verken stående *samordningsorgan*. Att tilldela ett av dessa verk, i så fall närmast statistiska centralbyrån, en sådan uppgift gentemot andra statistikproducerande verk har kommittén varken ansett administrativt lämpligt eller psykologiskt-praktiskt görligt. En ny administrativ enhet skulle sålunda behöva skapas. Även om dess uppgifter skulle inskränkas till i föregående stycke berörda samordningsfrågor — att skilja maskincentral och andra service-organ från statistiska centralbyrån med dess stora delvis tunga statistikproduktion kan inte vara lämpligt — skulle ett sådant samordningsorgan kräva en tämligen stor personal med relativt höga kvalifikationer. Organet skulle kunna ledas av en nämnd som företräder speciell sakkunskap eller allmänna intressen.

Frågan är då i första hand om samordningsorganets uppgifter kan inskränkas till utredande, förmedlande och rådgivande uppgifter eller om det bör utformas som ett administrativt topporgan i förhållande till de statistikproducerande verken.

Väljer man det förra alternativet skulle samordningsorganet bl. a. kunna samordna statistikproducenternas kontakter med statistikkonsumenter och uppgiftslämnare, samråda med expertis på metod- och maskinfrågor angående utvecklingsproblem och förmedla expertis av olika slag åt statistikproducenterna samt gå igenom olika statistikgrenar och föreslå omläggningar såväl innehållsmässigt som produktionstekniskt. Ett samordningsorgan med uppgifter av detta slag skulle även kunna tjänstgöra som ett centralt remiss- eller beredningsorgan, som genom sina kvalifikationer finge ett inflytande på statsmakternas beslut beträffande statistikens utveckling. Det skulle även i samband med sin remissbehandling av de olika verkens *petita* kunna sammanställa en allmän statistikbudget i syfte att skapa ett underlag för en avvägning av den statliga statistikens utveckling. Svårigheter skulle dock uppstå att särskilja och på ett rättvisande sätt jämföra de olika verkens statistikknoster. Framför allt finns det risk att samordningsorganets kontakt med de statistikproducerande verken skulle bli alltför ytlig och alltför sporadisk. Samordningsorganet skulle lätt komma i efterhand, medan i själva verket utvecklingen bäst kan påverkas på ett ti-

digt stadium i samband med verkens framtidsplanering. Ett samordningsorgan med så begränsade befogenheter som det här diskuterade kan sålunda knappast bilda den sammanhållande kraft, som garanterar att reformer inom olika statistikgrenar blir genomförda. För detta fordras att organet får en klart angiven rätt att ingripa i planeringen och den praktiska utformningen av statistikproduktionen.

Kommittén har därför diskuterat huruvida man borde gå längre och ge samordningsorganet administrativa befogenheter vad gäller statistikproduktionen i de olika verken, statistiska centralbyrån, kommerskollegium, socialstyrelsen, arbetsmarknadsstyrelsen etc. Dessa befogenheter skulle kunna gälla statistikens innehåll och publicering, statistikproduktionens tekniska utformning och organisation, samt personalfrågor och petitafrågor. Detta skulle innebära, att den statistiska produktionen vore lokaliserad till olika verk men i allt väsentligt administrativt leddes av samordningsorganet. Man skulle alltså få en koncentration av ledning och ansvar för den statistiska verksamheten men med produktionsmässigt bibehållen lokal utspridning. Kommittén anser emellertid, att en sådan samordning, även om den begränsades till en del av de angivna befogenheterna, skulle bli administrativt oformlig. Den skulle leda till en oklar ansvarsfördelning mellan ledningen av det enskilda verket och samordningsorganet.

Detta alternativ framstår som en extrem och orealistisk lösning av samordningsfrågorna.

Man kan däremot väl tänka sig att samordningsorganet får mera begränsade administrativa befogenheter i förhållande till de olika statistikproducerande verken och då närmast av teknisk natur. Samordningsorganet skulle sålunda kunna få befogenhet att fastställa definitioner och klassificeringar, metoder för insamling och bearbetning samt formerna för publicering. Ett instrument för en sådan teknisk samordning skulle kunna vara en motsvarighet till det amerikanska »approval number system» (se s. 120), d. v. s. en befogenhet för samordningsorganet att fastställa formulär för uppgiftsinsamling; en liknande befogenhet skulle kunna tänkas för publikationer. Sådana befogenheter skulle kunna bilda inkörsporten för ett inflytande på statistikproduktionens metoder och innehåll.

Även denna form med mera begränsade befogenheter för samordningsorganet reser emellertid invändningen att ansvarsfördelningen blir oklar. Man kan inte heller komma ifrån att en sådan metod för samordning knappast kan ersätta en samordning som genomsyrar och omvandlar samtliga arbetsmoment och som avsätter spår i hela organisationen av den statistiska verksamheten bl. a. i form av rationaliseringar som berör personalens omfattning och fördelning på olika kvalifikationsgrader. Denna invändning blir av särskild vikt i ett mindre land där decentraliseringen av statistikproduktionen med nödvändighet innebär relativt små enheter inom vilka rationaliseringsmöjligheterna endast delvis kan tillvaratagas. Icke förty

finner kommittén att tillskapandet av ett samordningsorgan av senast diskuterad art otvivelaktigt skulle kunna åstadkomma en väsentligt bättre samordning än den som för närvarande existerar inom den svenska statistikproduktionen.

Kommittén har emellertid hittills ej behandlat den närmast till hands liggande formen för en bättre samordning av den svenska statistikproduktionen, nämligen en långt driven koncentration, innebärande att större delen av den statliga statistiken samlas till en större statistikproducerande enhet. Vad detta konkret skulle innebära och hur en gränsdragning skulle ske mot sådan statistik som icke koncentreras, är en fråga som behandlas i samband med kommitténs förslag i kap. VI, till vilket här kan hänvisas. Frågan om en partiell eller delad koncentration i statistikproduktionen har berörts i det föregående. Att kommittén anser att man inte bör stanna vid en sådan utveckling, om nu omflyttningar av statistik i relativt stor omfattning ändå skall genomföras, framgår av de argument kommittén i det följande anför för en mera fullständig koncentration.

Den tekniska utvecklingen kräver om den skall kunna rationellt utnyttjas en långt gående arbetsfördelning, som ständigt förändras och som ur drifts-ekonomisk synpunkt bildar ett väsentligt led i rationaliseringsarbetet. Nya specialiteter behöver utvecklas, andra kan dragas in. Personalen kan i detta sammanhang behöva omflyttas och omskolas. En parallell kan här dragas med de stora försäkringsbolagens radikala omorganisation i samband med datamaskinernas införande. Det är givet, att en sådan specialisering och omorganisation endast delvis kan genomföras inom ett mindre statistiskt verk. Ett större ger i detta avseende ett betydligt vidare spelrum för ledningens åtgärder. Ur personalens synpunkt är den också mera tillfredsställande, därför att den öppnar större möjligheter till en differenterad karriär inom samma administrativa enhet.

I nuvarande läge måste uppmärksamheten särskilt inriktas på de rationaliseringsvinster som möjliggöres av den tekniska utvecklingen både på maskin- och metodområdet. Det är naturligt att så revolutionerande nyheter som de moderna elektroniska databehandlingsmaskinerna måste påverka organisationsformerna för statistikproduktionen. Den nya maskintekniken erbjuder möjligheter till en integration av olika bearbetningsmoment och därmed till snabbare och säkrare statistik, samtidigt som rationaliseringsvinster kan uppnås på personalsidan. Samtidigt krävs en detaljerad planering och programmering dels för att anpassa bearbetningen av olika statistikgrenar för maskinerna och dels för att bereda maskinerna en jämn belastning så att data från olika grenar når fram till maskinell bearbetning i ett jämnt flöde. Personal med olika kvalifikationer behövs för planeringens och programmeringens genomförande. Särskilt den högkvalificerade personalen i denna verksamhet kan utnyttjas effektivast, om statistikproduktionen koncentreras till en administrativ enhet. Även den intima samverkan som krävs för planering och programmering av olika grenar kan

smidigast ske inom ramen för en administrativ enhet. Ur dessa för en rationalisering av statistikproduktionen tungt vägande synpunkter ter sig sålunda en långt gående koncentration av statistikproduktionen till en enhet önskvärd.

Det är emellertid inte enbart den nya maskintekniken som ställer ökade krav på högt kvalificerad stabspersonal som kan leda utvecklingsarbetet. Samma krav gör sig gällande, när det gäller att utnyttja moderna vetenskapliga metoder inom statistikproduktionen. Statistikerna på olika fackområden behöver i detta avseende kompletteras med och intimt samverka med metodspecialister, som å sin sida står i ständig kontakt med den aktuella vetenskapliga utvecklingen. Förutsättningarna för ett rationellt utnyttjande av sådan personal för utvecklingsarbete skulle enligt kommitténs uppfattning vara ojämförligt mycket sämre vid en bibehållen splittring av statistikproduktionen än vid en koncentration. Härtill kommer den begränsade tillgången på för ändamålet lämpad personal.

De större räkningarna av befolkning, företag, bostäder etc., bör av skäl som kommittén tidigare angivit (jfr s. 137) vara sammanförda till en administrativ enhet. Detta blir av naturliga skäl samma enhet som förfogar över maskiner med stor kapacitet och intervjuorganisation. Ett grundelement i ett bättre samordnat och mera konsistent statistiskt system måste vara, att den löpande statistiken liksom tillfälliga undersökningar byggs upp kring och samordnas med de stora räkningarna. Dessa bildar »bench marks», som ger en utgångspunkt för ett studium av mera speciella frågeställningar eventuellt med sampling-metod. De ur denna synpunkt betydelsefulla registren (jfr s. 131 ff.) måste också utgå från räkningarnas resultat. Den moderna maskintekniken underlättar i hög grad en sådan integration mellan större engångsräkningar och övrig statistik. Det är givet att det omfattande planeringsarbetet i samband med en sådan integration i hög grad underlättas om den löpande statistiken sammanföres med räkningar, register och avancerade maskiner i en större administrativ enhet. Detta är ett av de avgörande skälen, varför kommittén föreslår en långt gående koncentration av statistikproduktionen.

Även ur en rad andra synpunkter erbjuder en sådan koncentration fördelar. Uppgiftslämnandet kan samordnas hos en adressat. För konsumenterna kan ordnas en central service-verksamhet med samordning av publikationer och annan information. Denna kan även omfatta möjlighet till snabba specialbearbetningar på basis av maskinernas datamaterial. — En samlad statistikproduktion underlättar även en enhetlig kontroll av olika statistikgrenars kostnader. En grundval skapas därigenom för en gemensam budgetering, som möjliggör en rationell avvägning mellan olika statistikgrenar vad gäller omfång, innehåll och metod. Budgetbehandlingen blir även mera rationell när den till större delen samlas inom ett verk och underställes ett departement.

Starka skäl kan sålunda anföras för en långt driven koncentration av

den statliga statistikproduktionen. Såsom framgår av det föregående (kap. V: 4), har dock en sådan koncentration sina givna gränser som får dragas med hänsyn till olika statistikgrenars anknytning till den administrativa verksamheten. Såsom tidigare framhållits bör sålunda, vad som kan betecknas som intern driftsstatistik stanna vid vederbörande administrativa verk (SJ:s driftsstatistik för järnvägsväsendet kan här väljas som ett illustrerande exempel). Som tidigare nämnts är dock den statistik i övrigt, som har så nära anknytning till administrativ verksamhet att en förflyttning skulle medföra allvarigare avbräck i den administrativa processen, av så begränsad omfattning, att även om denna statistik undantoges från koncentrationen, ändå en huvuddel av den statliga statistiken skulle kunna överföras till en enda produktionsenhet. Som skäl mot en koncentration av statistiken kan även anföras att den speciella sakkunskap, som en anknytning till de administrativa verken innebär, skulle förloras. Den tendens mot en isolering av den statistiska verksamheten vid de administrativa verken som förekommer försvagar dock denna invändning. Sådana exempel som sjöfarts- och jordbruksstatistik visar å andra sidan att kravet på sakkunskap kan upprätthållas även vid en från administrationen fristående förläggning av statistiken.

Den invändningen skulle möjligen också kunna resas mot en koncentration av statistikproduktionen av den omfattning som i det följande föreslås, att en sådan enhet ur administrativ synpunkt skulle bli alltför stor. Risk skulle föreligga att enskilda statistikgrenar icke kunde ägnas erforderlig uppmärksamhet och att kontakten utåt skulle bli opersonlig. För att belysa storleksordningen av den enhet till vilken statistiken skulle koncentreras kan nämnas att — under förutsättning att inga rationaliseringar företages i samband med koncentrationen — personalen skulle bli av storleksordningen 500 å 600 och årskostnaden 6 å 7 miljoner kronor, exklusive ansvällning av organisationen för större räkningar. I jämförelse med liknande organisationer inom och utom landet kan en sådan produktionsenhet i och för sig icke betraktas som exceptionellt stor. Den kanadensiska centralbyrån sysselsätter exempelvis betydligt över ettusen personer och flera av de amerikanska statistikproducerande enheterna har än större personal. Behovet av rörlighet, ansvarsfördelning och personlig kontakt utåt bör kunna tillgodoses genom en ändamålsenlig organisation med en lämplig grad av självständighet hos olika enheter, såsom närmare utvecklas i det följande.

De omställningssvårigheter av olika slag, som kan uppstå, anser kommittén inte heller utgöra något bärande skäl mot en koncentration, i synnerhet om en omställningsprocess kombineras med en enligt kommitténs mening under alla förhållanden behövlig genomgång av de berörda statistikgrenarnas uppläggning.

Kommittén har i det föregående diskuterat två huvudformer för en samordning av statistikproduktionen, ett fristående samordningsorgan och en

långt gående koncentration. Den har funnit att ett samordningsorgan kan lösa vissa sidor av samordningsproblemet men att dess effektivitet blir begränsad, om dess befogenheter icke sträcker sig längre än som ur administrativ synpunkt är lämpligt. Genom en koncentration av en större del av statistikproduktionen till en administrativ enhet kommer i jämförelse därmed en stor del av samordningsfrågorna att på ett smidigt sätt kunna lösas inom ramen för denna enhet samtidigt som rationaliseringsarbetet kan bedrivas mera grundligt och effektivt. Dessa fördelar av en koncentration är så stora att de väsentligt överväger de olägenheter som en bortflyttning av statistik från de administrativa verken medför i olika avseenden. Kommittén förordar därför en väsentlig koncentration av den statliga statistikproduktionen och återkommer i nästa kapitel till de organisatoriska formerna härför.

Även vid en långt driven koncentration kvarstår emellertid en rad viktiga samordningsproblem som sträcker sig utanför den större statistiska enhet som bildats. Även sedan en koncentration genomförts, finnes därför behov av organiserad samordning och fråga uppstår då om för detta ändamål behöver skapas ett fristående samordnande organ och i vad mån detta behöver tilldelas beslutande befogenheter. Denna fråga har kommittén emellertid icke ansett sig behöva taga ställning till, eftersom den, som framgår av kapitel VI, räknar med en relativt lång uppbyggnadsperiod för ett sådant system. Ett avgörande på denna punkt bör uppskjutas till dess erfarenheter vunnits under uppbyggnadsperioden.

Det förslag kommittén i det följande framlägger inriktar sig i första hand på organisationsfrågan under själva omställningstiden. En omställning i riktning mot en koncentration kommer då, om kommitténs förslag antages, att genomföras enligt av statsmakterna fastställda riktlinjer, och därmed bildas ett underlag för ett utvecklings- och samordningsarbete som enligt kommitténs uppfattning bör skapa garantier för att rationaliseringen av den statistiska verksamheten genomföres framgångsrikt. Det samordningsorgan som enligt kommitténs förslag skall leda denna utveckling bör därför kunna arbeta effektivt utan att tilldelas beslutande befogenheter. Formerna för denna verksamhet kommer kommittén att behandla i det följande.

KAPITEL VI

Förslag till organisation

1. *Kravet på rörlighet i statistiken och dess inverkan på organisationsformen*

De större möjligheter till en samordnad fortlöpande avvägning och budgetering av statistikens inriktning och omfång och till teknisk samordning och utveckling av statistikproduktionen, som en stark koncentration av statistiken erbjuder, har varit avgörande för kommitténs slutsats, att den statliga statistikproduktionen i största möjliga utsträckning bör sammanföras till en administrativ enhet. För att en sådan enhet skall fungera effektivt måste den emellertid organisatoriskt byggas upp på ett ändamålsenligt sätt.

I tidigare sammanhang har antytts, att produktionen av statistik såväl till syfte — att tillgodose olika konsumentbehov — som i fråga om produktionsteknik kan jämföras med andra produktionsföretag. Statistikproduktionen skiljer sig i dessa avseenden från verksamheten inom egentlig förvaltning och är på den statliga sidan närmast jämförbar med de affärsdrivande verkens och de statliga bolagens verksamhet. Det ligger då nära till hands att dra konsekvenserna av denna parallellitet och överväga om statistikproduktionen borde organiseras exempelvis som ett statligt bolag; eventuellt skulle ett samgående med den privata statistikproduktionen kunna tänkas exempelvis i form av ett konsortium. Kommittén anlägger i det följande vissa synpunkter på dessa frågor.

Förutsättningarna för statistikproduktionen förändras relativt snabbt. Behoven av statistik, som i princip skall vara avgörande för statistikens inriktning och omfång, undergår ständiga skiftningar. Fortløpande registrering, bedömning och avvägning av konsumentbehoven är därför en viktig uppgift. På uppgiftslämnarsidan sker fortgående förändringar bl. a. genom nyetableringar och nedläggningar av företag samt genom omläggningar i uppgiftslämnarnas bokföring eller annan intern registrering. Detta kräver nära kontakt med uppgiftslämnarna för att hålla registren aktuella och för att vid uppgiftsinsamlingen ta hänsyn till och söka utnyttja eventuella förändringar i den interna registreringen. En viktig fråga är också anpassningen av uppgiftsinsamlingen till nytillkomna eller ändrade administrativa rutiner. Utvecklingen på det maskintekniska området innebär att allt fler möjligheter öppnas att rationalisera statistikproduktionen genom ökad maskinanvändning. Även den statistiska forskningen anger nya

eller förbättrade metoder till olika undersökningars genomförande. Det är därför av vikt att utvecklingen på dessa områden fortlöpande följs, så att möjligheterna till rationalisering tillvaratages med minsta möjliga tidsutdräkt.

Fråga är hur dessa krav på rörlighet skall kunna tillgodoses genom en lämplig organisation av den centrala statistikproducerande enheten. Man har därvid att ta ställning dels till den inre arbetsfördelningen inom enheten och dels till dess allmänna organisationsform med hänsyn till produktionens inriktning och omfång samt till medelsanvändning och personalpolitik. Kraven på rörlighet innebär, att förutsättningar bör skapas för en anpassning av produktionen efter »marknadens» krav och för en kostnads-sänkande rationalisering.

En sådan inriktning av verksamheten skulle befrämjas, om den kunde bedrivas i affärsmässiga former. Så sker redan nu i viss utsträckning. Statistiska centralbyråns maskincentral och utredningsinstitut bedriver sålunda helt sin verksamhet genom att debitera sina uppdragsgivare, även centralbyrån själv, kostnaderna för utförda arbeten. Exempel finns även på att andra statistikproducenter utför statistiska undersökningar åt olika uppdragsgivare mot särskild ersättning. Kommittén anser det naturligt, att denna verksamhet fullföljes och i den mån förutsättningar föreligger ytterligare utvecklas.

Ur denna synpunkt vore det tänkbart att ge den statistikproducerande enheten formen av ett affärsmässigt företag och att statistiken sålunda producerades mot beställning via offertering och debitering av kostnaderna för produktionen. Endast sådan statistik som efterfrågades och där konsumenterna vore villiga att betala kostnaderna skulle produceras. Enligt kommitténs uppfattning skulle ett sådant arrangemang speciellt lämpa sig för områden, där såväl statliga som icke-statliga organ bearbetar samma fält. I första hand är det här fråga om delar av näringsstatistiken. Arbetsmarknadens parter har exempelvis ett starkt behov av lönestatistik för avtalsförhandlingarna. I detta sammanhang kan erinras om det långt drivna samarbetet mellan Svenska Arbetsgivareföreningen och socialstyrelsen. Olika branschorganisationer, exempelvis Jernkontoret och Sveriges Mekanförbund, framställer statistik över produktionen inom sina fackområden, vilket — åtminstone sett ur uppgiftslämnarnas synvinkel — delvis innebär en dubblering av kommerskollegii produktionsstatistik. Oberoende av organisationsformen för den statliga statistikproduktionen i övrigt kunde man här tänka sig ett samgående mellan den statliga och den icke-statliga statistikproduktionen i form av ett konsortium. Förutsättningar skulle härigenom skapas för ett gemensamt utnyttjande av expertis, service-organ i fråga om maskinbearbetning och insamling, register etc. Det eventuella bildandet av ett konsortium av ifrågavarande slag förtjänar bli föremål för framtida överväganden.

Man kan emellertid inte bortse från att en betydande del av den statliga statistiken i första hand får anses täcka ett behov av allmän statistisk information rörande olika drag i samhällsutvecklingen. Liksom beträffande andra former av kollektiv konsumtion får det anses vara en statlig angelägenhet att svara för att detta allmänna informationsbehov tillgodoses. Även i fortsättningen kan därför staten väntas ensam få svara för kostnaderna för en betydande statistikproduktion. Eftersom staten i dessa fall skulle framstå som ensam beställare skulle en övergång till en verksamhet i affärsmässiga former, exempelvis i form av ett statligt bolag, endast innebära en skenbar förändring. Den naturliga bakgrunden för en affärsmässig verksamhet, d. v. s. att man vänder sig mot en efterfrågan, som regleras med marknadsprissättning, saknas sålunda för en betydande del av den statliga statistikproduktionen.

Det finns visserligen exempel på att statlig verksamhet bedrivs i bolagsform utan att verksamheten direkt har marknadsmässig anknytning, men detta är tämligen ovanligt och avser endast sådana områden, där utvecklingen går extremt snabbt och där möjligheterna för lekmannen att i förhand överblicka vilka resurser som behövs och hur de skall fördelas är närmast obefintliga, såsom exempelvis verksamheten vid AB Atomenergi.

Även om betydande krav på rörlighet i fråga om personella och maskinella resurser finnes också inom statistikproduktionen anser kommittén, att det på statistik inriktade statliga företaget bör få formen av ett statligt verk. Ett starkt skäl har härvid varit, att de anslagsbeviljande myndigheterna icke bör fränhändas den direkta insyn och anslagskontroll som denna organisationsformen möjliggör. Det är emellertid väsentligt, att det på statistik inriktade verket beredes den rörlighet som erfordras för att kunna anpassa produktionen till de aktuella behoven och bedriva produktionen rationellt. Detta betyder, att statistikverket i vissa avseenden bör närma sig de arbetsformer, som kännetecknar de statliga affärsdrivande verken. Enligt kommitténs mening bör de här berörda frågorna uppmärksammas i samband med det fortsatta organisationsarbetet.

Som närmare utvecklas i det följande har kommittén sökt tillgodose kraven på rörlighet genom olika inre organisatoriska åtgärder, varvid främst kan nämnas tillskapandet av för hela verket gemensamma stabs- och serviceorgan. Vidare föreslår kommittén i det följande att medel ställes till förfogande för utförande av provundersökningar o. dyl.

2. Omfattningen av statistikverkets produktion

Den uppfattning kommittén givit uttryck åt i föregående kapitel innebär att den statliga statistiken i största möjliga utsträckning bör koncentreras till ett statligt verk. Kommittén föreslår i enlighet därmed, att ett nytt statligt verk inrättas, förslagsvis kallat *statens statistikverk*, och att detta verk

Statistik som bör inordnas i statens statistikverk	Statistik vars inordnande i statens statistikverk helt eller delvis kan övervägas	Vid de administrativa verken kvarvarande statistik
1	2	3
Statistiska centralbyråns nuvarande statistik	—	—
Kommerskollegii industri- och bergverkssta- tistik kvartals- och lagerstatistik investeringsstatistik prisstistik utrikeshandelsstatistik sjöfartsstatistik kooperationsstatistik	—	—
Socialstyrelsens konsumentprisindex levnadskostnads- och bostads- kostnadsundersökningar lönestatistik sysselsättningsstatistik detaljhandelsstatistik	Socialstyrelsens socialvårdsstatistik (barnavård, socialhjälp, nyk- terhetsvård, åldringsvård, ungdomsvård)	
Fångvårdsstyrelsens statistik	—	—
—	Riksförsäkringsanstaltens olycksfallsstatistik sjukkassestatistik	Riksförsäkringsanstaltens verksamhetsstatistik
—	Pensionsstyrelsens tillfälliga statistik	Pensionsstyrelsens löpande statistik
Arbetsmarknadsstyrelsens sysselsättningsstatistik labour force undersökningar statistik över skolungdomens yrkesplaner	Arbetsmarknadsstyrelsens statistik över flyttningarna mellan fackförbunden	Arbetsmarknadsstyrelsens arbetsförmedlings- statistik beredskapsarbeten byggnadsregleringar arbetslöshetsstatistik
Bostadsstyrelsens bostadsbyggnadsstatistik lokalstatistik bostadsräkningar	Bostadsstyrelsens bostadsmarknadsstatistik byggnadskostnadsindex taxestatistik m. m.	Bostadsstyrelsens länestatistik
—	Statens hyresråds fastighetsomkostnadsunder- sökningar	—
—	—	Generalpoststyrelsens statistik
—	—	Telestyrelsens statistik
—	—	Järnvägsstyrelsens statistik
—	—	Vattenfallsstyrelsens statistik
—	—	Väg- och vattenbyggnads- styrelsens statistik
—	—	Luftfartsstyrelsens statistik

Statistik som bör inordnas i statens statistikverk	Statistik vars inordnande i statens statistikverk helt eller delvis kan övervägas	Vid de administrativa verken kvarvarande statistik
1	2	3
—	—	Biltrafiknämndens statistik
—	—	Bank- och fondinspektionens statistik
—	—	Riksräkenskapsverkets statistik
—	Kontrollstyrelsens statistik över försäljningen av rusdrycker och öl	Kontrollstyrelsens statistik över accispliktiga närings samt över fylleri- förseelserna
Konjunkturinstitutets nationalräkenskaper sparandeundersökningar konjunkturbarometrar volym- och prisberäkningar för utrikeshandeln	—	—
Skolöverstyrelsens statistik vid statistiska kon- toret	—	Skolöverstyrelsens statistik vid andra rotlar m. m.
—	—	Domänstyrelsens statistik
—	Lantbruksstyrelsens räkenskapsundersökningar	Lantbruksstyrelsens verksamhetsstatistik
—	Skogsstyrelsens flottningsstatistik övriga skogsstatistik	—
—	Jordbruksnämndens löpande statistik	—
—	—	Försäkringsinspektionens statistik
—	Medicinalstyrelsens statistik	—
—	Utlänningskommissionens statistik	—
—	—	Riksbankens statistik
—	—	Riksgäldskontorets statistik

helt får till uppgift att producera statistik. Den statistiska verksamheten vid statistiska centralbyrån och inom vissa andra verk inordnas i det nya statistikverket. Kommittén har härvid funnit det ändamålsenligt att bygga upp det nya verket med statistiska centralbyrån som stomme. Genom att föreslå inrättande av ett nytt verk har kommittén emellertid velat betona att det i den nya organisationen jämfört med centralbyråns nuvarande verk-

samhet är fråga om dels en väsentlig utvidgning av produktionens omfång och dels att ge ett organisatoriskt uttryck åt väsentliga, för närvarande till följd av statistikens splittring och bristande resurser, icke tillgodosedda samordningsbehov.

Såsom framgår av kapitel V har kommittén i fråga om flera väsentliga statistikgrenar ansett frågan om en överföring från de administrativa verken så klarlagd, att ett omedelbart principbeslut om dessa grenars infogande i den nya organisationen bör kunna fattas. Beträffande vissa andra grenar har en överflyttning ansetts kunna ifrågakomma men kräva ytterligare övervägande. De slutsatser rörande statistikens förläggning som kommitténs genomgång i föregående kapitel gett anledning till sammanfattas i tablån på s. 169—170 (för motiveringar hänvisas till kap V: 4).

3. Statistikverket uppbygges successivt under en femårsperiod

Det är givetvis önskvärt att det föreslagna nya statistikverket får börja sin verksamhet under så gynnsamma betingelser som möjligt. Samtidigt som de olika statistikgrenarna infogas i statistikverket är det därför angeläget att de rationaliseringsmöjligheter, som inte minst den i det följande föreslagna tillgången till gemensamma stabs- och service-organ innebär, kommer till uttryck vid organisationen av det nya statistikverket. Möjligheterna att i ökad utsträckning använda urvalsförfarande och att anpassa statistikgrenarnas uppläggning till maskinell bearbetning samt återverkningarna av detta i personalhänseende bör sålunda undersökas i samband med infogandet av statistikgrenar i det nya verket. Det är också önskvärt, att den innehållsmässiga sidan granskas, så att statistikgrenarna anpassas till föreliggande konsumentbehov varvid »onödiga» data gallras ut. För att personellt dimensionera den nya organisationen behövs sålunda en allsidig genomgång av olika statistikgrenars innehåll och uppläggning.

En genomgång av antytt slag kommer för varje statistikgren att fordra så betydande arbetsinsatser, att tillgängliga personalresurser icke kan räknas räckta till för en samtidig genomgång av alla ifrågavarande statistikgrenar. Kommittén anser det därför icke lämpligt att omedelbart och i ett sammanhang överföra samtliga ifrågavarande statistikgrenar, utan förordar, att statistikverket i detta avseende successivt bygges upp under en övergångsperiod. Härför talar också angelägenheten att finna lämpliga befattningshavare för den nya organisationen. En annan gruppering av grenarna än i den nuvarande organisationen kan vidare visa sig lämplig, vilket lättare kan övervägas om uppbyggnadsperioden utsträcker i tiden. I denna fråga har kommittén i det följande (s. 173—175) framlagt ett utkast till gruppering. Även problem rörande lokaler o. dyl. torde lättare kunna lösas vid en successiv överflyttning. För att fördelarna med den nya organisationen fullt ut skall kunna vinnas är det å andra sidan av vikt att uppbyggnadstidens

längd begränsas. Överflyttningen av statistikgrenarna bör ur denna synpunkt ske i anslutning till en på förhand utarbetad tidsplan. Kommittén har funnit en noggrant tidsplanerad uppbyggnadsperiod om fem år vara lämplig. Under denna tid torde det visserligen ej bli möjligt att helt slutföra en allsidig detaljerad genomgång av samtliga statistikgrenar men genomgången bör dock ha hunnit genomföras så långt att den framtida personalorganisationen för olika grenar kan bedömas. Även frågan om förläggningen av vissa grenar, till vilken kommittén icke nu ansett sig kunna ta slutgiltig ställning, bör tagas upp till behandling under denna tid. Till frågan om tidsplanens närmare utformning och innebörd återkommer kommittén i det följande.

4. *Förslag till statistikverkets inre organisation*

Koncentrationen av huvuddelen av den statliga statistiken till ett verk medför väsentligt större möjligheter än för närvarande att utnyttja stor-driftens fördelar i statistikproduktionen. Grundtanken i det organisationsförslag, som framlägges i det följande är i överensstämmelse härmed en arbetsfördelning mellan olika specialiserade enheter. Detta nödvändiggör ett nära samarbete mellan olika enheter inom verket, vilket även är förutsättningen för olika samordningsfrågors lösning. Enheterna får härvid karaktären dels av i första hand på tekniska frågor inriktade för hela verket gemensamma stabs- och service-organ och dels av facksektioner, som i enlighet med av verkets ledning givna riktlinjer och i nära samarbete med de gemensamma stabs- och service-organen, svarar för insamling och bearbetning av viss statistik. Det är härvid av särskild betydelse att facksektionerna fortlöpande håller kontakt med konsumenter och uppgiftslämnare inom sitt område för att kunna anpassa sin verksamhet till dessas aktuella problem. Sakkunskap rörande användningsområden och uppgiftslämnare är en viktig förutsättning för detta. Det kvantitativt omfattande arbete som kommer att åvila facksektionerna innebär, att huvuddelen av personalen inom statistikverket kommer att sysselsättas inom dessa.

Behoven av personal och de krav som behöver ställas på denna är bl. a. beroende av hur grupperingen av statistikgrenar på olika facksektioner utformas. Statistikgrenarna kan härvid grupperas antingen efter uppgiftslämnare eller efter speciella synpunkter, såsom konsumentönskemål och gemensam problemställning (exempelvis indexproblematik). I det senare fallet skulle grupperingen kunna få formen av en fackenhets för priser, en för produktion, en för arbetskraftsfrågor, en för utbildning etc. Indelningen efter uppgiftslämnare skulle ta sig uttryck i en fackenhets för jordbruksstatistik, en för industristatistik, en för befolkningsstatistik i vidaste mening etc. En fördel med en indelning efter uppgiftslämnare vore, att uppgiftslämnarna i regel endast skulle behöva lämna uppgifter till en enhet

inom statistikverket. I praktiken torde det dock icke vara möjligt att enbart gruppera statistikgrenarna efter uppgiftslämnare. Ur konsumentsynpunkt ter det sig naturligt att betrakta exempelvis arbetsmarknadsstatistiken i ett sammanhang och vidare kan som exempel nämnas att prisstatistik av olika slag erbjuder en rad likartade indexproblem, som med fördel kan behandlas i ett sammanhang. Man får därför tänka sig en kombination av olika grunder för grupperingen av statistikgrenarna.

En viss tvekan kan förekomma om var sådana serier som labour force undersökningar och företagsräkningar skall inordnas. Båda dessa serier har metodisk anknytning till räkningar men också innehållsmässigt till andra facksektioner. Kommittén förutsätter emellertid ett nära samarbete mellan olika facksektioner, varigenom uppkommande samordningsproblem bör kunna lösas. Verksamheter inom alla facksektioner enligt den här föreslagna grupperingen bildar inte underlag för en byrå, varför det kan bli fråga om mindre administrativa enheter än byråer.

Ett förslag till gruppering av de olika statistikgrenarna på facksektioner i statistikverket ges här nedan. Den förutsatta genomgången av olika grenar och även den framtida utvecklingen kan komma att medföra behov av förändringar i den här föreslagna grupperingen, som sålunda ej får betraktas som bindande för verkets organisation. Kommitténs syfte med förslaget till gruppering har i första hand varit att ge ett underlag för en tidsplanering av verkets successiva uppbyggnad.

Näringsstatistik

1. Jordbruk med binärningar och skogsbruk

Statistik som bör överflyttas:

Centralbyråns nuvarande jordbruksstatistik

Från

Statistiska centralbyrån

Statistik som ev. kan överflyttas:

Skogs- och flottningsstatistik

Jordbruksnämndens löpande statistik

Räkenskapsundersökningar vid jordbruket

Skogsstyrelsen

Jordbruksnämnden

Lantbruksstyrelsen

2. Industri- och byggnadsstatistik

Statistik som bör överflyttas:

Industri- och bergsstatistik

Investerings- och lagerstatistik

Vinststatistik för industrin och byggnadsbranschen

Bostadsbyggnadsstatistik

Lokalstatistik

Konjunkturbarometern

Kommerskollegium

Kommerskollegium

Statistiska centralbyrån

Bostadsstyrelsen

Bostadsstyrelsen

Konjunkturinstitutet

Statistik som ev. kan överflyttas:

Fastighetsomkostnadsundersökningar

Statens hyresråd

3. Handel och samfärdsl

Statistik som bör överflyttas:

Utrikeshandelsstatistik
 Volym- och prisindex för utrikeshandeln
 Detaljhandelsstatistik
 Kooperationsstatistik
 Sjöfartsstatistik
 Vinststatistik för handel och samfärdsl
 Bilregistret

Från

Kommerskollegium
 Konjunkturinstitutet
 Socialstyrelsen
 Kommerskollegium
 Kommerskollegium
 Statistiska centralbyrån
 Statistiska centralbyrån

Statistik som ev. kan överflyttas:

Försäljningen av rusdrycker och öl

Kontrollstyrelsen

4. Kommunstatistik och kapitalmarknadsstatistik

Statistik som bör överflyttas:

Kommunal finansstatistik
 Sparbanksstatistik

Statistiska centralbyrån
 Statistiska centralbyrån

5. Arbetsmarknadsstatistik och lönestatistik

Statistik som bör överflyttas:

Löne- och sysselsättningsstatistik

Socialstyrelsen och arbetsmark-
 nadsstyrelsen
 Statistiska centralbyrån

Statistik över statsanställda

Statistik som ev. kan överflyttas:

Statistik över flyttningar mellan fackförbunden

Arbetsmarknadsstyrelsen

6. Statistik över priser

Statistik som bör överflyttas:

Konsumentprisindex
 Prisstatistik

Socialstyrelsen
 Kommerskollegium

Statistik som ev. kan överflyttas:

Byggnadskostnadsindex
 Taxestatistik

Bostadsstyrelsen
 Bostadsstyrelsen

Allmän statistik

7. Befolkningsstatistik

Statistik som bör överflyttas:

Centralbyråns nuvarande befolkningsstatistik
 Valstatistik
 Befolkningsregister (urvalet)
 Labour-force undersökningar

Statistiska centralbyrån
 Statistiska centralbyrån
 Statistiska centralbyrån
 Arbetsmarknadsstyrelsen

Statistik som ev. kan överflyttas:

Utlänningsstatistik

Utlänningskommissionen

8. *Social-, medicinal- och rättsstatistik**Statistik som bör överflyttas:*

Centralbyråns nuvarande rättsstatistik
Fångvårdsstatistik

Från

Statistiska centralbyrån
Fångvårdsstyrelsen

Statistik som ev. kan överflyttas:

Socialvårdsstatistik
Olycksfallsstatistik
Sjukkassestatistik
Pensionsstyrelsens statistik
Fylleriförseelser
Medicinalstatistik

Socialstyrelsen
Riksförsäkringsanstalten
Riksförsäkringsanstalten
Pensionsstyrelsen
Kontrollstyrelsen
Medicinalstyrelsen

9. *Inkomst- och hushållsstatistik**Statistik som bör överflyttas:*

Inkomst- och förmögenhetsstatistik (taxerings-
statistik)
Levnadskostnadsundersökningar
Sparundersökningar

Statistiska centralbyrån
Socialstyrelsen
Konjunkturinstitutet

Statistik som ev. kan överflyttas:

Bostadsmarknadsstatistik

Bostadsstyrelsen

10. *Utbildningsstatistik**Statistik som bör överflyttas:*

Statistik över högre studier
Skolstatistik
Statistik över skolungdomens yrkesplaner

Statistiska centralbyrån
Skolöverstyrelsen
Arbetsmarknadsstyrelsen

11. *Räkningar**Statistik som bör överflyttas:*

Folkräkningar
Bostadsräkningar
Företagsräkningar
Jordbruksräkningar

Statistiska centralbyrån
Bostadsstyrelsen
Kommerskollegium
Statistiska centralbyrån

Verksamheten vid de olika facksektionerna behöver samordnas såväl internt som sinsemellan i olika avseenden. Det gäller härvid dels vad som skulle kunna kallas teknisk samordning och som främst avser möjligheterna att utnyttja gemensamma register, gemensamma frågeformulär och för hela verket gemensam intervjuorganisation och maskinell utrustning samt dels innehållsmässig samordning, vilket innebär att samma klassificeringar och definitioner används för olika statistikgrenar. Särskilt framträdande är samordningsbehoven för näringsstatistiken som i den ovan givna grupperingen skulle insamlas och bearbetas av 1:a—6:e facksektionerna. Huvuddelen av denna statistik insamlas från företag av olika slag, vilket aktualiserar behovet av ett för dessa sektioner gemensamt före-

tagsregister, som underlag för samordning av insamlingen. Det starkt framträdande behovet från konsumentsidan att kunna kombinera näringsstatistikens olika delar ställer krav på en långt driven innehållsmässig samordning av näringsstatistiken. Som tidigare framhållits bildar nationalräkenskapsmetodiken ett lämpligt underlag för en sådan samordning.

Samordningsfrågorna vad gäller olika grenar av näringsstatistiken är såväl innehållsmässigt som produktionstekniskt av sådan betydelse, att de enligt kommitténs uppfattning kräver speciell uppmärksamhet. Samordningsverksamheten blir i väsentlig grad avgörande för arbetets inriktning och uppläggning vid de olika näringsstatistiska facksektionerna och i så måtto överordnad verksamheten vid dessa. Omfattningen av det arbete det här är fråga om och den ständiga intima kontakt som erfordras med de olika näringsstatistiska facksektionerna torde göra det omöjligt, att verksamchefen har det omedelbara ansvaret för samordningsverksamheten på det näringsstatistiska området. Enligt kommitténs mening kräves en odelad ledande arbetsinsats av en högt kvalificerad kraft. Inte minst kommer detta att vara fallet under den successiva uppbyggnaden av det nya verket, då en för den framtida utvecklingen av näringsstatistiken betydelsefull planerings-, utrednings- och organisatorisk verksamhet förutsättes utöver den redan i och för sig omfattande löpande samordningsverksamheten.

Kommittén föreslår att samordningsbehovet på näringsstatistikens område i den nya statistikorganisationen kommer till uttryck på så sätt att verksamheten vid de näringsstatistiska facksektionerna sammanhålls i en *näringsstatistisk avdelning* under ledning av en avdelningschef. Avdelningschefen bör få det omedelbara ansvaret för att de löpande olika samordningsbehoven, såväl innehållsmässigt som produktionstekniskt, beaktas och dessutom svara för att den planerings- och utredningsverksamhet utföres som i samband med det nya verkets uppbyggnad blir aktuell på näringsstatistikens område. Med hänsyn till verksamhetens ledande och även i övrigt högt kvalificerade art föreslår kommittén att avdelningschefen placeras i lägst lönegrad B 3. Om det skulle visa sig att avdelningschefens arbetsuppgifter efter uppbyggnadstiden går att förena med befattningen som chef för en av de nybildade facksektionerna, bör givetvis denna möjlighet till besparing tillvaratagas. Detta får dock bli en fråga som man senare får ta ställning till. Under uppbyggnadstiden anser kommittén, att de arbetsuppgifter, som kommer att åvila avdelningschefen, är så omfattande, att det ur effektivitetssynpunkt är klart olämpligt att kombinera verksamheten som avdelningschef med andra arbetsuppgifter.

Kommittén föreslår vidare, att, som underlag för samordningsarbetet beträffande klassificeringar och definitioner, arbetet med sammanställning av nationalräkenskaperna och fortsatt utvecklingsarbete på detta område överföres från konjunkturinstitutet till det nya statistikverket. De omfattande samordningsuppgifter som nationalräkenskaperna avses ge under-

lag för det fortsatta utvecklingsarbetet på detta expanderande område motiverar enligt kommitténs uppfattning att arbetet anförtros en särskild *nationalräkenskapsbyrå* omfattande, förutom rutinpersonal,

- 1 byråchef i lönegrad B 1,
- 1 1:e aktuarie i lönegrad A 23,
- 2 amanuenser i befordringsgången i lönegrad A 13—19.

Samtidigt kan de tjänster inom konjunkturinstitutet, som närmast inrättats för arbete med nationalräkenskapen indras, d. v. s. 1 byråchef i lönegrad B 1 och 1 1:e aktuarie i lönegrad A 23. Enligt kommitténs uppfattning motiverar konjunkturinstitutets till följd av nationalräkenskapens bortflyttning minskade arbetsuppgifter att även två amanuens tjänster och en skrivbiträdestjänst indrages. Den nyinrättade nationalräkenskapsbyrån vid statistikverket motsvaras sålunda av samtida indragningar av personal hos konjunkturinstitutet.

Den statistik, som skulle komma att ligga utanför den näringsstatistiska avdelningen, omfattar i huvudsak data, som avser och även i stor utsträckning bygger på uppgifter från den enskilde och hushållet. Frågan om användning av gemensamma register blir sålunda aktuell även för denna statistik. Även i övrigt föreligger ett behov av samordning av klassificeringar och definitioner samt vid utnyttjande av produktionsresurser. Inte minst gäller det härvid samordning mellan löpande statistik och större räkningar. Ett starkt behov finnes sålunda att sammanhålla även ifrågavarande statistikgrenar. Detta skulle kunna få ett konkret uttryck i att dessa grenar på motsvarande sätt som näringsstatistiken sammanhölles inom en avdelning för allmän statistik.

Inslaget av statistikgrenar vars förläggning kräver närmare övervägande är betydligt större för den allmänna avdelningens område än för näringsstatistiken. Kommittén anser sig därför på nuvarande stadium icke kunna ta slutgiltig ställning till om omfattningen av samordningsverksamheten på den allmänna sidan blir av sådan storlek att en speciell befattning som avdelningschef behöver inrättas. Denna fråga får tas upp i samband med det successiva uppbyggandet av ifrågavarande facksektioner. Tills vidare anser kommittén, att verkschefen bör kunna svara för hörande samordningsfrågor.

Det har i det föregående antytts, att insamling och bearbetning av statistiskt primärmaterial i förekommande fall skulle ske med anlitande av gemensamma organ för intervjuundersökningar och maskinbearbetning. Beträffande intervjuundersökningar erbjuder redan nu statistiska centralbyrån central service genom sitt utredningsinstitut med dess fältorganisation. Kommittén har icke för avsikt att föreslå någon omedelbar organisatorisk ändring härvidlag. Utredningsinstitutet bör liksom hittills i huvudsak inrikta sin verksamhet på att ge statistikverket och utomstående uppdragsgivare service i fråga om intervjuundersökningar. De hittillsvarande

utredningsuppgifterna av annat slag bör dock överflyttas till den arbetsgrupp för utvecklingsfrågor, som föreslås i det följande. I samband härmed bör beteckningen utredningsinstitutet ändras till *intervjuinstitutet*.

Även i fråga om maskinbearbetning ger den nuvarande statistiska centralbyrån central service genom sin maskincentral. Kommittén föreslår, att centralbyråns maskincentral bildar stommen i en motsvarande central inom statistikverket och att maskinanläggningarna vid andra statistikproducerande verk i samband med överflyttningen av statistik i största möjliga utsträckning sammanföres med statistikverkets *maskincentral*. En viktig fråga är hur de nya elektroniska databehandlingsmaskinerna skall kunna utnyttjas för ökad rationalisering av statistikproduktionen. Användningen av databehandlingsmaskiner är för närvarande under utredning av en särskild kommitté. Det är givet att statistikproduktionens anskaffning och utnyttjande av databehandlingsmaskiner får ske i nära kontakt med de arrangemang databehandlingskommitténs förslag kan föranleda. Även i övrigt bör givetvis statistikens användning av databehandlingsmaskiner samordnas med de maskiner, som kan komma att anskaffas för administrativa ändamål. Då frågan om användning och anskaffning av elektroniska databehandlingsmaskiner är under utredning har kommittén icke ansett sig kunna avge några konkreta förslag rörande statistikproduktionens anskaffning eller utnyttjande av sådana maskiner. Kommittén utgår dock ifrån att man inom statistikproduktionen inom kort kommer att ha en maskin med stor kapacitet. Under alla förhållanden bör dock inom statistikverket finnas expertis, som kan följa den snabba utvecklingen på området och svara för att de rationaliseringsmöjligheter tillvaratages, som användningen av databehandlingsmaskiner erbjuder genom integreringen av den statistiska arbetsprocessen.

De enheter inom statistikverket som hittills berörts har som främsta uppgift att svara för insamling och bearbetning av statistik och de i samband därmed betydelsefulla fortlöpande kontakterna med statistikkonsumenter och uppgiftslämnare. De betydande inslagen av rutinarbete lämpat för rationalisering genom användning av maskiner, samordning av register, frågeformulär etc. bör enligt kommitténs mening kunna medföra väsentliga personalbesparingar vid en koncentration av den statliga statistiken till ett statistikverk, vid oförändrat omfång av statistiken. Dessa besparingsmöjligheter liksom frågan, om arbetet inom de nya facksektionerna i viss utsträckning kan utföras av personal med lägre tjänsteställning, än vad som för närvarande är fallet, bör givetvis tagas upp till noggrant övervägande vid det förutsatta successiva upporganiserandet av dessa facksektioner inom statistikverket.

Vid utformningen av verksamheten vid de olika facksektionerna är det givetvis angeläget att fortlöpande rationalisera verksamheten genom att utnyttja framstegen på maskinteknikens område och de förbättrade meto-

der den statistiska forskningen anvisar. För detta utvecklingsarbete behövs speciella experter inom statistikverket. Genom den föreslagna starka koncentrationen av den statliga statistiken till statistikverket skapas förutsättningar för ett gemensamt utnyttjande av sådan expertis för en huvuddel av den statliga statistiken. Detta är av vikt dels på grund av den knappa tillgången på högkvalificerad expertis i ett litet land som Sverige och dels därigenom, att förutsättningar skapas för en likformig användning av statistiska metoder och maskiner för en huvuddel av den statliga statistiken, vilket i sin tur, förutom möjligheter till en likformig kostnadsbedömning av statistik inom olika områden, innebär, att förbättrade produktionsmetoder snabbt kan komma till användning över hela fältet.

Betydelsen av att expertis på utvecklingsarbete organisatoriskt infogas i det nya statistikverket kan enligt kommitténs mening icke nog starkt framhållas. Till väsentliga delar kan bristerna i den nuvarande statistikproduktionen återföras på avsaknaden av dylik expertis, som helt får ägna sig åt utvecklingsarbete. Den strategiska betydelsen av denna expertis för statistikproduktionen bör enligt kommitténs mening organisatoriskt komma till uttryck i en *arbetsgrupp för utvecklingsfrågor* direkt under verksledningen. Förutom frågor rörande utveckling i fråga om metoder och maskinbearbetning bör denna grupp stå till verksledningens förfogande för planläggning av verksamheten i statistikverket. Även utbildningsfrågor bör anförtros åt gruppen. De arbetsuppgifter som föreslås komma att åvila arbetsgruppen för utvecklingsfrågor kan sammanfattas på följande sätt:

att fortlöpande följa och inom statistikproduktionen utnyttja utvecklingen på det statistiska metodområdet och i fråga om maskintekniken;

att vid behov förstärka avdelningarna och facksektionerna genom att tillsammans med personal från dessa medverka vid den genomgång av statistikgrenar, som bör ingå som ett led i statistikverkets strävan att i rationaliseringssyfte periodiskt ompröva olika statistikgrenars uppläggning; samt

att organisera utbildningen av personal inom verket.

För sin verksamhet behöver arbetsgruppen hålla nära kontakt med övriga enheter inom statistikverket. Inte minst gäller detta i fråga om den förutsatta genomgången av olika statistikgrenars uppläggning. Det kan vara lämpligt att denna verksamhet bedrivs i form av arbetsutskott, där arbetsgruppen ställer expertis till förfogande och utskottets övriga medlemmar består av representanter för de facksektioner som har ansvaret för ifrågasvarande statistikgrenar.

För att kunna följa utvecklingen i fråga om statistisk metodik, främst då beträffande sampling, och för att fortlöpande kunna anpassa uppläggningsen av olika statistikgrenar till denna utveckling liksom för vidare utbildning av personal behövs högt kvalificerad vetenskaplig expertis inom arbetsgruppen för utvecklingsfrågor. Detta behov kan bl. a. tillgodoses genom att anlita en vetenskaplig rådgivare med anknytning till den akademiska

forskningen. Kommittén föreslår, att statistikverket beredes möjlighet att anlita vetenskaplig expertis genom att erforderliga medel härför inräknas i avlöningsanslaget. Kommittén beräknar det årliga anslagsbehovet för detta ändamål till lägst 50 000 kronor.

Personalbehovet i övrigt inom arbetsgruppen för utvecklingsfrågor torde i utgångsläget för statistikverkets uppbyggnad kunna begränsas till tre kvalificerade experter. I och med att utvecklingsarbetet tar fart, framförallt i den mån det rör sig om tillämpning av den nya maskintekniken, kommer detta att medföra, att personal frigöres från rutinarbete inom facksektionerna. De rationaliseringsvinster detta innebär, är ägnade att minska kostnaderna för statistikproduktionen och dessutom skapa förutsättningar för en utökning av den på utvecklingsarbete inriktade personalen. Den stora betydelse dessa experter kommer att få för statistikverkets verksamhet och de höga krav som måste ställas på sakkunskap i fråga om statistiska metodfrågor och maskinteknik samt förmåga till samarbete innebär, att det här i minst lika hög grad som för de högre cheferna inom verket gäller att få rätt person på rätt plats. Tillsättningen av ifrågavarande personal bör därför enligt kommitténs uppfattning — oberoende av den lönegrad som kan ifrågakomma — ske enligt samma förfarande som gäller för tillsättningen av byråchefer. Då tillgången på lämpliga personer får förutsättas vara starkt begränsad och då det är av vikt att knyta förekommande lämpliga personer till arbetsgruppen, föreslår kommittén, att lönesättningen icke bindes alltför hårt utan att en individuell anpassning i lönesättningen blir möjlig, förslagsvis inom intervallet A 24—B 1. Då en viss rörlighet i arbetsgruppens sammansättning framstår som önskvärd, föreslår kommittén vidare, att ifrågavarande tjänster tillsättes på förordnande tills vidare.

Som ett led i arbetsgruppens arbete att undersöka rationaliserings- och utvecklingsmöjligheter blir *provundersökningar* av olika slag nödvändiga. Det kan exempelvis gälla att pröva förutsättningarna för ökat urvalsförfarande, för ökad maskinbearbetning eller uppläggande av gemensamma register. Statistikverkets avlönings- och omkostnadsanslag i övrigt kan icke beräknas komma att lämna utrymme för en sådan provverksamhet. Statistikverket bör därför genom särskild medelstilldelning beredas möjlighet till särskilda undersökningar av ifrågavarande slag. Under den föreslagna uppbyggnadsperioden har en omprövning av olika statistikgrenars inriktning och uppläggning förutsatts ske i samband med dessas infogande i den nya organisationen. Behovet av särskilda undersökningar under denna period får i allt väsentligt förutsättas komma att aktualiseras i anslutning till denna successiva omprövning. Som närmare utvecklas i det följande (s. 188) har kommittén förutsatt, att medel för dessa undersökningar skall bestridas över ett särskilt reservationsanslag.

När det gäller *information utåt* förekommer för närvarande en viss samordning genom statistiska centralbyråns bibliotek, främst när det gäller

centralbyråns egen verksamhet men även och då särskilt mot utlandet av svensk statistik i allmänhet. Biblioteket svarar även för utgivningen av Statistisk Årsbok och Statistisk Tidskrift. Övrig publiceringsverksamhet skötes av de byråer, som har ansvaret för de statistikgrenar publiceringen avser. Enligt kommitténs åsikt är det av största vikt att en samordning av det statistiska trycket kommer till stånd. En samordning har också efterlysts i riksdagens revisorers den 16 december 1957 dagtecknade berättelse. Kommittén förordar att all publiceringsverksamhet för statistikverket sker genom det i verket infogade biblioteket. Möjligheterna att inskränka publikationernas omfång och åstadkomma en sammanslagning bör härvid tillvaratagas. Beträffande löpande statistik med tätare periodicitet anser kommittén, att förutsättningar bör finnas för en gemensam publicering i en publikation. Härigenom erhålles större möjligheter för konsumenterna att orientera sig i statistiken. En fråga, som vid den förutsatta övergången till elektroniska databehandlingsmaskiner får aktualitet, är möjligheten att i viss utsträckning kombinera tryckningen med maskinbearbetningen.

Den ökade vikt som enligt kommitténs uppfattning bör läggas vid samordningen av det statistiska trycket motiverar, att en befattning som redaktör inrättas vid statistikverket utöver den personal som för närvarande finns vid centralbyråns bibliotek, vilken förutsättes överflyttad till det nya verket, och den ytterligare personalökning det successiva överförandet av statistikgrenar från de administrativa verken kan motivera. De höga krav som får ställas på denna befattningshavare för att den statistiska publiceringen skall samordnas och förbilligas innebär, att befattningen enligt kommitténs mening bör placeras i lägst lönegrad A 26.

Den vidgade verksamheten vid det föreslagna statistikverket i jämförelse med den nuvarande statistiska centralbyrån medför en väsentlig ökning i arbetet med verkets administration. Det kan därför visa sig befogat att omforma centralbyråns nuvarande kansli till en administrativ byrå under ledning av en byråchef. Kommittén har dock icke tagit ställning till denna fråga, då omfattningen av verkets arbetsuppgifter först kan säkrare bedömas sedan huvuddelen av statistiken överflyttats från de administrativa verken. Kommittén har i detta sammanhang endast velat erinra om att en utvidgning av den med administrativt arbete sysselsatta personalen kan visa sig nödvändig och detta redan under uppbyggnadsperioden.

Verkschefens arbetsuppgifter får i betydande utsträckning förutsättas komma att bli av allmänt samordnande karaktär. Det gäller för verkschefen att tillse, att kontaktverksamheten utåt samordnas och att möjligheterna till intern samordning tillvaratages. Med hänsyn till verkschefens kvalificerade och omfattande arbetsuppgifter bör som chef för det nya statistikverket stå en generaldirektör.

Statistiska centralbyrån är redan nu ett så gott som helt på statistikproduktion inriktat verk. Vissa frågor av administrativ karaktär, namnären-

den och folkbokföringsbyråns arbete, åvilar dock centralbyrån. Dessa administrativa uppgifter saknar egentlig anknytning till centralbyråns verksamhet i övrigt, d. v. s. centralbyrån har icke genom sin statistiska verksamhet speciella förutsättningar att handlägga namn- och folkbokföringsärenden. Kommittén anser det önskvärt, att det nya statistikverket helt blir inriktat på sina statistiska uppgifter och föreslår därför, att handläggningen av namnärenden och folkbokföringsbyrån icke överföres till statistikverket utan till annan lämplig myndighet. Namnärendena skulle kunna handläggas inom patent- och registreringsverket och folkbokföringsfrågorna av det organ, som får tilläggs pensioneringen om hand.

En principskiss till organisationen av statens statistikverk sådant det enligt kommitténs förslag skulle te sig efter uppbyggnadsperiodens slut ges i figur 1.

5. Ett samordningsorgan för statistikproduktionen

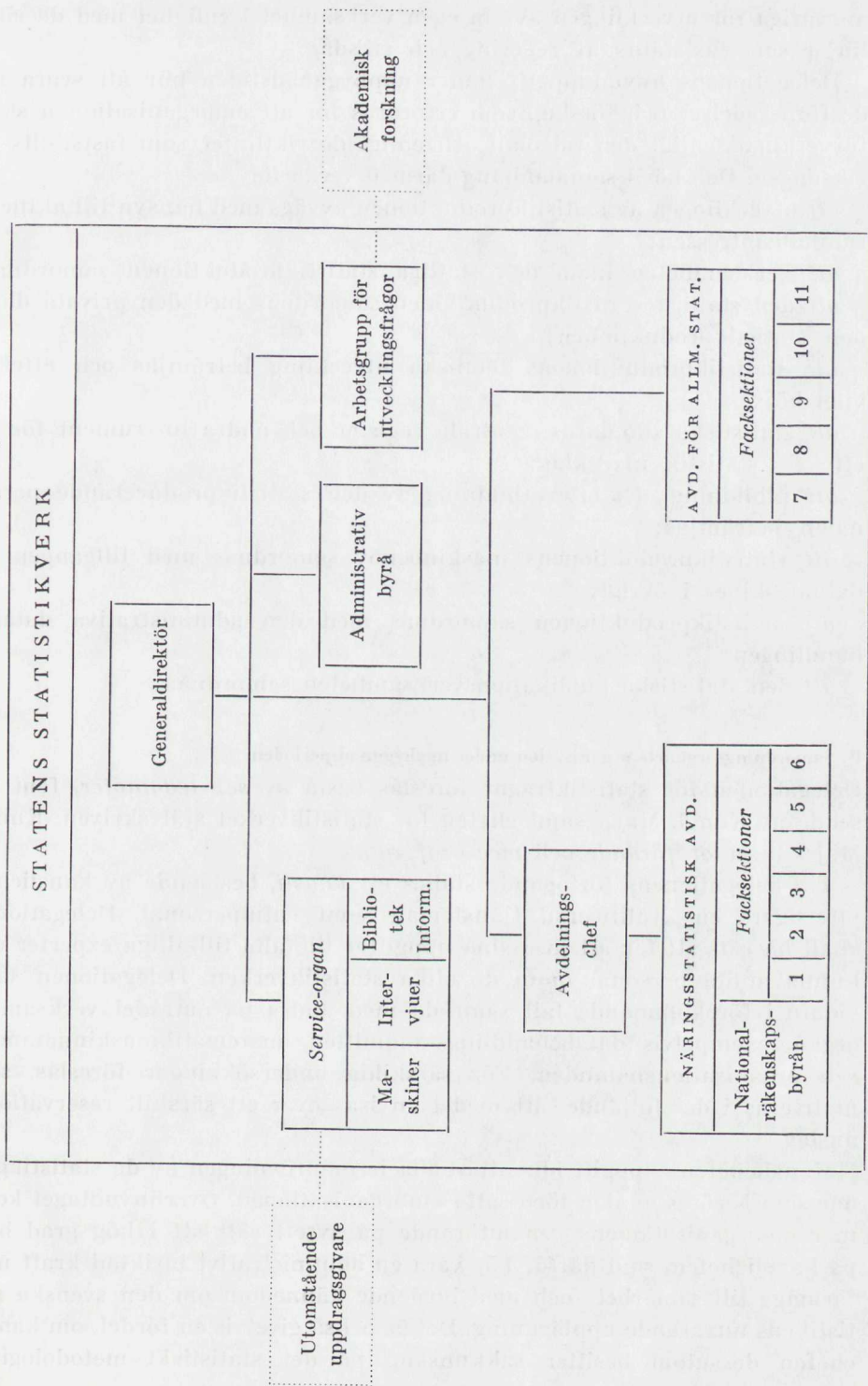
A. Samordningsorganets arbetsuppgifter under uppbyggnadstiden

Det förslag till koncentration av den offentliga statistiken, som kommittén framlagt, medför en genomgripande omläggning av verksamheten i olika verk. I de administrativa verk från vilka statistikproduktion överföres måste organisationen anpassas efter de eventuellt kvarstående mera begränsade statistiska arbetsuppgifterna och samtidigt samordnas med den administrativa verksamheten. Även för statistiska centralbyrån som förutsättes uppgå i det nya verket medför den nya ordningen en genomgripande omorganisation av den nuvarande byråindelningen. I samband med inordnandet av statistik i statistikverket bör man för att uppnå en rationell utformning av facksektionerna tillse, att en omprövning företages av statistikens inriktning, omfång och kvalitet samt att alla möjligheter till effektivisering och samordning statistikgrenarna emellan utnyttjas.

För att leda omläggningen och i samband därmed verka för statistikproduktionens effektivisering och anpassning till samhällets krav behövs enligt kommitténs uppfattning ett samordnande organ. Detta organ bör vara fristående från de verk, där omorganisationen äger rum för att på ett opartiskt sätt kunna lösa de frågor, som uppstår vid utformningen av arbetsfördelningen mellan olika verk. Kommittén föreslår att för detta ändamål inrättas en *delegation för statistikfrågor*.

Delegationens uppgifter får, mot bakgrund av ett förutsatt principbeslut av statsmakterna beträffande statistikens organisation, lösas i intim samverkan med berörda parter. Det är kommitténs förhoppning, att en sådan samverkan skall kunna förverkligas utan att belastas av särintressen och prestigehänsyn. Kommittén kommer emellertid att i det följande söka närmare ange de former, i vilka denna samverkan kan äga rum. En huvudprincip måste därvid vara, att de verk som berörs av omorganisationen är

Figur 1. Principskiss över Statens statistikverk i fjärdigt skick

ansvariga för utvecklingen av sin egen verksamhet i enlighet med de riktlinjer som fastställts av regering och riksdag.

Delegationens huvuduppgift under uppbyggnadstiden blir att svara för de förberedelser och förslag, som erfordras för att omorganisationen skall förverkligas enligt den tidsplan och enligt de riktlinjer som fastställts av riksdagen. Den bör i sammanhang därmed verka för

att utvecklingen av statistikproduktionen avvägs med hänsyn till aktuella samhällsintressen;

att verksamheten inom den statliga statistikproduktionen samordnas;

att den statliga statistikproduktionen samordnas med den privata data- och statistikproduktionen;

att statistikproduktionens tekniska utveckling befrämjas och effektivitet höjs;

att statistiska standards, centrala register och andra instrument för en effektiv statistik utvecklas;

att utbildning och efterutbildning av den statistikproducerande personalen befrämjas;

att statistikproduktionens maskinbehov samordnas med tillgången på datamaskiner i övrigt;

att statistikproduktionen samordnas med den administrativa databehandlingen;

att den statistiska publikationsverksamheten samordnas.

B. Samordningsorganets organisation under uppbyggnadsperioden

Delegationen för statistikfrågor föreslås bestå av *sex ledamöter*, fem utsedda av Kungl. Maj:t samt chefen för statistikverket självskriven. Kungl. Maj:t utser *ordförande* och *vice ordförande*.

Till delegationens förfogande ställes ett *kansli*, bestående av kanslichef, ytterligare en kvalificerad tjänsteman samt rutinpersonal. Delegationen skall ha rätt att för att lösa sina uppgifter tillkalla tillfälliga experter och kunna anlita personal inom de olika statistikverken. Delegationen skall vidare i förekommande fall samråda med andra på området verksamma organ, exempelvis databehandlingskommittén, matematikmaskinnämnden och organisationsnämnden. För särskilda undersökningar föreslås, som motiveras i det följande, att medel anvisas över ett särskilt reservationsanslag.

Kanslichefens uppgift blir att »hålla i» omprövningen av de statistikgrenar som beröres av den förutsatta omorganisationen. Överhuvudtaget kommer omorganisationens genomförande på avsett sätt att i hög grad bero på kanslichefen, som därför bör vara en administrativt inriktad kraft med förmåga till samarbete och med ingående kännedom om den svenska statistikens nuvarande uppläggning. Det är också givetvis en fördel, om kanslichefen dessutom besitter sakkunskap på det statistiskt metodologiska

området. I varje fall bör stora krav i dessa avseenden ställas på den statistiskt utbildade tjänsteman, som vid sidan av kanslichefen föreslås ingå i kansliet. De kvalificerade uppgifter, som kommer att åvila nämndens kansli motiverar enligt kommitténs uppfattning, att de bägge ifrågavarande tjänstemännen tillerkännes arvode avpassat så, att icke löneskäl hindrar anställning av lämpliga personer. Kommittén anser, att arvodet för kanslichefen härvid kan komma att ligga i ett intervall motsvarande löneklasserna B 2—B 6, medan den statistiskt-metodologiskt inriktade tjänstemannens arvode kan komma att ligga i ett intervall motsvarande löneklasserna A 26—B 1. Behovet av rutinpersonal kan begränsas till en kontorist med hänsyn till att kansliet väsentligen härvidlag får förutsättas kunna utnyttja statistikverkens resurser.

C. Samordningsorganets arbetsformer under uppbyggnadstiden

För att fullfölja tidsplanen för infogandet av statistikgrenar i den nya organisationen krävs ett utredningsarbete, omfattande tre moment:

mom. a: bedömning av den rationella utformningen av den statistik, som skall överföras;

mom. b: förslag till ifrågavarande statistiks organisatoriska inordnande i statistikverket med utgångspunkt från *mom. a*;

mom. c: förslag till omorganisation i det avlämnande verket.

Delegationen måste givetvis utveckla sina egna arbetsformer. Men kommittén skall i det följande skissera de arbetsformer, som därvid kan komma i fråga.

mom. a. Förberedande undersökningar företages av delegationens kansli. Hearings hålles därvid under ordförandens eller kanslichefens ledning med representanter för konsumentintressena och för berörda uppgiftslämnare. Till dessa överläggningar inbjudes representanter för de direkt berörda statistikproducerande verken. Resultatet av dessa överläggningar blir en promemoria med allmänna riktlinjer, eventuellt alternativa, för de fortsatta utredningarna.

Nästa steg blir att utarbeta ett förslag för statistikens utformning. Härvid torde stor uppmärksamhet komma att ägnas metodfrågor, varför som regel medverkan av statistikverkets arbetsgrupp för utvecklingsfrågor erfordras. Ifråga om näringsstatistiken kommer statistikverkets nybildade näringsstatistiska avdelning att av naturliga skäl kunna anförtros de viktigaste utredningsuppgifterna. Överenskommelse om formerna för det erforderliga utredningsarbetet får träffas med de berörda verken. Eventuellt kan härvid arbetsutskott bildas med representanter för de olika verken, viktigare konsumenter och teknisk expertis av olika slag.

mom. b. Sedan olika statistikgrenars utformning prövats av delegationen, får planer utarbetas för inpassning av dessa i statistikverkets inre organisation. Den naturliga gången torde därvid vara, att delegationen anmodar

statistikverket att utarbeta en organisationsplan. Härvid får även uppmärksammas, att lokalfrågan löses på ett ändamålsenligt sätt. Organisationsplanen får sedan bearbetas av delegationens kansli och underställas delegationen in pleno. Det får därefter ankomma på statistikverket att framlägga en organisationsplan i sina petita. Dessa får med delegationens yttrande vidarebefordras till Kungl. Maj:t. — Under uppbyggnadstiden bör även i övrigt det förfarandet tillämpas, att statistikverkets petita passerar delegationen för yttrande. Delegationen får därigenom möjlighet påverka utvecklingen av statistikverkets organisation i enlighet med de av riksdagen fastställda riktlinjerna.

mom. c. Ett liknande förfarande får tillämpas i förhållande till det avlämnande verket. Delegationen får begära en organisationsplan, vad gäller den eventuellt kvarvarande statistiska verksamheten inom verket. Denna blir föremål för överläggningar mellan verket och delegationen. Verket för i detta fall fram sitt förslag i petita direkt till Kungl. Maj:t. Förslaget remitteras till delegationen för yttrande.

Förutom arbetet med den nya statistikorganisationens uppbyggnad kommer delegationen att ha en rad allmänna samordnings- och avvägningssuppgifter. Delegationen bör bli allmänt remissorgan för statistikfrågor, vilket bl. a. innebär att delegationen får yttra sig över de olika verkens petita i vad gäller statistik. Eventuellt kan delegationen härvid sammanställa en samlad statistikbudget som grundval för statsmakternas ställningstagande till statistikens omfång och utformning.

Delegationens verksamhet kommer sålunda att i viss utsträckning även gälla statistikgrenar, som icke överföres. Dessa kan ändå komma att påverkas av omorganisationen. Men även om så ej är fallet, kan delegationen, i mån av resurser, taga initiativ till reformer. De frågor som delegationen kan taga upp har berörts i det föregående, exempelvis samordning med administrativ databehandling, med privat statistikproduktion och av maskinella resurser samt utveckling av statistiska metoder, statistiska standards, centrala register, utbildning och publikationer. Den naturliga arbetsformen i sådana sammanhang blir förhandling med andra berörda parter eller utredning genom särskilda experter. Motsvarande förslag kan sedan framföras i verkens petita, i delegationens yttrande över dessa petita eller i särskild framställning från delegationen.

I sin samordnande verksamhet får delegationen lägga särskild vikt vid kontakten med statistikkonsumenter. Denna kontaktverksamhet skulle kunna tänkas bli underlättad, om den bedreves i organiserade former. Man skulle härvid kunna tillskapa ett konsumentråd med representanter för olika kategorier av statistikkonsumenter. Den stora mängden intressenter medför dock, att ett sådant råd vid en tillnärmelsevis allsidig representation skulle behöva bli mycket omfångsrikt och därmed föga arbetsdugligt. Ett alternativ till ett allmänt konsumentråd vore att tillskapa stående kom-

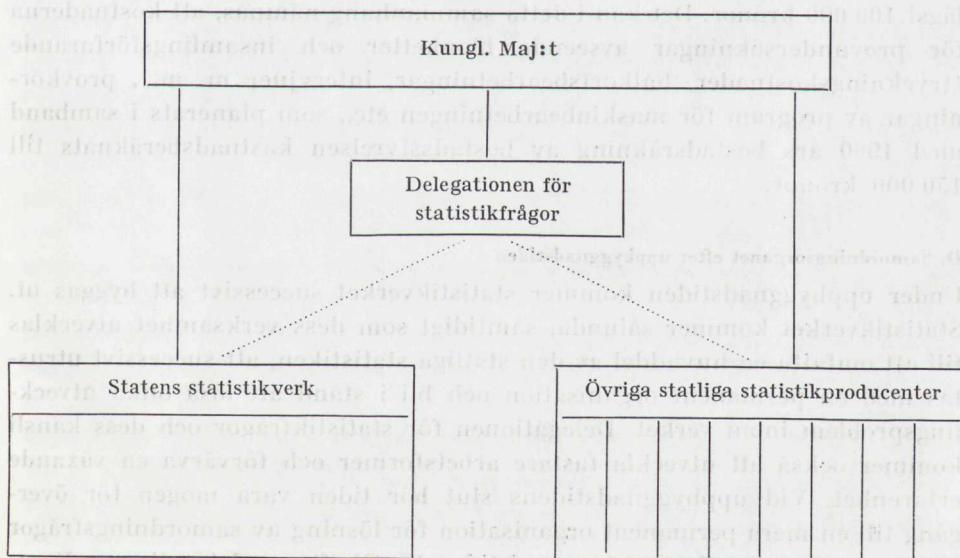
mittéer för olika statistikgrenar. Exempel härpå finns redan, ehuru under mycket speciella förutsättningar, för socialstyrelsens konsumentprisindex och lönestatistik. Även denna i och för sig arbetsdugligare form skapar emellertid risk för att sammansättningen av intressenter stelnar i de en gång givna formerna. Kommittén har därför icke framlagt några förslag till fastare former för kontakterna med statistikens konsumenter utan förordar, att man i de sammanhang det blir aktuellt samlar olika grupper av konsumenter. Det kan här gälla branschorganisationer och andra samman slutningar inom industri, handel, samfärdsel och jordbruk; arbetsmarknads organisationer; statliga och kommunala myndigheter; etc.

Inte heller ifråga om uppgiftslämnarna har kommittén, av samma skäl som beträffande konsumenterna av statistik, föreslagit några nya former för kontaktverksamheten utan förutsätter, att en nära kontakt skall kunna upprätthållas utan fastare yttre former. Delegationens ställning under uppbyggnadsperioden illustreras av figur 2.

Den sista uppgiften för delegationen för statistikfrågor blir att utforma ett detaljerat förslag till organisation inom vilken delegationens arbetsuppgifter kan fullföljas efter uppbyggnadstiden.

Kommittén har, som framgår av det föregående, vid dimensioneringen av delegationen för statistikfrågor utgått ifrån, att delegationen skall kunna utnyttja personal vid statistikverken vid genomgången av olika statistikgrenar i samband med dessas infogande i den nya organisationen. Framförallt gäller detta beträffande personalen vid den föreslagna arbetsgruppen för utvecklingsfrågor inom det nya statistikverket. Kommittén anser,

Figur 2. Principskiss för delegationens för statistikfrågor ställning under uppbyggnadstiden

att arbetet inom denna arbetsgrupp under övergångstiden företrädesvis bör ske i anslutning till delegationens verksamhet. Kommittén föreslår därför att delegationen under uppbyggnadsperioden får anlita arbetsgruppen jämte erforderlig biträdespersonal, vilket torde uppgå till högst två skrivbiträden.

Även utanför statistikverken stående expertis kan emellertid behöva anlitas. Vidare blir provundersökningar av olika slag nödvändiga som ett led i verksamheten att rationellt utforma olika statistikgrenar. Härvid kommer medel att behövas för att kunna anlita statistikverkets maskincentral och intervjuinstitut, för tryckning av provblanketter, för fältundersökningar av uppgiftslämnarnas interna redovisning etc. Medelsbehovet för de undersökningar som erfordras bör tillgodoses över ett särskilt reservationsanslag. Kommittén finner det härvid lämpligt att anslaget disponeras efter förslag av delegationen för statistikfrågor. Härigenom skulle det dubbla syftet nås att dels garantier skapas för att medlen används i överensstämmelse med de givna riktlinjerna för reformeringen av statistikproduktionen och dels delegationens inflytande över utvecklingen förstärks.

Storleken av det belopp som behövs för dylika undersökningar är givetvis beroende på i vilken utsträckning sådana undersökningar bedöms som nödvändiga och vilken omfattning undersökningarna får. Även om kommittén givetvis icke vill föregripa den föreslagna delegationens ställningstagande till dessa frågor, torde man dock kunna utgå ifrån att provundersökningar blir nödvändiga för en betydande del av de statistikgrenar som föreslagits skola inordnas i den nya organisationen. Även om dessa provundersökningar begränsas till sitt omfång, anser kommittén att det föreslagna reservationsanslaget för provundersökningar m. m. bör upptagas till lägst 100 000 kronor. Det kan i detta sammanhang nämnas, att kostnaderna för provundersökningar avseende blanketter och insamlingsförfarande (tryckningskostnader, hålkortsbearbetningar, intervjuer m. m.), provkörningar av program för maskinbearbetningen etc., som planerats i samband med 1960 års bostadsräkning av bostadsstyrelsen kostnadsberäknats till 150 000 kronor.

D. Samordningsorganet efter uppbyggnadstiden

Under uppbyggnadstiden kommer statistikverket successivt att byggas ut. Statistikverket kommer sålunda, samtidigt som dess verksamhet utvecklas till att omfatta en huvuddel av den statliga statistiken, att successivt utrustas med en permanent organisation och bli i stånd att lösa olika utvecklingsproblem inom verket. Delegationen för statistikfrågor och dess kansli kommer också att utveckla fastare arbetsformer och förvärva en växande erfarenhet. Vid uppbyggnadstidens slut bör tiden vara mogen för övergång till en mera permanent organisation för lösning av samordningsfrågor av det slag, som under uppbyggnadstiden handhåfts av delegationen. Kom-

mittén kan på nuvarande stadium endast ge vissa allmänna synpunkter på en sådan mera permanent organisation.

Det blivande samordningsorganets verksamhet kommer att i hög grad koncentreras på utvecklingen inom statens statistikverk. Det torde vara otänkbart att låta samordningsorganet i förhållande till statistikverket intaga ställningen av en överordnad fristående myndighet, som genom beslut ingriper i dess verksamhet. Resultatet skulle bli en oklar ansvarsfördelning och ett dubbelkommando. Det synes icke heller vara lämpligt att inskränka samordningsorganets verksamhet i förhållande till statistikverket till överläggningar eller remissyttranden. Ur denna synpunkt kan en rationell lösning vara att samordningsorganet, med bibehållande av sina allmänna samordningsuppgifter är styrelse för statistikverket. Den får därigenom möjlighet att direkt påverka verkets inre utveckling utan administrativ omgång. En speciell fråga utgör förhållandet mellan samordningsorganet och det för staten och olika privata organisationer gemensamma statistikföretag, som enligt det föregående kan komma att tillskapas i första hand för vissa delar av näringsstatistiken. Då kommittén förutsätter, att statens medverkan i detta företag kommer att ske via statistikverket, kan emellertid denna fråga lösas genom att styrelsen för statistikverket även blir representerad i styrelsen för det gemensamma statistikföretaget.

Samordningsorganets uppgifter i fråga om samordningen av verksamheten mellan olika statistikproducerande myndigheter och den allmänna kontrollen av utvecklingen på det statistiska området skulle bl. a. kunna få formen av remittering till organet av de statistikproducerande verkens petita i vad gäller den statistiska verksamheten. Samordningsorganet får därvid särskilt ha sin uppmärksamhet riktad på att inte produktion av statistik, av typen officiell statistik, återuppstår i de verk, från vilka genom reformen statistikproduktionen tidigare avförts. Att tilldela samordningsorganet en beslutanderätt beträffande den statistiska verksamheten inom olika statliga verk är enligt kommitténs uppfattning icke förenligt med god administrativ praxis och klar ansvarsfördelning. Mot tanken att samordningsorganet blir styrelse för statistikverket kan i detta sammanhang invändas, att samordningsorganet genom denna anknytning till statistikverket blir part i målet. Visserligen kommer enligt kommitténs förslag en betydande del av den statliga statistikproduktionen att ha koncentrerats till statistikverket, varigenom principfrågan om statistikproduktionens förläggning i huvudsak avförts från dagordningen, men viss statistik, bl. a. de affärsdrivande verkens, kan alltid förutsättas komma att ligga utanför statistikverket. Man kan därför icke utgå ifrån att icke även i fortsättningen frågor om överföring av statistik kan aktualiseras. Frågan om förläggning av statistiken kommer i varje fall alltid att uppstå, när krav uppstår på ny statistik. Ur dessa synpunkter kan det visa sig lämpligt, att samordnings-

organet får en fristående ställning gentemot de olika statistikproducerande statliga verken, när det gäller frågor rörande den allmänna samordningen av den statistiska verksamheten mellan dessa verk. Detta utesluter givetvis icke i och för sig att statistikverket förses med en lekmanastyrelse.

6. Tidsplan

Kommittén finner det vara av största betydelse, att den successiva uppbyggnaden av statistikverket sker i anslutning till en av statsmakterna fastställd tidsplan. Ett förslag till tidsplan ges nedan. Kommittén har vid utarbetandet av denna tidsplan utgått från att riksdagsbeslut föreligger vid ingången av budgetåret 1960/61 i enlighet med kommitténs förslag. Beträffande överflyttningen av statistik till statistikverket har kommittén funnit det naturligt, att först större och mera givna områden infogas i den nya organisationen och att därefter mindre områden och sådana som kräver ytterligare överväganden tages upp till behandling av delegationen för statistikfrågor. Tidsplanen kommer under dessa förutsättningar att te sig på följande sätt.

1 juli 1960

Delegationen för statistikfrågor med kansli upprättas.

Statistiska centralbyrån upphör och dess nuvarande statistiska uppgifter övergår på statens statistikverk.

Verkschef och chef för den näringsstatistiska avdelningen tillsättes.

Stomme till statistikverkets service-organ, maskincentral, intervjuinstitut och bibliotek bildas på grundval av motsvarande organ hos statistiska centralbyrån.

Arbetsgrupp för utvecklingsfrågor inrättas.

Byrå för nationalräkenskaper organiseras, varvid de på denna byrå inrättade befattningarna motsvaras av samtidiga indragningar hos konjunkturinstitutet.

I princip skulle organisationen av statistikverket under budgetåret 1960/61 komma att te sig som figur 3 visar.

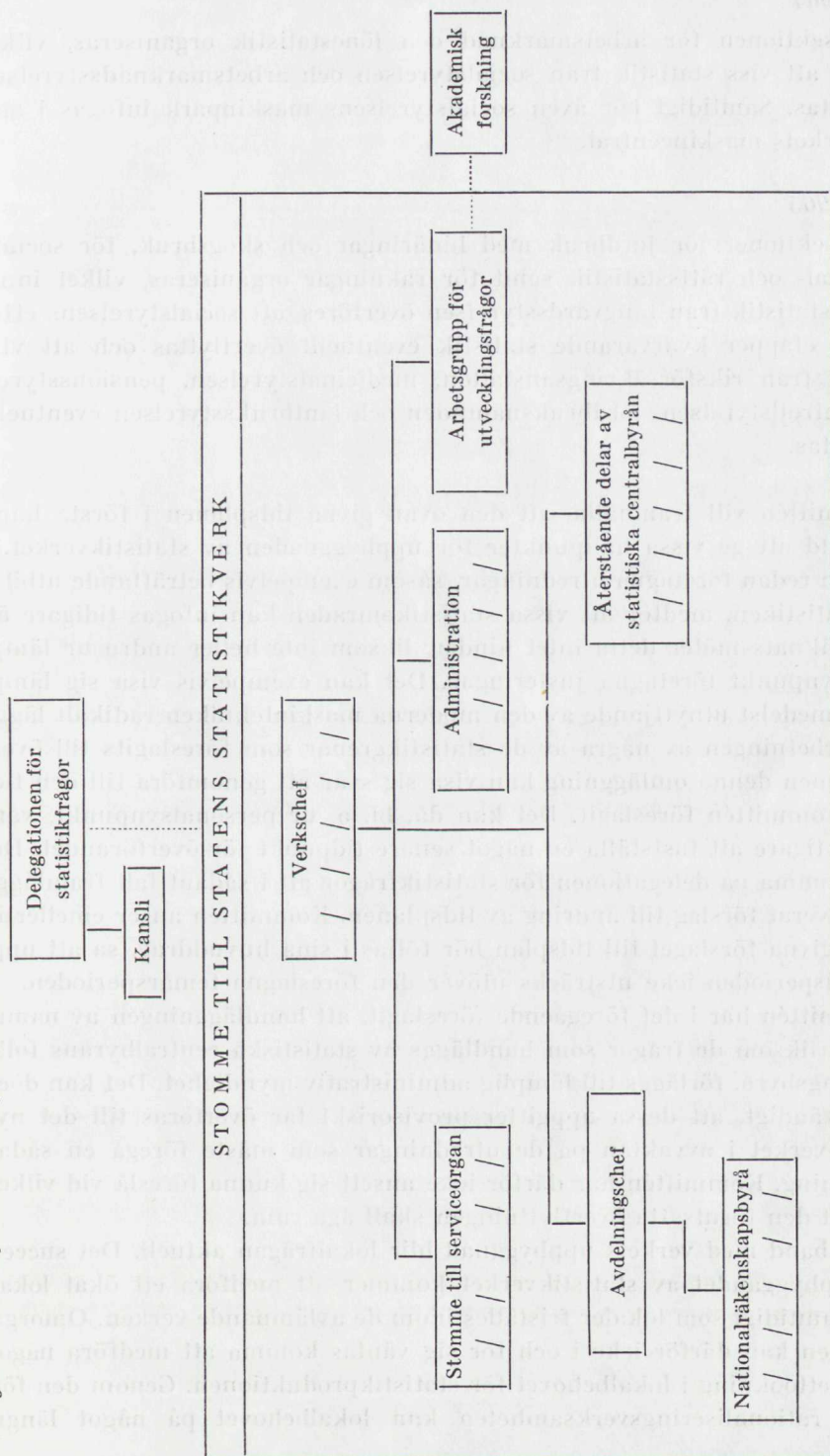
1 juli 1962

Facksektioner för industri- och byggnadsstatistik, för handel och samfärdsel, för statistik över priser, för utbildningsstatistik samt för kommunstatistik och kapitalmarknadsstatistik organiseras, vilket innebär att kommerskollegii och skolöverstyrelsens statistik samt viss statistik från bostadsstyrelsen, konjunkturinstitutet och socialstyrelsen överflyttas. Samtidigt bör även kommerskollegii maskinpark infogas i statistikverkets maskincentral.

1 juli 1963

Facksektionen för inkomst- och hushållsstatistik organiseras, vilket innebär att viss statistik från socialstyrelsen och konjunkturinstitutet överföres.

Figur 3. Principskiss över organisationen av statistikfrågor och statens statistikverk under budgetåret 1960/61

--

 = i princip nya organ.

--	--	--	--	--

 = överflyttning från befintliga organ.

1 juli 1964

Facksektionen för arbetsmarknad och lönestatistik organiseras, vilket innebär att viss statistik från socialstyrelsen och arbetsmarknadsstyrelsen överflyttas. Samtidigt bör även socialstyrelsens maskinpark infogas i statistikverkets maskincentral.

1 juli 1965

Facksektioner för jordbruk med binärningar och skogsbruk, för social-, medicinal- och rättsstatistik samt för räkningar organiseras, vilket innebär att statistik från fångvårdsstyrelsen överföres, att socialstyrelsens efter tidigare etapper kvarvarande statistik eventuellt överflyttas och att viss statistik från riksförsäkringsanstalten, medicinalstyrelsen, pensionsstyrelsen, kontrollstyrelsen, jordbruksnämnden och lantbruksstyrelsen eventuellt överflyttas.

Kommittén vill framhålla, att den ovan givna tidsplanen i första hand är avsedd att ge vissa hållpunkter för uppbyggnaden av statistikverket. I den mån redan företagna utredningar, såsom exempelvis beträffande utbildningsstatistiken, medför att vissa statistikområden kan infogas tidigare än här beräknats möter detta intet hinder, liksom inte heller andra ur lämplighetssynpunkt företagna justeringar. Det kan exempelvis visa sig lämpligt att medelst utnyttjande av den moderna maskintekniken radikalt lägga om bearbetningen av några av de statistikgrenar som föreslagits till överföring, men denna omläggning kan visa sig svår att genomföra till den tidpunkt kommittén föreslagit. Det kan då, bl. a. ur personalsynpunkt, vara fördelaktigare att fastställa en något senare tidpunkt för överförandet. Det får ankomma på delegationen för statistikfrågor att i sådant fall framlägga ett motiverat förslag till ändring av tidsplanen. Kommittén anser emellertid att det givna förslaget till tidsplan bör följas i sina huvuddrag, så att uppbyggnadsperioden icke utsträcks utöver den föreslagna femårsperioden.

Kommittén har i det föregående föreslagit, att handläggningen av namn- ärenden liksom de frågor som handläggs av statistiska centralbyråns folkbokföringsbyrå, förläggs till lämplig administrativ myndighet. Det kan dock bli nödvändigt, att dessa uppgifter provisoriskt får överföras till det nya statistikverket i avvaktan på de utredningar som måste föregå en sådan omflyttning. Kommittén har därför icke ansett sig kunna föreslå vid vilken tidpunkt den förutsatta överflyttningen skall äga rum.

I samband med verkets uppbyggnad blir lokalfrågan aktuell. Det successiva uppbyggandet av statistikverket kommer att medföra ett ökat lokalbehov samtidigt som lokaler friställes inom de avlämnande verken. Omorganisationen kan därför icke i och för sig väntas komma att medföra någon större nettoökning i lokalbehovet för statistikproduktionen. Genom den förutsatta rationaliseringsverksamheten kan lokalbehovet på något längre

sikt visa sig komma att bli mindre totalt sett än vid nuvarande organisation av statistikproduktionen. Det är angeläget att statistikverkets olika enheter sammanhålls lokalt. Det begränsade lokalbehov, uppskattningsvis 10 rum (inklusive lokalbehovet för delegationen för statistikfrågor), som uppkommer under budgetåret 1960/61 torde kunna tillgodoses inom den nuvarande statistiska centralbyrån. Genom lämpliga omflyttningar och genom att prioritet ges statistikverket vid tillbyggnader av det komplex vari centralbyrån nu inrymmer, bör lokalfrågan även under det kommande uppbyggnadsskedet kunna få en ändamålsenlig lösning.

7. Kostnader

För att ge förutsättningar för utvecklingsarbete och rationaliseringsverksamhet krävs en ökad medelstillsdelning för statistikproduktionen under uppbyggnadstiden. En parallell kan i detta avseende dragas med investeringar inom ett industriföretag i syfte att rationalisera produktionen. Behovet av ökad medelstillsdelning gör sig framförallt gällande i utgångsläget för den nya organisationen, då enligt kommitténs förslag de personella förutsättningarna för rationaliseringsverksamhetens bedrivande tillskapas. Ökad medelstillsdelning under uppbyggnadsperioden kan i övrigt beräknas bli erforderlig för att täcka flyttningskostnader och i samband därmed uppkommande behov att komplettera utrustning och inventarier. I och med att basen för rationaliseringsverksamheten breddas genom det successiva infogandet av nya grenar i statistikverket ökas å andra sidan möjligheterna till besparingar.

Den kostnadsökning kommitténs förslag kan beräknas medföra för *budgetåret 1960/61* framgår av följande sammanställning (under 1959 gällande lönevillkor har tillämpats):

Nya tjänster m. m.	Kostnad kronor	Indragna tjänster	Besparing kronor
Delegationen för statistikfrågor			
Ordförande (arvode)	10 000	—	—
5 ledamöter (arvode)	15 000	—	—
<i>Kansli:</i> 1 kanslichef, individuellt avpassat arvode i intervallet B 2—B 6	ca 40 000	—	—
1 tjänsteman; individuellt avpassat arvode i intervallet A 26—B 1	ca 30 000	—	—
1 kontorist; arvode motsvarande A 9	12 500	—	—
Summa personalkostnader . .	107 500	—	—
Reservationsanslag för särskilda undersökningar m. m.			
	100 000		

Nya tjänster m. m.	Kostnad kronor	Indragna tjänster	Besparing kronor
Statistikverket			
1 generaldirektör och chef, B 6	47 200	1 överdirektör och chef för statistiska centralbyrån, B 5	44 100
<i>Sekr. för tekniskt utvecklingsarbete</i>			
3 utredningsmän, A 24—B 1 (här har räknats med en ge- nomsnittlig löneställning mot- svarande A 26)	90 300		—
Ersättning till vetenskaplig expertis m. m.	50 000		—
	<u>140 300</u>		
Näringsstatistiska avdelningen			
1 avdelningschef, B 3	39 600		
<i>Nationalräkenskapsbyrån</i>			
1 byråchef, B 1	37 000	1 byråchef, Konjunkturinsti- tutet, B 1	37 000
1 1:e aktuarie, A 23	25 800	1 1:e aktuarie, Konjunkturin- stitutet, A 23	25 800
2 amanuenser, A 13—19	42 000	2 amanuenser, Konjunkturin- stitutet, A 13—19	42 000
1 skrivbiträde, A 5	10 200	1 skrivbiträde, Konjunktur- institutet, A 5	10 200
	<u>154 600</u>		<u>115 000</u>
<i>Biblioteket</i>			
1 redaktör, A 26	30 100	—	—
Summa personalkostnader för statistikverket	372 200		159 100
Engångskostnad för inventa- rier m. m. (förutsett lokalbe- hov sammanlagt 10 rum)	15 000		—
Totalsumma	594 700		159 100

Anm. I fråga om biträdespersonal har i huvudsak räknats med att det skall bli möjligt att genom rationaliseringsverksamhet och omplaceringar täcka behovet för de nyinrättade organen.

Den sammanlagda kostnadsökningen under budgetåret 1960/61 skulle sålunda enligt kommitténs förslag uppgå till 435 600 kronor. Av detta faller ungefär hälften på det nya statistikverket och hälften på delegationen för statistikfrågor och reservationsanslaget för särskilda undersökningar m. m.

KAPITEL VII

Sammanfattning av kommitténs förslag

I ett modernt samhälle måste ett rationellt handlande i stor utsträckning bygga på en uppfattning om mänskliga beteenden, individuellt och gruppvis. Statistisk information rörande olika företeelser blir därför en allt viktigare grundval för samhällsutvecklingen. Liksom för den tekniska forskningen får man därför för den statistiska verksamheten i vid bemärkelse räkna med en relativt snabbt stigande trend. Kommittén har sett som sin uppgift att utreda vilka faktorer, som bör beaktas vid en ändamålsenligt ordnad statistikproduktion och att på grundval härav framlägga förslag till organisatoriska riktlinjer för svensk statistik.

Kommittén anser sig inte i detalj kunna förutse den form den statistiska verksamheten i alla avseenden lämpligen skall ges. Kommittén har emellertid kommit till den bestämda slutsatsen, att en huvuddel av den statliga statistiken bör sammanföras till en större enhet, förslagsvis benämnd statens statistikverk. Härigenom skulle för statistiken väsentliga samordningsbehov lättare kunna tillgodoses än i den nuvarande starkt decentraliserade organisationsformen. Genom en ökad koncentration blir det möjligt att effektivare än för närvarande anpassa statistikens inriktning och omfång efter samhällets behov av statistisk information och att utnyttja stordriftens fördelar i statistikproduktionen bl. a. genom uppbyggande av stabs- och service-organ. Kommittén har funnit, att en väsentlig koncentration av statistikproduktionen kan ske, utan att detta medför allvarigare olägenheter för de administrativa verk, som nu framställer statistik.

I samband med överföringen av olika statistikgrenar till det nya statistikverket är det angeläget, att statistiken omprövas i fråga om såväl innehåll som metoder för statistikens framställning. Samtidigt måste dessa grenar infogas i det nya verket med tillvaratagande av de rationaliseringsmöjligheter som tillskapandet av verkets stabs- och service-organ innebär. Hela denna omprövning kommer att avspeglas i fördelningen av personal med olika kvalifikationer på olika enheter inom verket. Denna omprövning bör därför så långt möjligt ske i anslutning till överföringen av statistikgrenar till det nya verket. Samtidigt är det dock av vikt, att den nya organisationen tillskapas utan onödig tidsutdräkt. Kommittén har ansett det rimligt, att den nya organisationen successivt uppbygges under en uppbyggnadstid av fem år. Under denna tid torde det visserligen ej bli möjligt att helt slutföra en allsidig, detaljerad genomgång av de olika statistikgrenarna, men genom-

gången bör dock kunna drivas så långt att underlag skapas för en bedömning av grenarnas lämpliga inordnande i det nya verket.

För att under uppbyggnadstiden leda omlägningsarbetet och i samband därmed verka för att samordningsaspekterna i fråga om statistikens anpassning till samhällets behov tillgodoses, föreslår kommittén, att ett samordningsorgan tillskapas, förslagsvis kallat delegationen för statistikfrågor. Delegationen bör vara fristående från de verk, där omorganisationen äger rum, för att opartiskt kunna ägna sig åt frågor, som uppstår vid utformningen av arbetsfördelningen mellan olika verk. Chefen för det föreslagna statistikverket bör dock ingå i delegationen.

Under uppbyggnadstiden kommer delegationen att fungera som ett samordningsorgan även i frågor som icke direkt berör det nya verket. Beträffande utvecklingen efter uppbyggnadstiden har kommittén ansett det för tidigt att nu komma med några definitiva förslag och har begränsat sig till att skissera vissa alternativ för en mera permanent organisation.

Likheten med industriell produktion, vad gäller anpassningen till behovens förändringar och den tekniska utvecklingen, har fört kommittén in på frågan om den statliga statistiska verksamhetens administrativa ställning. I detta sammanhang har diskuterats möjligheten av ett samgående mellan statlig och enskild statistikproduktion på vissa områden, exempelvis i form av ett konsortium. Dessa frågor får enligt kommitténs uppfattning föras vidare av delegationen för statistikfrågor. När kommittén stannat för ett förslag, att statens statistikverk nu bör utvecklas i verksform, har den utgått från, att man inom denna administrativa form så långt möjligt bör söka finna utrymme för de fördelar, som ett affärsdrivande verk kan erbjuda. Denna tanke har också satt sin prägel på det förslag till statistikverkets organisation, som kommittén framlägger.

Arbetsfördelningen inom verket och dess organisation i detalj blir beroende på resultatet av delegationens verksamhet. I dessa avseenden begränsas därför kommitténs förslag till vilka grenar som bör överflyttas eller vars överflyttande kan övervägas och enligt vilket tidsschema dessa grenar skall infogas i den nya organisationen; därjämte anges vissa riktlinjer för utvecklingen av verkets inre organisation.

Uppgifterna för näringsstatistiken härrör från företag och offentliga organ. Möjligheterna att utnyttja gemensamma register och de starka behoven av likformiga definitioner och klassificeringar för näringsstatistikens olika delar motiverar enligt kommitténs uppfattning, att näringsstatistiken sammanhålls för sig i en näringsstatistisk avdelning inom statistikverket. Ett lämpligt underlag för arbetet med likformiga definitioner och klassificeringar erbjuder nationalräkenskaperna. Kommittén föreslår därför, att nationalräkenskaperna överflyttas från konjunkturinstitutet till statistikverket.

Annan statistik än näringsstatistik avser huvudsakligen den enskilde och

hushållet, vilket enligt kommitténs uppfattning erbjuder en lämplig utgångspunkt för en samordning av denna statistik. Eventuellt skulle detta organisatoriskt kunna komma till uttryck i tillskapandet av en avdelning för allmän statistik. Kommittén har emellertid inte funnit anledning att nu föreslå inrättandet av en sådan avdelning utan låta detta bli beroende av den fortsatta utvecklingen. Ett utkast till statistikgrenarnas organisatoriska gruppering inom verket ges på s. 173—175.

För att öka möjligheterna att förbilliga statistikproduktionen — genom att övergå till ökat urvalsförfarande, använda gemensamma register och frågeformulär samt att fullt utnyttja fördelarna med maskinell bearbetning — erfordras enligt kommitténs uppfattning personal, som är helt inriktad på utvecklingsarbete. Avsaknaden av dylik expertis anser kommittén vara en av de mest framträdande bristerna i den nuvarande statistikproduktionen. Kommittén föreslår, att statistikverket i detta hänseende utrustas med en arbetsgrupp för utvecklingsfrågor med experter på statistisk metodik och maskinteknik samt med anknytning till vetenskaplig forskning.

Statistikverket behöver för sin egen verksamhet och för att kunna erbjuda tjänster utåt ha tillgång till olika service-organ: maskinell utrustning, intervjuorganisation och informationstjänst.

En principskiss för statistikverkets organisation efter uppbyggnadstiden finns på s. 183.

I sina huvudpunkter innebär kommitténs förslag

att den statliga statistiken under en femårsperiod omorganiseras i riktning mot en ökad grad av koncentration till en större statistikproducerande enhet,

att ledningen av omorganisationen anförtros en delegation för statistikfrågor, bestående av sex ledamöter, och att till delegationens förfogande ställs ett kansli samt medel för särskilda undersökningar och för viss expertis,

att ett statens statistikverk inrättas, varvid samtidigt statistiska centralbyrån upphör,

att principbeslut fattas om överföring under femårsperioden av statistik till det nya verket i den omfattning, som framgår av kolumn 1 i tablån på s. 169—170, och i anslutning till den tidsplan som framlagts på s. 190—193.

att inom statistikverket upprättas en näringsstatistisk avdelning och att till denna knytes arbetet med nationalräkenskaperna,

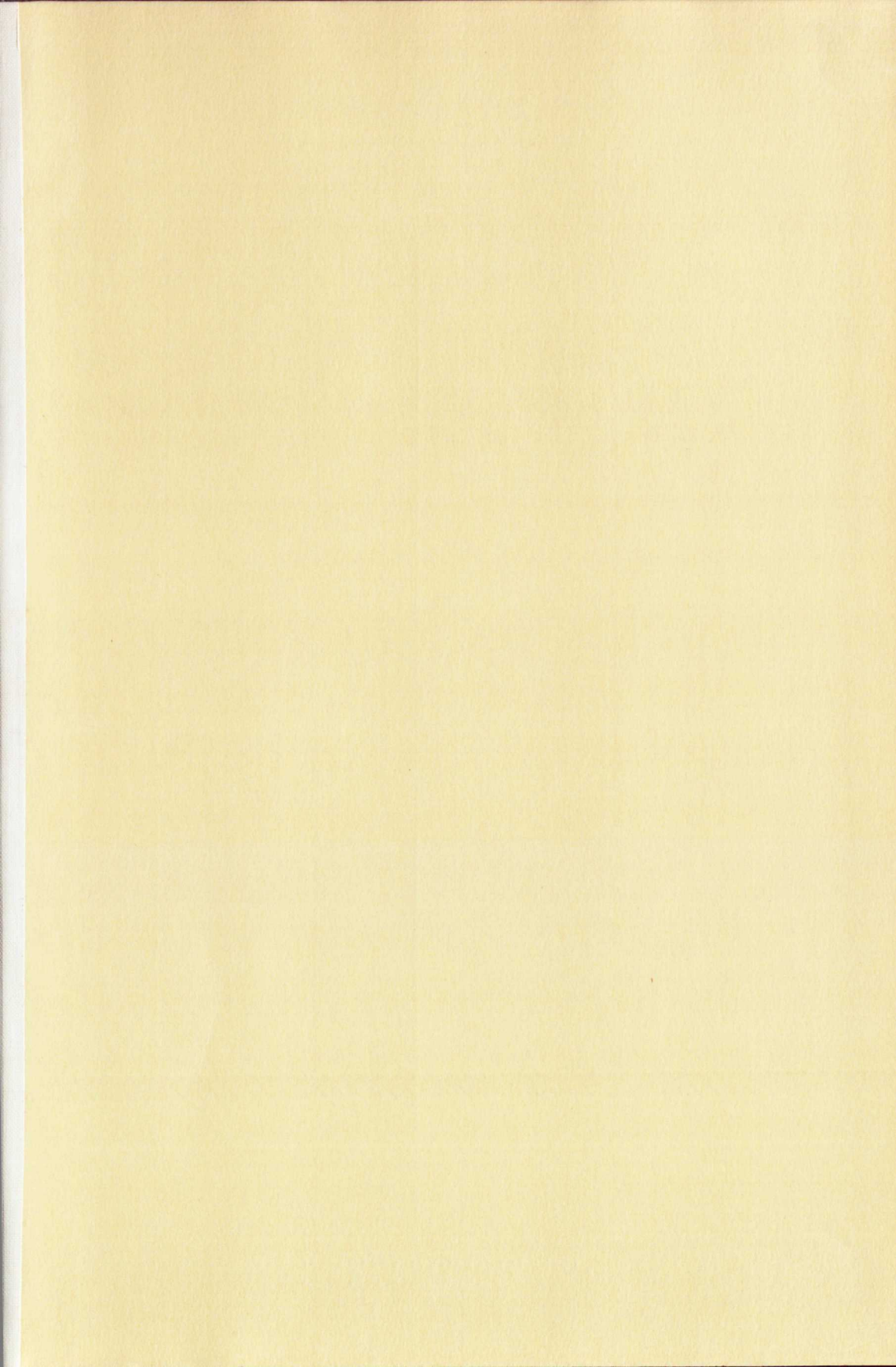
att statistikverket förses med en arbetsgrupp för utvecklingsfrågor, var- till även vetenskaplig expertis knytes, samt att arbetsgruppen i första hand står till delegationens för statistikfrågor förfogande för dess utvecklingsarbete,

att statistikverket utrustas med service-organ, bestående av maskincentral, intervjuinstitut och bibliotek, till vilka statistiska centralbyråns motsvarande organ får bilda stomme.

De organisatoriska förändringar som enligt kommitténs förslag skall genomföras under budgetåret 1960/61 framgår av det framlagda förslaget till tidsplan. Den nya organisationen i utgångsläget illustreras även av figur 3 (s. 191). Nettokostnaden för att genomföra kommitténs förslag kan, som framgår av kostnadstablan på s. 193—194, för nämnda budgetår uppskattas till ca 435 000 kronor.

Rättelse: not 4, s. 39, avser medicinalstyrelsen.

Statens offentliga utredningar 1959

Systematisk förteckning

(Siffrorna inom klammer beteckna utredningarnas nummer i den kronologiska förteckningen)

Allmän lagstiftning. Rättsskipning. Fångvård

Fångvårdsanstalters optimala storlek. [6]
Fångvårdsstyrelsen. [15]
Domarbanan. [17]
Fänges arbetsersättning. [18]
Det rättspsykiatriska undersökningsväsendets organisation. [20]
Förslag till lag om straff för varusmuggling m. m. [24]
Omreglering av hovrätternas domkretsar. [27]

Statsförfattning. Allmän statsförvaltning

Kompetensfördelningen av administrativa besvärsmål mellan Kungl. Maj:t i statsrådet och regeringsrätten. [4]
Lokala skyddstjänstemän samt arbetarskyddsstyrelsens organisation. [9]
Författningsutredningen: IV. Opinionsbildningen vid folkomröstningen 1957. [10]
Riksdagens budgetarbete. [16]
Sveriges meteorologiska och hydrologiska instituts arbetsuppgifter och organisation. [21]
Den statliga centrala rationaliserings- och revisionsverksamhetens organisation. [22]
Donationsfonder och övriga diverse medel inom statsförvaltningen. [29]
Lantmåteriväsendets och kartverkets organisation. [30]
Organisatoriska riktlinjer för svensk statistik. [33]

Kommunalförvaltning

Statens och kommunernas finansväsen

Familjebeskattningen. [13]
Statsbidragen till städernas vägar och gator m. m. [19]
Besparingar inom statsverksamheten. [28]

Politi

Nationalekonomi och socialpolitik

Preliminär nationalbudget för år 1959. [3]
Tilläggs pensioneringens administration. [12]
Reviderad nationalbudget för år 1959. [14]
Förbättrade familjeförmåner från folkpensioneringen m. m. [32]

Hälsa- och sjukvård

Läkemedelsförsörjningens organisation. [5]

Allmänt näringsväsen

Fast egendom. Jordbruk med binäringar

Statligt stöd till jordbrukets inre rationalisering. [1]
Myrslogar i Dalarna. [31]

Vattenväsen. Skogsbruk. Bergsbruk

Industri

Handel och sjöfart

Kommunikationsväsen

Bank-, kredit- och penningväsen

Statligt kreditstöd till hantverk och småindustri m. m. [7]

Försäkringsväsen

Kyrkoväsen. Undervisningsväsen. Andlig odling i övrigt

Filmstöd och biografnöjesskatt. [2]
Utbildning av lärare i yrkesämnen för industri och hantverk samt handel. [8]
Verksamheten vid ungdomsvårdsskolorna. [25]

Försvarsväsen

Föruddsättningarna för civil varvsdrift vid Karlskrona örlogsvarv. [11]
Arméns befäl. (23)
Arbetstiden för viss militär och civilmilitär personal. [26]

Utrikes ärenden. Internationell rätt